

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 11

(2007–2008)

Om lov om endringer i straffeprosessloven
mv. (styrket stilling for fornærmede og
etterlatte)

Innhold

1	Proposisjonens hovedinnhold	7			
1.1	Generelt	7	7.1	Styrkede rettigheter til alle for-	
1.2	Ulike grupper av rettighetshavere ...	7	7.1.1	nærmede eller utvalgte fornærmede?	27
1.3	Bistandsadvokatorordningen	8	7.1.2	Utvalgets forslag	27
1.4	Rett til kostnadsfri konsultasjon med		7.1.3	Høringsinstansenes syn	27
	advokat for å vurdere anmeldelse	8	7.2	Departementets vurdering	28
1.5	Rettigheter på etterforskningsstadiet	8		Avgrensningen av sakstyper –	
1.6	Avhør av mindreårige	9		hvilke fornærmede skal ha krav	
1.7	Rettigheter i forbindelse med		7.2.1	på bistandsadvokat?	28
	forberedelse til hovedforhandling	9	7.2.2	Gjeldende rett	28
1.8	Rettigheter under hovedforhandling	9	7.2.3	Utvalgets forslag	29
1.9	Særlig om saker som avgjøres ved		7.2.4	Høringsinstansenes syn	29
	tilståelsesdom	10	7.3	Departementets vurdering	30
1.10	Underretning om og offentliggjøring		7.3.1	Enkelte særlige sakstyper	31
	av dommen	10	7.3.2	Tilfeller der fornærmede ikke er i	
1.11	Avgjørelser i tilknytning til straffe-			stand til å begjære oppnevnt advokat	31
	gjennomføring	10	7.3.3	Saker hvor et barn er omkommet	
1.12	Gjenåpning	10		som følge av en straffbar handling	
1.13	Sivile krav	10	7.4	og barnets nærmeste er siktet i saken	31
				Saker i utlandet	31
				Direkte skadelidte som ikke er	
2	Bakgrunnen for lovforslaget	12		fornærmede	32
2.1	Kontradiksjon og verdighet	12	7.5	Saker om besøksforbud	33
2.2	Fornærmedeutvalget	12	7.6	Særlig om mindreårige	
2.3	Høringen	13		fornærmede	34
3	Nordisk rett	16	8	Hvilke etterlatte bør gis særlig	
3.1	Innledning	16		styrkede rettigheter?	35
3.2	Sverige	16	8.1	Gjeldende rett	35
3.3	Danmark	16	8.2	Begrepene «pårørende» og	
				«etterlatte»	35
4	Internasjonale forpliktelser	18	8.2.1	Utvalgets forslag	35
4.1	Generelt	18	8.2.2	Høringsinstansenes syn	35
4.2	Anbefaling Rec (2006) 8 om bistand		8.2.3	Departementets vurdering	35
	til kriminalitetsofre	18	8.3	Kretsen av etterlatte	36
4.3	Europarådets konvensjon om		8.3.1	Gjeldende rett og utvalgets forslag ...	36
	beskyttelse av barn mot seksuell		8.3.2	Høringsinstansenes syn	36
	utnyttning og seksuelt misbruk	19	8.3.3	Departementets vurdering	37
4.4	Vurdering	20	8.4	Selvstendige rettigheter til hver	
				enkelt etterlatt?	38
5	Prinsipielle utgangspunkter	22	8.4.1	Utvalgets forslag	38
5.1	Utvalgets utgangspunkter	22	8.4.2	Høringsinstansenes syn	38
5.2	Høringsinstansenes syn	23	8.4.3	Departementets vurdering	38
5.3	Departementets vurdering	24	8.5	Hvilke etterlatte bør ha rett til	
				bistandsadvokat?	39
6	Partsstatus	25	8.5.1	Gjeldende rett	39
6.1	Utvalgets forslag	25	8.5.2	Utvalgets forslag	39
6.2	Høringsinstansenes syn	25	8.5.3	Høringsinstansenes syn	39
6.3	Departementets vurdering	26	8.5.4	Departementets vurdering	39
			8.6	Savnede personer	40
7	Hvilke fornærmede bør gis særlig				
	styrkede rettigheter?	27			

9	Nye rettigheter for fornærmede og etterlatte	41	9.8.6	Rett til å uttale seg om prosessuelle spørsmål	77
9.1	Oppsummering av begrepsbruk og ulike grupper av rettighetshavere ...	41	9.8.7	Godtgjørelse	78
9.1.1	Rettigheter på grunnlag av sivile krav	41	9.9	Saker som avgjøres ved tilståelsesdom	79
9.1.2	Rettigheter knyttet til selve straffesaken	41	9.9.1	Gjeldende rett	79
9.2	Eget kapittel i straffeprosessloven om fornærmede og etterlatte	42	9.9.2	Utvalgets forslag	80
9.3	Rett til konsultasjon med advokat før anmeldelse	42	9.9.3	Høringsinstansenes syn	80
9.3.1	Gjeldende rett	42	9.9.4	Departementets vurdering	81
9.3.2	Utvalgets forslag	43	9.10	Underretning om og offentliggjøring av dommen	81
9.3.3	Høringsinstansenes syn	43	9.10.1	Underretning om dom	81
9.3.4	Departementets vurdering	43	9.10.2	Offentliggjøring	82
9.4	Under etterforskingen	44	9.11	Anke i straffesaken	82
9.4.1	Informasjonsrettigheter	44	9.11.1	Selvstendig ankerett?	82
9.4.2	Dokumentinnsyn	47	9.11.2	Underretning om anke og ankebehandling	83
9.4.3	Etterforskingens innhold	48	9.11.3	Bistandsadvokat ved ankebehandling?	83
9.4.4	Rettsmøter under etterforskingen	49	9.12	Underretning om rettskraftig dom ...	84
9.5	Særlig om avhør av mindreårige	51	9.13	Avgjørelser om straffegjennomføring	84
9.5.1	Dommeravhør	51	9.13.1	Underretning om soningsutsettelse	84
9.5.2	Fritak for forklaringsplikt for mindreårige?	55	9.13.2	Underretning om avgjørelser under straffegjennomføring	85
9.6	Ved påtaleavgjørelse	58	9.13.3	Klagerett over avgjørelser under straffegjennomføringen	86
9.6.1	Informasjon	58	9.14	Gjenåpning	87
9.6.2	Fornærmedes og etterlattes syn på tiltale spørsmålet	58	9.14.1	Gjeldende rett	87
9.6.3	Klagerett	59	9.14.2	Rett til bistandsadvokat	87
9.6.4	Frist for påtaleavgjørelse når fornærmede er under 18 år	59	9.14.3	Underretning	88
9.7	Forberedelse til hovedforhandling ...	61	9.14.4	Uttalerett	88
9.7.1	Underretning om tiltale mv.	61	10	Bistandsadvokatordningen	90
9.7.2	Innspill til bevisoppgave	61	10.1	Gjeldende rett	90
9.7.3	Dokumentinnsyn	62	10.2	Utvalgets forslag	90
9.7.4	Varsel om hovedforhandlingen	63	10.3	Høringsinstansenes syn	90
9.7.5	Bevisopptak	64	10.4	Departementets vurdering	91
9.7.6	Frist for å beramme hovedforhandling når fornærmede er under 18 år	65	11	Sivile krav	92
9.7.7	Saksforberedende møter	66	11.1	Behovet for endringer	92
9.7.8	Samtale med aktor	67	11.2	Ansvarsfordelingen mellom påtalemyndighet og bistandsadvokat	92
9.8	Hovedforhandling	68	11.3	Påtalemyndighetens plikt til å fremme fornærmedes krav	94
9.8.1	Fornærmedes rett til å være til stede under hele hovedforhandlingen og tidspunktet for fornærmedes forklaring	68	11.4	Anmeldelses- og etterforskningsstadiet	95
9.8.2	Etterlattes rett til å være til stede under hele hovedforhandlingen og tidspunktet for etterlattes forklaring	72	11.4.1	Informasjon om muligheten for å fremme krav	95
9.8.3	Utvisning av tiltalte under forklaringene	73	11.4.2	Oppnevning av sakkyndig	95
9.8.4	Victim impact statement	73	11.5	Forberedelse til hovedforhandling – tidspunkt for å fremsette krav	97
9.8.5	Prosessuelle rettigheter under bevisførselen	74	11.5.1	Gjeldende rett	97
			11.5.2	Utvalgets forslag	97
			11.5.3	Høringsinstansenes syn	97
			11.5.4	Departementets syn	98
			11.6	Rettens plikt til å pådømme kravet ..	98

11.7	Underretning om dommen	99	12.8	Forslag uten nevneverdige økonomiske eller administrative konsekvenser som vil bli dekket innenfor justissektorens ramme	105
11.8	Sivile krav ved anke i straffesaken	99	13	Merknader til de enkelte bestemmelsene	107
11.8.1	Frister og fremgangsmåte for å begjære ny prøving av sivile krav	99	13.1	Merknader til endringene i domstoloven	107
11.8.2	Adgangen til å fremsette nye krav for ankeinstansen	100	13.2	Merknader til endringene i lov om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v.	107
11.8.3	Fortsatt behandling etter tvistelovens regler	101	13.3	Merknader til endringene i lov om fri rettshjelp	108
11.9	Sivil anke	102	13.4	Merknader til endringene i straffeprosessloven	108
11.10	Sivile krav i tilståelsessaker	102	13.5	Merknader til endringene i lov om rettsgebyr	123
12	Økonomiske og administrative konsekvenser	103	13.6	Merknader til endringene i straffegjennomføringsloven	123
12.1	Innledning	103		Forslag til lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte)	124
12.2	Rett til samtale med advokat før anmeldelse	103			
12.3	Utvidelse av bistandsadvokatordningen	103			
12.4	Heving av aldersgrensen for dommeravhør	104			
12.5	Styrkede informasjonsrettigheter	104			
12.6	Godtgjørelse for tilstedeværelse under hovedforhandlingen	105			
12.7	Gjenåpning av straffesaker	105			

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 11

(2007–2008)

Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte)

*Tilråding fra Justis- og politidepartementet av 16. november 2007,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Proposisjonens hovedinnhold

1.1 Generelt

Justisdepartementet legger med dette frem forslag om endringer i straffeprosessloven mv. for å styrke fornærmedes og etterlattes rettigheter i straffeprosessen. Proposisjonen følger opp NOU 2006: 10 Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter.

Regjeringen har i sin politiske plattform (Soria Moria-erklæringen) gått inn for å styrke stillingen for ofre for alvorlig kriminalitet, og forslaget er et ledd i dette arbeidet.

Straffesystemet må utformes slik at alle som er involvert, føler seg inkludert, og at de blir behandlet med verdighet og respekt. Mange fornærmede og etterlatte har gitt uttrykk for at møtet med rettsystemet kan oppfattes som en tung tilleggsbelastning. De har etterlyst bedre informasjon og mulighet for å kunne bidra med opplysninger. De ønsker å bli anerkjent som fullverdige deltakere i straffesaken, med prosessuelle rettigheter som gjør dem i stand til å ivareta egne interesser.

Departementet mener fornærmedes og etterlattes behov og ønsker om styrkede rettigheter er klart legitime. Det er ikke tvil om at fornærmede og etterlatte berøres av straffesaken på flere måter, og at straffesakens behandling og dens utfall kan ha følelsesmessig, symbolsk, praktisk og rettslig

betydning for dem. Departementet mener fornærmede og etterlatte bør gis vesentlig styrkede prosessuelle rettigheter som reflekterer den betydning som saken har for dem. Stikkordsmessig går forslagene ut på utvidet rett til bistandsadvokat, styrket rett til informasjon, innsyn, tilstedeværelse og kontradiksjon.

Departementet går ikke inn for å gi fornærmede eller etterlatte formell status som part i straffesaken.

Forslagene om å styrke fornærmedes og etterlattes posisjon innebærer ikke en svekkelse av tiltaltes rettssikkerhetsgarantier. Det er mulig å ivareta både fornærmedes og etterlattes behov for informasjon, innsyn og kontradiksjon, samtidig som siktede gis en rettferdig rettergang.

Nedenfor gis det en kort oversikt over forslagene.

1.2 Ulike grupper av rettighetshavere

Det foreslås ingen endringer i den tradisjonelle forståelsen av hvem som regnes som fornærmet. Enkelte av forslagene gjelder bare fornærmede med bistandsadvokat. Bakgrunnen for å skille ut en gruppe av fornærmede med særlige rettigheter er dels at utfallet av straffesaken har særlig stor

betydning for disse ofrene, dels at straffesaken i disse tilfellene ofte er spesielt belastende siden det dreier seg om krenkelser som kan medføre store fysiske, psykiske og sosiale skadevirkninger.

Etter gjeldende rett er den som hadde foreldreansvar eller var verge for noen under 18 år som er død som følge av en straffbar handling, gitt visse prosessuelle rettigheter. Departementet foreslår å utvide kretsen av etterlatte som gis prosessuelle rettigheter og å styrke deres rettigheter.

Departementet foreslår å gi prosessuelle rettigheter i saker der noen er død som følge av en straffbar handling til avdødes ektefelle eller samboer, barn og foreldre. I noen tilfeller gis det selvstendige rettigheter til hver av de etterlatte, men oftest er rettighetene forbeholdt én av de nevnte etterlatte-gruppene, i den rekkefølgen som loven regner opp. I disse tilfellene bruker lovforslagene uttrykket «etterlatte i lovbestemt rekkefølge».

Også for etterlatte foreslår departementet at enkelte rettigheter skal være forbeholdt dem som er særlig hardt rammet slik at de har fått oppnevnt bistandsadvokat. Disse etterlatte betegnes i lovforslaget som «etterlatte med bistandsadvokat».

1.3 Bistandsadvokatorordningen

Departementet foreslår en betydelig styrking av bistandsadvokatorordningen ved at den utvides til flere sakstyper og at advokatens oppgaver økes og tydeliggjøres. I tillegg foreslår departementet en hjemmel for å kunne gi forskrift om en ordning med faste bistandsadvokater.

Når det gjelder utvidelsen av bistandsadvokatens oppgaver, følger denne stort sett av forslagene til bestemmelser som gir styrkede rettigheter til fornærmede og etterlatte. Bistandsadvokatens oppgave vil være å hjelpe fornærmede og etterlatte med å utøve disse rettighetene. For å tydeliggjøre bistandsadvokatens rolle, foreslås det at bistandsadvokatens oppgaver og rettigheter innarbeides i de enkelte bestemmelsene om saksbehandlingen i tillegg til den generelle oppdragsangivelsen i straffeprosessloven § 107 c om at advokaten skal vareta fornærmedes interesser i forbindelse med etterforskning og hovedforhandling i saken og gi fornærmede slik annen hjelp og støtte som er naturlig og rimelig i forbindelse med saken.

Departementet foreslår at bistandsadvokatorordningen utvides til å gjelde flere sakstyper. For *fornærmede* foreslås retten til bistandsadvokat utvidet til å gjelde seksuell handling med barn under 16 år, jf. straffeloven § 200 annet ledd (uavhengig av om handlingen er begått under særdeles skjerpene

omstendigheter), vold i nære relasjoner, jf. straffeloven § 219, saker om besøksforbud på grunnlag av mulig overtredelse av § 219, menneskehandel, jf. straffeloven § 224, kjønnslemlestelse, jf. lov 15. desember 1995 nr. 74 og alle saker der det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred. For *etterlatte* foreslår departementet å gi rett til bistandsadvokat der noen er død som følge av en straffbar handling hvis særlige forhold tilsier at det er behov for advokat. Departementet foreslår i tillegg innført en skjønsmessig adgang til å oppnevne bistandsadvokat når sakens art og alvor eller hensynet til de involverte eller andre særlige forhold tilsier at det er behov for det.

1.4 Rett til kostnadsfri konsultasjon med advokat for å vurdere anmeldelse

Departementet foreslår at fornærmede i de fleste saker om seksuallovbrudd, overtredelse av besøksforbud, tvangsekteskap, menneskehandel og kjønnslemlestelse gis rett til kostnadsfri konsultasjon med advokat for å vurdere spørsmål av betydning for anmeldelse, uavhengig av om slik anmeldelse senere inngis.

1.5 Rettigheter på etterforskningsstadiet

Departementet mener det er behov for en vesentlig styrking av fornærmede og etterlattes rett til informasjon på alle stadier av straffesakens gang. Departementet foreslår å innføre en fanebestemmelse om politiets og påtalemyndighetens informasjonsplikt overfor fornærmede og etterlatte.

Forslaget inneholder først en påminnelse om at alle fornærmede og etterlatte har krav på informasjon om sine rettigheter i forbindelse med straffesaken.

Dernest inneholder forslaget en generell plikt til å holde fornærmede med bistandsadvokat og etterlatte i lovbestemt rekkefølge løpende informert om sakens utvikling og fremdrift med mindre dette er «utilrådelig». Det presiseres videre at andre fornærmede skal gis slik informasjon ved behov.

Departementet foreslår å tydeliggjøre i straffeprosessloven at politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt ikke er til hinder for at opplysninger gis til fornærmede og etterlatte eller deres representanter. Politiet og påtalemyndigheten skal kunne forby at slik informasjon gis videre.

Kretsen av personer som kan kreve dokumentinnsyn, foreslås utvidet til også å omfatte etterlatte i lovbestemt rekkefølge. Det foreslås videre at fornærmede, etterlatte i lovbestemt rekkefølge og bistandsadvokaten skal ha adgang til å bringe avslag på dokumentinnsyn inn for retten til avgjørelse.

Departementet foreslår lovfestet at fornærmede og etterlatte skal ha rett til å være til stede under alle rettsmøter, også de som går for lukkede dører. Det foreslås videre presisert at fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat skal ha varsel om alle rettsmøter under etterforskningen gjennom sin advokat.

1.6 Avhør av mindreårige

Departementet foreslår å heve aldersgrensen for bruk av dommeravhør fra 14 til 16 år, likevel slik at fornærmede mellom 14 og 16 år skal kunne forklare seg under hovedforhandling etter ønske.

Departementet har videre kommet til at barn under 12 år ikke bør kunne fritas fra å avgi vitneforklaring på grunn av nært slektskap med siktede. Dermed unngår man at barn under 12 år skal måtte foreholdes eller forklares fritaksregelen med den forvirring eller lojalitetskonflikt som dette kan føre med seg.

Barn over 12 år er etter departementets mening stort sett i stand til å forstå hva regelen går ut på og bør selv ta stilling til om de ønsker å forklare seg eller ikke.

1.7 Rettigheter i forbindelse med forberedelse til hovedforhandling

Departementet foreslår at etterlatte i lovbestemt rekkefølge skal varsles om at det er tatt ut tiltale og at de kan gjøre seg kjent med sakens dokumenter.

For fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat foreslås det lovfestet en rett til å foreslå supplerende bevisførsel om straffekravet. Dersom påtalemyndigheten avslår fornærmedes eller etterlattes bevisforslag, foreslås det at fornærmede og etterlatte skal ha adgang til å bringe spørsmålet inn for retten.

Retten til dokumentinnsyn foreslås utvidet til å omfatte etterlatte i lovbestemt rekkefølge. Videre foreslår departementet å oppheve regelen om at dokumentinnsyn kan nektes dersom det kan volde skade eller fare for sakens behandling ved retten.

Departementet foreslår at etterlatte i lovbestemt rekkefølge skal varsles om hovedforhand-

ling dersom de ikke orienteres på annen måte. Fornærmede og etterlatte som skal vitne, vil få varsel på denne måten. Har de bistandsadvokat, vil de også få varsel gjennom advokaten.

Departementet foreslår i tillegg at bistandsadvokaten gis rett til varsel om bevisopptak til hovedforhandling og rett til å stille spørsmål under bevisopptaket.

I de tilfellene fornærmede og etterlatte har bistandsadvokat, foreslås det lovfestet at enkelte prosessuelle spørsmål – herunder om siktede eller andre personer skal pålegges å forlate rettssalen når et vitne eller medsiktet blir avhørt eller om saken helt eller delvis skal føres for lukkede dører – bør søkes avklart for hovedforhandlingen.

1.8 Rettigheter under hovedforhandling

Departementet foreslår at fornærmede og etterlatte skal ha rett til å være til stede under hele hovedforhandlingen, uavhengig av tidspunkt for egen forklaring. Videre foreslås det at fornærmede med bistandsadvokat som hovedregel skal forklare seg før tiltalte.

Regelen om at tiltalte eller andre kan pålegges å forlate rettssalen mens et vitne forklarer seg, foreslås utvidet til også å gjelde ved etterlattes forklaring.

Departementet foreslår å gi fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat flere prosessuelle rettigheter i tilknytning til bevisførselen. For det første foreslås det at bistandsadvokaten skal ha rett til å stille supplerende spørsmål til tiltalte, vitner og sakkyndige. For det andre foreslås det at fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat, på linje med tiltalte, gis adgang til å uttale seg etter vitneforklaringer, tiltaltes forklaring og opplesning av skriftlige bevis og at de får anledning til å komme med sluttbemerkning.

Departementet foreslår videre at etterlatte i lovbestemt rekkefølge som ikke skal vitne, gis anledning til å forklare seg om virkningene av lovbruddet (såkalt «victim impact statement»). Andre fornærmede og etterlatte forutsettes gitt slik adgang i forbindelse med sin vitneforklaring.

Fornærmede med bistandsadvokat, etterlatte, samt avdødes søsken og steforeldre foreslås gitt rett til godtgjørelse for den tiden de følger hovedforhandlingen. Departementet foreslår videre å utvide retten til godtgjørelse for ledsagere for vitner, fornærmede og etterlatte ved å innføre en skjønnsmessig bestemmelse om godtgjørelse for ledsagere i særlige tilfeller. I saker hvor barn er til-

kjent bistandsadvokat, foreslår departementet at foreldre eller vergen gis godtgjørelse for å følge hovedforhandlingen selv om barnet ikke skal vitne. Foreldrene eller vergen kan også i særlige slike tilfeller ha rett til å ha med en ledsager som også gis godtgjørelse.

1.9 Særlig om saker som avgjøres ved tilståelsesdom

Når en sak avgjøres ved tilståelsesdom, foreslår departementet at fornærmede med bistandsadvokat gis rett til underretning om påtalemyndighetens begjæring, klagerett over siktelsens innhold og varsel om rettsmøtet. Det foreslås videre lovfestet at bistandsadvokaten skal få anledning til å uttale seg før saken blir tatt opp til doms. Bistandsadvokaten bør også gis anledning til å stille spørsmål til tiltalte. Siktede skal etter forslaget gis rett til forsvarer i alle tilståelsessaker der fornærmede har bistandsadvokat.

1.10 Underretning om og offentliggjøring av dommen

Departementet foreslår at retten skal underrette fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat om domsresultatet.

Departementet foreslår å gi retten mulighet til å forby offentlig gjengivelse av en rettsavgjørelse før den er meddelt fornærmede eller etterlatte i lovbestemt rekkefølge.

1.11 Avgjørelser i tilknytning til straffegjennomføring

Det er nylig vedtatt utvidelser i reglene om varsling til fornærmede og etterlatte om avgjørelser under straffegjennomføringen. Departementet gjør ingen realitetsendringer i disse reglene, men foreslår innført en samlebestemmelse i straffegjennomføringsloven som viser til lovens regler om varsling. Når det gjelder spørsmålet om klagerett over avgjørelser under straffegjennomføring, ønsker departementet å avvente utfallet av den pågående saken mellom staten og Ada Sofie Austegard før det eventuelt vurderes om det er behov for endringer i gjeldende rettstilsand.

1.12 Gjenåpning

Departementet foreslår at fornærmede og etterlatte skal informeres om at gjenåpning (gjenopptakelse) er begjært, med mindre gjenopptakelseskommisjonen forkaster begjæringen.

Departementet foreslår videre at fornærmede og etterlatte gis rett til å uttale seg skriftlig om gjenåpningsbegjæringen.

1.13 Sivile krav

I saker hvor det er oppnevnt bistandsadvokat, foreslår departementet at bistandsadvokaten skal ha ansvaret for å fremme sivile krav (borgerlige rettskrav) på vegne av fornærmede. Fornærmede skal i slike saker ikke lenger kunne be påtalemyndigheten om å fremme kravet på deres vegne.

Påtalemyndighetens plikt til å fremme krav fra andre fornærmede og umiddelbart skadelidende foreslås noe utvidet. Det foreslås også lovfestet at fornærmede har klagerett i tilfeller der påtalemyndigheten nekter kravet fremmet.

Departementet foreslår at retten på etterforskningsstadiet etter krav fra fornærmede kan oppnevne en sakkyndig for å utrede fornærmedes helseskader dersom det er nødvendig for å avgjøre vedkommendes sivile krav.

Når det sivile kravet fremmes av påtalemyndigheten, foreslås det at størrelsen på kravet så vidt mulig må fremgå av tiltalebeslutningen. Videre foreslås det at påtalemyndigheten – både når det er oppnevnt bistandsadvokat og når påtalemyndigheten fremmer kravet – samtidig med underretningen om tiltalen gir fornærmede en kort frist for å be om endringer i påtalemyndighetens krav eller fremsette endelige erstatningskrav med bevisoppgave i retten. Endelig foreslås det at forsvareren bes om å uttale seg om eventuelle erstatningskrav.

Departementet foreslår å oppheve regelen i straffeprosessloven § 428 første ledd annet og tredje punktum om at retten på ethvert tidspunkt av saken skal kunne nekte krav fremmet av fornærmede forfulgt. Den klare hovedregelen bør etter departementets mening være at kravet behandles sammen med straffesaken. Som en sikkerhetsventil forbeholdt ekstraordinære tilfeller foreslår departementet å gi retten adgang til å henvise kravet til behandling i sivilprosessens former.

Departementet foreslår at retten skal meddele fornærmede dommen i alle saker der den har avgjort sivile krav. Dette forslaget må ses i sammenheng med forslag om nye regler om ny prøving av kravet sammen med anke i straffesaken.

Det foreslås innført frister både for fornærmede og siktede for å begjære ny prøving av kravet. For siktede foreslås det samme frist som gjelder for anke i straffesaken. Hvis påtalemyndighetens eller domfeltes anke i straffesaken henvises til behandling, foreslås det at henvisningsavgjørelsen forkynnes for den fornærmede, og at vedkommende gis en frist for å begjære ny behandling av sivile krav.

Departementet går inn for at det klart bør fremgå av loven at regelen om ny frist for å kreve fortsatt behandling av det sivile kravet etter tvisteloven/tvistemålsloven også gjelder når ankesaken nektes fremmet.

Det foreslås videre lovfestet at bistandsadvokatens og forsvarerens oppdrag også omfatter fortsatt behandling og særskilt ankesak etter tvisteloven/tvistemålslovens regler.

2 Bakgrunnen for lovforslaget

2.1 Kontradiksjon og verdighet

Justisdepartementet ga 6. juli 2001 dr.juris Anne Robberstad i oppdrag å utrede fornærmedes straffeprosessuelle stilling. Mandatet var som følger:

«Utredningen skal belyse grunnleggende trekk ved den straffeprosessuelle posisjonen som den fornærmede har i dansk, finsk, islandsk, norsk og svensk rett. Utredningen skal ta utgangspunkt i hvilke straffeprosessuelle rettigheter og plikter den fornærmede har i de respektive prosessordningene.

Utredningen skal videre peke på fordeler og ulemper ved de nordiske rettslige løsningsene på dette området, både for den fornærmede og for de andre impliserte i straffesaken.

Utredningen skal ta for seg fornærmede i straffesaker generelt, og dessuten gjøre rede for eventuelle særlige prosessuelle ordninger som gjelder bare for enkelte fornærmede. Utredningen skal særskilt ha for øye den straffeprosessuelle stillingen for ofre for volds- og seksuallovbrudd.

I den utstrekning utredningen konkluderer med behov for endringer i den norske straffeprosessloven, bør det formuleres konkrete forslag til lovendringer og forslag til lovtekst.»

Rapport 2002 Kontradiksjon og verdighet: Komparativ fremstilling av fornærmedes stilling i de nordiske land, med sikte på forslag om styrking av fornærmedes rettigheter i straffeprosessen (heretter omtalt som Kontradiksjon og verdighet) ble levert 1. februar 2002.

Rapporten viste at fornærmede hadde en langt sterkere stilling i finsk og svensk rett enn i Norge. For å styrke fornærmedes stilling i norsk rett, foreslo Robberstad å gi fornærmede mulighet til å bli part i straffesaken med fulle partsrettigheter, se nærmere kapittel 6.1.2 side 104 i Fornærmedeutvalgets utredning.

Rapporten ble sendt på høring 7. juni 2002 med høringsfrist 1. november 2002.

Høringsinstansene var splittet i synet på endringsforslagene i Robberstads rapport.

På bakgrunn av høringen ble det besluttet å oppnevne et bredt sammensatt utvalg for å vurdere

styrking av fornærmedes og pårørendes stilling, se 2.2 nedenfor.

2.2 Fornærmedeutvalget

Det såkalte Fornærmedeutvalget ble oppnevnt ved kgl.res. 2. juli 2004 for å utrede styrking av fornærmedes og pårørendes straffeprosessuelle stilling. Mandatets punkt 2–6 lyder slik:

«2. Utvalget skal utrede hvordan den fornærmedes straffeprosessuelle stilling kan styrkes, og foreslå lovendringer med sikte på en slik styrking. Utvalget skal i sitt arbeid legge vekt på Rapport 2002: Kontradiksjon og verdighet og på høringsuttalelsene til rapporten. Utvalget skal også se hen til de forslagene som er fremmet i NOU 2003: 31 Retten til et liv uten vold. Utvalgets lovforslag skal utformes i tråd med anbefalingene i Justisdepartementets hefte Lovteknikk og lovforberedelse, 2000.

Utvalget skal drøfte om fornærmede generelt bør gis partsstilling i straffeprosessen. I den forbindelse bør utvalget vurdere om det skal være en forutsetning for partsstilling i forhold til straffekravet at fornærmede fremmer erstatningskrav. Utvalget skal utrede om i stedet enkelte grupper av fornærmede, for eksempel ofre for seksual- og voldslovbrudd, skal gis en slik partsstilling. I drøftelsene bør det inngå en vurdering av hvilke konsekvenser en slik omlegging av straffeprosessen antas å ha for de impliserte i straffesaken. Utvalget skal også vurdere i hvilken grad de fornærmede har behov for partsrettigheter og om slike rettigheter vil være til gagn for fornærmede.

Dersom utvalget ikke foreslår at de fornærmede – generelt eller nærmere angitte grupper av dem – skal gis full partsstilling, skal det utredes hvordan fornærmedes prosessuelle stilling kan styrkes innenfor dagens ordning. Utvalget skal gå gjennom hver enkelt prosessuell rettighet for å avklare om de fornærmede bør gis denne rettigheten.

Utvalget skal også vurdere på hvilke stadier i saken fornærmede bør gis partsstilling, eventuelt enkeltstående prosessuelle rettigheter.

3. Utvalget skal vurdere om pårørende til fornærmede i straffesaker bør få de samme

eller noen av de prosessuelle rettighetene som utvalget foreslår for fornærmede selv. Utvalget bes drøfte om rettighetene skal gjelde for pårørende generelt, eller for enkelte grupper av pårørende. Gruppen kan for eksempel avgrenses til saker der fornærmede har vært utsatt for nærmere angitte lovbrudd og/eller til enkelte pårørende, for eksempel foreldre eller ektefeller/samboere. Utvalget bes se hen til den avgrensningen som er gjort i lovvedtaket som følger opp forslagene i Ot.prp. nr. 45 (2003-2004), jf. Innst. O. nr. 91 (2003-2004).

Som for fornærmede, skal det vurderes på hvilke stadier rettighetene bør inntre.

4. Utvalget skal gå gjennom bistandsadvokatorordningen (jf. straffeprosessloven kap. 9 a. Fornærmedes rett til advokat). Utvalget bes vurdere om adgangen til å få oppnevnt slik advokat skal utvides, for eksempel slik at fornærmede i saker om familievold (straffeloven § 228 fjerde ledd bokstav b til d) og menneskehandel (straffeloven § 224) får en ubetinget rett til bistandsadvokat.

Ikke alle land har samme ordninger for advokatbistand som Norge. Utvalget bes vurdere om den norske bistandsadvokatorordningen også bør omfatte enkelte saker der norske borgere blir utsatt for grove lovbrudd i utlandet, jf. Innst. S. nr. 189 (2003-2004) side 3, komiteens tilråding del II.

Utvalget skal for øvrig vurdere om reglene i straffeprosessloven kapittel 9 a kan klargjøres, jf. for eksempel uttalelsen i Innst. S. nr. 189 (2003-2004) side 2 om rett til bistandsadvokat i saker om tvangsekteskap.

Utvalget skal videre vurdere om advokatens rettigheter og plikter bør endres eller klargjøres. Utvalget skal utrede forholdet mellom reglene om bistandsadvokatorordningen og reglene om behandlingen av borgerlige rettskrav som fremmes i straffesaken, og bes vurdere om det er behov for at reglene avklares og/eller harmoniseres.

5. Utvalget skal påse at lovforslagene ligger innenfor rammen av Norges folkerettslige forpliktelser. Utvalget bør også se hen til hvordan lovgivningen på dette feltet er utformet i de andre nordiske landene, jf. Rapport 2002: Kontradiksjon og verdighet. Utvalget bes kartlegge nærmere hvordan reglene i Finland og Sverige fungerer i praksis. Utvalget skal også kartlegge hvordan det arbeides med spørsmålet om fornærmedes straffeprosessuelle stilling i sentrale internasjonale organisasjoner, herunder EU.

6. Utvalgets forslag bør ivareta hensynet til et oversiktlig og enkelt regelverk, slik at det ikke etableres en rekke ulike regelsett for ulike grupper fornærmede.

Utvalget skal utrede de økonomiske, administrative og andre vesentlige konsekvenser som forslagene kan medføre. Økonomiske og administrative konsekvenser må vurderes opp mot forventet effekt av hvert enkelt tiltak. Utvalget skal avggi minst ett forslag som baseres på uendret ressursbruk. [...]»

Utvalget ble ledet av lagdommer Regine Ramm Bjerke og besto ellers av daglig leder Ada Sofie Austegard, advokat Anne Kristine Bohinen, førstestatsadvokat Knut H. Kallerud, advokat Harald Stabell, tingrettsdommer Ingrid Stigum og politioverbetjent Kjell Vignes. Førstestatsadvokat Knut H. Kallerud overtok som leder av utvalget 22. desember 2005. Førstekonsulent Aina Mee Ertzeid i Justisdepartementets lovavdeling var utvalgets sekretær.

Utvalget leverte sin utredning NOU 2006: 10 Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter (heretter Fornærmedeutvalgets utredning eller utredningen) 8. mai 2006.

2.3 Høringen

Fornærmedeutvalgets utredning ble sendt på høring 16. mai 2006 til følgende adressater med frist for å uttale seg 15. september 2006:

Departementene

Høyesterett
Lagmannsrettene
Tingrettene

Riksadvokaten
Statsadvokatene
Politidistriktene
ØKOKRIM
Politidirektoratet
Politiets sikkerhetstjeneste
Sivilombudsmannen

Amnesty International (norsk avdeling)
Alternativ til Vold
Barneombudet
Barne- og ungdomspsykiatrisk forening
Bergen forsvarerforening
Den norske advokatforening (heretter Advokatforeningen)
Den norske dommerforening (heretter Dommerforeningen)
Den norske lægeförening
Det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen
Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo

Det juridiske fakultet ved Universitetet i Tromsø	Politiembetsmennesenes Landsforening
Det kriminalitetsforebyggende råd (KRÅD)	Politiets fellesforbund
Det norske Menneskerettighetshuset	Politi høgskolen
DIXI Ressurssenter for voldtatte	PRO-senteret
Domstoladministrasjonen	Prostituertes interesseorganisasjon (PION)
Etterutdanningsrådet for dommere	Redd Barna
Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere	Rettspolitisk forening
Foreningen for voldsofre	Selvhjelp for innvandrere og flyktninger
Forsvarergruppen av 1977	Sekretariatet for konfliktrådene
Incestsenteret for menn (IFM)	Senter for kvinne- og kjønnsforskning
Innvandrerkontoret	Sosial- og helsedirektoratet
Institutt for kriminologi og retts sosiologi	Statsadvokatenes forening
Juridisk rådgivning for kvinner – JURK	Stine Sofies Stiftelse
Jusshjelpa i Nord-Norge	Straffedes organisasjon i Norge (SON)
Juss-Buss	Straffelovrådet
Jussformidlingen i Bergen	Støttesenter for fornærmede i straffesaker
Justissekretariatene	Støtteforeningen for seksuelt misbrukte barn
Kirkens Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep	Støttesentre mot Incest
Kompetansesenter for likestillingsarbeid	
Kontaktutvalget mellom innvandrere og norske myndigheter	Følgende instanser har uttalt seg:
Kontoret for voldsoffererstatning	Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Kriminalomsorgens regionale forvaltning	Barne- og likestillingsdepartementet
Krisesentersekretariatet	Forsvarsdepartementet
Kvinnefronten	Helse- og omsorgsdepartementet
Kvinnegruppa Ottar	Utenriksdepartementet
Kvinneuniversitetet i Nord	
Kvinneuniversitetet på Løten	Agder lagmannsrett
Landsforeningen for voldsofre og motarbeiding av vold	Borgarting lagmannsrett
Landsforeningen rettferd for taperne	Nordmøre tingrett
Likestillings- og diskrimineringsombudet	Trondheim tingrett
MIRA-senteret	
Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress	Riksadvokaten
Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn	Agder statsadvokatembeter
Norges politisjeffforening	Hordaland statsadvokatembeter
Norges Forsvarerforening	Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter
Norges Kvinne- og Familieforbund	Nordland statsadvokatembeter
Norges Juristforbund	Rogaland statsadvokatembeter
Norges Lensmannslag	Trøndelag statsadvokatembeter
Norges Røde Kors	Det nasjonale statsadvokatembetet
Norsk fengsels- og friomsorgsforbund	Asker og Bærum politidistrikt
Norsk forening for kriminalreform – KROM	Gudbrandsdal politidistrikt
Norsk forbund for voldsofre	Hordaland politidistrikt
Norsk Krisesenterforbund	Oslo politidistrikt
Norsk Kvinnesaksforening	Rogaland politidistrikt
Norske kvinnelige juristers forening	Vestfold politidistrikt
Norsk Presseforbund	ØKOKRIM
Norsk Psykologforening	Politidirektoratet
Norsk Rikskringkasting – NRK AS	
Norsk senter for menneskerettigheter	Advokatforeningen
	Barneombudet
	DIXI Ressurssenter for voldtatte
	Dommerforeningen
	Domstoladministrasjonen

Forsvarergruppen av 1977
JURK
Justissekretariatene
Kommissjonen for gjenopptakelse av straffesaker
Kontoret for voldsoffererstatning
Kriminalomsorgen – Kongsvinger fengsel
Kriminalomsorgen region nordøst
Kriminalomsorgen region sør
Kriminalomsorgen region sørvest
Kriminalomsorgen region øst
Kriminalomsorgens utdanningssenter (KRUS)
Krisesentersekretariatet
Kvinnefronten
Landsforeningen for voldsofre
Likestillings – og diskrimineringsombudet
Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress
Norges Kvinne- og Familieforbund
Norsk barne – og ungdomspsykiatrisk forening
Norsk Krisesenterforbund
Norsk Kvinnesaksforening
Norsk senter for menneskerettigheter
Norsk Presseforbund og Norsk Redaktørforening
Politiets Fellesforbund
Polithøgskolen

Pro Senteret
Redd Barna
Sekretariatet for konfliktrådene
Sosial- og helsedirektoratet
Stine Sofies Stiftelse
Støttesenter mot Incest – Oslo

I tillegg har følgende instanser uttalt seg om forslaget:

Kristoffer Inderberg Bastiansens minnefond
Norsk Forbund for Utviklingshemmede
Osloadvokatene
Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre i Oslo
Salomon Johansen AS Advokatfirma

Innholdet i høringsinstansenes uttalelser vil bli gjennomgått nedenfor i tilknytning til de enkelte punktene i lovforslaget. De fleste høringsinstansene er generelt positive til hovedtrekkene i utvalgets forslag.

Departementet har også mottatt to brev fra Stine Sofies Stiftelse som er bedt behandlet som høringsuttalelser til utredningen, se nærmere omtale i 9.5.2.3 og 9.13.3.3 nedenfor.

3 Nordisk rett

3.1 Innledning

Departementet viser til Kontradiksjon og verdighet kapittel 5 og 6 side 16 flg. og Fornærmedeutvalgets utredning kapittel 4 side 69 flg. for en oversikt over fornærmedes straffeprosessuelle stilling i de andre nordiske landene. I Sverige og Finland har fornærmede mulighet til å oppnå formell partsstilling i straffesaken med fulle partsrettigheter. Dette innebærer blant annet rett til å ta ut egen tiltale, til å føre egne bevis og stille spørsmål under hovedforhandlingen til tiltalte, vitner og andre, rett til å prosedere og nedlegge påstand og til å anke over avgjørelser i straffesaken.

I Danmark og Island har fornærmede ikke mulighet til å oppnå formell partsstatus. Fornærmede er tradisjonelt ansett som et vitne, men er likevel gitt visse rettigheter utover det vanlige vitnets. Fornærmede har for eksempel rett til dokumentinnsyn og rett til advokatbistand i visse tilfeller.

Etter at utvalget leverte sin utredning, er det kommet til utredninger og lovendringer i Danmark og Sverige som vil bli omtalt nedenfor.

3.2 Sverige

Den svenske regjeringen ga 17. februar 2005 forhenværende generaldirektør i Brottsoffermyndigheten Britta Bjelle i oppdrag å evaluere loven om målsägandebitråde (bistandsadvokat). Oppdraget gikk ut på å vurdere lovens anvendelsesområde og hvordan loven oppfylte intensjonene om å gi rett til advokat under rettsprosessen til de fornærmede med størst behov for juridisk hjelp og støtte.

Utredningen Målsägandebitrådet – Ett aktivt stöd i rättsprocessen (SOU 2007: 6) ble levert i januar 2007.

Et hovedfunn i utredningen er at bistandsadvokat i mange tilfeller oppnevnes på et sent stadium av saken, og at det ikke oppnevnes bistandsadvokat i det omfang som var tenkt i saker om grove seksuallovbrudd.

Utredningen inneholder en rekke forslag for å gi fornærmede bedre informasjon om bistandsad-

vokatordningen (SOU 2007: 6 kapittel 5 side 161 flg.).

Det foreslås videre at bistandsadvokaten skal meddeles når avhør av fornærmede skal skje, og at fornærmede og bistandsadvokaten får rett til fortløpende informasjon om etterforskningen når det kan skje uten å skade den.

Et forslag i utredningen er at påtalemyndigheten skal kunne oppnevne bistandsadvokat under etterforskningen.

Det foreslås også at det skal innføres et krav til egnethet for bistandsadvokater, samt at advokater som er interessert i å ta oppdrag som bistandsadvokater registreres hos politi og påtalemyndighet.

Bistandsadvokat bør ifølge utredningen kunne oppnevnes i alle saker om seksuallovbrudd (med unntak av bestemmelsen om «sexuellt ofredande»). Det foreslås også at det alltid skal oppnevnes bistandsadvokat når personer under 18 år er utsatt for straffbare handlinger som kan straffes med fengsel.

I utredningen foreslås at bistandsadvokaten alltid skal ha ansvaret for å fremme fornærmedes særskilte krav (erstatningskrav og lignende) i straffesaken. Der fornærmede ikke har advokat, skal dette fortsatt fremmes av påtalemyndigheten.

3.3 Danmark

Det danske justitsministeriet ba 30. april 2004 Strafferetsplejeudvalget om å foreta en gjennomgang av ofrenes prosessuelle stilling i straffesaker og overveie behov for endringer, herunder ofrenes muligheter for å følge behandlingen av straffesaken mot gjerningspersonen.

Strafferetsplejeudvalget leverte i desember 2006 Betænkning om forurettedes processuelle rettsstilling i straffesager, betænkning nr. 1485/København 2006.

Regjeringen fremmet forslag til lov om ændring af retsplejeloven og retsafgiftsloven (Forbedring af retsstillingen for ofre for forbrydelser) (L 128) 31. januar 2007. Forslaget ble vedtatt av Folketinget 10. mai 2007 og er nylig trådt i kraft.

Fra Justitsministeriets nyhedsbrev nr. 93 – 8. juni 2007 gjengis følgende om lovens hovedpunkter:

«Der indsættes en almindelig bestemmelse i retsplejeloven om vejledningspligt for politiet og anklagemyndigheden over for forurettede eller, hvis forurettede er afgået ved døden, dennes nære pårørende, jf. retsplejelovens § 741 e. Desuden indføres der en pligt for politiet eller anklagemyndigheden til at underrette retten, hvis der er behov for særlig hensyntagen til et vidne, herunder forurettede, samt en pligt for retten til at bistå den pågældende i forbindelse med afgivelsen af forklaringen, jf. retsplejelovens § 193.

Herudover indeholder loven en række bestemmelser om underretning af forurettede eller, hvis forurettede er afgået ved døden, dennes nære pårørende. Bestemmelserne vedrører bl.a. afgørelser om påtaleopgivelse, tiltalefrafald, tiltalerejsning samt tid og sted for hovedforhandlingen, jf. retsplejelovens §§ 724, stk. 1 og 741 f. Forurettede skal også kunne anmode om at få en gratis udskrift af dommen, jf. retsplejelovens § 219 a og retsafgiftslovens § 49, stk. 2, 5.

Forurettede får også adgang til at overvære lukkede retsmøder, medmindre formålet bag dørlukningen taler imod det, jf. retsplejelovens § 29 e.

Der indføres endvidere en adgang for retten til i særlige tilfælde at beskikke en bistandsadvokat for den forurettede i andre typer af straffesager end dem, hvori der i dag er mulighed for at beskikke en bistandsadvokat for forurettede, jf. retsplejelovens § 741 a, stk. 3. I tilfælde, hvor særlige hensyn taler for det, kan retten endvidere beskikke en bistandsadvokat for forurettedes nære pårørende, hvis forurettede er afgået ved døden som følge af forbrydelsen, jf. retsplejelovens § 741 a, stk. 4.

Endelig udvides adgangen for retten til på et tidligt tidspunkt forud for selve straffesagens behandling at behandle spørgsmål om blandt andet dørlukning samt referat- og navneforbud, herunder f.eks. i sager hvor forurettede skal afgive forklaring. Desuden pålægges anklagemyndigheden i alle sager senest samtidig med indlevering af bevisfortegnelsen at underrette forsvareren og retten om, hvorvidt der foreligger spørgsmål dørlukning m.v., jf. retsplejelovens § 845.»

4 Internasjonale forpliktelser

4.1 Generelt

Fornærmedeutvalget har gitt en grundig redegjørelse for internasjonale forpliktelser på området, se utredningen kapittel 5 side 79 flg.

Etter at Fornærmedeutvalget leverte sin utredning, har Europarådets ministerkomité vedtatt en anbefaling til medlemsstatene om ofrenes stilling i straffesaker – Recommendation Rec (2006) 8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims, se 4.2 nedenfor.

Europarådet har også vedtatt en ny konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk. Denne konvensjonen inneholder også forpliktelser på det prosessuelle området, se nærmere 4.3 nedenfor.

4.2 Anbefaling Rec (2006) 8 om bistand til kriminalitetsofre

Recommendation Rec (2006) 8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims erstatter den tidligere Recommendation No. R (87) 21 on the assistance to victims and the prevention of victimisation, som er omtalt i utvalgets utredning.

Den nye anbefalingen dekker et bredt spekter av offer tiltak, fra helsetjenester til støttetiltak under straffesak, informasjon, adgang til å fremme erstatningskrav mot lovbrøyer gjennom sivil søksmål og sammen med straffesaken, voldsoffererstatning, forsikringsordninger, beskyttelsestiltak, opplæring av personer som kommer i kontakt med ofre, meglings, nasjonalt og internasjonalt samarbeid, bevisstgjøring og forskning.

Av særlig betydning i denne sammenheng er anbefalinger om informasjon om straffesakens gang mv., begrunnelser for avgjørelser i straffesaken, muligheter for å bidra med relevant informasjon i saken og adgang til å fremme erstatningskrav fra lovbrøyeren i forbindelse med straffesaken.

Dette er særlig behandlet i anbefalingens punkt 4.1–4.5, 6 og 7 som gjengis nedenfor:

«4. Role of the public services

4.1. States should identify and support measures to encourage respect and recognition of victims and understanding of the negative effects of crime amongst all personnel and organisations coming into contact with victims.

Criminal justice agencies

4.2. The police and other criminal justice agencies should identify the needs of victims to ensure that appropriate information, protection and support is made available.

4.3. In particular, states should facilitate the referral of victims by the police to assistance services so that the appropriate services may be offered.

4.4. Victims should be provided with explanations of decisions made with regard to their case and have the opportunity to provide relevant information to the criminal justice personnel responsible for making these decisions.

4.5. Legal advice should be made available where appropriate.

[...]

6. Information

Provision of information

6.1. States should ensure that victims have access to information of relevance to their case and necessary for the protection of their interests and the exercise of their rights.

6.2. This information should be provided as soon as the victim comes into contact with law enforcement or criminal justice agencies or with social or health care services. It should be communicated orally as well as in writing, and as far as possible in a language understood by the victim.

Content of the information

6.3. All victims should be informed of the services or organisations which can provide support and the type and, where relevant, the costs of the support.

6.4. When an offence has been reported to law enforcement or criminal justice agencies, the information provided to the victim should also include as a minimum:

- i. the procedures which will follow and the victims role in these procedures;
- ii. how and in what circumstances the victim can obtain protection;

- iii. how and in what circumstances the victim can obtain compensation from the offender;
- iv. the availability and, where relevant, the cost of:
 - legal advice,
 - legal aid, or
 - any other sort of advice;
- v. how to apply for state compensation, if eligible;
- vi. if the victim is resident in another state, any existing arrangements which will help to protect his or her interests.

Information on legal proceedings

6.5. States should ensure in an appropriate way that victims are kept informed and understood:

- the outcome of their complaint;
- relevant stages in the progress of criminal proceedings;
- the verdict of the competent court and, where relevant, the sentence.

Victims should be given the opportunity to indicate that they do not wish to receive such information.

7. Right to effective access to other remedies

7.1. Victims may need to seek civil remedies to protect their rights following a crime. States should therefore take the necessary steps to ensure that victims have effective access to all civil remedies, and within a reasonable time, through:

- the right of access to competent courts; and
- legal aid in appropriate cases.

7.2. States should institute procedures for victims to claim compensation from the offender in the context of criminal proceedings. Advice and support should also be provided to victims in making these claims and in enforcing any payments awarded.»

Anbefalingen er tilgjengelig på Europarådets internettsider på følgende adresse: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1011109&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=9999CC&BackColorLogged=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1011109&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75)

4.3 Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk

Europarådets ministerkomité vedtok 12. juli 2007 Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk. Norge undertegnet konvensjonen da den ble åpnet for undertegning på den europeiske justisministerkonferansen 25. oktober 2007.

Formålet med konvensjonen er å forebygge og bekjempe seksuell utnyttning og seksuelt misbruk av barn, å beskytte rettighetene til barn som er ofre for seksuell utnyttning og seksuelt misbruk og å fremme nasjonalt og internasjonalt samarbeid mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk av barn.

Konvensjonen stiller krav til etterforskning, strafforfølgning og prosessuelle regler i saker som gjelder seksuell utnyttning og seksuelt misbruk av barn.

I *artikkel 30 nr. 1* slås det fast som generelt prinsipp at hver part ved lovgivning eller på annen måte skal treffe de tiltak som er nødvendige for å sikre at etterforskning og strafforfølgning gjennomføres på den måte som er best for barnet og med respekt for barnets rettigheter. I *artikkel 30 nr. 2* heter det at hver part skal anta en beskyttende tilnærming til offeret og påse at etterforskning og strafforfølgning ikke forverrer barnets traumer, og at straffesaken følges med bistand der dette er på sin plass. Etter *artikkel 30 nr. 3* skal hver part videre påse at etterforskning og strafforfølgning i saker om seksuell utnyttning og seksuelt misbruk av barn prioriteres og gjennomføres uten unødige forsinkelse.

Artikkel 31 gjelder generelle beskyttelsestiltak som gjelder på alle stadier av etterforskning og strafforfølgning. Bestemmelsen lyder slik i uoffisiell norsk oversettelse:

«Artikkel 31 – Generelle beskyttelsestiltak

1. Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å beskytte ofrenes rettigheter og interesser, herunder deres særlige behov når de opptrer som vitne, på alle stadier av etterforskningen og strafforfølgningen, særlig ved

a. å informere dem om deres rettigheter og hvilke hjelpetiltak som står til rådighet for dem og, med mindre de ikke ønsker slik informasjon, om oppfølgingen av anmeldelsen, siktelser, den generelle fremdriften i etterforskningen eller rettsforfølgningen, deres rolle og utfallet i saken,

b. å sikre at ofrene og deres familier om nødvendig blir informert, i det minste i tilfeller der de kan være i fare, når den som er straffefølgt eller straffedømt blir midlertidig eller endelig løslatt,

c. å gi dem mulighet for, på en måte som er forenlig med de prosessuelle regler i intern rett, å bli hørt, å legge fram bevis og å velge hvordan deres synspunkter, behov og interesser skal legges fram og vurderes, direkte eller gjennom et mellomledd,

d. å gi dem den bistand de trenger, slik at deres rettigheter og interesser kommer fram og blir tatt i betraktning,

e. å skjerme deres privatliv, deres identitet og deres utseende, og ved å treffe tiltak i samsvar med sin interne rett for å hindre spredning til offentligheten av opplysninger som kan føre til at deres identitet blir kjent,

f. å sørge for at de, deres familier og personer som vitner for dem, er i sikkerhet og ikke utsettes for trusler, hevnaksjoner og nye overgrep,

g. å sikre at det ikke er direkte kontakt mellom ofre og overgripere hos politiet og i rettslokalene, med mindre kompetente myndigheter bestemmer noe annet fordi det er til barnets beste, eller når en slik kontakt er nødvendig av hensyn til etterforskningen eller rettsforfølgningen.

2. Hver part skal sørge for at ofrene alt fra sin første kontakt med kompetente myndigheter har tilgang til informasjon om relevante rettslige og administrative skritt.

3. Hver part skal sørge for at ofrene har tilgang til rettshjelp, som er gratis om forholdene tilsier det, når det er mulig for dem å ha status som part i en straffesak.

4. Hver part skal sørge for at retten har mulighet for å oppnevne en egen representant for offeret når han eller hun i henhold til intern rett kan ha status som part i straffesaken, og de som har foreldreansvaret ikke kan representere barnet i saken på grunn av en interessekonflikt mellom dem og offeret.

5. Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte, og på de vilkår som er fastsatt i intern rett, gi grupper, stiftelser, sammenslutninger eller statlige eller ikke-statlige organisasjoner mulighet for å gi ofrene hjelp og/eller støtte, dersom de samtykker, under en straffesak om handlinger fastsatt som straffbare etter denne konvensjon.

6. Hver part skal sørge for at informasjon som gis til ofrene i samsvar med bestemmelsene i denne artikkel, blir presentert på en måte som er tilpasset deres alder og modenhet, og på et språk som de kan forstå.»

Artikkel 35 gjelder avhør av barnet og lyder slik i uoffisiell norsk oversettelse:

«Artikkel 35 – Avhør av barnet

1. Hver part skal treffe de tiltak som er nødvendige for å sikre at:

a. barnet avhøres uten unødig forsinkelse etter at forholdene er rapportert til kompetente myndigheter,

b. barnet om nødvendig avhøres i lokaler som er utformet eller tilrettelagt for formålet,

c. barnet avhøres av fagfolk som er opplært til å gjøre dette,

d. det alltid er de samme personer som avhører barnet, om det er mulig og hensiktsmessig,

e. antallet avhør begrenses til et minimum, og finner sted bare i den grad det er nødvendig av hensyn til strafforfølgningen,

f. barnet kan følges av sin rettslige representant, eller eventuelt en voksen etter eget valg, med mindre det foreligger en grunnlagt avgjørelse om det motsatte med hensyn til denne person.

2. Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å sikre at alle avhør av offeret, eller eventuelt vitneavhør av barn, kan tas opp på video, og at slike videoavhør kan godtas som bevis under rettsforhandlingene, i samsvar med bestemmelsene i intern rett.

3. Når offerets alder er ikke er fastslått og det er grunn til å tro at det er et barn, får tiltakene i nr. 1 og 2 anvendelse inntil hans eller hennes alder er bekreftet.»

Artikkel 36 gjelder domstolsbehandling i straffesaker om seksuell utnyttning eller seksuelt misbruk av barn og lyder slik i uoffisiell norsk oversettelse:

«Artikkel 36 – Domstolsbehandling i straffesaker

1. Hver part skal, med behørig respekt for reglene om juristers uavhengighet, ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å sikre at alle involverte i saken, særlig dommer, aktor og advokater, kan få opplæring om barns rettigheter og seksuell utnyttning og seksuelt misbruk av barn.

2. Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å sikre, i samsvar med bestemmelsene i intern rett, at:

a. dommeren kan beslutte at rettsmøtet skal gjennomføres uten at publikum er til stede,

b. offeret kan forklare seg i rettssalen uten selv å være til stede, særlig ved hjelp av hensiktsmessig kommunikasjonsteknologi.»

4.4 Vurdering

Norsk Senter for menneskerettigheter har i sin høringsuttalelse uttrykt anerkjennelse til utvalgets behandling av Norges menneskerettslige forpliktelser i relasjon til både fornærmedes straffeprosessuelle stilling og siktedes straffeprosessuelle rettigheter.

Departementet slutter seg til utvalgets utredning av Norges internasjonale forpliktelser på området.

Forslagene i proposisjonen bidrar etter departementets oppfatning til å oppfylle Norges internasjonale forpliktelser overfor dem som er utsatt for lovbrudd, herunder den nye anbefalingen fra Euro-

parådets ministerkomité og Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk.

Departementet mener samtidig at forslagene ligger innenfor rammen av de folkerettslige forpliktelsene som Norge har i forhold til siktede.

5 Prinsipielle utgangspunkter

5.1 Utvalgets utgangspunkter

Utvalget er kommet til at det er behov for å se fornærmedes straffeprosessuelle stilling i et nytt perspektiv. Det nye perspektivet består i at man må anerkjenne at fornærmede har legitime interesser i straffesaken og gi fornærmede mulighet til å ivareta disse interessene gjennom endringer i regelverket.

Fra sammendraget i utredningen kapittel 2.1 side 16-17 gjengis:

«Gjeldende rett bygger på at en straffesak hovedsakelig er et anliggende mellom staten som anklager og tiltalte som anklaget. Den sterke vekten på statens interesse og rolle i straffesakene har historisk sett hatt gode grunner for seg. Innføring av et tilnærmet monopol for staten til å straffe førte i sin tid til den nødvendige avskaffelse av privat rettshåndhevelse. Dette er etter utvalgets oppfatning fortsatt essensielt. Men det tradisjonelle utgangspunkt hvoretter straffesaken bare oppfattes som et «oppgjør» mellom tiltalte og samfunnet, må etter utvalgets syn nå nyanseres. Samfunnsforhold, den rettslige tenkningen og befolkningens forventninger er i høy grad forandret.

Tiden er etter utvalgets oppfatning definitivt inne for å justere kursen innenfor straffeprosessen slik at fornærmedes legitime interesser i saken reflekteres bedre i lovgivningen. Dette forutsetter at rettssamfunnet i noen grad redefinerer fornærmedes interesser.

Erkjennes det at fornærmede har legitime interesser i straffesaken, må det også legges til rette for og godtas at fornærmede ivaretar disse interessene. I et moderne samfunn er den enkeltes rett til innsyn i saker som angår en, til å kunne imøtegå opplysninger fra annet hold og til å gi uttrykk for sitt syn, ansett som grunnleggende forutsetninger for en god og betryggende saksbehandling. Dette gjelder i mange av livets forhold, men særlig i forholdet mellom den enkelte og myndighetene. Forvaltningsloven, lov om pasientrettigheter, saksbehandlingsreglene i barnevernlovgivningen, psykisk helsevernloven og andre lover er konkrete uttrykk for en slik tankegang. Men først og fremst er slike rettigheter grunnleggende i prosesslovgivningen.

[...]

Styrkes ikke fornærmedes rettigheter, kan rettsvesenet komme i utakt med folks rettsopfatning. Det fører over tid til svekkelse av den tillit rettsvesenet er avhengig av.

Skal tilliten opprettholdes, må fornærmede ha slike grunnleggende rettigheter som rett til å bli informert om utviklingen i saken, innsyn i saksdokumentene, varsel om og rett til å være tilstede i domstolen når saken mot lovbrøyteren skal behandles og rett til å få gi uttrykk for sitt syn og å kunne imøtegå opplysninger (kontradiksjon) både under etterforskning og irettesføring.»

En nærmere vurdering av fornærmedes legitime interesser er inntatt i utredningen kapittel 8.4 side 127-128. Utvalget peker på at fornærmede gjennomgående har en reell og legitim interesse i sakens utfall. Sakens utfall kan være av følelsemessig og symbolsk betydning, men kan også ha praktiske konsekvenser for eksempel i form av beskyttelse mot nye straffbare handlinger, betydning for krav om erstatning og oppreisning fra skadevolder eller om voldsoffererstatning eller dekning fra forsikringsselskap. Videre kan utfallet av saken ha betydning for spørsmål om barnefordeling, barnevern osv. Utvalget understreker at fornærmedes legitime interesser i straffesaken og deres ønsker om styrkede rettigheter ikke er forbundet med hevn, se utredningen kapittel 8.2.2 side 126. Hevn er ikke motivet for ønsket om styrkede rettigheter. Styrkede rettigheter gir heller ikke økte muligheter for hevn.

Også *etterlatte* har etter utvalgets syn legitime interesser i straffesaken, særlig i at saken blir oppklart, men også for eksempel i å ivareta avdødes minne, se utredningen kapittel 8.6 side 128-129. De har også behov for rettigheter for å ivareta disse interessene.

Utvalget peker på at fornærmedes og etterlattes interesser må veies mot andre hensyn – både overordnede kriminalpolitiske hensyn og prosessuelle, prosessøkonomiske, etterforskningsmessige og påtalemessige hensyn, se utredningen kapittel 8.3 og 8.4 på side 126 flg.

5.2 Høringsinstansenes syn

I høringen har de fleste instansene støttet utvalgets prinsipielle utgangspunkter.

Bare *Forsvarergruppen av 1977* har prinsipielle innvendinger mot utvalgets utgangspunkter og begrunnelse for å styrke fornærmedes og etterlattes rettigheter. Foreningen kritiserer utvalget for at vurderingen av hva som er fornærmedes legitime interesser ikke er sett i sammenheng med hva som er straffens formål eller begrunnelse. Fra høringsuttalelsen gjengis:

«Det er en slående mangel ved utvalgets utredning, at man ikke foretar noen forankring av påstanden om at fornærmede har legitime interesser knyttet til avgjørelsen av straffekravet, i en drøftelse av straffens begrunnelse. Så lenge straffen ikke kan sies begrunnet i å tilgodese fornærmede, er det vanskelig å akseptere det rene postulat om at fornærmede på tross av dette har legitime interesser i straffekravets utfall. Særlig må man kunne kreve en mer prinsipiell drøftelse av disse grunnleggende spørsmål når utredningen fremmer forslag som – hvis de gjennomføres – vil medføre grunnleggende endringer i vår prosessordning.

I avsnitt 8.2.1 kan det synes som om utvalget indirekte legger til grunn at man skal ilegge straff for at dette skal virke som en form for «oppreisning for fornærmede», og at det er «viktig for fornærmede å bli trodd og at det blir anerkjent og markert at det har skjedd urett mot vedkommende.» En slik utvidelse av begrunnelsen for straff vil ha vidtrekkende konsekvenser, og bør åpenbart undergis en bredere rettsfilosofisk drøftelse før man går inn på den. Dersom samfunnet skal påføre enkeltborgere pine for å tilgodese andre enkeltindivider, er det et langt mer etisk problematisk forhold enn om det skjer for å tilgodese samfunnet som sådant.

Utvalget søker i pkt. 8.2.2 å understreke at «Fornærmedes legitime interesse i at [...] den skyldige straffes, må ikke forveksles med et ønske om hevn.» [...] Det er imidlertid vanskelig å følge denne påstanden, og det begrensede forsøk på argumentasjon som fremkommer til støtte for den i innstillingen. Dersom man skal straffe – dvs. påføre pine – i fornærmedes interesse, er det vanskelig å se dette som noe annet enn nettopp hevn eller gjengjeldelse. Også på dette punkt er innstillingen mer preget av postulater enn grundige drøftelser og begrunnede standpunkter.»

Forsvarergruppen av 1977 mener videre at utvalgets utgangspunkter kan føres til svekkelse av

viktige rettssikkerhetsgarantier for siktede og uttaler:

«Videre er det grunn til å peke på at selve straffeprosessens formål er å prøve om påtalemyndigheten har oppfylt sin bevisbyrde. I tilknytning til det er både det strenge beviskravet – in dubio pro reo – og andre fordeler for tiltalte – favor defensionis – etablert som rettssikkerhetsgarantier som skal sikre mot uriktige domsfellelser. I utvalgets innstilling drøftes det ikke med noen grundighet hvordan forslagene vil kunne påvirke dette formålet. Blant annet stilles ikke spørsmålet om hvordan forslagene kan bidra til at flere uskyldige blir dømt. Dette vil typisk kunne være aktuelt i situasjoner hvor den som påstår å være fornærmet ikke har vært utsatt for noe straffbart, og eventuelt har fremmet en falsk anklage. Straffeprosessuelle endringer må vurderes ut fra om de er egnet til å bedre domstolenes mulighet for å avklare om det er slik, eller ikke.

Eksempelvis må man i lys av både Bjugnsaken og de mange gjenopptatte incest- og sedelighetssakene de senere år, ha blitt oppmerksom på at ikke alle som påstår å være fornærmet nødvendigvis snakker sant. Slike «falske fornærmede» har ingen beskyttelsesverdig – eller legitim interesse som rettsreglene bør beskytte. Utvalget synes på sin side å basere forslagene på at alle de betegner som «fornærmet» også reelt har vært utsatt for en straffbar handling. Forslagene gir naturlig nok også alle «fornærmede» de samme rettigheter.

Ved heller ikke å problematisere dette sentrale aspekt, svekker etter Forsvarergruppens syn utvalget ytterligere fundamentet for sine forslag. Selv om straffeprosessen har som formål å prøve om bevisene mot tiltalte er holdbare, gir utvalget inntrykk av at det bevis som ligger i fornærmedes forklaring a priori skal anses som holdbart. En slik forutsetning kan vi selvfølgelig ikke basere våre rettsregler på. Dette er den mest sentrale årsak til at Forsvarergruppen ikke kan gi sin støtte til de av forslagene som gir fornærmede en sterkere stilling i forhold til behandlingen av straffekravet under hovedforhandlingen.»

Også *Borgarting lagmannsrett* viser til at det i mange saker nettopp vil være temaet for straffesaken hvorvidt fornærmede har vært utsatt for en straffbar handling, og at man ved vurderingen av nye og styrkede rettigheter for dem som rettslig sett går inn under begrepet fornærmede, ikke kan bygge på en forutsetning om at den som pretenderer å være fornærmet alltid har vært utsatt for en straffbar handling.

5.3 Departementets vurdering

Departementet slutter seg til utvalgets grunnleggende utgangspunkter om fornærmedes og etterlattes legitime interesser i straffesaken. Det er ikke tvilsomt at fornærmede og etterlatte rent faktisk berøres av straffesaken på ulike måter, og at måten straffesaken behandles på og dens utfall kan ha følelsesmessig, symbolsk, praktisk og rettslig betydning for dem.

På flere andre rettsområder er det at man berøres av en avgjørelse eller myndighetsprosess ansett som tilstrekkelig grunnlag for å gi rettigheter til underretning, innsyn og kontradiksjon. For eksempel er det forvaltningsrettslige partsbegrepet og klageadgangen knyttet til en vurdering av hvem som rent faktisk berøres av avgjørelsen. Også gjeldende straffeprosesslov bygger for øvrig på at fornærmede berøres av straffesaken på en slik måte at de har en legitim interesse i blant annet innsyn i sakens dokumenter og å bli informert om avgjørelser i straffesaken.

Mange fornærmede og etterlatte opplever prosessen rundt straffesaken som en stor belastning fordi de opplever at de blir sett på som uvedkommende i saken – uten tilstrekkelig informasjon eller mulighet til å ivareta sine interesser. Dette taler etter departementets syn for å gi fornærmede styrkede rettigheter, så langt de ikke kommer i strid med andre grunnleggende rettsprinsipper.

At fornærmede gis styrkede *prosessuelle* rettigheter, endrer ikke hva som er straffens formål. Å styrke fornærmedes stilling svekker verken straffens preventive virkning eller rettferdighetsbetraktninger. Heller ikke begrunnelsen for å gi rettigheter – at fornærmede berøres av sakens behandling og dens utfall, og at styrkede rettigheter vil kunne føre til at møtet med strafferettsappa-

ratet blir mindre belastende – kan sies å påvirke hva som er straffens formål. Departementet har merket seg innvendingene fra Forsvarergruppen av 1977. Departementet presiserer at straff ikke skal idømmes for å gi oppreisning til fornærmede eller for at fornærmede skal føle seg trodd. Det foreslås ingen endringer i vilkårene for å straffe.

Mer hensiktsmessig enn å knytte diskusjonen om styrkede rettigheter for fornærmede og etterlatte opp til hva som er *straffens* formål, er det etter departementets syn å se hen til hva som er *straffesakens* formål, som er å avgjøre om vilkårene for straff er oppfylt i det enkelte tilfellet. Som utvalget peker på, er styrkede rettigheter for fornærmede stort sett i samsvar med alminnelige prinsipper for en god prosessordning – det vil si at prosessen skal være betryggende, tillitsvekkende og hensynsfull overfor parter, vitner og andre impliserte, men samtidig hurtig og billig.

Departementet er videre enig med utvalget i at det ikke er noen nødvendig motsetning mellom å styrke fornærmedes rettigheter og ivareta siktedes rettssikkerhet.

Til uttalelsene fra Borgarting lagmannsrett og Forsvarergruppen av 1977 om såkalt «falske fornærmede», vil departementet bemerke at «fornærmede» er en rent prosessuell betegnelse på den som er vernet av den eller de straffebestemmelser som saken gjelder. De fornærmede får etter gjeldende rett rettigheter på grunnlag av denne prosessuelle posisjonen – for eksempel innvilges det bistandsadvokat for fornærmede i visse sakstyper uten at det dermed har oppstått problemer med «falske fornærmede». Heller ikke ellers i prosessen er det slik at prosessuelle rettigheter begrenses til dem man på forhånd mener også har materiell rett. Departementet foreslår å videreføre dette prinsippet.

6 Partsstatus

6.1 Utvalgets forslag

Utvalget går ikke inn for å gi fornærmede eller etterlatte en formell prosessuell partsstatus. Dette følger av utvalgets prinsipielle utgangspunkt om at staten bør ha eneansvar for strafforfølgningen. Fra utvalgets drøftelser i kapittel 8.3 side 126 gjengis:

«De grunnleggende hensyn som bærer en styrking av fornærmedes rettigheter, jf. ovenfor, må avveies mot andre fundamentale hensyn, blant annet av kriminalpolitisk art.

Selv om fornærmede har klare og legitime interesser i saken, og etter utvalgets oppfatning må gis styrkede prosessuelle rettigheter for å ivareta disse, er det like fullt statens straffekrav saken først og fremst gjelder. Nyttevirkningene ved rettigheter for fornærmede må vurderes i forhold til andre prinsipielle hensyn og omkostningene. Avveiningen av disse hensynene er vanskelig, og må etter utvalgets syn skje i lys av sakens karakter og betydning for fornærmede, og av hvilket stadium saken befinner seg på.

Bruk av straff er samfunnets sterkeste virkemiddel for å unngå og å reagere mot uønsket atferd. Kriminalpolitikken bestemmes gjennom samfunnets valgte organer, og er et resultat av avveining av mange hensyn. Om det skal straffes, hva slags straff som idømmes og hvor streng den bør være, bør etter utvalgets syn fortsatt i hovedsak være statens anliggende. Påtalemyndigheten er best egnet til på samfunnets vegne å avgjøre om det faktiske og rettslige grunnlaget for å gå til straffesak foreligger. Strafforfølgning bør finne sted etter en objektiv og konsekvent linje, der hensynet til likebehandling må tillegges sterk vekt. Verken siktede eller rettsvesenets knappe ressurser bør belastes med straffesaker som påtalemyndigheten ikke finner grunnlag for å reise. I dette perspektivet får fornærmedes syn på straffespørsmålet i den enkelte sak mindre vekt.

[...]

På samme måte som for avgjørelsen av påtalespørsmålet, bør det være påtalemyndigheten som prosederer skyldspørsmålet og fremmer og prosederer kravet om en strafferettslig reaksjon. Utvalgets flertall mener videre at påtalemyndigheten må ha den endelige avgjørelse av om det offentlige skal anke og at fornærmede

ikke på egenhånd kan anke over skyld- eller straffespørsmålet. Det følger av dette at straffekravet fortsatt må avgjøres i en sak mellom staten ved påtalemyndigheten og lovbrøyteren som parter, jf. punkt 8.8.»

Utvalgets medlem *Austegard* tilføyer at hun for sin del gjerne hadde sett at fornærmede hadde fått formell partsstatus, men at hun er i tvil om det norske rettssamfunnet er modent for en så omfattende reform.

6.2 Høringsinstansenes syn

Flere høringsinstanser har uttrykt støtte til utvalgets valg om ikke å gi fornærmede formell partsstatus. Dette gjelder *Agder lagmannsrett, Trondheim tingrett, riksadvokaten, Agder statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Oslo politidistrikt, Politidirektoratet, Dommerforeningen og Politihøgskolen*.

Fra Agder lagmannsretts uttalelse siteres:

«Lagmannsretten kan slutte seg til utvalgets prinsipielle synspunkter på fornærmedes rolle ved behandlingen av straffesaker. Fornærmede har legitime interesser i at det blir fastslått gjennom rettsvesenet at det har skjedd urett mot vedkommende, hvem som er ansvarlig, og at det reageres mot lovbruddet. Vi må ta på alvor at en god del fornærmede opplever møtet med rettsvesenet som utilfredsstillende og en tilleggsbelastning. Det er nødvendig av hensyn til tilliten til rettsvesenet og for at behandlingen av straffesaker skal fylle sin sosiale funksjon, at også ofrene for lovbrudd opplever domstolsbehandlingen som rettferdig.

Som utvalgets flertall finner vi det likevel ikke ønskelig at fornærmede gis formell partsstilling ved behandlingen av straffekravet. Av prinsipielle grunner bør det fastholdes at det er det offentlige oppgave å straffe lovbrudd. At fornærmede ikke bør gis rett til å utarbeide egen tiltalebeslutning eller anke avgjørelsen av straffekravet, finner vi klart. Vi legger også til grunn at private straffesaker i enhver form vil bli avvirket i forbindelse med straffelovreformen. I stedet bør fornærmedes rettslige posisjon styrkes ved utvidet rett til informasjon og

kontradiksjon slik det er foreslått i utredningen.»

Støttesenter mot Incest – Oslo og Norsk Kvinnesaksforening mener at fornærmede bør få formell partsstatus. *Norsk Kvinnesaksforening* uttaler:

«En konsekvens av forslaget er at fornærmede med erstatningskrav vil få en langt sterkere stilling enn fornærmede uten slike krav. Dette mener NKF er urimelig prioritering av pengeinteresser fremfor andre interesser i saken. Prinsipielt bør fornærmede som ikke vil kreve erstatning, ha like gode partsrettigheter.»

For *Støttesenter mot Incest – Oslo* synes det sentrale særlig å være at fornærmede bør ha likeverdige rettigheter med siktede.

Norges Kvinne- og familieforbund uttaler at så lenge fornærmedes rettigheter og behov blir like godt ivaretatt, er det ikke nødvendig med formell partsstatus. Uttalelser fra *DIXI Ressurscenter for voldtatte*, *Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress* og *Redd Barna* kan tolkes i samme retning.

6.3 Departementets vurdering

Departementet er enig i at det bør tilligge offentlige myndigheter å etterforske straffbare forhold, avgjøre påtalespørsmål og iretteføre straffesaker.

Departementet slutter seg til utvalgets flertall og flertallet av høringsinstansene og foreslår ikke nå å gi fornærmede full partsstilling i straffeprosessen. Det avgjørende bør etter departementets mening være at fornærmede og etterlatte gis en vesentlig og styrket rettsposisjon. Kritikken mot gjeldende rett og situasjonen for fornærmede har i hovedsak dreid seg om hvordan ofre for kriminelle handlinger blir møtt av aktørene i strafferettspleien, se særlig kapittel 7 side 111 flg. i utredningen. Denne situasjonen løses ikke alene av å gi fornærmede eller etterlatte formell partsstatus. Avgjørende for fornærmedes og etterlattes rettsposisjon er hvilke konkrete rettigheter de tilkjennes, ikke hva disse rettighetene kalles i navnet.

7 Hvilke fornærmede bør gis særlig styrkede rettigheter?

7.1 Styrkede rettigheter til alle fornærmede eller utvalgte fornærmede?

7.1.1 Utvalgets forslag

Utvalgets generelle synspunkter om fornærmedes og etterlattes legitime interesser i straffesaken gjelder for alle fornærmede og etterlatte. Enkelte av utvalgets forslag til styrkede rettigheter gjelder en vid krets av fornærmede og etterlatte. Dette gjelder for eksempel rett til å være til stede i alle rettsmøter og utvidet rett til informasjon.

Hovedvekten av utvalgets forslag gjelder imidlertid en begrenset krets av fornærmede.

Utvalget peker innledningsvis på prosessøkonomiske hensyn, men argumenterer også for at behovet for prosessuelle rettigheter er større i visse saker enn andre. Fra utredningen kapittel 8.7.1 side 130 gjengis:

«Utvalget har blitt stående ved å foreslå at det særlig er fornærmede i saker om alvorlige integritetskrenkelser, det vil først og fremst si alvorlige voldsforbrytelser og seksuallovbrudd, som gis utvidede rettigheter. Utfallet av straffesaken har særlig stor betydning for ofrene for slike handlinger, og straffesaken medfører ofte en særlig tung belastning for dem siden det dreier seg om krenkelser som kan medføre store fysiske, psykiske og sosiale skadevirkninger. Ofrene er ofte traumatisert og opplever det spesielt belastende å forklare seg for politiet og i retten og å gå gjennom etterforskning og hovedforhandling i saken. I disse sakene er det ofte av særlig stor betydning for ofrene å få fastslått at de har vært utsatt for urett, og de har ikke sjelden blitt påført fysisk eller psykisk helseskade og ønsker å kreve erstatning. Utvalget mener det er riktig å gi de fornærmede i disse sakene en sterkere prosessuell stilling og rett til bistandsadvokat.

Utvalget vil likevel understreke at den avgrensning som foretas ikke er uttrykk for en holdning om at lovbrudd som faller utenfor avgrensningen innebærer at fornærmede ikke kan berøres sterkt av lovbruddet. Eksempelvis kan også fornærmede som opplever innbrudd i eget hjem eller som blir utsatt for legemskrenkelser, rammes hardt og oppleve reaksjoner som beskrevet.»

Utvalget foreslår at avgrensningen av hvilke fornærmede som bør gis særlig styrkede rettigheter bør være sammenfallende med hvem som får oppnevnt bistandsadvokat etter straffeprosessloven § 107 a. På denne måten oppnår man en lovteknisk klar avgrensning av rettighetsgruppen. Enkelte av rettighetene som foreslås, er også av en slik art at det vil være en klar fordel at fornærmede gis bistand av en profesjonell aktør.

Også for de etterlatte foreslår utvalget at enkelte rettigheter skal være forbeholdt dem som har bistandsadvokat.

7.1.2 Høringsinstansenes syn

Et klart flertall av høringsinstansene som uttaler seg om utvalgets forslag om å skille mellom ulike grupper fornærmede, støtter utvalgets løsning. Dette gjelder *Agder lagmannsrett, Trondheim tingrett, riksadvokaten, Agder statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Asker og Bærum politidistrikt, Hordaland politidistrikt, Oslo politidistrikt, Rogaland politidistrikt, Politidirektoratet, Barneombudet, JURK, Kvinnefronten og Politiets Fellesforbund*.

Politiets Fellesforbund uttaler:

«Vi støtter utvalgets forslag om å gi prosessuelle rettigheter i saker om alvorlig integritetskrenkelser, det vil si alvorlige voldsforbrytelser og seksuallovbrudd. Vi mener det er riktig ut i fra disse sakenes alvorlige karakter for den enkelte. PF er av den oppfatning at man etter å ha høstet erfaring med en styrking av de prosessuelle rettighetene i disse typer saker, bør vurdere å utvide rettighetene til å gjelde flere typer saker.

Vi tror også at en mer bevisst holdning til informasjon og dialog med fornærmede i de mest alvorlige sakene vil ha som effekt at man blir mer oppmerksom på dette i andre typer saker.»

Enkelte instanser har stilt seg skeptisk til utvalgets forslag. *Trøndelag statsadvokatembeter* uttaler:

«Innvendingene mot denne modellen kan være at på grunn av at dette gjelder en begrenset gruppe vil andre fornærmede som i realiteten

er sterkt integritetskrenket og som det ikke rutinemessig oppnevnes bistandsadvokat til, holdes utenfor disse eksklusive rettigheter.

Dessuten kan en innvende at regelverket blir ganske komplisert [når] de utvidete rettigheter ikke gjelder generelt.

På denne bakgrunn er det ønskelig at det forutsettes en evaluering av regelverket etter at det har virket en stund. Det bør forskes på forskjeller mellom fornærmede med og uten utvidede rettigheter, for å finne ut om de utvidede rettigheter bør få større anvendelsesområde, ved for eksempel generell partsstatus.»

Borgarting lagmannsrett og Norsk Kvinnesaksforening uttrykker den samme bekymringen for et komplisert regelverk.

7.1.3 Departementets vurdering

Departementet mener det er behov for en generell styrking av bistand og tilbud om oppfølging til alle som er utsatt for straffbare handlinger. Det er derfor viktig med tiltak som kommer alle som ønsker det til gode, som for eksempel rådgivningskontorer for kriminalitetsofre, vitnestøtte osv. I statsbudsjettet for 2008 er det foreslått å videreutvikle ordningen med rådgivningskontor for kriminalitetsofre og sette i gang et pilotprosjekt for etablering av en gratis støttetelefon for kriminalitetsofre. En viktig oppgave for støttetelefonen vil være å tilby veiledning og støtte til personer som har blitt utsatt for en kriminell handling. Det legges opp til at støttetelefonen skal være i drift fra 2008.

Når det gjelder styrkede *prosessuelle* rettigheter, er likevel departementet enig med utvalget i at fornærmede i visse sakstyper ofte vil stå i en særstilling. Departementet slutter seg til de momenter som er fremhevet av utvalget, men finner grunn til å understreke at det ikke nødvendigvis er sakens *alvor* som er avgjørende for om det er særlig behov for prosessuelle rettigheter i saken, men heller hva slags *type* straffesak det er tale om – om for eksempel straffesaken gjelder en handling som direkte har krenket fornærmedes fysiske, seksuelle eller psykiske integritet, om fornærmedes forklaring vil være særlig sentral, om det er et ujevnt styrkeforhold mellom partene osv. Dette er momenter som er fremhevet av utvalget i drøftelsen av den nærmere avgrensningen av sakstypene, se nedenfor i 7.2.

Departementet er enig i at det er hensiktsmessig at gruppen av fornærmede med særlige rettigheter avgrenses etter hvem som har krav på bistandsadvokat. Dette kan gjøre det lettere for fornærmede å utøve rettighetene. Det kan også være

en fordel for politi, påtalemyndighet, domstoler, forsvarere og andre å ha en profesjonell aktør å forholde seg til. I tillegg vil en slik sammenkobling ha lovtekniske fordeler.

Også for etterlatte vil det være forskjeller mellom ulike sakstyper. I vurderingen av om det skal oppnevnes bistandsadvokat etter forslaget til straffeprosessloven § 107 a annet ledd annet punktum skal det blant annet legges vekt på sakens art og alvor, relasjonen til avdøde og om det er særlig behov for bistand fra bistandsadvokat. Dette er etter departementets mening en vurdering som også er egnet til å avgrense hvilke etterlatte som bør ha særlig styrkede prosessuelle rettigheter. Også for etterlatte foreslås det derfor en kobling mellom hvem som får oppnevnt bistandsadvokat og hvem som får særlig styrkede rettigheter.

Departementet har forståelse for at det kan oppfattes som kompliserende at det innføres ulike regelsett for forskjellige typer saker. Kriteriene for når de ulike regelsettene kommer til anvendelse bør være tydelige og enkle å anvende. Gjennom å knytte avgrensningen av fornærmede med særlige rettigheter til hvem som har fått oppnevnt bistandsadvokat, oppnår man etter departementets mening et forutsigbart og enkelt system. Det er også i dag slik at bare noen fornærmede i visse sakstyper får oppnevnt bistandsadvokat. Forslagene her bygger dermed videre på lovens gjeldende system.

7.2 Avgrensningen av sakstyper – hvilke fornærmede skal ha krav på bistandsadvokat?

7.2.1 Gjeldende rett

Etter gjeldende § 107 a i straffeprosessloven har fornærmede krav på bistandsadvokat i saker om

- overtredelse av straffeloven §§ 192-197 (voldtekt, andre former for seksuell omgang uten reelt samtykke, seksuell omgang med mindreårige, incest med mer.)
- § 199 (incestlignende forhold)
- § 200 tredje ledd (seksuell handling med barn under 16 år der det foreligger skjerpene omstendigheter)
- § 222 annet ledd (tvangsekteskap)
- saker der det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred og det anses å være behov for advokat
- overtredelse av besøksforbud og kontaktforbud, jf. straffeloven § 342 første ledd bokstav b jf. § 33 og § 342 første ledd bokstav c, jf. straffeprosessloven § 222 a.

I tillegg har den som forbudet skal beskytte, rett til advokat når sak om besøksforbud i eget hjem (straffeprosessloven § 222 a annet ledd annet punktum) eller kontaktforbud i eget hjem (straffeloven § 33 tredje ledd) bringes inn for retten. Oppnevning av bistandsadvokat i saker om besøksforbud er nærmere omtalt i 7.5 nedenfor.

7.2.2 Utvalgets forslag

Etter utvalgets lovtekniske modell er det bestemmelsen om hvem som har rett til bistandsadvokat som avgjør hvilke fornærmede som får de særlig styrkede prosessuelle rettighetene som foreslås. Fra utvalgets drøftelse av generelle momenter i vurderingen av om bistandsadvokaten bør utvides til flere sakstyper gjengis (utredningen kapittel 11.3.1.2 side 190):

«Et viktig vurderingstema bør [...] være om etterforskning og hovedforhandling i de enkelte sakstyper antas å være spesielt belastende for ofrene. I slike saker har de et særlig behov for informasjon om sine rettigheter og plikter i saken og om sakens fremdrift. Også bistand under etterforskningen og hovedforhandling kan være nødvendig. En nær relasjon mellom offer og gjerningsperson kan medføre at etterforskning og rettssak blir spesielt belastende for offeret. Det samme gjelder dersom det er en ulik styrkeposisjon mellom offer og gjerningsperson, for eksempel der offeret er et barn, står i avhengighetsforhold til gjerningspersonen eller har spesiell grunn til å frykte gjerningspersonen. Saken kan også oppleves spesielt belastende hvis offerets forklaring er et viktig bevismiddel i saken. Det samme gjelder hvis det er et sentralt moment i saken om offeret har motsatt seg handlingen, som for eksempel i voldtektssaker.

I vurderingen av hvilke sakstyper som bør gi rett til bistandsadvokat bør det dessuten legges vekt på om sakens utfall har særlig stor betydning for offeret, herunder om ofrene lett kan oppfatte det som at de ikke har blitt trodd hvis saken henlegges eller tiltalte frifinnes. Her er det et moment om det dreier seg om en sakstype der det erfaringsmessig stilles spørsmål ved fornærmedes troverdighet. Dette skjer gjerne i saker der fornærmede har en nær relasjon til gjerningspersonen. Hvis utfallet av saken har stor betydning for de fornærmede, har de en særlig interesse i å kunne bidra til at saken blir best mulig opplyst, og til det trengs ofte juridisk bistand.

Siden utvalget avgrensner en del rettigheter etter hvilke fornærmede som har fått oppnevnt bistandsadvokat, er det også et viktig hensyn at

reglene om hvem som har rett til bistandsadvokat ikke i for stor grad åpner for skjønn.»

Utvalget foreslår å videreføre retten til bistandsadvokat for fornærmede som i dag har slik rett, samt å utvide retten å gjelde også

- straffeloven § 200 annet ledd (seksuell handling med barn under 16 år uten at det foreligger skjerpene omstendigheter)
- straffeloven § 219 (vold i nære relasjoner)
- straffeloven § 224 (menneskehandel og utnyttning til tigging)
- saker om kjønnslemlestelse, jf. lov 15. desember 1995 nr. 74
- alle saker der det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred.

7.2.3 Høringsinstansenes syn

De høringsinstansene som uttaler seg om hvilke fornærmede som bør ha rett til bistandsadvokat, støtter utvalgets utvidelse av ordningen. Dette gjelder *Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Agder lagmannsrett, riksadvokaten, Nordland statsadvokatembeter, Asker og Bærum politidistrikt, Politidirektoratet, Barneombudet, Advokatforeningen, Likestillings- og diskrimineringsombudet, Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening, Norsk Krisesenterforbund, Norges Kvinne- og Familieforbund, Norsk Kvinnesaksforening, Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre i Oslo og Støttesenter mot Incest – Oslo.*

Flere instanser peker imidlertid på andre saker som bør med og på at det bør være mulig å oppnevne bistandsadvokat etter en skjønnsmessig vurdering.

Barneombudet og Redd Barna mener at overtreddelse av straffeloven § 204 a (overgrepbilder av barn) bør gi rett til advokat. Barneombudet peker på at det i en sak mot distributør eller videreformidler ikke nødvendigvis er slik at fornærmede har rett til bistandsadvokat etter andre bestemmelser som nevnes i straffeprosessloven § 107 a.

Barne- og likestillingsdepartementet, Norsk Krisesenterforbund og Redd Barna peker på at dersom det innføres et eget straffebud om barn som er vitne til vold, bør dette straffebudet med i oppregningen i § 107 a.

Riksadvokaten, Hordaland statsadvokatembeter og Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter ber departementet om å vurdere å gi en mer skjønnsmessig adgang til å oppnevne bistandsadvokat enn det utvalget foreslår. Riksadvokaten skriver om dette:

«Riksadvokaten har i utgangspunktet ikkje merknader til avgrensinga av den personkrisen som etter utkastet § 93a fell inn under ordninga. Ein er like fullt i tvil om regelen bør vera uttømmende og stengje for at andre enn dei som er opplista kan få oppnemd støtteadvokat. Eit par av statsadvokatane har peika på situasjonar og konkrete sakstyper der det individuelle behovet for støtteadvokat kan vera like stort som ved alvorlege valds- og seksualovergrep. Ein tilrår difor at departementet vurderar å åpne adgang til støtteadvokat i andre høve enn dei som er lista opp. Det kan gjerast ved å føye til nye lovbrotskategorier, slik statsadvokaten i Nordland går inn for når det gjeld ran. Eit anna og etter riksadvokatens syn betre alternativ er å åpne for ein skjønsmessig adgang til å oppnemne støtteadvokat, der særskilte omsyn tilseier det. Regelen må praktiserast strengt og det bør gå fram av førearbeida at det skal mykje til å oppnemne støtteadvokat på dette grunnlaget. Men er vilkåret fyrst til stades, kan ein ikkje sjå innvendingar mot at vedkomande også får dei særskilte rettane som følgjer med.»

Likestillings- og diskrimineringsombudet mener det bør vurderes om også fornærmede i saker om såkalt hatkriminalitet bør gis særlig styrkede rettigheter. Ombudet peker på at særlig personer med minoritetsbakgrunn, med svake norskkunnskaper og/eller manglende kjennskap til det norske rettsystemet, vil ha behov for bistandsadvokat for å være i stand til å ta de nødvendige rettslige skritt på de forskjellige stadier i saken.

Nordland statsadvokatembeter mener det bør være en rett til bistandsadvokat i ranssaker.

Landsforeningen for voldsofre mener alle som har vært utsatt for en voldelig handling, bør ha rett til bistandsadvokat.

Støttesenter mot Incest – Oslo mener at retten til bistandsadvokat bør gjelde i alle saker om seksuelle overgrep.

Norges Kvinne- og Familieforbund mener det kan være behov for bistandsadvokat etter straffeprosessloven for å bistå fornærmede eller etterlatte i straffesaker som behandles av myndighetene i andre land.

7.2.4 Departementets vurdering

Ved vurderingen av hvem som bør ha krav på bistandsadvokat, må det tas utgangspunkt i hva som er bistandsadvokatens oppdrag – å bistå den fornærmede med å gjennomføre plikter og rettig-

heter i forbindelse med en straffesak. Bistandsadvokaten gir juridisk bistand og bør og skal ikke komme i stedet for annen veiledning, støtte og hjelp som andre profesjoner må utføre. Bistandsadvokat oppnevnes dessuten i henhold til straffeprosesslovens regler. I saker som ikke følger straffeprosesslovens regler, må derfor offentlig dekket juridisk bistand følge andre regelsett (typisk fri rettshjelp eller særlige rettshjelpstilbud).

I vurderingen av hvilke sakstyper som bør gi adgang til bistandsadvokat, bør også fornærmedes muligheter til å bidra til å opplyse saken best mulig stå sentralt.

Departementet slutter seg til utvalgets avgrensning av sakstyper.

Som flere høringsinstanser har pekt på, kan gode grunner tale for å supplere utvalgets forslag med en skjønsmessig adgang til i særlige tilfeller å oppnevne bistandsadvokat. Departementet foreslår derfor i endringsforslaget til § 107 a tredje ledd en bestemmelse om at retten kan oppnevne bistandsadvokat i andre saker dersom sakens art og alvor eller hensynet til de involverte eller andre særlige forhold tilsier at det er behov for det. Forslaget er ment som en sikkerhetsventil og bør praktiseres strengt. Det er særlig to hensyn som tilsier dette. For det første må det holdes fast ved at oppnevning av bistandsadvokat må være knyttet til gjennomføringen av straffesaken. Behovet for advokat må begrunnes i behovet for advokatbistand i forbindelse med utøvelsen av prosessuelle rettigheter og plikter i saken. Videre må praktiseringen av en skjønsmessig regel være streng av hensyn til forutberegneligheten i systemet. Behovet for forutberegnelighet gjør seg gjeldende av hensyn til det offentliges utgifter til dekning av bistandsadvokatens salær og av hensyn til aktorene i saken.

Hva angår innspillet fra Barneombudet og Redd Barna om oppnevning av bistandsadvokat for barnet i saker om overtredelse av straffeloven § 204 a, antar departementet at det i saker som nevnt (saker mot distributører og lignende) gjennomgående vil være lite *behov* for advokat. Det vil sjelden være slik at barnet behøver å vitne – materialet taler gjerne for seg. Det vil ofte også være slik at barnet ikke er identifisert. Dette utelukker likevel ikke at det i enkelte tilfeller kan være behov for bistandsadvokat. Departementet viser til at den skjønsmessige regelen i tredje ledd i endringsforslaget til straffeprosessloven § 107 a under særlige omstendigheter kan dekke disse tilfellene.

7.3 Enkelte særlige sakstyper

7.3.1 Tilfeller der fornærmede ikke er i stand til å begjære oppnevnt advokat

Etter *gjeldende rett* kan det i særlige tilfeller oppnevnes bistandsadvokat der den fornærmede ikke er i stand til å begjære slik oppnevnt. Straffeprosessloven § 107 a annet ledd tredje punktum lyder:

«I andre tilfeller hvor den fornærmede er død eller av andre grunner ikke er i stand til å begjære advokat oppnevnt, kan retten i særlige tilfelle oppnevne advokat til å vareta hensynet til fornærmede og fornærmedes nærmeste.»

Utvalget drøfter forståelsen av bestemmelsen og mener den gir fornærmede som dekkes av denne setningen en dårligere stilling enn de bør ha. Etter utvalgets mening bør fornærmede som er i denne situasjonen, i stedet få sin rett til bistandsadvokat vurdert etter hovedregelen i § 107 a. Utvalget går derfor inn for å oppheve bestemmelsen.

Forslaget innebærer blant annet at dersom fornærmede faller inn under de sakskategoriene som er nevnt i § 107 a første ledd, men ikke selv er i stand til å sette fram begjæring om det, må politiet ta kontakt med rette person(er)/myndighet som har vergemålet slik at denne kan ta stilling til om det skal begjæres oppnevnt bistandsadvokat.

Ingen *høringsinstanser* synes å ha kommentert dette spørsmålet direkte.

De p a r t e m e n t e t er enig i utvalgets vurdering og forslag. Den særlige bestemmelsen om tilfeller der fornærmede er ute av stand til å begjære advokat oppnevnt foreslås derfor opphevet. Den betydningen bestemmelsen kunne ha hatt for sakstyper som ikke er omfattet av oppregningen i første ledd, kan dessuten ivaretas gjennom den skjønsmessige bestemmelsen som departementet foreslår, jf. 7.2.4 foran.

7.3.2 Saker hvor et barn er omkommet som følge av en straffbar handling og barnets nærmeste er siktet i saken

Etter *gjeldende rett* er det ikke hjemmel for å oppnevne bistandsadvokat for barn som er omkommet.

Utvalget har drøftet spørsmålet i kapittel 11.3.11 side 199, der det heter:

«Utvalgets medlem Austegard foreslår at det oppnevnes bistandsadvokat for barnet i saker der et barn er omkommet som følge av en straffbar handling og en eller flere av de nærmeste er siktet i saken. I slike saker har det i

praksis vist seg at avdøde har behov for en representant som kan ivareta vedkommendes interesser. I slike tilfelle vil det være en klar interessekonflikt hvor det ikke kan påregnes at de nærmeste ivaretar avdødes interesser.»

Utvalgets øvrige medlemmer slutter seg ikke til forslaget og begrunner det i hovedsak slik:

«Viktigst for flertallet er imidlertid at eventuelle reformbehov på dette området bør ivaretas på andre måter enn ved at det oppnevnes bistandsadvokat for avdøde. Formålet med en advokatorddning er å yte hjelp og støtte til en person som har behov for bistand og støtte i møte med rettsvesenet. Hvor et barn er død som følge av en straffbar handling, er situasjonen annerledes, og det finnes heller ingen «klient» som kan ta stilling til eventuelle klager etc. Utvalgets mandat er å foreslå tiltak for å bedre de fornærmedes og etterlattes straffeprosessuelle stilling. I sakene som nevnt ovenfor er det ingen som kan gis straffeprosessuelle rettigheter. Når fornærmede er død, og det ikke er etterlatte som har behov for bistand, svikter mye av begrunnelsen for å oppnevne advokat.»

Spørsmålet synes ikke kommentert i *høringen*.

De p a r t e m e n t e t slutter seg til utvalgets flertall.

7.3.3 Saker i utlandet

Etter *gjeldende rett* er det bare anledning til å oppnevne bistandsadvokat for saker som behandles av norske domstoler. Hvorvidt norske borgere som er fornærmet i straffesaker som behandles for domstoler i utlandet, har rett til bistand fra advokat, beror i utgangspunktet på regelverket i det landet hvor saken behandles. Unntaksvis kan det innvilges helt eller delvis fritt rettsråd i saker for utenlandsk domstol dersom de økonomiske vilkår er oppfylt og særlige grunner taler for det, jf. retts hjelploven § 12 annet ledd. Dette kan omfatte bistand til fornærmede i alvorlige straffesaker i utlandet, men normalt er det lagt til grunn at det ikke vil være behov for bistand fra norsk advokat i slike tilfeller, se rundskriv G-12/05.

Utvalget ble i mandatet bedt om å vurdere om den norske bistandsadvokatorddningen bør omfatte enkelte saker der norske borgere blir utsatt for grove lovbrudd i utlandet. Justiskomiteen har ved flere anledninger bedt regjeringen om å vurdere spørsmålet. Etter utvalgets mening er det ikke behov for endringer på dette punktet. Fra utredningen kapittel 11.3.13 side 200 flg. gjengis:

«Det er etter utvalgets syn ikke formålstjenlig å oppnevne bistandsadvokat etter straffepro-

sessloven for å bistå fornærmede eller de etterlatte i utlandet i straffesaker som behandles av utenlandske myndigheter.

Utvalget tar ved denne vurderingen utgangspunkt i at ordningen med bistandsadvokat etter straffeprosessloven kapittel 9 a gir advokaten straffeprosessuelle rettigheter etter norsk straffeprosesslov i saker som behandles av norske myndigheter. Hvilke rettigheter en advokat for fornærmede eller de etterlatte har i forhold til andre lands myndigheter, beror på vedkommende lands regler om de fornærmedes, de etterlattes og deres advokaters straffeprosessuelle stilling. Hertil kommer at en norsk advokat ikke uten videre kan opptre for domstolene i andre land. Hvorvidt en norsk advokat i vedkommende land vil bli tillatt å utøve rettigheter som advokat der, avhenger av vedkommende lands prosess- og advokatlovgivning.

Norsk lov kan uansett ikke gi en norsk advokat straffeprosessuelle rettigheter i utlandet. Etter utvalgets oppfatning bør derfor slik støtte eventuelt gis i form av fri rettshjelp etter rettshjelpsloven. Avgjørelsen om å gi fri rettshjelp i slike saker bør treffes av forvaltningen, og ikke av domstolene. Domstolene har ikke særlige forutsetninger eller grunnlag for å treffe avgjørelser om advokatbistand i saker som ikke hører inn under norske domstoler. Forvaltningsmessig behandling vil gi et bedre grunnlag for en enhetlig behandling av slike saker og for å bygge opp kunnskaper om de forhold som er av betydning for å vurdere behovet i den enkelte sak, jf. nedenfor.

Utvalget bemerker likevel at de vanlige reglene om bistandsadvokat gjelder hvis en straffbar handling som er begått i utlandet etterforskes eller domstolsbehandles i Norge.»

I *høringen* synes ingen instanser å ha kommentert dette spørsmålet direkte.

Departementet er enig i utvalgets vurderinger.

7.4 Direkte skadelidte som ikke er fornærmede

Etter *gjeldende rett* regnes ikke alle som blir utsatt for en straffbar handling som «fornærmet» i straffeprosessuell forstand. For en nærmere fremstilling av fornærmedebegrepet, se utredningen kapittel 3.1.2 side 24–27. Den umiddelbart skadelidende ved handlingen regnes tradisjonelt bare som fornærmet dersom vedkommende er «innehaver av en slik interesse som vedkommende straffebud tar sikte på å beskytte» eller «bæreren av det ved

handlingen krenkede retts gode», se Robberstad: Mellom tvekamp og inkvisisjon, (1999) side 203–204 med videre henvisninger.

Det er ikke alle straffebestemmelser som har en fornærmet. Dette er tilfellet dersom straffebestemmelsen hovedsakelig er ansett for å verne offentlige interesser. Overtredelser av vegtrafikkloven er et slikt eksempel. Personer som blir skadet i trafikksaker som pådømmes etter vegtrafikkloven, har ikke status som fornærmet og dermed heller ikke automatisk de prosessuelle rettighetene som de fornærmede har. De kan imidlertid fremme erstatningskrav i forbindelse med straffesaken, jf. straffeprosessloven § 3 første ledd og blir i så fall likestilt med fornærmede i de fleste av lovens bestemmelser som bruker uttrykket fornærmede, jf. straffeprosessloven § 3 siste ledd. Dette gjelder imidlertid ikke i forhold til reglene om bistandsadvokat.

Dersom en trafikkkulykke fører til at noen under 18 år dør, kan den som hadde foreldreansvaret eller var verge få oppnevnt bistandsadvokat etter straffeprosessloven § 107 a annet ledd første punktum. De direkte skadelidte selv, derimot, har ikke krav på bistandsadvokat dersom de overlever, selv om de er blitt hardt skadet. De omfattes ikke av henvisningen til tilfeller der det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred siden de ikke er fornærmede.

Utvalget har foreslått å utvide retten til bistandsadvokat til å gjelde andre etterlatte i saker der noen er død som følge av en straffbar handling når særlige forhold tilsier at det er behov for det, se nedenfor i 8.3. Utvalget har ikke omtalt spørsmålet om bistandsadvokat for direkte skadelidende. Heller ingen *høringsinstanser* synes å ha kommentert dette.

Departementet antar at det viktigste i mange trafikksaker vil være at den skadelidte får dekket sitt økonomiske tap og får medisinsk og annen hjelp til rehabilitering. Mange trafikksaker vil skyldes tilfældigheter eller uaktsomhet. Følelsen av å ha blitt krenket av gjerningspersonen kan være mindre tydelig enn i en del andre typer straffesaker som fører til alvorlig skade. I enkelte saker, der det for eksempel er utvist grov uaktsomhet og skadene er alvorlige, vil situasjonen likevel kunne ha flere likhetstrekk med andre straffesaker om integritetskrenkelser.

Som det fremgår av 7.2.4 foran, foreslår departementet at det innføres en skjønnsmessig adgang til å oppnevne bistandsadvokat også i andre tilfeller enn der det er krav på bistandsadvokat. Departementet mener at denne skjønnsmessige adgangen

til å oppnevne bistandsadvokat også bør kunne omfatte enkelte alvorlige og grove saker der det ikke er noen fornærmet i tradisjonell forstand, for eksempel trafikksaker eller arbeidsulykker.

7.5 Saker om besøksforbud

Straffeprosessloven § 222 a hjemler en adgang til å ilegge noen besøksforbud. Besøksforbud er et forebyggende tiltak, i motsetning til kontaktforbud som er et rettighetstap og en strafferettslig reaksjon. Besøksforbud ilegges i første omgang av påtalemyndigheten. En beslutning om å ilegge besøksforbud skal bringes inn for retten senest innen fem dager etter at beslutningen er forkynt. Avslår påtalemyndigheten et krav om besøksforbud, kan den forbudet skal beskytte, bringe saken inn for retten, jf. straffeprosessloven § 222 a sjette ledd tredje punktum.

Etter *gjeldende rett* har den beskyttelsesforbudet skal verne, rett til bistandsadvokat i saker om ileggelse av besøksforbud i eget hjem etter straffeprosessloven § 222 a annet ledd annet punktum, jf. § 107 a tredje ledd. Advokat skal oppnevnes når saken bringes inn for retten. Den forbudet retter seg mot, har en ubetinget rett til forsvarer på det offentlige bekostning i slike saker, jf. straffeprosessloven § 100 b. Gjelder forbudet ikke opphold i eget hjem, har verken den forbudet skal beskytte eller den forbudet retter seg mot, krav på advokatbistand.

Utvalget tar til orde for at det bør innføres rett til bistandsadvokat og forsvarer i alle saker om besøksforbud på grunnlag av mulig overtredelse av straffeloven § 219 (vold i nære relasjoner). Utvalget bemerker at en avgjørelse om besøksforbud i slike saker kan være svært viktig for dem avgjørelsen gjelder, også i de tilfelle der besøksforbud ikke gjelder hjemmet til den forbudet retter seg mot. Det vises til at både den forbudet skal beskytte og den forbudet rammer kan ha behov for advokatbistand, blant annet for å få saken best mulig opplyst, se utredningen kapittel 11.3.8 side 196 flg.

Ingen av *høringsinstansene* har uttalt seg om spørsmålet.

Departementet går som utvalget inn for å utvide retten til bistandsadvokat til å gjelde alle saker om besøksforbud på grunnlag av mulig overtredelse av straffeloven § 219 om vold i nære relasjoner. I slike saker kan en avgjørelse om besøksforbud være svært viktig for dem den gjelder, selv om forbudet ikke gjelder hjemmet til den forbudet retter seg mot. I flere av disse tilfellene bor ikke lenger personene sammen slik at det ikke vil bli

tale om besøksforbud i eget hjem. I mange av sakene der kravet om mulig overtredelse av straffeloven § 219 er oppfylt, vil det samtidig pågå en etterforskning slik at advokat kan være oppnevnt på dette grunnlaget. Departementet foreslår som nevnt foran i 7.2.4 rett til advokat i saker om overtredelse av straffeloven § 219. I slike tilfeller vil bistandsadvokatens oppdrag også omfatte å ivareta fornærmedes interesser i en sak om besøksforbud.

Den særlige regelen om oppnevning av bistandsadvokat i besøksforbudssaker på grunnlag av mulig overtredelse av straffeloven § 219 vil kunne være aktuell der etterforskningen ikke er påbegynt eller straffesaken er avgjort. Den forbudet skal beskytte har ofte behov for den støtte og beskyttelse som en bistandsadvokat kan gi, både for å kunne møte i retten og for å få hjelp til å få saken best mulig opplyst. Videre kan vedkommende ha behov for advokatbistand når det skal vurderes å bruke rettsmidler mot rettens kjennelse.

Departementet støtter videre utvalgets forslag om å gi den forbudet retter seg mot, rett til forsvarer i slike saker. Dersom begge parter er representert ved advokat, kan det gi mulighet for å dempe konflikten i retten og til å komme frem til praktiske ordninger som kan dempe motsetningene og behovet for videre besøksforbud.

Et særlig spørsmål er hvilke oppgaver bistandsadvokaten skal ha i saker om besøksforbud. I Ot.prp. nr. 109 (2001–2002) – som foreslo rett til bistandsadvokat i saker om besøksforbud i eget hjem – uttales følgende i merknadene til § 107 a annet ledd (kapittel 8.2 side 64):

«Bistandsadvokatens oppgaver reguleres av § 107 c så langt den passer. Men ettersom advokat først skal oppnevnes idet saken bringes inn for retten, vil vedkommendes rolle på etterforskningsstadiet være mindre enn ellers. Bistandsadvokaten skal varsles om, og har rett til å være til stede ved, avhør av den forbudet skal beskytte etter at saken er brakt inn for retten. Videre har bistandsadvokaten rett til å være til stede under rettens behandling av saken.

Bistandsadvokaten skal også til en viss grad yte hjelp og støtte som ikke er av juridisk natur, jf. § 107 c første ledd annet punktum. Det kan dreie seg om samtaler med klienten og dennes nærmeste, informasjon om prosessen og rettsapparatet, og bistand av mer praktisk art.»

Departementet foreslår nå enkelte endringer i straffeprosessloven § 107 c, og disse vil gjelde for bistandsadvokater i saker om besøksforbud så langt de passer. Forarbeidene til gjeldende § 107 a tredje ledd er tause hva gjelder bistandsadvokatens rolle under rettsmøtet. Departementet legger

til grunn at reglene om bistandsadvokatens oppgaver under hovedforhandlingen bør gjelde tilsvarende. Bistandsadvokaten bør etter departementets syn få anledning til å uttale seg om kravet om besøksforbud, enten det er påtalemyndighetens beslutning om eller påtalemyndighetens avslag på krav om besøksforbud som bringes inn for retten.

Kontaktforbud, jf. straffeloven § 33, er en straffettslig reaksjon som ilegges i forbindelse med en straffesak. Da er det de vanlige straffeprosessuelle reglene som bestemmer hvilke oppgaver og rettigheter advokaten har.

7.6 Særlig om mindreårige fornærmede

Med mindreårige fornærmede menes fornærmede under 18 år. Etter *gjeldende rett* er det ingen generell bestemmelse i straffeprosessloven som regulerer mindreårige fornærmedes rettsstilling. Utgangspunktet er at en mindreårig fornærmet har de samme rettighetene som voksne fornærmede, men rettighetene utøves normalt av den som har foreldreansvaret. Forholdet mellom barn og foreldre reguleres av barneloven 8. april 1981 nr. 7. Etter § 30 er utgangspunktet at foreldrene har rett og plikt til å ta avgjørelser for barnet i personlige forhold. Avgjørelsene skal treffes ut fra barnets interesser og behov, og barnets synspunkter skal tillegges økende vekt med alderen, jf. §§ 31-33. For en nærmere redegjørelse for pårørende som stedfortredere for barn i straffesaker vises det til utredningen kapittel 3.2.2 side 44.

Når det gjelder påtalebegjæring, er hovedregelen i straffeloven § 78 at påtale i saker med mindreårige fornærmede begjæres av den eller dem som har foreldreansvaret. Et unntak gjelder dersom fornærmede er over 16 år – da kan det ikke mot vedkommendes uttalte vilje begjæres påtale i saker om legemsfornærmelse og ærekrenkelse, jf. straffeloven § 78 første ledd tredje punktum. Også i andre saker kan den fornærmede selv begjære påtale etter fylte 16 år, men bortsett fra i de nevnte sakene tilkommer retten også foreldrene. Straffeprosessloven § 409 tredje ledd om private straffesaker, som gjelder tilsvarende der fornærmede fremmer krav etter straffeprosessloven § 428, sier at dersom fornærmede er umyndig (eller i en tilstand som nevnt i straffeloven § 44 eller er død) gjelder reglene i straffeloven § 78. Det kan etter dette spørres om det gjelder en generell 16-årsgrense for når fornærmede selv kan utøve straffeprosessuelle rettigheter.

I juridisk teori tar Inge Lorange Backer: Barneloven. Kommentirutgave (1982) side 153 til orde

for at fornærmede over 16 år i hvert fall bør kunne utøve innsynsretten selv, som en parallell til tvistemålsloven § 37 annet ledd.

Robberstad gir i Bistandsadvokaten: Ofrenes stilling i straffesaker, 2. utgave (2003) side 45-46 uttrykk for at barn over 16 år, kanskje 15 år, bør kunne velge advokat selv. Hun tar dessuten som utgangspunkt at advokaten alltid bør behandle barnet som klient og at vanlig taushetsplikt også i prinsippet gjelder overfor foreldrene.

Utvalget har foreslått en egen bestemmelse som regulerer mindreårige fornærmedes stilling. Etter utvalgets forslag skal også vergen ha de rettigheter som tilkommer en mindreårig fornærmet. Bestemmelsen er utformet etter de tilsvarende reglene om mindreårige siktede i straffeprosessloven §§ 83 og 84.

Departementet er enig i at mindreårige fornærmede i flere henseender er en særlig sårbar gruppe, og at de ofte vil være avhengige av hjelp fra andre til å utøve sine rettigheter. Departementet mener likevel at det vil være å gå for langt å lovfeste at vergen skal ha egne prosessuelle rettigheter ved siden av den fornærmede helt til fornærmede fyller 18 år. En slik lovregel ville kunne synes å stride mot en utviklingstendens i retning av å gi barn økt innflytelse i saker som angår dem selv.

Videre synes situasjonen for mindreårige siktede, som utvalgets forslag bygger på, ikke helt parallell. Når en mindreårig risikerer å bli dømt til straff, er det en nødvendig rettsikkerhetsgaranti at den mindreårige ikke har partsrettigheter alene. Straffeprosessen er ikke rettet mot den fornærmede på samme måte. På denne bakgrunn går ikke departementet inn for å gi vergen prosessuelle rettigheter ved siden av mindreårige fornærmede.

Et annet spørsmål er hvem som bør *utøve* de rettigheter som tilkommer mindreårige fornærmede. Det kan anføres viktige grunner for at fornærmede over 16 år bør kunne utøve sine prosessuelle rettigheter uten hjelp fra vergen, i hvert fall i saker om integritetskrenkelser. For eksempel er det ikke gitt at foreldre bør gis innsyn i straffesaksdokumenter i saker om seksuallovbrudd etter at fornærmede har fylt 16 år. Det kan være lege- og helseoppsysninger som fornærmede har et berettiget krav på at foreldrene ikke får innsyn i, jf. den helserettslige myndighetsalder på 16 år. Departementet utelukker likevel ikke at det kan være tilfeller der det er i fornærmedes interesse at de prosessuelle rettighetene utøves av vergen. Spørsmålet om hvem som bør utøve fornærmedes rettigheter etter fylte 16 år, vil vurderes som ledd i arbeidet med oppfølgingen av Vergemålsutvalgets utredning NOU 2004: 16 Vergemål.

8 Hvilke etterlatte bør gis særlig styrkede rettigheter?

8.1 Gjeldende rett

Ved lov 2. juli 2004 nr. 61 ble det gitt visse prosessuelle rettigheter til den som hadde foreldreansvar eller var verge for fornærmede i saker hvor noen under 18 år er død som følge av en straffbar handling, jf. straffeprosessloven § 107 a annet ledd første punktum. Det samme gjelder tilfeller der fornærmede hadde fylt 18 år på handlingstidspunktet og særlige grunner foreligger, jf. straffeprosessloven § 107 annet ledd annet punktum. For en nærmere fremstilling av etterlattes stilling i straffeprosessen, se utredningen kapittel 3.3 side 46 flg.

8.2 Begrepene «pårørende» og «etterlatte»

8.2.1 Utvalgets forslag

Utvalget ble i mandatet punkt 3 bedt om å vurdere hvorvidt *pårørende* til fornærmede i straffesaker burde få de samme eller noen av de prosessuelle rettighetene som utvalget foreslår for fornærmede selv. Utvalget skulle se hen til den avgrensningen som ble gjort i lov 2. juli 2004 nr. 61.

Utvalget mener pårørende bare bør gis straffeprosessuelle rettigheter i tilfeller der fornærmede selv ikke er live, jf. utredningen kapittel 8.7.2 side 131:

«Utvalget har kommet til at pårørende bare bør gis straffeprosessuelle rettigheter i de tilfellene der fornærmede er død. Selv om også andre pårørende kan være hardt rammet av en straffbar handling, er deres tilknytning til saken gjennomgående for fjern til at de bør gis egne prosessuelle rettigheter dersom fornærmede er i live. Den fornærmede står den straffbare handlingen nærmest, og det er naturlig at rettighetene tilkommer fornærmede alene. For myndige fornærmede ville det dessuten være et brudd på deres selvstendighet om også deres pårørende kunne utøve prosessuelle rettigheter i saken.

Pårørende til mindreårige fornærmede har imidlertid behov for prosessuelle rettigheter. Dette er ivaretatt ved at pårørende kan utøve rettigheter på fornærmedes vegne som fornær-

medes verge. Pårørende kan også ha egne krav som kan fremmes i forbindelse med straffesaken etter straffeprosessloven § 3. Som eksempel kan nevnes inntektstap og påførte utgifter for pårørende som har måttet ta seg av fornærmede. I sist nevnte tilfelle vil de pårørende formelt ha status som fornærmet, jf. straffeprosessloven § 3 siste ledd.

Utvalget har således konsentrert seg om de etterlatte blant de pårørende til personer som har blitt utsatt for en straffbar handling. Utvalget foreslår imidlertid i punkt 10.9 at pårørende til fornærmede som ikke er drept, gis rett til godtgjørelse etter vitnegodtgjørelsesloven i noen flere tilfeller enn etter gjeldende regelverk.»

For å tydeliggjøre at pårørende i utgangspunktet bare gis selvstendige rettigheter i tilfeller der fornærmede selv er død, bruker utvalget uttrykket «etterlatte» i stedet for pårørende.

Utvalget foreslår at etterlatte, som i dag, bør ha rettigheter i alle typer saker der noen har mistet livet som følge av en straffbar handling. Dette dekker ikke bare saker om forsettlig drap, men også for eksempel voldssaker med døden til følge. Også trafikksaker er ment omfattet til tross for at loven bruker uttrykket «fornærmede», se Ot.prp. nr. 45 (2003–2004) side 15.

8.2.2 Høringsinstansenes syn

Borgarting lagmannsrett, Nordland statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter og Oslo politidistrikt støtter uttrykkelig at bare etterlatte gis styrkede straffeprosessuelle rettigheter, og ikke fornærmedes slektninger når fornærmede selv er i live. *Kristoffer Inderberg Bastiansens minnefond* mener at pårørende bør gis rettigheter der fornærmede er så hardt skadet at de ikke kan ivareta egne interesser.

8.2.3 Departementets vurdering

Departementet støtter utvalgets begrunnelse for å avgrense pårørendes rettigheter til de tilfellene der fornærmede eller andre direkte skadelidte er døde som følge av en straffbar handling. I enkelte tilfel-

ler kan pårørende være sentrale vitner eller selv fremme krav etter straffeprosessloven § 3 (borgerlige rettskrav, fra 1. januar 2008 sivile krav, jf. tvisteloven § 37-3 nr. 6) og dermed ha rettigheter og plikter i forbindelse med en straffesak. Utover dette er det ikke behov knyttet til sakens opplysning som tilsier at pårørende til en myndig fornærmet bør ha straffeprosessuelle rettigheter.

Også i tilfeller der fornærmede er i en situasjon der hun eller han ikke kan ivareta egne interesser, slik Kristoffer Inderberg Bastiansens minnefond peker på, er det slik at rettighetene formelt tilkommer den fornærmede. Dette forhindrer likevel ikke at fornærmedes rettigheter *utøves* av andre på den fornærmedes vegne. Dette reguleres i så fall av det alminnelige regelverket om vergemål mv.

Om bistandsadvokat bør kunne oppnevnes i saker med savnede personer, se 8.6 nedenfor.

8.3 Kretsen av etterlatte

8.3.1 Gjeldende rett og utvalgets forslag

Etter *gjeldende rett* er det bare den som hadde foreldreansvaret eller var verge for avdøde som i visse tilfeller er gitt prosessuelle rettigheter.

Utvalget mener at kretsen av etterlatte som gis rettigheter, bør utvides til å gjelde også fornærmedes ektefelle/registrerte partner/samboer og myndige barn i tillegg til foreldre. Begrunnelsen for valg av krets finnes i utredningen kapittel 10.2.1 side 170:

«Innledningsvis minnes om at etterlatte som fremmer erstatnings- eller oppreisningskrav i straffesaken har prosessuelle rettigheter som fornærmet i saken, jf. straffeprosessloven § 3 fjerde ledd og punkt 3.1.2.3. De etterlatte kan fremme det borgerlige kravet selv med fulle partsrettigheter, jf. straffeprosessloven § 428, eller be om at påtalemyndigheten fremmer kravet, jf. § 427. Det er derfor særlig hvor etterlatte ikke krever erstatning det må vurderes å innføre nye prosessuelle rettigheter.

Etter utvalgets oppfatning er det først og fremst nær følelsesmessig, rettslig eller økonomisk tilknytning til avdøde som tilsier prosessuelle rettigheter for etterlatte. Dernest er det et viktig moment om etterlatte av andre grunner rammes spesielt hardt eller har en særlig interesse i utfallet av straffesaken. Utvalget mener at rettighetene bør begrenses til en forholdsvis snever krets av etterlatte, og til dem som presumptivt stod den avdøde nærmest.

Utvalget foreslår at rettigheter gis til fornærmedes ektefelle/samboer/registrert partner, myndige barn og foreldre, og at dette fast-

settes i en definisjon av etterlatte i straffeprosessloven.

Forholdet mellom ektefeller, registrerte partnere og samboere er underlagt særlige rettsregler. Ektefeller og registrerte partnere har gjensidig underholdsplikt, og de er underlagt felles formuesordning i ekteskapsloven. Samboere har ikke gjensidig underholdsplikt, og er ikke underlagt ekteskapslovens formuesordning. Husstandsfellesskapsloven innholder imidlertid enkelte regler om rett til å overta bolig og innbo ved død og samlivsbrudd. Både ekteskap og samboerforhold har skatte- og trygderettslige virkninger. Disse rettslige båndene medfører ikke i seg selv behov for å gi straffeprosessuelle rettigheter, men avspeiler det nære følelsesmessige forholdet og livsfellesskapet mellom ektefeller, registrerte partnere og samboere. Mellom foreldre og myndige barn er det ikke slike rettslige bånd, men den gjensidige følelsesmessige tilknytningen er som oftest sterk og livsvarig.»

Utvalget foreslår imidlertid ikke videreført rettigheter for den som var verge for avdøde uten å ha foreldreansvaret, se merknaden til straffeprosessloven § 93 a i utredningen kapittel 15.4 på side 231. Utvalgets begrunnelse er at vergen normalt ikke har den følelsesmessige tilknytningen som begrunner den særlige stilling som gis til etterlatte i straffesaker. Vergen er derfor ikke omfattet av definisjonen av etterlatte i utvalgets forslag og er dermed ikke gitt prosessuelle rettigheter som etterlatt.

8.3.2 Høringsinstansenes syn

Agder lagmannsrett, Politidirektoratet, Kvinnefronten og Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress støtter utvalgets forslag til utvidelse og avgrensning av kretsen etterlatte som bør få straffeprosessuelle rettigheter.

Hordaland statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Barneombudet og Redd Barna mener at ikke bare myndige barn av avdøde, men også mindreårige barn, bør inngå i definisjonen av etterlatte. Fra uttalelsen til Nordland statsadvokatembeter gjengis:

«Vi er videre i hovedsak enige i utvalgets forslag til avgrensning av gruppen etterlatte som skal gis rettigheter (utkastet § 93 a annet ledd), men mener det må vurderes nærmere om det kun skal være myndige barn som skal anses som etterlatt etter straffeprosessloven. Selv om yngre barn må være representert av andre, kan vi ikke se at begrunnelsen som utvalget gir i NOU s 171 er tungtveiende nok til å ikke anse

umyndige barn som etterlatt i lovens forstand. F eks kan man tenke seg barn som nærmer seg myndighetsalderen, eller tilfeller der det er flere søsken hvor noen er over og andre under myndighetsalderen, og hvor det vil virke uheldig at noen formelt skal anses som etterlatt, og andre ikke. Vi antar også at det vil være i strid med alminnelig oppfatning å anse foreldre til avdøde som nærmere pårørende enn umyndige barn avdøde måtte ha. I enkelte tilfeller vil avdøde ikke ha ektefelle /samboer eller foreldre i live, kun mindreårige barn. Det synes unaturlig at disse barna ikke skulle få posisjon som etterlatt. »

Barneombudet uttaler at barn som etterlatte bør ha samme rettigheter som andre etterlatte og at hvilke rettigheter som barnet benytter seg av vil variere i forhold til barnets personlighet og alder.

Både Hordaland statsadvokatembeter, Barneombudet og Redd Barna fremhever særskilt barnas behov for prosessuelle rettigheter i saker der den ene av foreldrene er mistenkt for å ha drept den andre.

Advokatforeningen, JURK og Kristoffer Inderberg Bastiansens minnefond mener at også søsken og fosterbarn/fosterfamilier bør høre til kretsen av etterlatte som loven gir prosessuelle rettigheter.

Trøndelag statsadvokatembeter skriver:

«En gruppe pårørende som ofte blir stemoderlig behandlet er pårørende etter dødsfall i trafikken. Disse har kompliserte erstatningskrav, behov for informasjon og har behov for rettigheter på linje med de øvrige pårørende i andre typer straffesak. Trøndelag statsadvokatembeter mener denne gruppen burde få tydeliggjort sine rettigheter, i forbindelse med denne lovendringen.»

8.3.3 Departementets vurdering

Departementet er enig med utvalget i at ektefelle/registrert partner/samboer, foreldre og myndige barn bør gis styrkede rettigheter. Videre har departementet kommet til at mindreårige barn av avdøde bør gis straffeprosessuelle rettigheter som etterlatte, men at søsken i utgangspunktet bør holdes utenfor definisjonen av etterlatte, se nærmere nedenfor. Departementet mener som utvalget at den som var verge for avdøde, normalt ikke vil ha behov for straffeprosessuelle rettigheter. Vergen foreslås derfor ikke inkludert i definisjonen av etterlatte.

Når det gjelder etterlatte etter dødsfall i trafikken, som Trøndelag statsadvokatembeter peker på, understreker departementet at disse er å regne som etterlatte på lik linje med etterlatte i andre

saker der noen er død som følge av en straffbar handling, jf. foran i 8.2.3.

Hordaland statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Barneombudet og Redd Barna har etter departementets syn pekt på gode grunner til at mindreårige barn bør gis prosessuelle rettigheter på linje med andre etterlatte. Slike rettigheter kan særlig være viktig for informasjon knyttet til oppklaring av saken og sakens gang. Dette kan være viktig både av hensyn til erstatnings- og oppreisningskrav og for bearbeiding av hendelsen.

Det kan variere i hvilken grad mindreårige barn har behov for alle de prosessuelle rettighetene som stillingen som etterlatt foreslås å føre med seg. Dette bør likevel ikke være avgjørende for om rettighetene generelt skal være tilgjengelige.

Det er heller ikke noe særegent for disse tilfellene at den som er tilkjent rettigheter, må ha hjelp til å utøve dem. Slik vil tilfellet også være dersom fornærmede er mindreårig eller ellers er i en tilstand der vedkommende ikke er i stand (faktisk eller rettslig) til å ivareta egne interesser.

Når det gjelder søsken av en person som er død som følge av en straffbar handling, er departementet enig med de høringsinstansene som peker på at søsken i mange tilfeller kan ha like sterke følelsesmessige bånd som foreldre og barn. *Juridisk* skiller søsken seg likevel fra de andre i kretsen ved at det ikke på noe tidspunkt har vært formelle juridiske bånd mellom dem, slik det har mellom ektefeller/registrerte partnere eller barn og foreldre. Til sammenligning kan nevnes at heller ikke i lov om skadeserstatning 13. juni 1969 nr. 26 regner søsken som etterlatte i bestemmelsene om oppreisning, jf. § 3-5 annet ledd som lyder slik:

«Den som forsettlig eller grovt aktløst har voldt en annens død, kan pålegges å betale avdødes ektefelle, samboer, barn eller foreldre slik oppreisning som nevnt i første ledd.»

Det er likevel ikke først og fremst de juridiske bindingene mellom avdøde og de etterlatte som begrunner departementets avgrensninger, men livsfellesskapet og de følelsesmessige båndene.

De følelsesmessige og relasjonsmessige båndene mellom søsken kan tale for at også søsken bør få særlige prosessuelle rettigheter i straffesaken. Når departementet likevel ikke har foreslått slike uttrykkelige rettigheter, har det sammenheng med hvordan regelen for etterlattes rettigheter foreslås utformet. Departementet foreslår at de fleste rettighetene gis til én gruppe av de etterlatte, se nærmere 8.4.3 nedenfor. Rettigheter til søsken

ville måtte stått tilbake for rettigheter til ektefelle/registrert partner/samboer, barn og foreldre. I disse tilfellene ville derfor bare hatt betydning i saker der avdøde ikke etterlater seg noen fra den nevnte kretsen. Slike særlige tilfeller mener departementet ivaretas mer hensiktsmessig gjennom adgangen til skjønnsmessig oppnevning av bistandsadvokat som foreslås, se 7.2.4 foran.

I de tilfellene der rettigheter foreslås gitt til hver enkelt som omfattes av definisjonen av etterlatte, se 8.4.3 nedenfor, vil det dessuten være en fordel om antall personer er forholdsvis begrenset. Dette gjelder for eksempel forslaget om å lovfeste at politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt ikke gjelder overfor etterlatte. Unntak fra taushetsplikt innebærer ikke i seg selv at opplysningene dermed skal gis ut, men hensynet til de andre involverte kan tale for at unntaksregelen holdes innenfor snevre rammer.

Departementet foreslår i tråd med utvalgets flertallsforslag at søsken bør kunne få godtgjørelse for tilstedeværelse under hele hovedforhandlingen, se nedenfor i 9.8.7 og endringsforslag til lov 21. juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. § 1. Departementet antar at dette vil være en praktisk viktig rettighet for søsken.

8.4 Selvstendige rettigheter til hver enkelt etterlatt?

8.4.1 Utvalgets forslag

Utvalget drøfter om alle som faller inn under definisjonen av etterlatte skal ha selvstendige rettigheter, eller om rettighetene skal være begrenset til noen av dem i en prioritert rekkefølge. Etter utvalgets syn kan det ikke svares generelt på spørsmålet, da det vil variere med de ulike rettighetene om de bør tilfalle en eller alle. Utvalgets lovtekniske løsning presenteres slik i utredningen kapittel 10.2.2 side 171:

«Utvalget har utformet definisjonen i utkastet til straffeprosessloven § 93 a annet ledd første punktum slik at de som gjennomgående står avdøde nærmest nevnes først (ektefelle/samboer, dernest myndige barn og foreldre). Rettighetene bør etter utvalgets oppfatning som regel bare kunne utøves av avdødes nærmeste. Utvalget foreslår å bruke uttrykket «etterlatte i prioritert rekkefølge» for å klargjøre dette, jf. utkastet til definisjon i § 93 a annet ledd annet punktum. I de tilfeller utvalget foreslår at både ektefelle/samboer og myndige barn og foreldre skal kunne utøve rettigheten, brukes uttrykket «alle etterlatte». Enkelte steder bru-

kes bare «etterlatte». For eksempel foreslås «etterlatte» gitt rettigheter ved politiavhør. Da gjelder rettighetene alle etterlatte som blir avhørt. Det ville i slike tilfeller ikke gi mening å gi rettighetene til «alle» etterlatte eller etterlatte «i prioritert rekkefølge».

Utvalget foreslår som det fremgår nedenfor at de etterlatte i hovedsak gis de rettigheter som er gitt til foreldre med barn under 18 år som er død som følge av en straffbar handling. Det vises til oversikten over gjeldende rett i punkt 3.3.1.2.

Enkelte rettigheter foreslår utvalget at bare skal tilkomme etterlatte som får oppnevnt bistandsadvokat. På samme måte som for fornærmede, blir disse benevnt «etterlatte med særlige rettigheter».

8.4.2 Høringsinstansenes syn

Få instanser har uttalt seg direkte om dette spørsmålet. *Nordland statsadvokatembeter* støtter utvalgets forslag, men har innvendinger mot begrepet «alle etterlatte»:

«Vi tiltrer utvalgets forslag om at enkelte rettigheter kun gis til etterlatte i prioritert rekkefølge, og videre at man skiller mellom etterlatte med særlige rettigheter og andre etterlatte. Vi mener likevel at det blir misvisende når enkelte bestemmelser i lov- og forskriftsutkastet benytter begrepet «alle etterlatte» (utkast til straffeprosessloven § 93 d og § 93 g og påtaleinstruksen § 4-1), som vi oppfatter som en påpekning av at bestemmelsen ikke bare retter seg mot etterlatte med særlige rettigheter, men også andre etterlatte slik de er definert i utkastet til § 93 a annet ledd. Språklig sett, og uten forarbeidene tilgjengelig, vil imidlertid begrepet «alle etterlatte» bli oppfattet å omfatte langt flere slektninger enn de som er nevnt i utkastet § 93 a.»

8.4.3 Departementets vurdering

Departementet er enig med utvalget i at utgangspunktet bør være at det er avdødes nærmeste som utøver de tillagte prosessuelle rettighetene og ikke alle etterlatte som omfattes av kretsen. Departementet mener som utvalget at dette ikke kan avgjøres generelt, men må vurderes konkret for de enkelte rettighetene.

Der utvalget har brukt uttrykket «etterlatte i prioritert rekkefølge», har departementet funnet betegnelsen «etterlatte i lovbestemt rekkefølge» mer hensiktsmessig.

I enkelte tilfeller vil det være naturlig å gi selvstendige rettigheter til hver enkelt av de etterlatte

som er omfattet av definisjonen. Departementet er enig med Nordland statsadvokatembeter i at begrepet «alle etterlatte» i lovteksten i disse tilfellene kan være misvisende og foreslår å bruke betegnelsen «etterlatte».

8.5 Hvilke etterlatte bør ha rett til bistandsadvokat?

8.5.1 Gjeldende rett

Etter straffeprosessloven § 107 a annet ledd har den som hadde foreldreansvar eller var verge i saker hvor noen under 18 år er død som følge av en straffbar handling rett til bistandsadvokat. Det samme gjelder dersom fornærmede hadde fylt 18 år og særlige forhold foreligger. I tillegg kan retten oppnevne advokat i andre tilfeller der fornærmede er død eller av andre grunner ikke er i stand til å begjære advokat oppnevnt til å ivareta hensynet til fornærmede eller fornærmedes nærmeste.

8.5.2 Utvalgets forslag

Utvalget har vurdert hvorvidt flere etterlatte enn i dag bør ha rett til bistandsadvokat. Fra utredningen kapittel 11.3.10 side 198 flg. gjengis:

«Utvalget har vurdert om den ubetingede retten til bistandsadvokat bør utvides til andre grupper etterlatte. Bestemmelsene i [straffeprosessloven § 107 a] annet ledd første og annet punktum ble tilføyd ved lovendringen i 2004, som trådte i kraft 1. januar 2005. At bestemmelsene er så nye, kan tilsi at man venter med å endre dem inntil det er vunnet erfaringer med praktiseringen av bestemmelsene.

En regel om at de etterlatte i prioritert rekkefølge, jf. utkastet § 93 a annet ledd første jf. annet punktum, skal ha krav på bistandsadvokat der noen har omkommet som følge av en straffbar handling vil omfatte svært mange saker. I en del saker vil ikke behovet for bistandsadvokat være særlig markert. Som eksempel kan nevnes straffesak etter vegtrafikkloven § 3 i saker der voksne barn mister sine foreldre eller foreldre mister sine voksne barn i en trafikkulykke. Ofte vil det også være begrenset hva bistandsadvokaten kan gjøre i slike saker. I saker der de etterlatte krever erstatning, vil det derimot gjennomgående være behov for bistandsadvokat.

Utvalget er kommet til at bestemmelsen om ubetinget krav på bistandsadvokat bør beholdes foreldre i saker hvor noen under 18 år dør som følge av en straffbar handling. Alle andre tilfeller bør vurderes etter en ny bestem-

melse om at bistandsadvokat kan oppnevnes i andre saker der det foreligger særlige forhold som tilsier at det er behov for advokat. Det vises til de momenter som er nevnt under punkt 11.3.1.2. De fleste saker der noen er omkommet som følge av en straffbar handling, vil utgjøre en stor belastning for de etterlatte. Dette momentet i seg selv bør normalt ikke være tilstrekkelig til å oppnevne bistandsadvokat. Vilåret må være at det foreligger særlige forhold som tilsier at det er behov for advokat. Som eksempel på særlige forhold nevnes om det fremmes krav om erstatning eller oppreisning, om advokat er nødvendig for å ivareta avdødes omdømme, handlingens karakter og relasjonen til avdøde. Meningen er å senke terskelen noe i forhold til dagens praksis. I saker om drap (§ 233) bør det vanligvis oppnevnes advokat dersom ektefellen ønsker det.

Etter ordlyden i dagens bestemmelse og utvalgets forslag kan det synes som det er en betingelse at det er på det rene at noen har omkommet som følge av en straffbar handling. Utvalget mener at det i enkelte tilfeller kan være grunn til å oppnevne advokat selv om dette ikke er avklart at noen har omkommet ved en straffbar handling hvis det er iverksatt etterforskning for å undersøke om det er tilfellet. Utvalget antar at det likevel ikke er behov for å lovfeste dette.»

8.5.3 Høringsinstansenes syn

Agder lagmannsrett, riksadvokaten, Nordland statsadvokatembeter, Politidirektoratet, Kvinnefronten og Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress støtter utvalgets forslag til rett til bistandsadvokat for etterlatte.

8.5.4 Departementets vurdering

Departementet støtter utvalgets forslag og begrunnelse til en ytterligere utvidelse av etterlattes krav på bistandsadvokat. Som det fremgår av 7.2.4 foran går også departementet inn for en skjønnsmessig regel om at bistandsadvokat kan oppnevnes også i andre tilfeller der sakens art og alvor, hensynet til de berørte eller andre særlige forhold tilsier at det er behov for advokat. Denne regelen vil kunne dekke oppnevning av bistandsadvokat for andre etterlatte enn dem som er nevnt i definisjonen i forslaget til straffeprosessloven § 93 a annet ledd første punktum. I visse særlige tilfeller kan det for eksempel være aktuelt å oppnevne bistandsadvokat for fosterforeldre eller søsken i medhold av denne bestemmelsen.

8.6 Savnede personer

Etter *gjeldende rett* har pårørende til savnede personer ingen alminnelig rett til bistandsadvokat. Hvis det er satt i verk etterforskning fordi det er rimelig grunn til å undersøke om den savnede er omkommet ved en straffbar handling, kan det være grunn til å oppnevne bistandsadvokat etter straffeprosessloven § 107 a annet ledd. Etterforskning skal settes i verk når det er rimelig grunn til å undersøke om den savnede har forsvunnet som følge av en kriminell handling, jf. straffeprosessloven § 224 første ledd. Etterforskning kan også settes i verk ved brann og andre ulykker, selv om det ikke er grunn til mistanke om et straffbart forhold, jf. straffeprosessloven § 224 fjerde ledd.

I riksadvokatens rundskriv nr. 5/2004 er det gitt retningslinjer for etterforskningsmessige tiltak i forbindelse med savnetmeldinger. I rundskrivets punkt VIII gis retningslinjer for informasjon til de pårørende. Det understrekes at de pårørende har et sterkt og legitimt behov for å vite hva som har skjedd. Dersom det ikke kan skade etterforskningen, skal de pårørende orienteres om hva politiet akter å foreta seg, og om begrunnelsen for de valg som tas. Det skal også fastlegges prosedyrer som sikrer at pårørende holdes løpende informert om politiets arbeid og om sakens utvikling så langt det er mulig. Det skal vurderes å utpeke en bestemt tjenestemann som bindeledd mellom politiet og de pårørende.

Utvalget har vurdert om pårørende til savnede personer bør gis rett til bistandsadvokat. Fra utredningen kapittel 11.3.12 side 199 flg. gjengis:

«Fra en del pårørende er det de senere år reist kritikk mot mangelfullt politiarbeid. Kritikken gjelder gjerne at politiet ikke gjør nok for å finne den savnede, og manglende informasjon til de pårørende.

Det ligger langt fra alltid straffbare forhold bak en forsvinning. Så lenge det ikke er grunn til å tro at det er begått noe straffbart forhold, er politiets undersøkelser, ettersøking og leteaksjoner ikke å anse som etterforskning. Dermed gjelder ikke straffeprosessloven og påtaleinstruksen direkte for virksomheten. [...]

Utvalget bemerker at hvis det er satt i verk etterforskning fordi det er rimelig grunn til å undersøke om den savnede er omkommet ved en straffbar handling, kan det være grunn til å oppnevne bistandsadvokat etter de vanlige

regler, se punkt 11.3.9. Spørsmålet her er om pårørende i savnetsaker bør gis rett til bistandsadvokat i saker der det 1) ikke er satt i verk etterforskning fordi det ikke grunn til å tro at vedkommende er forsvunnet som følge av en straffbar handling eller 2) i saker der det er satt i gang etterforskning, men der det ikke er grunn til å tro at savnede er omkommet (typisk kidnappingssaker).

Så lenge det ikke er satt i verk etterforskning, får straffeprosessloven ikke anvendelse. Spørsmålet om rettshjelp må da vurderes etter rettshjelpsloven. Etter utvalgets mening har de etterlatte i slike saker i alminnelighet ikke et slikt særlig rettshjelpsbehov at det er grunn til å foreslå særlige ordninger etter rettshjelpsloven. Spørsmålet om behov for rettshjelp bør vurderes etter lovens alminnelige regler.

Hvis det er satt i gang etterforskning, men det ikke er grunn til å tro at vedkommende er omkommet, har de pårørende behov for informasjon og samarbeid med politi og påtalemyndighet, slik det gis anvisning på i riksadvokatens rundskriv. Etter utvalgets syn har de pårørende derimot ikke et slikt behov for advokatbistand at det bør innføres en bistandsadvokatorordning. Når den umiddelbart fornærmede er i live, bør eventuelt tilbud om bistandsadvokat med de prosessuelle rettigheter det gir, være forbeholdt vedkommende selv, jf. foran i punkt 8.8.2. De pårørende har for øvrig ikke formell stilling som fornærmet i saken eller straffeprosessuelle rettigheter, med mindre de fremmer krav om erstatning for tap etter straffeprosessloven § 3 første ledd, jf. fjerde ledd.»

I *høringen* er det kun *Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter* som har uttalt seg om problemstillingen. Instansen uttaler at den ikke kan tiltre utvalgets konklusjon når det gjelder behovet for bistandsadvokat i saker om savnede personer. Den peker særlig på et behov for bistandsadvokat i saker hvor de etterlatte frykter at det har skjedd noe straffbart, men hvor politiet ikke ser grunnlag for å starte etterforskning.

De p a r t e m e n t e t slutter seg til utvalgets vurdering. I saker hvor det ikke pågår etterforskning etter straffeprosessloven, vil det være lite en bistandsadvokat kan bidra med. Behov for rettslig bistand eller annen støtte må her dekkes etter annet regelverk.

9 Nye rettigheter for fornærmede og etterlatte

9.1 Oppsummering av begrepsbruk og ulike grupper av rettighetshavere

Før gjennomgangen av hvilke nye rettigheter som bør innføres, kan det være grunn til å oppsummere de ulike gruppene av rettighetshavere og forskjellige grunnlag for prosessuelle rettigheter som er gjennomgått i kapittel 7 og 8 foran.

Det går – både etter gjeldende rett og etter departementets forslag – et hovedskille mellom rettigheter knyttet til et sivilt krav (borgerlige rettskrav jf. straffeprosessloven kapittel 29, terminologien endres til sivile krav fra 1. januar 2008 jf. tvisteloven § 37-3 nr. 78) som fremmes i forbindelse med straffesaken, og rettigheter knyttet til posisjonen som fornærmet eller etterlatt i selve straffesaken. For rettigheter på grunnlag av sivile krav, se 9.1.1 nedenfor. For rettigheter knyttet til selve straffesaken, er det nødvendig å skille mellom ulike grupper av fornærmede og etterlatte, se 9.1.2 nedenfor.

9.1.1 Rettigheter på grunnlag av sivile krav

Sivile krav kan etter *gjeldende rett* fremmes av den som er fornærmet ved handlingen, men også andre skadelidte samt etterlatte. Etter straffeprosessloven § 3 fjerde ledd regnes alle som fremmer krav, som fornærmet i vid forstand. Alle som fremmer sivile krav i forbindelse med straffesaken, er gitt rett til underretning om påtaleavgjørelser, dokumentinnsyn mv. for å kunne ivareta sine interesser knyttet til det sivile kravet.

I tillegg kommer at den som velger å fremme det sivile kravet selv etter straffeprosessloven § 428, får status som part og har fulle partsrettigheter knyttet til behandlingen av kravet i straffesaken. Dette innebærer blant annet fulle prosessuelle rettigheter under hovedforhandlingen, som rett til å holde innledningsforedrag, stille spørsmål til tiltalte, vitner og sakkyndige, føre egne bevis, prosedere og nedlegge påstand. Rettighetene er knyttet til det sivile kravet, men siden forutsetningen for å fremme sivile krav etter straffeprosessloven § 3 er at kravet har sprunget ut av den handlingen som straffesaken gjelder, vil temaet for det sivile kravet og straffesaken i stor grad være sam-

menfallende. For en nærmere fremstilling av fornærmedes rettsstilling ved fremme av sivile krav, se utredningen kapittel 3.5 side 63 flg., kapittel 12 side 204 flg. og nedenfor i kapittel 11.

Adgangen til å fremme krav etter straffeprosessloven § 428 er ikke brukt så ofte i praksis. Departementet foreslår at sivile krav i saker med bistandsadvokat alltid skal fremmes etter straffeprosessloven § 428 med det resultat at fornærmede får fulle partsrettigheter i saken på dette grunnlaget. I flesteparten av saker med bistandsadvokat vil det som regel være aktuelt å fremme krav på erstatning eller oppreisning. Forslaget til endring vil derfor medføre at den praktiske hovedregelen i saker med bistandsadvokat vil være at fornærmede har fulle prosessuelle rettigheter på grunnlag av straffeprosessloven § 428.

9.1.2 Rettigheter knyttet til selve straffesaken

9.1.2.1 Fornærmede

Den fornærmede i snever forstand, det vil si den som er direkte utsatt for den straffbare handlingen og som er innehaver av den interessen som straffebudet beskytter (se 7.4 foran), har etter *gjeldende rett* enkelte rettigheter knyttet til sin posisjon som fornærmet i straffesaken. Den fornærmede har blant annet rett til underretning om påtaleavgjørelser, klagerett og dokumentinnsyn og i visse tilfeller rett til bistandsadvokat.

Departementet foreslår at det innføres en ny gruppe av fornærmede som gis særlig styrkede rettigheter. Disse rettighetene foreslås forbeholdt de fornærmede med bistandsadvokat. Utvalget kalte denne gruppen «fornærmede med særlige rettigheter». Departementet mener det er bedre å bruke betegnelsen «*fornærmede med bistandsadvokat*» siden det er bistandsadvokatoppnevningen som utløser de særlige rettighetene. Om hvilke sakstyper som gir rett til bistandsadvokat, se 7.2 foran.

For rettigheter knyttet til straffesaken, er det altså to grupper av fornærmede: (Vanlige) fornærmede og fornærmede med bistandsadvokat.

9.1.2.2 Etterlatte

Gjeldende regler gir enkelte prosessuelle rettigheter til den som hadde foreldreansvar eller var verge for noen under 18 år som er død som følge av en straffbar handling. Dette omfatter for eksempel rett til bistandsadvokat, rett til underretning om påtaleavgjørelser, dokumentinnsyn osv.

Departementet foreslår at også andre etterlatte bør ha prosessuelle rettigheter i tilnytning til straffesaken. Gruppen av etterlatte med prosessuelle rettigheter foreslås utvidet til å omfatte ektefelle, registrert partner eller samboer, barn og foreldre av avdøde i alle saker der noen er død som følge av en straffbar handling, se 8.3 foran. Kretsen av etterlatte med rettigheter er definert i forslaget til § 93 a annet ledd første punktum. Når uttrykket «etterlatte» er brukt andre steder i departementets lovforslag, betyr dette de etterlatte som er nevnt i forslaget til § 93 a annet ledd første punktum. Utvalget brukte betegnelsen «alle etterlatte» for å uttrykke det samme.

Fordi rettighetene etter forslaget tilkommer en større krets av etterlatte, er det i visse tilfeller nødvendig å begrense rettighetene til én av de nevnte persongruppene, se 8.4 foran. I disse tilfellene brukes uttrykket «etterlatte i lovbestemt rekkefølge», jf. forslaget til straffeprosessloven § 93 a annet ledd annet punktum. Rettighetene tilkommer da den av de etterlatte som står først i lovens oppregning. Var avdøde gift, er det altså ektefellen som får de prosessuelle rettighetene i disse tilfellene. Utvalget brukte betegnelsen «etterlatte i prioritert rekkefølge» for å uttrykke det samme.

I tillegg er det slik at visse rettigheter er forbeholdt etterlatte som har fått oppnevnt bistandsadvokat. Disse omtales som «etterlatte med bistandsadvokat». I utvalgets forslag var de omtalt som «etterlatte med særlige rettigheter». Om hvilke etterlatte som kan få oppnevnt bistandsadvokat, se 8.5 foran.

For etterlatte er det altså tre grupper av rettighetshavere – etterlatte, etterlatte i lovbestemt rekkefølge og etterlatte med bistandsadvokat.

9.2 Eget kapittel i straffeprosessloven om fornærmede og etterlatte

I *gjeldende rett* regulerer straffeprosessloven kapittel 9 a rett til advokat for fornærmede og etterlatte og inneholder ellers bestemmelser om bistandsadvokatens oppnevning, oppdrag og godtgjørelse. Kapittel 8 omhandler siktede, og kapittel 9 forsva-

reren. Det er ikke et eget kapittel i straffeprosessloven som omhandler fornærmede eller etterlatte og deres rettigheter.

Utvalget har foreslått å opprette et eget kapittel 8 a i straffeprosessloven om fornærmede og etterlatte for å synliggjøre dem i loven og tydeliggjøre deres rettigheter, se utredningen kapittel 9.2 side 133-134. Utvalget viser til at loven har egne kapitler om påtalemyndigheten og siktede og også om fornærmedes advokat. I kapittelet foreslås det inntatt hovedbestemmelser om fornærmede og etterlatte, mens reglene om saksbehandlingen, for eksempel om avhør av fornærmede, fortsatt bør stå der de systematisk hører til i loven.

Få *høringsinstanser* uttaler seg direkte om dette forslaget, men de som gjør det, støtter utvalgets forslag. Dette gjelder *Borgarting lagmannsrett*, *Nordland statsadvokatembeter*, *Politidirektoratet*, *Barneombudet*, *JURK* og *Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress*.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag og høringsinstansenes syn, se forslag til kapittel 8 a i straffeprosessloven. Et eget kapittel i loven bidrar til å synliggjøre fornærmede og etterlatte og deres rettigheter. Fordi lovforslaget skiller mellom ulike grupper av fornærmede og etterlatte, er det dessuten sentralt å ha klare og samlede definisjoner i loven av hvem som er omfattet av de ulike gruppene.

Departementet er enig med utvalget i at kapittelet bør inneholde definisjoner og bestemmelser om varsel til rettsmøter, rett til å være til stede i rettsmøter, møte- og forklaringsplikt, rett til informasjon og godtgjørelse. Øvrige regler om saksbehandlingen foreslås inntatt der de systematisk hører hjemme.

9.3 Rett til konsultasjon med advokat før anmeldelse

9.3.1 Gjeldende rett

I medhold av rettshjelploven § 7 tredje ledd har Justisdepartementet iverksatt særlige rettshjelps tiltak for personer som er blitt utsatt for voldtekt (straffeloven § 192) og for menneskehandel (straffeloven § 224), jf. rundskriv G-12/2005. Tilbudet innebærer at det gis advokatbistand inntil tre timer i voldtektssaker og inntil fem timer i menneskehandelsaker for å vurdere om forholdet skal anmeldes. Bistanden skal gis som fritt rettsråd uten behovsprøving og uten at det skal betales egenandel.

9.3.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår at alle fornærmede i sakstyper som gir rett til bistandsadvokat gis krav på en kostnadsfri konsultasjon med advokat for å vurdere anmeldelse, se utredningen kapittel 11.2.2 side 180-181. Utvalget foreslår at en slik rett lovfestes i rettshjelploven § 11 som fritt rettsråd uten behovsprøving eller egenandel.

I saker der en person kan være omkommet som følge av en straffbar handling, vil etterforskning normalt iverksettes uavhengig av om forholdet anmeldes eller ikke. På denne bakgrunn har utvalget ikke foreslått å innføre en rett til kostnadsfri konsultasjon før anmeldelse for etterlatte.

9.3.3 Høringsinstansenes syn

Utvalgets forslag har fått støtte av et stort flertall av instansene som har uttalt seg om dette spørsmålet. Dette gjelder *Rogaland statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter, Asker og Bærum politidistrikt, Oslo politidistrikt, Politidirektoratet, Advokatforeningen, DIXI Ressurscenter for voldtatte, JURK, Kontoret for voldsoffererstatning, Krisesentersekretariatet, Kvinnefronten, Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress, Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre i Oslo og Støttesenter mot Incest – Oslo.*

Rogaland statsadvokatembeter tar opp at det kan være en vanskelig kontrolloppgave for den som skal attestere slike salærkrav fra en advokat.

Agder statsadvokatembeter er skeptiske til forslaget og uttaler:

«Fornærmedes interesser kan være en annen en [n] rettssamfunnets interesse i saken. Rettssamfunnets interesse er at alvorlige saker blir etterforsket og irettført. Fornærmedes interesse kan i noen tilfeller være å slippe unna ubehaget ved å fremstå i prosessen.

Det er grunn til å tro at politiet og påtalemyndigheten er blant dem som er best kvalifisert til gi fornærmede informasjon om hva som er straffbart, gi informasjon om rettigheter og plikter under saken og utsikten til domfellelse i saken. Hvis nevnte instanser ved samtale med fornærmede får mistanke om straffbart forhold vil det lett utløse en plikt til å etterforske uavhengig av fornærmedes anmeldelse fordi aktuelle alvorlige saksfelt er undergitt ubetinget offentlig påtale. Dette kan skape uttrykk hos fornærmet med vaklende anmeldelsesvilje. [...]

Det er grunn til å tro at oppklaring av en rekke alvorlige straffesaker har blitt initiert av en polititjenestemanns råd til en nølende fornærmet om å anmelde saken.

Sett fra fornærmedes ståsted kan det anses som mest «trygt» at det iverksettes bistandsadvokatordning som foreslått. Forslaget innebærer etter mitt skjønn en viss fare for at enda flere alvorlige straffesaker innen vold og sedelighet vil forbli uanmeldt og uoppklart. Jeg tror flere advokater med kunnskap om fornærmedes belastninger i enkelte typer sedelighetssaker vil anse fornærmede best tjent med å la være å anmelde saken. Dette er i så fall alvorlig både fordi de aktuelle sakstyper er prioritert av politiet og påtalemyndigheten, og fordi gjerningsmennene kan være serieforbrytere som det er nødvendig å stanse så raskt som mulig for å verne samfunnet. Jeg er derfor i adskillig tvil om en slik bistandsadvokatordning bør innføres. Hvis forslaget går gjennom bør det forutsettes at den aktuelle bistandsadvokat har stor integritet og betydelig kompetanse innen fagfeltet.»

9.3.4 Departementets vurdering

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om å innføre rett til kostnadsfri konsultasjon med advokat før anmeldelse i saker som omfattes av bistandsadvokatordningen, men begrenser forslaget til saker som er omfattet av forslaget til straffeprosessloven § 107 a første ledd bokstav a og b. Denne retten bør lovfestes, se endringsforslag til rettshjelploven § 11 første ledd nr. 6. Nettopp i denne typen saker, hvor fornærmedes person og forklaring står sterkt, vil belastningen ved en straffesak kunne være stor. Det kan være viktig for fornærmede å ha en nøytral og profesjonell samtalepartner som også kan vurdere ulike juridiske aspekter ved saken, for eksempel foreldelse, bevisspørsmål mv. Dette kan også spare politi og påtalemyndighet for arbeid. Disse hensynene gjør seg ikke like sterkt gjeldende i saker der det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred, jf. forslaget til straffeprosessloven § 107 a første ledd bokstav c. I de fleste av disse sakene vil det normalt ikke være det samme nære forholdet mellom fornærmede og tiltalte som ofte vil være tilfellet for saker som nevnt i forslaget til straffeprosessloven § 107 a første ledd bokstav a og b. Bevissituasjonen vil ofte også være annerledes. Sakene vil dessuten ofte bli etterforsket av politiet på eget initiativ, slik at det ikke er behov for den fornærmede å vurdere nærmere om saken bør anmeldes eller ikke. Dette vil typisk være tilfellet i saker om utelivsvold mv.

Departementet er enig med *Agder statsadvokatembeter* i at det er i samfunnets interesse at straffbare handlinger blir etterforsket og irettført.

Det er imidlertid ikke gitt at en konsultasjon med en advokat vil resultere i færre anmeldelser. Tvert i mot kan det være slik at flere som mener seg utsatt for lovbrudd, men som er redde for ikke å bli trodd, kan få trygghet til å anmelde etter en samtale med advokat. Som Agder statsadvokatembeter er inne på, kan en henvendelse til politiet føles mer forpliktende i retning av anmeldelse – noe som også kan resultere i at terskelen for å ta kontakt blir tilsvarende høyere.

9.4 Under etterforskningen

9.4.1 Informasjonsrettigheter

9.4.1.1 Generell informasjonsplikt for politi og påtalemyndighet

Etter *gjeldende rett* skal politiet ved første gangs avhør av fornærmede orientere om vedkommedes rettigheter. Informasjonsplikten nærmere utstrekning avhenger av den enkelte fornærmedes rettigheter. For eksempel har politiet bare plikt til å informere om bistandsadvokat til de fornærmede som har krav på advokatbistand. For en nærmere redegjørelse for informasjonsplikten vises det til utredningen kapittel 3.1.5.4 på side 30 flg.

Utvalget legger til grunn at det er behov for regler som bedre ivaretar fornærmedes og etterlatte behov for informasjon. På denne bakgrunn har utvalget foreslått en fanebestemmelse om fornærmedes og etterlatte krav på informasjon om sine rettigheter og sakens utvikling og fremdrift, se utredningen kapittel 9.5.2.1 side 135-136 og 10.5.2 side 172.

Retten til å bli informert om sine rettigheter i straffesaken skal etter forslaget tilkomme alle fornærmede og etterlatte. Retten til å bli løpende informert om sakens utvikling og fremdrift er i utgangspunktet forbeholdt fornærmede med særlige rettigheter og etterlatte i prioritert rekkefølge. Andre fornærmede skal informeres ved behov.

Bestemmelsen er ment supplert av og spesifisert i regler om saksbehandlingen i loven og påtaleinstruksen. Utvalget foreslår for eksempel regler om at fornærmede som hovedregel skal informeres om at den anmeldte er avhørt, at fornærmede skal informeres før pressekonferanser, varsles om rekonstruksjoner og underrettes om varetektsfengsling, fengslingsforlengelse og løslatelse ved visse typer lovbrudd.

Utvalget understreker at forslagene forutsetter ressurstilførsel til politi og påtalemyndighet slik at informasjons- og kontaktarbeidet overfor fornær-

mede og etterlatte ikke fører til lengre saksbehandlingstid.

Utvalget beskriver flere steder i utredningen hvordan den mentale og følelsesmessige situasjonen som fornærmede og etterlatte befinner seg i, kan gjøre at de ikke er i stand til å ta til seg muntlig informasjon. På denne bakgrunn foreslår utvalget en regel som gir fornærmede med særlige rettigheter og etterlatte i prioritert rekkefølge krav på skriftlig informasjon, jf. utredningen kapittel 9.5.2.2 side 136 og kapittel 10.5.2 side 172. Utvalget foreslår videre at fornærmede og etterlatte skal kunne utpeke en stedfortreder som på deres vegne skal kunne utøve retten til innsyn og motta informasjon fra politi og påtalemyndighet, se utredningen kapittel 9.5.2.3 side 137 og kapittel 10.5.2 side 172. For å bedre kontakten mellom fornærmede og etterlatte og strafferettsapparatets aktører, går utvalget inn for at det bør oppnevnes en kontaktperson i politiet for fornærmede med bistandsadvokat og etterlatte i prioritert rekkefølge, jf. utredningen kapittel 9.5.2.3. side 136-137 og kapittel 10.5.2. side 172.

Forslaget om en generell informasjonsplikt for politiet og påtalemyndigheten har fått bred støtte i *høringen*. Følgende instanser har uttrykt støtte til forslaget: *riksadvokaten, Trøndelag statsadvokatembeter, Asker og Bærum politidistrikt, Oslo politidistrikt, Advokatforeningen, Barneombudet, DIXI Ressurscenter for voldtatte, JURK, Kontoret for voldsofferstatning, Kristoffer Inderberg Bastiansens minnefond, Kvinnefronten, Landsforeningen for voldsofre, Norges Kvinne- og Familieforbund, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Politihøgskolen, Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre i Oslo og Støttesenter mot Incest – Oslo.*

I tillegg har *Agder lagmannsrett, Det nasjonale statsadvokatembetet og Forsvarergruppen av 1977* gitt generell støtte til utvalgets forslag om å styrke fornærmedes og etterlatte rett til innsyn og informasjon under etterforskningen. Forsvarergruppen påpeker imidlertid at informasjonsretten ikke må gå på bekostning av en effektiv saksbehandling.

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress er av den oppfatning at politiets plikt til å informere – både om gangen i en straffesak generelt og om den angjeldende sak – bør omfatte alle fornærmede.

Flere høringsinstanser slutter seg til utvalgets bemerkninger om ressurstilførsel. Fra riksadvokatens uttalelse gjengis:

«Den store og ressurskrevjande utfordringa er i fyrste rekkje den regelfesta retten til informasjon gjennom heile etterforskningsfasen, og som

skal utøvast gjennom ein oppnemnd kontaktperson i politiet. Sjølv om behovet for informasjon vil variere, er det all grunn til å tru at denne retten i praksis vil vera tidkrevjande og leggje ikkje lite beslag på ressursane til politiet. Skal ein slik rett instruksfestas – og det bør den – må ein også vera førebudd på å setje av tid til å lytte, forklare og svare på alle dei spørsmål eller innspel som den krenkte eller dei etterlatne har. Er ikkje det mogleg på grunn av konkurrerende oppgåver og prioriteringar, vil tiltaket lett verke motsett av det som var føremålet. Konklusjonen er at denne informasjonsretten bør innførast og at den må følgjast opp med tilstrekkelege ressursar. Skjer ikkje det, er det som utvalet uttrykkjer det, betre å la det vera.»

Likestillings- og diskrimineringsombudet understreker viktigheten av språklig tilrettelegging av informasjon. Enkelte grupper fornærmede kan også ha behov for mer detaljert informasjon om rettssystemet.

Norsk Presseforbund og Norsk Redaktørforening understreker at en regel om at fornærmede og etterlatte skal holdes orientert om sakens utvikling og fremdrift, ikke må innebære forsinkelser i den normale informasjonsflyten til mediene i straffesaker, og at forslaget ikke må gå på bekostning av allmennhetens informasjonsbehov.

Forslaget om å oppnevne kontaktperson i politiet har fått støtte av *Vestfold politidistrikt, Politidirektoratet, Barneombudet, JURK, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Norges Kvinne- og Familieforbund, Politihøgskolen og Støttesenter mot Incest – Oslo*.

Trøndelag statsadvokatembeter foreslår i stedet at kontaktpersonen kan være en person uten politifaglig bakgrunn, og viser til prosjektet «Støttesenter for fornærmede i straffesaker». *Landsforeningen for voldsofre* mener en slik kontaktperson ikke nødvendigvis må være tilknyttet politiet, og viser til at noen ofre har dårlige relasjoner til politiet.

Trøndelag statsadvokatembeter, Politidirektoratet, Barneombudet, Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress og Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre i Oslo støtter uttrykkelig forslaget om utarbeidelse av skriftlig informasjon. Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress mener at materialet bør deles ut til alle fornærmede.

Utvalgets forslag om å gi fornærmede og etterlatte adgang til å utpeke en stedfortreder synes ikke kommentert av høringsinstansene.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om en fanebestemmelse om rett til informasjon, se forslag til straffeprosessloven § 93 e. Beho-

vet for informasjon er sterkt fremhevet av personene som utvalget snakket med, jf. kapittel 7 i utredningen og også i flere høringsuttalelser. Det etterlyses både generell informasjon om saksgangen og konkret informasjon om fremdriften i egen sak.

Rett til informasjon er også understreket i flere internasjonale instrumenter, for eksempel i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk artikkel 31 nr. 1 bokstav a som pålegger partene å sikre at ofrene får informasjon om den generelle fremdriften i etterforskingen eller rettsforfølgningen.

En rett til å bli holdt løpende orientert om sakens utvikling og fremdrift er også nylig lovfestet i Danmark og er foreslått i Sverige, se henholdsvis 3.3 og 3.2 foran.

Alle fornærmede og etterlatte bør etter departementets mening ha rett til generell informasjon om sine rettigheter i saken. Slik informasjon kan gis en standardisert form og vil derfor fordre en begrenset ressursbruk.

Etter departementets syn vil det føre for langt å gi alle fornærmede rett til å bli holdt løpende orientert om sakens utvikling og fremdrift på politiets initiativ. Som utvalget peker på, må informasjonsplikten tilpasses sakens alvor og betydning for fornærmede og hensynet til politiets og påtalemyndighetens arbeidsbyrde. I en del saker, som for eksempel sykkelyveri, butikknaskeri og lignende, vil fornærmede regelmessig ikke ha behov for slik informasjon. Departementet går på denne bakgrunn inn for å la retten til å holdes orientert om sakens utvikling og fremdrift tilkomme fornærmede med bistandsadvokat og etterlatte i lovbestemt rekkefølge.

Departementet foreslår imidlertid, som utvalget, at øvrige fornærmede skal informeres etter behov. Det må foretas en konkret vurdering av om fornærmede eller etterlatte må antas å ha behov for den aktuelle informasjonen. Dette kan innebære at informasjon som politi eller påtalemyndighet eller loven bare plikter å gi til fornærmede med bistandsadvokat, også bør gis til andre fornærmede. Forslaget til straffeprosessloven § 93 e regulerer dessuten bare hvilken informasjon politi og påtalemyndighet skal gi på eget initiativ. Der som fornærmede eller etterlatte henvender seg til politiet eller påtalemyndigheten med konkrete spørsmål, bør disse besvares uavhengig av plikten til å gi informasjon etter straffeprosessloven § 93 e.

Unntak fra informasjonsplikten i straffeprosessloven § 93 e bør etter departementets syn gjelde der hensynet til etterforskingen eller andre

hensyn gjør det utilrådelig. Det må her foretas en konkret vurdering av behovet for hemmelighet.

Departementet vil vurdere om utvalgets forslag om rett til skriftlig informasjon, stedfortreder og kontaktperson bør følges opp med endringer i påtaleinstruksen. Utvalgets forslag kan gjennomføres også innenfor gjeldende regelverk – det er ikke nødvendig med endringer i påtaleinstruksen for at politiet skal gi skriftlig informasjon, oppnevne kontaktperson eller at fornærmede utpeker en stedfortreder. Flere politidistrikter praktiserer allerede ordninger med kontaktpersoner. Det er også foreslått bevilget penger til dette tiltaket i St.prp. nr. 1 (2007–2008), se nærmere nedenfor i kapittel 12.

Departementet foreslår også, som utvalget, å innføre en spesialbestemmelse om at de som rammes av avsperring av åsted mv. skal informeres om muligheten for å bringe spørsmålet om opprettholdelse av dette tiltaket inn for retten. Det vises til utredningen kapittel 9.5.8 side 144 og endringsforslaget til straffeprosessloven § 216.

9.4.1.2 Klargjøring av straffeprosessloven § 61 c om unntak fra taushetsplikt

Etter *gjeldende rett* har politi og påtalemyndighet taushetsplikt om personlige forhold, drifts- og forretningshemmeligheter og opplysninger som det er nødvendig å holde hemmelig av hensyn til etterforskningen i saken, jf. straffeprosessloven § 61 a. Unntak fra taushetsplikten er gitt i straffeprosessloven §§ 61 b og 61 c. Det følger av straffeprosessloven § 61 c første ledd at taushetsplikten ikke er til hinder for at opplysninger gjøres kjent for sakens parter eller deres representanter og ellers for dem opplysningene direkte gjelder. I litteraturen synes det å være enighet om at fornærmede må anses som part etter denne bestemmelsen, se utredningen kapittel 9.5.2.1 side 135 med videre henvisninger.

Utvalget foreslår at det skal klargjøres i loven at politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt i straffeprosessloven § 61 a ikke er til hinder for å gjøre opplysninger kjent for fornærmede og etterlatte eller deres representanter, se utredningen kapittel 9.5.2.1 side 135-136 og kapittel 10.5.2 side 172. Forslaget er generelt og gjelder alle fornærmede, ikke bare fornærmede med bistandsadvokat, og for etterlatte som nevnt i utkastet til § 93 a annet ledd.

For å forhindre spredning av taushetsbelagte opplysninger, foreslår utvalget at slike opplysninger skal kunne gis med pålegg om taushetsplikt.

I *høringen* har utvalgets forslag fått støtte fra *Trøndelag statsadvokatembeter, Politihøgskolen, Det nasjonale statsadvokatembetet og Kvinnefronten.*

Fra Politihøgskolens uttalelse gjengis:

«Av tiltak foreslått i etterforskningsfasen, vil vi særlig fremholde som nyttig forslaget om at politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt overfor disse personene [fornærmede og etterlatte] oppheves. Dette vil gjøre det vesentlig enklere for politiet å forholde seg til fornærmede og etterlatte på en slik måte at de ikke får følelsen av å være «uvedkommende» i behandlingen av saken. Utvalget nevner (på s. 135) at det allerede etter gjeldende rett trolig gjelder unntak fra taushetspliktreglene overfor fornærmede, fordi fornærmede i denne sammenheng må regnes som «part» i forhold til unntaksreglen i strpl. § 61 c første ledd. Det vil imidlertid være en stor fordel om loven uttrykkelig sier at taushetsplikten ikke gjelder.»

Oslo politidistrikt ber departementet vurdere å innarbeide en reservasjon slik at etterforskningsmessige hensyn kan begrunne begrenset eller utsatt innsyn i taushetsbelagt materiale. Fra uttalelsen gjengis følgende:

«Opphevelse av taushetsplikt overfor fornærmede er et vanskelig spørsmål. De aktører som i dag har tilgang til informasjon uhindret av taushetsplikten er (bortsett fra siktede) er profesjonelle aktører som antas å kunne håndtere taushetsbelagte opplysninger på en forsvarlig måte. Usikkert om fornærmede vil kunne gjøre dette på samme måte. De grunnene som er anført til støtte for fornærmedes rett til taushetsbelagt informasjon er imidlertid vektige.

Det kan tenkes situasjoner hvor etterforskningsmessige hensyn tilsier at fornærmede ikke gis innsyn i etterforskningsmaterialet før på et senere tidspunkt. I noen saker vil det være en klar etterforskningsmessig fordel om fornærmede ikke kjenner til siktedes/vitners politiforklaringer når hun/han selv forklarer seg. Det vil være lettere for politiet å imøtegå påstander om [at] fornærmede har tilpasset sin forklaring hvis fornærmede har forklart seg uten kjennskap til andre forklaringer.»

Barneombudet mener at det heller bør presiseres i *påtaleinstruksen* kapittel 3 at taushetsplikten ikke er til hinder for å informere fornærmede, etterlatte eller deres representanter siden de mener dette allerede fremgår av lovteksten. Videre etterlyser ombudet en avklaring av om også barn som er fornærmede eller etterlatte skal få tilgang til taushetsbelagte opplysninger, eller om det skal være en gradering etter alder.

Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter går imot utvalgets forslag. Fra uttalelsen gjengis:

«Fornærmede vil i mange tilfeller ha behov for opplysninger fra etterforskingen som er taushetsbelagt. Forslaget om å oppheve taushetsplikten for politi og påtalemyndighet har derfor gode grunner for seg. For fornærmede vil imidlertid situasjonen fort kunne bli den at det utøves sterkt press fra siktede og media for å få tak i opplysningene. Fornærmede kan derfor komme i en meget ubehagelig situasjon. Dette kan dreie seg om rene trusler eller tilbud om penger. Man kan fort se for seg en situasjon hvor fornærmede hadde vært bedre tjent med ikke å ha fått de taushetsbelagte opplysninger. Ved en innføring av de foreslåtte regler vil også de fornærmede som ikke har mottatt slike opplysninger kunne bli utsatt for press. For eksempel kriminelle miljøer og pågående pressefolk vil på leting etter opplysninger søke kontakt med fornærmede. Slike situasjoner unngår man når fornærmede ikke har adgang til slik informasjon.»

I tilknytning til forslaget om at politiet og påtalemyndigheten skal kunne forby at informasjonen gis videre, etterlyser Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter en klargjøring av konsekvensene dersom forbudet overtres.

Departementet er enig med utvalget i at det kan være grunn til å presisere i loven at taushetsplikten ikke gjelder i forhold til fornærmede eller etterlatte, jf. forslaget til § 61 c første ledd nr. 1. Selv om det i juridisk teori er lagt til grunn at fornærmede etter gjeldende rett må oppfattes som part etter straffeprosessloven § 61 c første ledd, vil en slik lovendring være med på å understreke fornærmedes og etterlattes tilknytning til saken. Videre kan det, slik Politihøgskolen peker på, lette informasjonsarbeidet. Det bemerkes at unntaket fra taushetsplikten også skal gjelde overfor mindreårige fornærmede og etterlatte. Departementet forutsetter at mindreårige fornærmede eller etterlatte bistås av vergen og eventuelt bistandsadvokaten ved utøvelse av innsynrett og ved informasjon fra politi og påtalemyndighet.

Til Oslo politidistrikts innvending om at det kan være en etterforskningsmessig fordel om fornærmede ikke kjenner til siktedes/vitners politiforklaringer når vedkommende selv forklarer seg, bemerker departementet at unntak fra taushetsplikten bare gir politiet en *adgang*, ikke en *plikt*, til å gi ut informasjon. Fornærmedes og etterlattes rett til informasjon reguleres av fanebestemmelsen i forslaget til § 93 e annet ledd og reglene om doku-

mentinnsyn i straffeprosessloven § 242, jf. 9.4.2. nedenfor.

Departementet foreslår, som utvalget, at fornærmede og etterlatte og deres representanter kan pålegges taushetsplikt når de får opplysninger som er undergitt taushetsplikt, se forslag til nytt annet punktum i straffeprosessloven § 61 c tredje ledd. Overtredelse av taushetsplikt kan straffes etter straffeloven § 121 dersom vedkommende er gjort oppmerksom på at overtredelse kan få slik følge.

9.4.2 Dokumentinnsyn

9.4.2.1 Gjeldende rett

Etter straffeprosessloven § 242 har fornærmede og den som hadde foreldreansvar eller var verge for fornærmede i saker som nevnt i straffeprosessloven § 107 a annet ledd første og annet punktum, rett til på begjæring å gjøre seg kjent med sakens dokumenter på nærmere bestemte vilkår. Den samme rettigheten tilfaller etterlatte som har status som fornærmet fordi de fremmer sivile krav, jf. straffeprosessloven § 3 fjerde ledd. Vilkårene for dokumentinnsyn er de samme som for mistenkte. For en nærmere redegjørelse for innsynsretten, vises det til utredningen kapittel 3.1.5.6. side 31-32.

Etter straffeprosessloven § 242 tredje ledd har den mistenkte rett til å bringe nektelse av innsyn inn for retten til avgjørelse. Tilsvarende rett er ikke gitt til fornærmede eller den som hadde foreldreansvaret eller var verge for fornærmede i saker som nevnt i § 107 a annet ledd første og annet punktum. Det er reist spørsmål om straffeprosessloven § 242 tredje ledd kan anvendes analogisk for disse persongruppene, se Robberstad: Bistandsadvokaten: ofrenes stilling i straffesaker, 2. utgave (2003) side 143-144.

9.4.2.2 Utvalgets forslag

Utvalget mener kretsen av innsynsberettigede bør utvides til også å gjelde etterlatte i prioritert rekkefølge, men presiserer at foreldre som ikke lever sammen bør kunne utøve innsynsretten hver for seg, jf. utredningen kapittel 10.5.3 side 172-173.

Videre foreslår utvalget at det gjøres klart i loven at også fornærmede og etterlatte i prioritert rekkefølge skal ha rett til å få avslag på begjæring om dokumentinnsyn prøvd for retten, jf. utredningen kapittel 9.5.3 side 138 og 10.5.3 på side 173. Forslaget omfatter alle fornærmede, ikke bare fornærmede med bistandsadvokat. For øvrig foreslår utvalget en teknisk presisering ved at bistandsad-

vokaten nevnes uttrykkelig ved siden av fornærmede og etterlatte.

9.4.2.3 Høringsinstansenes syn

I høringen er det bare *Advokatforeningen* som har uttalt seg om utvalgets forslag om å utvide kretsen av innsynsberettigede. Foreningen støtter forslaget.

Politidirektoratet, Barneombudet, Dommerforeningen og Kvinnefronten støtter utvalgets forslag om å gi fornærmede og etterlatte i prioritert rekkefølge adgang til rettslig prøving av avslag på dokumentinnsyn. Dommerforeningen bemerker at dette trolig bare vil være aktuelt i et fåtall saker.

9.4.2.4 Departementets vurdering

Departementet går som utvalget inn for at også etterlatte bør ha rett til dokumentinnsyn. At etterlatte gis rett til innsyn er i tråd med den generelle utvidelsen av kretsen som får prosessuelle rettigheter.

Et særlig spørsmål er om retten til dokumentinnsyn bør gis til flere etterlatte eller bare én representant utpekt etter lovens rekkefølge. Departementet er enig med utvalget i at det kan være en belastning for den ene representanten å måtte viderefremme informasjonen til andre etterlatte, men hensynet til personvernet tilsier at kretsen av innsynsberettigede begrenses i størst mulig grad. Det vil også være ressurskrevende for politiet om et stort antall personer skulle kunne begjære innsyn. Departementet går på denne bakgrunn inn for at innsynsrett bør tilkomme etterlatte i lovbestemt rekkefølge, jf. forslaget til straffeprosessloven § 242 første ledd første punktum.

Departementet er videre enig med utvalget i at bistandsadvokaten bør nevnes uttrykkelig ved siden av fornærmede og etterlatte i straffeprosessloven § 242 første ledd første punktum. Tilføyelsen er rent pedagogisk begrunnet siden advokaten i alle tilfeller kunne ha utøvd retten på fornærmedes eller etterlattes vegne.

Adgangen til å få avslag på begjæring om dokumentinnsyn prøvd for retten bør etter departementets syn utvides til også å gjelde fornærmede og etterlatte i lovbestemt rekkefølge. Det er ingen grunn til å behandle fornærmede og etterlatte annerledes enn mistenkte i denne sammenhengen. Selv om straffeprosessloven § 242 tredje ledd muligens kan anvendes analogisk for denne persongruppen, mener departementet at rettigheten

bør fremgå uttrykkelig av lovteksten, jf. forslaget til endring i straffeprosessloven § 242 tredje ledd.

9.4.3 Etterforskingens innhold

Etter *gjeldende rett* har ikke fornærmede og etterlatte noen formell rett til å bidra aktivt under etterforskingen.

Utvalget går ikke inn for å gi fornærmede eller etterlatte en rett til å kreve gjennomført bestemte etterforskingsskritt, men utvalget mener likevel fornærmede og etterlatte etter omstendighetene bør gis adgang til å bidra mer aktivt under etterforskingen.

Uvalget foreslår å instruksfeste at fornærmede og etterlatte under avhør skal spørres om bevis som kan bidra til å oppklare saken.

I saker om alvorlige integritetskrenkelser tar utvalget videre til orde for at det – på bistandsadvokatens anmodning – skal gjennomføres et avhør av fornærmede for å belyse konsekvensene av lovbruddet for vedkommende, se utredningen kapittel 9.5.4 side 139.

Ingen *høringsinstanser* har gått inn for at fornærmede og/eller etterlatte skal kunne kreve gjennomført etterforskingsskritt. *Det nasjonale statsadvokatembetet* og *Politidirektoratet* støtter uttrykkelig utvalget i at fornærmede eller etterlatte ikke bør gis en slik rettighet. Det nasjonale statsadvokatembetet understreker at politi og påtalemyndighet står nærmest til å vurdere hvilke etterforskingsskritt som bør gjennomføres, og at etterforskingen er en formålsstyrt prosess hvor faglige avveininger ikke sjelden krever en mindre omfattende etterforsking enn hva mange fornærmede ønsker.

Slik departementet ser det, bør fornærmede eller etterlatte ikke kunne kreve gjennomført bestemte etterforskingsskritt. Politiet og påtalemyndigheten må ut fra politifaglige og rettslige vurderinger avgjøre hvordan etterforskingen skal gjennomføres.

Forslagene om at fornærmede under avhør skal spørres om bevis som kan bidra til å oppklare saken og at det skal gjennomføres et avhør for å belyse konsekvensene av lovbruddet for fornærmede vil bli vurdert i forbindelse med endringer i påtaleinstruksen. Departementet understreker at det ikke er noe i veien for at dette gjøres innenfor gjeldende regelverk. Utvalgets forslag er i stor grad bare en instruksfesting av den praksis som følges i dag.

9.4.4 Rettsmøter under etterforskningen

9.4.4.1 Rett til å være til stede

Etter *gjeldende rett* bestemmes fornærmedes og etterlattes rett til å være til stede under rettsmøter av den alminnelige regelen i domstolloven § 124 første ledd om at rettsmøter som hovedregel er offentlige. Fornærmede og etterlatte er ikke i loven gitt noen særstilling i så måte. Når saken går for lukkede dører, har bare de som «har med saken å gjøre» krav på å være til stede, jf. domstolloven § 127. Retten har imidlertid mulighet til å gi slik adgang også for andre.

Bistandsadvokaten regnes som å ha med saken å gjøre etter domstolloven § 127 og har krav på å være til stede. Det er omstridt om fornærmede som ikke har partsstatus skal omfattes av henvisningen til dem som har med saken å gjøre, se drøftelsen i Robberstad: Mellom tvekamp og inkvisisjon: Straffeprosessens grunnstruktur belyst ved fornærmedes stilling (1999) side 263 flg.

Utvalget foreslår at fornærmede og etterlatte skal ha rett til å være til stede i alle rettsmøter under etterforskningen, innbefattet rettsmøter som foregår for lukkede dører, med mindre særlige grunner taler mot det, jf. utredningen kapittel 9.5.5.1. side 139-140 og kapittel 10.5.5. side 173. Dette gjelder også i de tilfellene der saken etter straffeprosesslovens bestemmelser skal gå for lukkede dører og med pålegg om taushetsplikt for de tilstedeværende, se utredningen kapittel 3.1.8.1 side 36 for en nærmere oversikt over disse reglene.

Forbeholdet for særlige grunner er ment som en snever unntaksregel. *Utvalget* nevner at regelen kan være aktuell for eksempel dersom tunge personvern hensyn taler for å begrense kretsen av de som får være tilstede samtidig som det som skjer i retten ikke har stor betydning for fornærmede eller etterlatte.

Også etterforskingstaktiske hensyn kan tale for at fornærmede ikke bør være til stede under rettsmøtet. Retten har etter gjeldende rett mulighet til å utvise fornærmede eller etterlatte etter straffeprosessloven § 245 første ledd første punktum, jf. tredje punktum under forklaringen til et vitne eller siktede dersom det er særlig grunn til å frykte at en uforbeholden forklaring ellers ikke vil bli gitt. Det samme gjelder under behandling av en begjæring om anonym vitneførsel eller når et anonymt vitne avhøres, jf. straffeprosessloven § 245 første ledd annet punktum jf. tredje punktum.

Etter straffeprosessloven § 245 annet ledd skal siktede eller noen annen som har partsrettigheter som har måttet forlate rettssalen etter første ledd, gjøres kjent med det som er forhandlet i vedkom-

mendes fravær når hun eller han igjen er til stede. Det er etter gjeldende rett tvilsomt i hvilken utstrekning fornærmede anses som «noen annen som har partsrettigheter». For å sikre at også fornærmede og etterlatte får slik informasjon dersom de må forlate salen, foreslår *utvalget* å innnta en henvisning til fornærmede og etterlatte i straffeprosessloven § 245 annet ledd første punktum.

Utvalgets flertall – alle unntatt Stabell – foreslår at retten ved avhør av etterlatte kan treffe beslutning om at siktede eller andre skal forlate rettssalen hvis særlige grunner gjør at hensynet til de etterlatte tilsier det.

Utvalget foreslår dessuten å innarbeide henvisninger til fornærmede og etterlatte i straffeprosessloven § 245 tredje ledd som sier at retten under særegne forhold ved kjennelse helt kan utelukke siktede og hans private forsvarer dersom og så lenge det er grunn til å frykte for at etterforskningens øyemed ellers ville bli utsatt for fare, eller hensynet til rikets sikkerhet eller forhold til fremmed stat tilsier det.

I *høringen* har følgende instanser støttet forslaget om at fornærmede og etterlatte skal ha rett til å være til stede i rettsmøter som føres for lukkede dører: *Agder lagmannsrett, Borgarting lagmannsrett, Nordmøre tingrett, Trondheim tingrett, Trøndelag statsadvokatembeter, Asker og Bærum politidistrikt, Politidirektoratet, Barneombudet, Kvinnefronten, Norges Kvinne- og Familieforbund, Norsk Kvinnesaksforening og Støttesenter mot Incest – Oslo.*

Dommerforeningen er skeptisk til forslaget. Fra uttalelsen gjengis:

«Dommerforeningen har forståelse for de tanker som ligger bak forslaget, og har merket seg at tilstedeværelse kan nektes når «særlige grunner» taler mot, noe som er ment å være en snever unntaksregel (side 140). Rettsmøter under etterforskningen vil i praksis vanligvis gjelde fengsling og rettslige avhør. Forslaget kan tenkes å ha negative konsekvenser når det gjelder den praktiske gjennomføringen av slike rettsmøter. Antallet mennesker som omfattes kan bli stort, siden rett til tilstedeværelse også foreslås gitt «alle etterlatte» – avdødes ektefelle/samboer, myndige barn og foreldre (jf. utkastet til ny § 93a i straffeprosessloven). Det kan være både ubehagelig og tidkrevende å skulle treffe beslutning om helt eller delvis å nekte fornærmede/pårørende å være til stede.

Det er andre løsninger som her kan overveies.

For det første kan man endre domstolloven § 127 som gjelder adgangen til å la andre være til stede, ved å ta inn «fornærmede» - ev. «og

etterlatte» (nærmere definert) - før «hvis særlige grunde». Hvis dette kombineres med en uttalelse i proposisjonen om at fornærmede regulært bør kunne få være til stede, er fornærmedes stilling styrket og rettens arbeid forenklet.

For det andre bør det overveies om det er tilstrekkelig å gi slik rett bare til fornærmede personlig. For de etterlattes del er det vel i første rekke behovet for å være orientert om hva som skjer i saken som kan begrunne tilstedeværelse, og dette kan ivaretas gjennom informasjon fra politiet og påtalemyndigheten. Begrenser man adgangen til bare fornærmede, vil for øvrig en endring i samsvar med forslaget være lite betenkelig.»

Ingen høringsinstanser har uttalt seg om hvorvidt fornærmede og etterlatte som har måttet forlate rettssalen etter straffeprosessloven § 245 første ledd bør gjøres kjent med det som er forhandlet i vedkommendes fravær, eller om adgangen til å utelukke fornærmede og etterlatte fra rettsmøter i særlige tilfeller.

Departementet foreslår som utvalget at fornærmede og etterlatte skal ha rett til å være til stede i alle rettsmøter under etterforskingen, også de som går for lukkede dører, se forslag til domstoloven § 127 nytt annet og tredje punktum. Deres sterke tilknytning til saken tilsier at de som hovedregel bør ha mulighet til å overvære alle rettsmøter.

Departementet har vurdert om rettigheten bør begrenses til å gjelde fornærmede eller fornærmede og etterlatte i lovbestemt rekkefølge. Slik departementet ser det, har imidlertid flere etterlatte en legitim interesse i å kunne være tilstede i rettsmøter. Departementet har forståelse for at antall personer som er til stede under rettsmøtet kan ha visse praktiske konsekvenser. På den annen side dreier det seg om et begrenset antall saker, og det vil trolig høre til sjeldenhetene at det møter opp en stort antall personer. Med mindre saken går for lukkede dører, har de etterlatte uansett rett til å være til stede etter hovedregelen om at rettsmøter er offentlige.

Departementet går inn for at også fornærmede og etterlatte skal gjøres kjent med det som er forhandlet i deres fravær i de tilfellene retten har pålagt vedkommende å forlate rettssalen i medhold av straffeprosessloven § 245 første ledd tredje punktum. På denne bakgrunn går departementet inn for å innta en uttrykkelig henvisning til fornærmede og etterlatte i straffeprosessloven § 245 annet ledd første punktum.

Departementet støtter utvalgets flertall i at retten ved avhør av etterlatte bør kunne treffe beslutning om at siktede eller andre skal forlate rettssalen hvis særlige grunner gjør at hensynet til de etterlatte tilsier det. Slik beskyttelse er i dag gitt til den som hadde foreldreansvar eller var verge for fornærmede i saker som nevnt i § 107 a annet ledd første og annet punktum, og forslaget er i tråd med den generelle utvidelsen av kretsen av etterlatte med rettigheter.

Slik departementet ser det, bør også straffeprosessloven § 245 tredje ledd første punktum – om rettens adgang til å utelukke siktede og hans private forsvarer hvis og så lenge det er grunn til å frykte for at etterforskingens øyemed ellers ville bli utsatt for fare, eller hensynet til rikets sikkerhet eller til fremmed stat tilsier det – inneholde en henvisning til fornærmede og etterlatte. Bestemmelsen er ment som en sikkerhetsventil, jf. kravet om at det må foreligge «særegne forhold». Retten til å utelukke fornærmede og etterlatte er en naturlig følge av at deres rett til å være til stede i rettsmøtene utvides. Bestemmelsen har sin motsats i straffeprosessloven § 242 første ledd fjerde punktum om adgangen til å nekte dokumentinnsyn.

9.4.4.2 Varsel til rettsmøter

Etter *gjeldende rett* blir ikke fornærmede eller etterlatte orientert om rettsmøter med mindre de blir innkalt som vitner.

Utvalget drøfter i utredningen kapittel 9.5.5.2 side 140 og kapittel 10.5.5 side 173 om fornærmede eller etterlatte bør ha krav på varsel om rettsmøter under etterforskingen. Utvalget kommer til at en generell varslingsregel om rettsmøter under etterforskingen til alle fornærmede og etterlatte vil føre for langt. I stedet foreslår utvalget at bistandsadvokaten så vidt mulig bør varsles om møtet, jf. utredningen kapittel 9.5.5.2. side 140 og kapittel 10.5.5 side 173.

Trøndelag statsadvokatembeter, Asker og Bærum politidistrikt, Politidirektoratet, Barneombudet og Kvinnefronten har støttet utvalgets forslag. Ingen høringsinstanser har gått imot forslaget.

Asker og Bærum politidistrikt bemerker at det bør utarbeides rutiner for å sikre en automatisk gjennomføring av slike rettigheter.

Departementet finner at det vil føre for langt å pålegge politiet å varsle alle fornærmede og etterlatte om rettsmøter under etterforskingen. Det må antas at fornærmede i en del saker vil ha liten interesse i å få slikt varsel. Det foreslås derfor at bistandsadvokaten skal varsles så langt det lar seg gjøre, jf. forslaget til straffeprosessloven § 243

annet ledd. Bistandsadvokatens rett til varsel om rettsmøter følger også generelt av endringsforslaget til straffeprosessloven § 107 c annet ledd. For fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat innebærer dette at de varsles om rettsmøter gjennom sin bistandsadvokat jf. også forslaget til straffeprosessloven § 93 b. Andre fornærmede eller etterlatte vil ikke få informasjon om rettsmøtet gjennom dette forslaget. Departementet minner imidlertid om forslaget i straffeprosessloven § 93 e annet ledd om skjerpet informasjonsplikt for politi og påtalemyndighet. Dette innebærer at også etterlatte uten bistandsadvokat – i lovbestemt rekkefølge – skal holdes orientert om hva som skjer under etterforskningen. Det samme gjelder fornærmede uten bistandsadvokat i den utstrekning det er behov for slik informasjon.

Rettsmøter, typisk om fengsling, kan etter omstendighetene være viktige begivenheter som de fornærmede og etterlatte kan ønske å bli informert om. Politi og påtalemyndighet bør derfor vurderes å informere fornærmede og etterlatte også utenom de tilfeller de har krav på dette. Fornærmede og etterlatte som ikke har krav på å bli holdt løpende orientert, bør uansett få tilsvarende informasjon hvis de henvender seg til politiet eller påtalemyndigheten på eget initiativ.

9.4.4.3 Aktive prosessuelle rettigheter under rettsmøtet

Etter *gjeldende rett* har fornærmede eller etterlatte ikke rett til å komme med opplysninger og begjæringer eller til å stille spørsmål til siktede, vitner og andre som forklarer seg i rettsmøter under etterforskningen.

Utvalget går ikke inn for å tilkjenne fornærmede og etterlatte slike rettigheter, verken i fengslingsmøter eller i rettslige avhør, jf. utredningen kapittel 9.5.5.3. side 141 og kapittel 10.5.5. side 173. For så vidt gjelder *fengslingsmøter*, mener utvalget at det kunne ha vært en fordel å la fornærmede forklare seg, men de prosessøkonomiske ulempene anses likevel utslagsgivende. Når det gjelder *rettslige avhør*, mener utvalget at det ikke er grunn til å gi fornærmede og bistandsadvokaten sterkere stilling enn ved politiavhør. I slike avhør har fornærmede og bistandsadvokaten verken rett til å være til stede eller til å stille spørsmål.

I *høringen* har *Agder lagmannsrett*, *Nordmøre tingrett*, *Politidirektoratet* og *Kvinnefronten* støttet at fornærmede og etterlatte ikke bør gis aktive prosessuelle rettigheter under rettsmøtet.

Politidirektoratet uttaler i denne sammenheng:

«Vi er enige med utvalget om at prosessøkonomiske hensyn må veie tyngst i vurderingen av hvorvidt fornærmede skal gis anledning til å forklare seg i tilknytning til fengsling av siktede. En slik ubetinget rett for fornærmede ville kunne føre til en betydelig større tidsbruk på fengslingsmøtene. Vi er således enig i forslaget om at verken fornærmede eller bistandsadvokaten skal ha rett til å uttale seg om fengslingsspørsmålet eller til å påkjære rettens avgjørelse om dette. Retten kan likevel, dersom den finner det ønskelig for å opplyse saken bedre, be om at fornærmede avgir forklaring.

Likeledes støtter vi utvalget i at det ikke er grunnlag for å gi fornærmede anledning til å stille spørsmål til siktede og vitner i forbindelse med rettslige avhør, når de ikke gis anledning til det i forbindelse med politiavhør.»

Ingen instanser har tatt til orde for å gi fornærmede og etterlatte aktive prosessuelle rettigheter under rettsmøtet.

Departementet er enig med utvalget i at fornærmede og etterlatte ikke bør gis aktive prosessuelle rettigheter under rettsmøtene. Det vises til utvalgets begrunnelse. Departementet understreker at det ikke er noe i veien for at retten likevel anmoder fornærmede om å avgi forklaring eller spør om fornærmede har noe å tilføye.

9.5 Særlig om avhør av mindreårige

9.5.1 Dommeravhør

9.5.1.1 Aldersgrensen

Etter *gjeldende rett* skal vitner under 14 år i saker om seksuallovbrudd som hovedregel avhøres ved dommeravhør, jf. straffeprosessloven § 234 annet ledd og § 239. Fornærmede regnes som vitner i denne sammenheng. Samme fremgangsmåte kan brukes der vitnet i en sak om seksuallovbrudd er psykisk utviklingshemmet eller har en «tilsvarende funksjonssvikt», og i saker om andre straffbare forhold når hensynet til vitnet tilsier det. Når det er foretatt slikt dommeravhør, skal retten normalt unnlate å innkalle vitnet under eventuell hovedforhandling, jf. straffeprosessloven § 298. Om de nærmere reglene om dommeravhør, se utredningen kapittel 9.5.6 side 141-143.

Utvalget foreslår enstemmig at aldersgrensen for når avhør skal skje ved dommeravhør, heves fra 14 til 16 år, se utredningen kapittel 9.5.6 på side 142. Fra utvalgets drøftelser gjengis:

«Barn og unge som har vært utsatt for slike forbrytelser er ofte traumatiserte og sårbare. Det er viktig at de så snart som mulig kan legge

overgrepene bak seg og komme videre i livet. Det kan gå flere år fra anmeldelse til saken er endelig avgjort i rettsapparatet. Gjentatte avhør i retten i en periode av livet som er viktig for barnets eller den unges personlige utvikling, kan føre til ytterligere traumatisering og alvorlige psykiske skadevirkninger. Hensynet til siktedes forsvar og muntlighetsprinsippet taler riktignok mot en senket aldersgrense. Avspilling av dommeravhør fratår siktete muligheten til å avhøre vitnet direkte for den dømmende rett. Den dømmende rett fratår også muligheten til selv å stille spørsmål til vitnet. Disse hensynene er tungtveiende, men må etter utvalgets syn vike for de meget sterke hensyn som taler for at aldersgrensen settes opp. Hensynet til siktedes forsvar må ivaretas ved forsvarerens rett til å overvære avhøret og til å få stilt spørsmål til fornærmede, jf. ovenfor.

Som i dag bør alderen på ethvert trinn av saken være avgjørende, slik at ungdommer som er avhørt ved dommeravhør, men som fyller 16 år før hovedforhandlingen, vil måtte forklare seg som vitne under hovedforhandlingen. Utvalget understreker at forslaget ikke er til hinder for at unge under 16 år som ønsker det, i samråd med verge gis anledning til å forklare seg i retten. I en slik vurdering vil viktige momenter være fornærmedes alder og modenhet, samt hvor belastende det antas å være for fornærmede å forklare seg i retten. Det bør også tas i betraktning at det er en alminnelig erfaring at det umiddelbare beviset er det beste.»

Et stort flertall av *høringsinstansene* støtter utvalgets forslag om å heve aldersgrensen for bruk av dommeravhør til 16 år. Dette gjelder *Barne- og likestillingsdepartementet, Agder lagmannsrett, Rogaland statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter, Asker og Bærum politidistrikt, Politidirektoratet, Advokatforeningen, Barneombudet, Krisesentersekretariatet, Kvinnefronten, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening, Redd Barna og Støttesenter mot Incest – Oslo.*

Agder lagmannsrett uttaler:

«Vi er under en viss tvil enig i forslaget under punkt 9.5.6 om å heve aldersgrensen for dommeravhør til 16 år. Vi har erfaring for at det kan være en svært stor belastning for enhver som er fornærmet i sedelighetssaker å måtte avgi forklaring i retten, ikke minst i den store forsamling i lagrettesaker. Det er også en vesentlig tilleggsbelastning å måtte møte på ny for lagmannsretten. På den annen side er bevisverdien av et direkte avhør vesentlig bedre enn et dommeravhør. Vi legger vekt på at unge under

16 år som ønsker det, gis anledning til å forklare seg i retten. Det er for øvrig fortsatt et problem at den tekniske kvaliteten på dommeravhør ofte er for dårlig, slik at man må benytte utskriften av avhøret som supplement. Dette er ikke akseptabelt.»

Rogaland statsadvokatembeter mener dommeravhøret også bør kunne tre i stedet for forklaring i tilfeller der barnet fyller 16 år før hovedforhandling. Trøndelag statsadvokatembeter mener dommeravhør også bør foretas i saker der fornærmede er over 16 år, men er sterkt psykisk skadet, for eksempel suicidal. Barneombudet og Redd Barna mener prinsipielt at aldersgrensen bør være 18 år, men at det skal være frivillig å vitne under hovedforhandlingen fra 16 år.

Advokatforeningen foreslår at når barnet fyller 16 under sakens gang, bør opptaket fra dommeravhøret avspilles i retten og fornærmede bare innkalles for supplerende spørsmål.

Følgende instanser har gått imot forslaget om å heve aldersgrensen til 16 år: *riksadvokaten, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter og Nordland statsadvokatembeter.* Disse instansene fremhever at det umiddelbare beviset er det beste og at dommeravhør ikke gjør det mulig å stille spørsmål som blir aktualisert ved tiltaltes forklaring eller andre opplysninger som fremkommer under sakens gang.

Riksadvokaten uttaler:

«Riksadvokaten er ikkje samd i framlegget om å auke aldersgrensa for dommeravhør. Ved den nye straffeprosesslova av 22. mai 1981, gjekk ein, som kjent, motsett veg og senka den frå 16 til 14 år. Skal ein endre igjen, bør det springe ut av reelle behov og etter at dei ulike omsyn er vurdert opp mot kvarandre. Den personlege forklaringa i retten vil normalt vera eit betre bevis, enn avspeling av eit videoopptak. Det gjeld også for den krenkte. Ved å vera til stades i retten, vil vedkomande kunne ta til motmæle mot påstandar som vert set fram og oppklåre mistydingar. Videoopptaket er der, og kan ikkje korrigerast. Ein er sjølv sagt på det reine med at mange unge kjenner det som ei påkjenning å forklare seg i retten om personlege og kjenslevare hendingar. Men utvalet synes å trekkje det for langt når dei legg til grunn at det å gje forklaring fleire gonger eller å møte i retten «kan føre til ytterligere traumatisering og alvorlige psykiske skadevirkninger» for unge i denne aldersgruppa. Riksadvokaten er ikkje kjend med undersøkingar eller forskning som støtter opp under at det verkeleg er slik. Tvert i mot kan ein ikkje sjå bort frå at nokon opplever det

som ei lette å få fortelje si «historie» direkte til dei som skal avgjere saka».

Riksadvokaten viser til at det er nedsatt en arbeidsgruppe som skal følge opp evalueringsrapporten «Dommeravhør og observasjon av barn» fra 2004 og at en av oppgavene til arbeidsgruppen er å vurdere behovet for endringer i regelverket om dommeravhør. Riksadvokaten anbefaler derfor at forslag om endring av straffeprosessloven § 239 venter til den varslede rapporten er klar.

Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter mener at det i stedet for dommeravhør bør overveies å gi fornærmede mellom 14 og 16 år en ubetinget rett til å forklare seg uten tiltalte til stede.

Nordland statsadvokatembeter foreslår at hovedregelen for gjennomføring av dommeravhør er 14 år, men at retten i spesielle tilfeller kan beslutte at eldre barn/ungdommer også kan forklare seg i dommeravhør dersom særlige hensyn tilsier det. De peker på forholdet til den straffrettslige lavalderen, som er 15 år. De ber om nærmere undersøkelse av hvor mange saker per år som hevingen vil få betydning for, og hvilke konkrete skadevirkninger som inntreffer for de berørte ungdommene, før endringen gjennomføres.

Domstoladministrasjonen peker i sin høringsuttalelse på at endringen av aldersgrensen til 16 år vil kunne føre til økt arbeidsbelastning for domstolene, som igjen kan få betydning for domstolenes saksavviklingstid.

Departementet har kommet til at aldersgrensen bør heves til 16 år. Barn som utsettes for seksuelle overgrep, er en særlig sårbar gruppe fornærmede. Det er etter departementets mening liten tvil om at ventetiden frem mot en hovedforhandling og vissheten om at de må forklare seg for retten, i mange saker vil være en tung belastning og kan bidra til at traumene fra overgrepet opprettholdes. Departementet vil foreløpig ikke foreslå å innføre frister for påtaleavgjørelse eller berømmelse av hovedforhandlingen i slike saker, se 9.6.4 og 9.7.6 nedenfor. Ved dommeravhør blir forklaringen sikret slik at barna slipper å få sin forklaring trukket i tvil på grunn av tidsforløpet eller på grunn av nyansforskjeller mellom forklaring avgitt til politiet og under hoved- eller ankeforhandling.

Departementet viser også til at Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk understreker i artikkel 30 nr. 1 og 2 at etterforskning og strafforfølgning

må gjennomføres på den måten som er best for barnet og som ikke forverrer barnets traume.

Artikkel 35 om avhør av barnet sier at partene ved lovgivning eller på annen måte må treffe de tiltak som er nødvendige for å sikre at alle avhør av offeret, eller eventuelt vitneavhør av barn, kan tas opp på video, og at slike videoavhør kan godtas som bevis under rettsforhandlingene, i samsvar med bestemmelsene i intern rett. Formålet med bestemmelsen er å beskytte barn mot mulig tilleggstraumatisering som følge av strafforfølgningen.

Aldersgrensen i Europarådets konvensjon er 18 år, men partene er gitt fleksibilitet i den nærmere gjennomføringen av forpliktelsen, blant annet slik at bruken av videoavhør under rettsforhandlingene kan bero på barnets alder, tilgangen på spesialisert personale, hensynet til en effektiv strafforfølgning mv. Det er etter departementets oppfatning ikke *nødvendig* å heve aldersgrensen for bruk av dommeravhør generelt for å oppfylle forpliktelsene i konvensjonen, men en heving av aldersgrensen til 16 år vil bidra til å styrke gjennomføringen av konvensjonsbestemmelsens formål.

Departementet har forståelse for de mothen-syn som er fremhevet av høringsinstansene, særlig knyttet til at det umiddelbare beviset er det beste. Dette er et grunnprinsipp for vår straffeprosessordning. Det vil også være til barnets beste at dens forklaring ikke unødig svekkes, for eksempel ved at det ikke er mulig å stille oppklarende spørsmål basert på forhold som kommer frem under hovedforhandlingen. Dette kan imidlertid også innvendes mot gjeldende ordning med dommeravhør av barn under 14 år – hvor man har funnet at hensynet til skånsom behandling av barnet veier tyngre. Departementet mener at også barn mellom 14 og 16 år bør få samme beskyttelse. Aldersgrensen på 16 år er også sammenfallende med den seksuelle lavalder, slik at man med dommeravhørsordningen vil dekke de fleste tilfeller av seksuelle overgrep mot barn.

Departementet er likevel enig med riksadvokaten i at noen fornærmede vil kunne føle det viktig nettopp å møte i retten og å forklare seg direkte til dem som skal avgjøre saken. Som utvalget mener derfor departementet at fornærmede mellom 14 og 16 år bør kunne forklare seg under hovedforhandlingen hvis de ønsker det og at de bør gjøres kjent med denne retten. Departementet vil vurdere å fastsette nærmere regler om informasjon til fornærmede om denne muligheten i påtaleinstruksen.

Som utvalget mener også departementet at alderen på ethvert trinn av saken er avgjørende, slik at ungdommer som er avhørt ved dommeravhør, vil måtte forklare seg som vitne under hovedforhandlingen.

Den nedsatte arbeidsgruppens gjennomgang av erfaringer med dommeravhør vil kunne gi nyttig informasjon som kan føre til en ny vurdering av regelverket omkring dommeravhør.

Det vises for øvrig til forslaget til endring i straffeprosessloven § 234 annet ledd og § 239 første ledd og til merknadene til bestemmelsen.

9.5.1.2 Fristen for dommeravhør

Etter *gjeldende rett* skal avhør foretas innen to uker etter at anmeldelse er inngitt til politiet, med mindre særlige grunner tilsier at det foretas senere, jf. straffeprosessloven § 239 fjerde ledd.

Utvalgets flertall – alle unntatt utvalgets leder og Vignes – foreslår at fristen for dommeravhør reduseres fra to uker til én uke. Fra utvalgets drøftelse i kapittel 9.5.6 side 142-143 gjengis:

«Utvalget er kjent med at fristen ikke sjelden oversittes. Av hensyn til avhørets bevisverdi, er det viktig at barnet avhøres så raskt som mulig etter hendelsen eller etter at barnet har betrodd seg til voksne. Ventetiden fra saken anmeldes til dommeravhøret gjennomføres kan være vanskelig for mange. Hvis foreldre eller andre snakker med barnet om hva som har skjedd før barnet har forklart seg i dommeravhør, kan det oppstå usikkerhet om dette kan ha påvirket innholdet av barnets forklaring. Av hensyn til troverdigheten av barnets forklaring i dommeravhør frarådes derfor ofte de foresatte å snakke med barnet om hva som har skjedd eller å la barnet få snakke med psykolog eller annen terapeut før dommeravhøret er holdt.

Det kan være uheldig for barnet og vanskelig for foreldrene hvis barnet må vente i lengre tid med å snakke om saken med sine nærmeste eller med terapeut. Barnet kan føle seg avvist av foreldrene og lukke seg. For å unngå langvarige psykiske skader, kan det være viktig å komme i terapi raskt. Særlig i akutte saker, for eksempel der barnet nylig er misbrukt av en fremmed eller nylig har betrodd seg til noen om et pågående misbruk fra nærstående, bør derfor dommeravhør holdes meget raskt, og helst innen få døgn. I andre saker kan det være tale om en mistanke som har utviklet seg over tid om at et barn blir misbrukt, for eksempel av nærstående, men uten at barnet har betrodd seg til noen. I slike saker kan det være viktig både for dommeravhørets kvalitet og for etterforskningen at dommeravhøret blir grundig for-

beredt og koordinert med andre etterforskingskritt, slik som pågripelse av mistenkte, ransaking av mistenktes bolig osv. Det kan være viktigere å ha nok tid til forberedelse enn at dommeravhøret kommer meget raskt.

Et samlet utvalg mener at avholdelse av dommeravhør må prioriteres. Om nødvendig må andre gjøremål i politiet og retten utsettes.

Utvalgets flertall, alle unntatt lederen og Vignes, foreslår at fristen reduseres til én uke fra anmeldelse, se endringsforslag til straffeprosessloven § 239 fjerde ledd. Flertallet viser til de hensyn som er nevnt ovenfor og mener det er behov for å markere at dommeravhør må prioriteres. En frist på to uker er for lang i de akutte sakene. Flertallet er vel kjent med at en kortere frist kan skape praktiske vanskeligheter både for domstolene, politiet og påtalemyndigheten, også fordi hevingen av aldersgrensen vil innebære at det må foretas flere dommeravhør. Flertallet mener likevel at grunnene som taler for en kortere frist er mer tungtveiende. Domstolene og politi og påtalemyndighet må om nødvendig utsette andre gjøremål, eventuelt forskyve dommeravhøret til etter vanlig kontortid. Hensynet til de saker der det er behov for en mer omfattende forberedelse, er etter flertallets syn tilstrekkelig ivarettatt ved lovens unntaksbestemmelse om at dommeravhør kan holdes senere hvis særlige grunner tilsier det. Om nødvendig må det også tilføres ytterligere ressurser.

Mindretallet mener at gjeldende frist på to uker bør beholdes. Det vises for det første til at mange av sakene erfaringsmessig ikke er akutte i den forstand at saken kommer opp umiddelbart etter et overgrep eller ved at barnet gir en umiddelbar og fullstendig beretning om overgrep som ligger tilbake i tid. Ikke sjelden utvikler sakene seg over tid ved at barnet kommer med antydninger om at det har vært utsatt for overgrep, for eksempel gjennom tegninger på skolen, bemerkninger til en lærer eller til noen nærstående, gjennom at barnet forteller om sårhet nedentil osv. Etter mindretallets syn vil det være uheldig om en anmeldelse i slike tilfeller skal utløse en så kort frist som en uke. Mindretallet er bekymret for at realiteten vil bli, om en så kort frist innføres, at nye anmeldelser prioriteres på bekostning av andre overgrepssaker mot barn. Er fristen bare en uke, kan avhøret bli for dårlig forberedt, slik at det må foretas et nytt avhør senere. Det er i mange tilfelle behov for å koordinere tidspunktet for avhøret med andre tiltak, for eksempel innbringelse av den mistenkte, ransaking og beslag. Det er ofte vanskelig å finne et tidspunkt så raskt som passer for alle aktørene. En kortere frist forutsetter også ressurstilførsel.

Etter det opplyste foretas avhør ved Barnahus på Island i gjennomsnitt innen 17 dager, noe som der oppleves som betryggende. Mindretallet understreker at det er enig i at akutte saker må prioriteres og at avhør i slike saker bør foretas innen få dager.»

Et stort flertall av *høringsinstansene* har støttet utvalgets mindretall i at dagens frist på to uker bør beholdes. Dette gjelder blant annet: *Agder lagmannsrett, Trondheim tingrett, riksadvokaten, Agder statsadvokatembeter, Hordaland statsadvokatembeter, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter, Det nasjonale statsadvokatembetet, Asker og Bærum politidistrikt, Rogaland politidistrikt, Vestfold politidistrikt, Politidirektoratet, Barneombudet, Dommerforeningen, Domstolsadministrasjonen, Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress og Redd Barna.*

Dommerforeningen foreslår at det i stedet presiseres i straffeprosessloven § 239 fjerde ledd at avhøret skal foretas snarest mulig.

Støttesenter mot Incest – Oslo støtter utvalgets flertallsforslag om å redusere fristen til én uke.

Departementet er enig med utvalget i at avhør av barn må foretas på en måte som er mest mulig skånsom mot barnet. Det er også verdt å nevne at Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk i artikkel 35 forplikter partene til å sikre at barnet avhøres uten unødig forsinkelse etter at forholdene er rapportert til kompetente myndigheter. Partene er også generelt forpliktet etter artikkel 30 til å sikre at etterforskning og strafforfølgning skjer i samsvar med barnets beste og ikke forverrer barnets traume.

Departementet kan slutte seg til det samlede utvalgets argumentasjon for at dommeravhør bør foretas så raskt som mulig. Betenkelighetene ved å redusere fristen til en uke som utvalgets mindretall og høringsinstansene har pekt på, veier imidlertid tyngre. Departementet har særlig lagt vekt på hensynet til å sikre at dommeravhøret er grundig forberedt, slik at gjentatte avhør av barnet kan unngås.

Departementet er etter dette blitt stående ved at den gjeldende fristen på to uker bør videreføres. Departementet understreker at to uker er en lengstefrist. Sakene bør behandles så raskt som mulig. Departementet finner det unødvendig å presisere dette i loven. I de akutte sakene som utvalget peker på, der barnet nylig er misbrukt eller har betrodd seg til noen om et pågående misbruk fra nærstående, bør dommeravhør avholdes meget raskt.

9.5.1.3 Sakstyper

Etter *gjeldende rett* brukes dommeravhør primært i saker om seksuallovbrudd. Etter straffeprosessloven § 239 annet ledd kan dommeravhør brukes også i saker om andre straffbare forhold når hensynet til vitnet tilsier det.

Utvalget tar til orde for at dommeravhør bør brukes i alle saker der det vil være en særlig påkjenning for barnet å vitne i saken eller barnet bør skånes for belastningen ved gjentatte avhør, se utredningen kapittel 9.5.6 på side 142. Som eksempel nevnes tilfeller der barn skal forklare seg i en sak der det er mistanke om at barnet har vært utsatt for fysisk mishandling, eller barnet har vært vitne til vold i nære relasjoner eller andre traumatiske hendelser.

Ingen *høringsinstanser* har kommentert utvalgets synspunkter direkte. *Redd Barna* synes imidlertid å ta til orde for bruk av dommeravhør i alle saker der barn under 18 år er utsatt for integritets-krenkelser.

Departementet slutter seg til utvalgets synspunkter.

9.5.2 Fritak for forklaringsplikt for mindreårige?

9.5.2.1 Gjeldende rett

Utgangspunktet er at barn har samme vitneplikt som voksne, jf. straffeprosessloven § 108 og at de samme unntak for forklaringsplikt gjelder for dem. Nært slektskap med siktede gir fritak for vitneplikt, jf. straffeprosessloven § 122. Siktetes pårørende skal slippe å komme i en situasjon hvor de må velge mellom å lyve i retten eller å bidra til at siktede blir straffet.

Det har ikke vært gitt egne lovregler om hvordan bestemmelsen skal praktiseres for barn. Straffeprosessloven har heller ingen generelle regler om hvem som skal utøve mindreårige fornærmedes prosessuelle rettigheter, jf. foran i 7.6.

Spørsmålet ble behandlet av Høyesterett i Rt. 2005 s. 1293. Problemstillingen i den konkrete saken var hvorvidt to barn på seks og åtte år skulle underrettes om muligheten for fritak for forklaringsplikt og selv ta stilling til om muligheten skulle benyttes. Høyesteretts flertall på fire dommere konkluderte med at barna skulle gjøres kjent med fritaksretten, men at settevergen skulle ta standpunkt til om barna skulle gi forklaring. Mindretallet tolket straffeprosessloven § 122 innskrenkende, slik at barna ikke kunne påberope seg fritaksrett og at heller ingen andre kunne utøve fritaksrett på barnas vegne. Saken er nærmere

omtalt i utredningen kapittel 3.2.4 side 45 og kapittel 9.5.7 side 143.

9.5.2.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår at fritaksregelen i straffeprosessloven § 122 for vitneplikt ikke skal gjelde ved avhør av barn under 12 år, se utredningen kapittel 9.5.7 side 143-144. Utvalget foreslår videre at barn mellom 12 og 16 år skal orienteres om fritaksretten og gis anledning til å komme med sine synspunkter, men at dommeren skal avgjøre om vitnet skal benytte seg av sin rett til å nekte å avgi forklaring. Vergen bør også høres om sitt syn på saken. Utvalget har sitert og sluttet seg til følgende fra mindretallets votum i Rt. 2005 s. 1293:

«Etter mitt skjønn er den beste løsning at spørsmålet om fritaksrett overhodet ikke er noe tema, når så små barn som i denne sak skal avhøres som ledd i en straffeprosessuell etterforskning. Jeg kan ikke se at barn på dette alderstrinnet har forutsetninger for å overskue konsekvensene av å benytte eller ikke benytte en rett til fritak for vitneplikt. Dette gjelder hva enten barnet har stilling som fornærmet, som i en incestsak, eller eventuelt er et indirekte offer for straffbare krenkelser som én av foreldrene kan ha gjort seg skyldig i mot den annen. Det er ikke tilfredsstillende at en verge, eventuelt setteverge, treffer avgjørelsen på barnets vegne. Vedkommende vil riktignok ha bedre forutsetninger enn barnet for å se rekkevidden av spørsmålet om å benytte fritaksretten. Men mye vil i så fall bero på settevergens subjektive syn og personlige verdipreferanser, som i spørsmål av denne karakter vil variere meget. Den dypere begrunnelsen for fritaksretten må være at den er en personlig rett, som berører følelser mellom mennesker i nære familierelasjoner. Mye går tapt når utenforstående skal treffe avgjørelsen.»

9.5.2.3 Høringsinstansenes syn

Agder lagmannsrett, Trøndelag statsadvokatembeter og Kvinnefronten støtter utvalgets forslag.

Trøndelag statsadvokatembeter viser til egen erfaring med at barn som er innstilt på å vitne blir forvirret og til slutt ikke avgir forklaring når de får spørsmål om de er villige til å vitne i sak mot for eksempel en overgriper i slektskapsforhold.

Agder lagmannsrett er enig i at det ikke bør være noen fritaksrett for barn under 12 år. Lagmannsretten mener det hadde vært ønskelig om det ikke var noen mellomkategori hvor noen må ta standpunkt til spørsmålet om fritaksplikt på barnets vegne, og i hvert fall bør denne mellomkatego-

rien gjøres minst mulig. Barn over 14 år bør etter lagmannsrettens mening selv avgjøre om de vil forklare seg, selv om aldersgrensen for dommeravhør heves til 16 år. Det er ingen nødvendig sammenheng mellom aldersgrensen for dommeravhør og når de kan ta stilling til spørsmålet om fritaksrett. For barn mellom 12 og 14 støtter Agder lagmannsrett at retten bør treffe avgjørelsen av om barnet skal forklare seg etter at barnet har fått uttale seg.

Barne- og likestillingsdepartementet uttaler at gode grunner kan tale for at små barn som er fornærmet i en sak ikke skal måtte forholde seg til en fritaksrett, men mener at spørsmålet muligens kan stille seg noe annerledes der barnet ikke er fornærmet, men vitne til en nær slektnings lovbrudd. Departementet etterlyser også en nærmere vurdering av forslaget i forhold til barnekonvensjonen artikkel 12 om barns rett til medvirkning.

Støttesenter mot Incest- Oslo ønsker å gå lenger enn utvalgets forslag og mener fritak for vitneplikt ikke bør gjelde for noen aldersgrupper av barn.

Departementet har mottatt et brev fra *Stine Sofies Stiftelse* datert 16. oktober 2006 som er bedt behandlet som høringssvar på Fornærmedeutvalgets utredning. Stiftelsen støtter utvalgets forslag. Vedlagt brevet følger en oppsummering av en undersøkelse KRIPOS sendte ut til politiet om deres erfaringer med straffeprosessloven § 122 etter Høyesteretts kjennelse i 2005.

Trondheim tingrett, Nordland statsadvokatembeter, Barneombudet, Forsvarergruppen av 1977 og Redd Barna går imot utvalgets forslag.

Fra Barneombudets uttalelse gjengis:

«Barneombudet har fått tilbakemeldinger om at Høyesteretts avgjørelse gir forskjellig praksis i Norge i dag. Det er uheldig at dommere tolker avgjørelsen forskjellig og det vil gi barn ulike muligheter/rettigheter i disse sakene. Det er derfor behov for klarere regler på området.

Å informere barn om muligheten for fritak fra forklaringsplikten, kan være komplisert fordi det er vanskelig å forstå hvilke konsekvenser et vitneutsagn kan ha. Diskusjonen er også komplisert fordi barnets rett til å uttale seg og barnets generelle rett til beskyttelse for konsekvensen av uttalelsen kan være motstridende. Dessuten kan det handle om påtalemyndighetens behov for bevis i en straffesak der barnet er fornærmet, slik at barnets vitnemål blir avgjørende [for] tiltalen.

Bruk av fritaksretten krever at barnet forstår hva et vitnemål innebærer og denne innsikt må barnet få før det kan uttale seg. Etter FNs barnekonvensjon artikkel 12 kreves det ikke at barnet forstår konsekvensen av sine

uttalelser. Barneombudet mener det generelt er viktig at barn ikke blir presset til å uttale seg.

Det er nødvendig med spesialbestemmelser for barn i forhold til barns alder. Barneombudet mener barn bør informeres om fritaksretten gjennom en samtale i dommeravhøret. Intervjuer må ha god erfaring og dommerne som overvåker må ha god kunnskap om hvordan det er å snakke med barn. Samtalen om fritaksrett må komme i sammenheng med den innledende samtalen av dommeravhøret. Det er viktig at spørsmålet stilles gjennom samtalen på en barnevennlig måte. Avhører må ha god barnefaglig kompetanse og lang erfaring. Barnet må selv kunne påvirke hvordan samtalen utvikler seg. Samtalen må legges til rette etter barnets modenhet og alder.

Det er viktig at avhører danner seg et inntrykk [av] om barnet vil si noe eller ikke.

Barneombudet mener samtalen om fritaksrett må foretas av den samme personen som foretar dommeravhør av barnet, men at det er verge/setteverge som bestemmer om barnet skal benytte seg av fritaksrett.

Barneombudet mener det skal være dommeren som treffer avgjørelsen om barnet har gitt uttrykk for fritaksrett. Barn bør informeres om fritaksrett etter alder og modenhet. For de yngste barna – under 5 år, skal det kanskje ikke gjelde noen fritaksrett. Eventuelt at det åpnes for en vurdering etter barnets modenhet og alder.»

Redd Barna viser til at forslaget fratar barn en rett andre mennesker har og uttaler:

«Barnet er et eget rettssubjekt på linje med en voksen. Å vitne mot ens nærmeste er ikke enklere for barn enn for voksne. Avgjørelsen må tas av barnet selv eller vergen. Avveiningen av hvem som skal foreta vurderingen må gjøres på samme måte som ellers hvor man foretar en vurdering av barnets alder og modenhet. Det forutsettes at myndighetene sikrer at barnet får tilpasset informasjon, og kan ta stilling til avgjørelsen på egne premisser slik [barnekonvensjonen] artikkel 12 forutsetter for retten til å bli hørt. Informasjon og vurdering av forklaringsplikten kan være en del av dommeravhøret.»

9.5.2.4 Departementets vurdering

Departementet har som utvalget kommet til at det ikke bør gjelde noen fritaksrett for barn under 12 år. Departementet viderefører ikke utvalgets forslag om å la dommeren avgjøre om vitnet skal benytte seg av sin rett til å nekte å avgi forklaring, men foreslår i stedet at barn over 12 år selv skal ta

stilling til om de ønsker å påberope seg fritaksretten eller ikke.

Etter FNs barnekonvensjon artikkel 3 skal barnets beste være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn, og som foretas av blant annet domstoler og lovgivende organer.

Både fritaksrett og forklaringsplikt kan hver for seg være til det beste for barnet på ulike måter. På den ene siden kan det sies å være til barnets beste at det skal slippe å bli tvunget til å forklare seg mot en nærstående. For eksempel kan man tenke seg en sak der barnet har vært vitne til at far har utøvd vold mot mor. Det kan da virke urimelig om barnet skal være nødt til å forklare seg når mor har rett til å la være. I mange saker der barn er vitne til eller utsatt for en straffbar handling begått av en nærstående, vil det være slik at barnets forklaring er det helt avgjørende beviset. Det kan være en tung belastning for barn å vite at de på denne måten har bidratt til at en nærstående blir straffet.

På den annen side kan det være en stor påkjenning for barnet å måtte velge om det skal forklare seg mot en nærstående eller ikke, og at det vil være til deres beste å slippe en slik lojalitetskonflikt. Det kan også reises spørsmål om hvorvidt barnet har forutsetninger for å ta stilling til valget. Det er ikke utenkelig at barnet lett vil la seg påvirke av hva det tror er forventet av det, og at valget vil bli foretatt ut fra antagelser om slike forventninger i stedet for ut fra hva barnet selv ønsker.

Det kan også være at barnet tidligere har blitt utsatt for press om hemmelighold eller trusler fra tiltalte, og at dette vil bli utslagsgivende for om det ønsker å forklare seg eller ikke.

Det kan også være vanskelig for barnet å forstå innholdet i regelen om fritak fra forklaringsplikt, og dette kan skape usikkerhet og tvil hos barnet i avhøret.

Videre kan det argumenteres for at det i mange saker der barnet selv har vært utsatt for overgrep fra en nærstående, objektivt sett vil være til barnets beste at det forklarer seg, slik at overgrepet kan stoppes og overgriperen kan straffes.

De sistnevnte hensynene har særlig stor vekt i tilfeller der barnet selv er fornærmet. Hvis barnet kun er vitne til en straffbar handling foretatt av en nærstående, kan de ha mindre vekt. Også i slike tilfeller, for eksempel hvis barnet er vitne til vold, kan likevel barnet komme i en vanskelig lojalitetskonflikt.

Departementet er enig i at barn i utgangspunktet bør ha de samme rettighetene som voksne. På den annen side kan barns utviklingsnivå og særlige behov for beskyttelse tilsi andre løsninger enn for voksne.

Etter en samlet vurdering har departementet kommet til at fritaksretten ikke bør gjelde for barn under 12 år. Det har vært vurdert hvorvidt regelen bør begrenses til *fornærmede* under 12 år, slik at fritaksretten skal gjelde for mindreårige vitner som ikke er fornærmede. Som påpekt foran kan avveiningen av de ulike hensynene slå forskjellig ut etter hvorvidt barnet er fornærmet eller bare et vitne. Ytterpunktene er der barnet utsettes for overgrep fra foreldre eller besteforeldre og der barnet er vitne til at noen av dem stjeler i en butikk. Også situasjoner der barn er *vitne* til straffbare handlinger kan imidlertid være meget alvorlige, for eksempel i saker om vold i nære relasjoner eller der søsken blir utsatt for seksuelle overgrep. I slike tilfeller vil ikke situasjonen være særlig annerledes enn for barn som er fornærmet. På denne bakgrunn har departementet kommet til at det ikke bør skilles mellom mindreårige fornærmede og andre vitner. I den grad det vil virke urimelig om barn skal være pålagt å forklare seg i saker om andre typer straffbare handlinger begått av nærstående, bør det vurderes i det enkelte tilfellet om barnet i det hele tatt bør avhøres som vitne.

Barn over 12 år bør etter departementets mening selv få ta stilling til om de ønsker å forklare seg eller ikke. På denne måten unngår man å etablere en mellomkategori der noen må ta stilling til spørsmålet om fritaksrett eller forklaring på barnets vegne. Er barnet først i stand til å forstå spørsmålet og foreta et valg, bør det også selv få ta avgjørelsen i et tilfelle som dette.

Erfaringene fra dommeravhør som det vises til i brevet fra Stine Sofies Stiftelse, synes å vise at barn på 12 år normalt forstår hva som ligger i regelen. Departementet er enig med Agder lagmannsrett i at det ikke er noen nødvendig sammenheng mellom aldersgrensen for når barn skal forklare seg i dommeravhør, og når de kan ta stilling til om de vil forklare seg eller ikke. I de saker der avhøret foretas som dommeravhør bør det etter departementets oppfatning være avhørspersonen, ikke dommeren, som forklarer regelen for den mindreårige.

9.6 Ved påtaleavgjørelse

9.6.1 Informasjon

Etter *gjeldende rett* har fornærmede krav på underretning om påtalemyndighetens avgjørelse av tiltalespørsmålet, jf. nærmere utredningen kapittel 3.1.6.1 side 32-33. Påtalemyndighetens oppfyllelse av underretningsplikten er en forutsetning for at

klageretten skal være reell. Dersom etterforsking avsluttes med avgjørelse om forelegg, skal fornærmede likevel bare varsles når det er vedtatt forelegg med bestemmelse om at siktede skal betale erstatning, jf. påtaleinstruksen § 20-7.

Utvalget går inn for at bestemmelsen endres, slik at det gis underretning om vedtatt forelegg til alle fornærmede som har inngitt anmeldelse.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om spørsmålet.

Departementet vil vurdere utvalgets forslag i forbindelse med endringer i påtaleinstruksen.

9.6.2 Fornærmedes og etterlattes syn på tiltalespørsmålet

Etter *gjeldende rett* er ikke påtalemyndigheten forpliktet til å innhente fornærmedes eller etterlattes syn for tiltalespørsmålet avgjøres.

Utvalget mener det bør være påtalemyndighetens eneansvar å ta endelig stilling til hvilke straffbare handlinger som skal bringes inn for retten, idet påtalemyndigheten er best egnet til å avgjøre på samfunnets vegne om det er tilstrekkelig faktisk og rettslig grunnlag for å reise straffesak. Utvalget har vurdert om fornærmede og etterlatte bør gis en formalisert rett til å bli hørt før tiltalespørsmålet avgjøres, men har ikke funnet tilstrekkelig behov for en slik regel, se utredningen kapittel 9.6 side 145 og kapittel 10.6 side 174.

I *høringen* har *Agder lagmannsrett*, *Politidirektoratet* og *Kvinnefronten* støttet utvalgets forslag.

Politidirektoratet uttaler i denne sammenheng at:

«Direktoratet gir sin tilslutning til den vurdering utvalget gir av spørsmålet om fornærmede bør gis en formalisert rett til å bli hørt før tiltalespørsmålet avgjøres. Vi er således enige med utvalget når det [...] konkluderer med at det ikke er tilstrekkelig behov for en slik uttrykkelig regel og at det vil føre for langt å pålegge påtalemyndigheten å innhente fornærmedes syn i alle saker. Det vil, på samme måte som i dag, ikke være noe i veien for at fornærmede (evt ved bistandsadvokaten) gir uttrykk for sitt syn på tiltalespørsmålet overfor påtalemyndigheten.»

Ingen *høringsinstanser* har tatt til orde for at fornærmede og etterlatte bør gis en formalisert rett til å bli hørt.

Departementet er enig i utvalgets vurderinger. En plikt til å innhente fornærmedes og etterlattes syn ville føre til økt arbeidsbelastning for påtalemyndigheten uten at det er dokumentert

et sterkt behov for å innføre en slik rett. Det er imidlertid ikke er noe i veien for at fornærmede og etterlatte – enten selv eller gjennom sin bistandsadvokat – gir uttrykk for sitt syn på tiltale spørsmålet overfor påtalemyndigheten, eller at påtalemyndigheten ber om deres syn.

9.6.3 Klagerett

Etter *gjeldende rett* kan en rekke av påtalemyndighetens avgjørelser påklages til nærmeste overordnede påtalemyndighet, jf. straffeprosessloven § 59 a. Riksadvokatens vedtak kan imidlertid ikke påklages, jf. § 59 a første ledd siste punktum. Heller ikke klageinstansens vedtak i klagesaken kan påklages, jf. § 59 a fjerde ledd.

Klageretten gjelder alle som kan sies å ha «rettslig klageinteresse». Dette antas å omfatte fornærmede og etterlatte. Spørsmål om klagerett på vedtak om soningsutsettelse er omtalt i 9.13.1.

Fornærmede og etterlatte har klagerett over vedtak om henleggelse, påtaleunntatelse, utferdigelse av forelegg og utferdigelse av tiltalebeslutning. Begrepet «henleggelse» omfatter også beslutning om ikke å iverksette etterforskning. Også utenfor anvendelsesområdet for § 59 a kan det tenkes at det er grunn til å ta klager under behandling i kraft av det alminnelige overordningsforholdet, jf. riksadvokatens rundskriv nr. 4/2002.

Utvalget foreslår å endre straffeprosessloven § 59 a slik at det uttrykkelig fremgår at fornærmede og etterlatte i prioritert rekkefølge har rett til å klage over påtalemyndighetens avgjørelser. Selv om disse fornærmede og etterlatte anses å ha rettslig klageinteresse også etter gjeldende rett, mener utvalget at pedagogiske hensyn taler for at de nevnes særskilt som klageberettigede.

Utvalget foreslår dessuten å gi fornærmede med bistandsadvokat klagerett over siktelsens innhold når en sak fremmes som tilståelsessak etter § 248. Videre går utvalget inn for å innføre klagerett over påtalemyndighetens beslutning om å nekte å ta med i straffesaken krav etter § 3 mot siktede fra den direkte skadelidende. Disse forslagene er omtalt nærmere i henholdsvis kapittel 9.9 og 11.3 nedenfor.

I *høringen* har utvalgets forslag om særskilt å nevne fornærmede og etterlatte i prioritert rekkefølge som klageberettigede fått støtte fra *Asker og Bærum politidistrikt* og *Kvinnefronten*.

Departementet legger til grunn at fornærmede og etterlatte i lovbestemt rekkefølge anses klageberettigede etter gjeldende rett på avgjørelser av påtalespørsmålet, og anser det ikke nødvendig med lovendring. Utvalgets forslag om

endring av § 59 a på dette punktet videreføres derfor ikke. Dette medfører ingen endringer i gjeldende rett. Andre etterlatte kan klage i den utstrekning de har «rettslig klageinteresse».

9.6.4 Frist for påtaleavgjørelse når fornærmede er under 18 år

Etter *gjeldende rett* skal det i saker der den mistenkte var under 18 år på handlingstiden, tas avgjørelse i påtalespørsmålet innen seks uker etter at det er en mistenkt i saken, jf. straffeprosessloven § 249.

Utvalget foreslår at det skal gjelde tilsvarende frist for å avgjøre påtalespørsmålet i saker der *fornærmede* med krav på bistandsadvokat var under 18 år på handlingstidspunktet, jf. utredningen kapittel 9.6. side 145-146. Forslaget er begrunnet med at saken og ventetiden kan være en betydelig påkjenning, både for barnet og dets nærmeste.

Følgende *høringsinstanser* støtter utvalgets forslag: *Barne- og likestillingsdepartementet, Asker og Bærum politidistrikt, Oslo politidistrikt, Advokatforeningen, Barneombudet, DIXI Ressurssenter for voldtatte, Kvinnefronten og Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening.*

Barne- og likestillingsdepartementet uttaler:

«Ved integritetskrenkelser representerer lang saksbehandlingstid en ekstra belastning. Barn har et annet tidsperspektiv enn voksne, og barn som er utsatt for alvorlige integritetskrenkelser representerer en meget sårbar gruppe, som fortjener særlig omsorg og oppmerksomhet i rettsvesenet.»

Asker og Bærum politidistrikt konstaterer at lovendringen vil kreve økt ressurstilførsel, mens Barneombudet påpeker at fristen ikke må gå på bekostning av arbeidet med tiltalebeslutningen.

Følgende *høringsinstanser* går imot utvalgets forslag: *Agder lagmannsrett, riksadvokaten, Hordaland statsadvokatembeter, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Rogaland statsadvokatembeter og Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.*

Agder lagmannsrett viser til at mange fornærmede under 18 år forklarer seg ved dommeravhør og anfører at belastningen knyttet til tidsforløpet i slike tilfeller neppe er større enn hva som er typisk for voksne ofre for alvorlige integritetskrenkelser. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress peker på at dersom slike frister skal overholdes, kan det føre til forsinkelse i arbeidet med

andre saker der det kan være vel så viktig for offret at avgjørelsen kommer hurtig.

Riksadvokaten bemerker at:

«... sakene det her gjeld høyrer alle til dei sentralt prioriterte, jf. dei årlege mål- og prioriteringsrundskriva frå riksadvokaten. I det ligg eit krav om rask sakshandsaming, men også om *høg kvalitet*. Sakene er ofte kompliserte og krev ein omfattande etterforskningsinnsats [...] Der som politiet og påtalemakta kjenner seg tvungne til å gå på akkord eller «kutte hjørner» på grunn av tidspresset har ein oppnådd nøyaktig det motsette av det som er den berande tanken i innstilling, rettsvern og rettstryggleik for den enkelte. [...] Riksadvokaten er samd i at lang sakshandsamingstid er eit problem. Men det må gripast fatt i på ein annan måte».

Agder lagmannsrett og riksadvokaten peker vidare på at hensynene som ligger til grunn for en fristregel når siktede er under 18 år, ikke gjør seg gjeldende for så vidt gjelder unge fornærmede. Fra riksadvokatens uttalelse hitsettes:

«Det er ikkje treffande når utvalet synes å vise til tilsvarande fristregel når sikta er under 18 år. Grunngevinga for den regelen er at den unge lovbyrtaren gjennom ein rask og kontant reaksjon forstår alvoret og ikkje involverar seg i ny kriminalitet. Her er det heilt andre ting som står på spell, fyrst og fremst at saka vert oppklåra og at gjerningspersonen vert stilt til ansvar.»

Hordaland statsadvokatembeter anfører at utvalget legger for stor vekt på at det dreier seg om et begrenset antall saker:

«Saksantallet er kanskje ikke så stort i forhold til summen av anmeldte forbrytelser, men det dreier seg gjennomgående om saker som krever en omfattende og grundig etterforskning. I forhold til om det er hensiktsmessig med en fristregel, er det mer nærliggende å sammenligne med saker der siktede sitter i varetekt [enn saker der siktede er under 18 år]. For slike saker er det ikke fastsatt noen frist for å treffe påtalevedtak, men det gjelder som kjent frister for iretteføring etter at tiltale er utferdiget. Samme løsning bør velges for saker der fornærmede er under 18 år.»

Agder statsadvokatembeter peker på at det både er fordeler og ulemper forbundet med en slik frist:

«... det har vært problematisk for politidistriktene å opprettholde etablerte frister i voldssaker og saker mot yngre gjerningsmenn. Det må derfor nøye vurderes om tiden er moden for nok en frist. Etter mitt skjønn gir problemene

med å nå allerede fastsatte frister signaler om kapasitetsproblemer totalt sett, hvilket taler mot å innføre nok en frist. Hvis man skal innføre nok en frist må flere ressurser gis politiet og påtalemyndigheten. I motsatt fall vil lett andre høyt prioriterte saker med andre fornærmede ytterligere trekke ut i saksbehandlingstid. Som jeg tidligere har pekt på er det mitt inntrykk at mange fornærmede i alvorlige saker er opptatt av saksbehandlingstiden, og fristregler for denne kategori yngre fornærmede vil være et skritt i riktig retning, forutsatt tilstrekkelig ressurstilgang.»

Departementet er enig med utvalget i at det er viktig at saker hvor fornærmede er under 18 år, prioriteres. Selv om hensynene som taler for en fristregel ikke er identiske med begrunnelsen for fristregelen for mindreårige siktede, er det vektige hensyn som tilsier en rask behandling. Barn og unge som er utsatt for slike lovbrudd, er ofte i en særlig sårbar situasjon. Ofte vil tiltalte være en person i familien eller som står dem nær. Av hensyn til barnets familiesituasjon eller andre relasjoner kan det være viktig at saken blir avklart så raskt som mulig. Mange fornærmede har dessuten uttalt at det føles som om livet settes på vent så lenge saken pågår. For barn og unge som er i en viktig utviklingsperiode i livet, kan det være svært viktig at de kan få lagt saken bak seg så fort som mulig.

Artikkel 30 nr. 3 i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk pålegger partene å påse at etterforskning og strafforfølgning av saker på dette området prioriteres og gjennomføres uten unødig forsinkelse.

Det er imidlertid ikke nødvendig å innføre frister for at slike saker skal prioriteres. Saker der fornærmede er under 18 år, tilhører, slik riksadvokaten peker på, saker som allerede skal prioriteres. I mange av sakene hvor fornærmede er under 18 år, vil det dessuten være foretatt dommeravhør slik at fornærmedes forklaring er sikret, og ventetiden dermed blir mindre belastende.

Det avgjørende for departementets standpunkt er faren for at en frist vil medføre at etterforskningens kvalitet blir skadelidende, slik flere høringsinstanser har fremhevet. I tillegg kommer ressursmessige hensyn. Innføringen av en frist vil lett kunne føre til forsinkelse i arbeidet med andre saker som etter sin art også bør prioriteres høyt.

Departementet vil på denne bakgrunn ikke nå foreslå noen frist for å ta ut tiltale i saker der fornærmede er under 18 år. Det understrekes likevel at tungtveiende hensyn taler for at slike saker behandles og avgjøres så fort som mulig. Departe-

mentet vil følge med på saksbehandlingstiden i disse sakene og utelukker ikke at innføring av frister vil bli vurdert på nytt dersom saksbehandlingstiden ikke er tilfredsstillende.

9.7 Forberedelse til hovedforhandling

9.7.1 Underretning om tiltale mv.

Etter *gjeldende rett* skal påtalemyndigheten underrette fornærmede og den som hadde foreldreansvar eller var verge for fornærmede i saker som nevnt i § 107 a annet ledd første og annet punktum, om at det er tatt ut tiltale og om at fornærmede kan kreve å gjøre seg kjent med tiltalebeslutningen og sakens dokumenter, jf. straffeprosessloven § 264 a første og fjerde ledd og påtaleinstruksen § 25-8. Bestemmelsen gjelder også etterlatte som har fremmet sivile krav, jf. straffeprosessloven § 3 fjerde ledd.

Utvalget foreslår at retten til underretning utvides til også andre etterlatte, men i prioritert rekkefølge.

I *høringen* har *Asker og Bærum politidistrikt* og *Kvinnefronten* støttet utvalgets forslag. Ingen høringsinstanser har gått imot forslaget.

De p a r t e m e n t e t er enig med utvalget i at etterlatte i lovbestemt rekkefølge bør underrettes om at det er tatt ut tiltale og at de kan kreve å gjøre seg kjent med tiltalebeslutningen og sakens dokumenter, se endringsforslaget til straffeprosessloven § 264 a første ledd. Dette er i tråd med den generelle utvidelsen av kretsen av etterlatte som gis prosessuelle rettigheter.

9.7.2 Innspill til bevisoppgave

Etter gjeldende rett har fornærmede ikke adgang til å føre egne bevis i straffesaken. Fornærmede er heller ikke gitt noen formalisert rett til å uttale seg om bevisoppgaven eller komme med innspill på forhånd om hvilke bevis som bør føres. Det er imidlertid ikke noe til hinder for at fornærmede henvender seg til påtalemyndigheten med slike innspill eller at påtalemyndigheten spør fornærmede eller bistandsadvokaten om det er bevis som ønskes ført.

Fornærmede som selv fremmer sivile krav har partsstilling for behandlingen av det sivile kravet, jf. straffeprosessloven § 428. I disse tilfellene har fornærmede adgang til å føre bevis under hovedforhandlingen.

Utvalget foreslår å lovfeste en rett for fornærmede med særlige rettigheter til å komme med

innspill til bevisoppgaven, jf. utredningen kapittel 9.7.2 side 146. Forslaget er begrunnet i hensynet til sakens opplysning. Fornærmede kan etter utvalgets syn ha viktige innspill om hvilke bevis som bør føres. For det tilfellet at påtalemyndigheten avslår å føre beviset, foreslår utvalget at fornærmede gis adgang til å bringe spørsmålet for retten til avgjørelse.

Utvalgets flertall – alle unntatt *Austegard* – mener at etterlatte ikke bør gis samme rettighet, jf. kapittel 10.7 side 174. Flertallet fremhever at etterlatte ikke har samme tilknytning til saken som fornærmede og gjennomgående ikke vil ha samme mulighet til å bidra til sakens opplysning som fornærmede. *Mindretallet*, *Austegard*, mener på sin side at en slik rettighet kan være en viktig garanti for at bevis som påtalemyndigheten har oversett, kommer frem under hovedforhandlingen.

I *høringen* har følgende instanser støttet forslaget om å gi fornærmede med særlige rettigheter rett til å komme med innspill til bevisoppgaven: *Agder lagmannsrett*, *Borgarting lagmannsrett*, *Nordland statsadvokatembeter*, *Trøndelag statsadvokatembeter*, *Det nasjonale statsadvokatembetet*, *Asker og Bærum politidistrikt*, *Politidirektoratet*, *Advokatforeningen*, *Barneombudet*, *Dommerforeningen*, *Kvinnefronten* og *Støttesenter mot Incest – Oslo*.

Trøndelag statsadvokatembeter bemerker følgende:

«Endringen vil medvirke til ytterligere opplysning av saken. Allerede i dag praktiseres det at bistandsadvokaten foreslår ytterligere bevisførsel, noe som nesten alltid etterkommes av påtalemyndigheten. At dette lovfestes understreker [...] en aktivitetsplikt ovenfor bistandsadvokaten og fornærmede for å medvirke til opplysning av saken når den bringes inn for domstolen.»

Nordmøre tingrett, *Oslo politidistrikt*, *Forsvarergruppen av 1977* og *JURK* mener at fornærmede ikke bør ha adgang til å foreslå ytterligere bevisføring. *Nordmøre tingrett* uttaler i denne forbindelse:

«Det er påtalemyndigheten som har best kontroll over og erfaring med de ulike hensyn som skal komme frem her, og det vil virke både uheldig, formalistisk og forsinkende med regler om at forberedende dommer under saksforberedelsen skal avgjøre tvister mellom påtalemyndigheten og fornærmet om bevistilbud. Her kommer også inn motforestillingene om å påføre aktoransvar på fornærmede.»

Fra høringsuttalelsen til Oslo politidistrikt gjengis:

«Når det gjelder fornærmedes synspunkter vedrørende bevisførsel mener Oslo politidistrikt at påtalemyndigheten bør lytte til fornærmede, men at påtalemyndigheten alene bør treffe beslutninger om dette. Unødvendig bevisførsel vil være ressurskrevende og kunne rote til aktors pedagogiske opplegg.

Hvis fornærmede skulle gis rettigheter i forhold til bevisførselen, vil det nødvendigvis også medføre et visst (opplevd) ansvar som kan være uheldig. Hvis retten frifinner i en voldtektssak så bør det være politiets ansvar alene. Fornærmede bør ikke føle noe medansvar for dette ved at det skapes en forventning om at han/hun skal være medansvarlig for bevisstilbudet.»

JURK bemerker at

«det ikke [bør] bli for mange innblandinger fra fornærmede eller etterlatte, da dette kan påvirke påtalemyndighetene. Samfunnet må kunne stole på at påtalemyndighetene utfører sine oppgaver slik de er tiltenkt.»

Departementet foreslår som utvalget at det bør lovfestes en rett for fornærmede med bistandsadvokat til å foreslå supplerende bevisføring og at avslag kan bringes inn for retten.

Forslaget ivaretar fornærmedes behov for å komme med innspill til bevisførselen og styrker på denne måten sakens opplysning. Så lenge det ikke er aktuelt å gi full partsstilling til fornærmede, er det naturlig at fornærmede ikke utarbeider en egen bevisoppgave for straffekravet, men henverder seg til påtalemyndigheten med en anmodning om bevisførsel. Dette gjøres i vid utstrekning også i dag. En lovfesting av fremgangsmåten understreker likevel fornærmedes legitime interesse i å bidra til sakens opplysning. Departementets forslag gir videre fornærmede en mulighet til å få overprøvd påtalemyndighetens vurdering.

Departementet viser til at Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk i artikkel 31 nr. 1 c pålegger partene å sikre at ofrene har mulighet for å bli hørt, å legge frem bevis og å velge hvordan deres synspunkter, behov og interesser skal legges frem og vurderes, direkte eller gjennom et mellomledd – på en måte som er forenlig med de prosessuelle reglene i intern rett.

Konvensjonsbestemmelsen innebærer neppe noe krav om at fornærmede skal ha rett til å føre egne bevis, jf. også henvisningen til interne prosessuelle regler. Forslaget om å lovfeste og formalisere fornærmedes rett til å foreslå supplerende bevisførsel vil etter departementets syn bidra til å

styrke oppfyllelsen av konvensjonsbestemmelsen og dens intensjoner.

Departementet antar at det vil høre til sjeldhetene at spørsmålet bringes inn for retten, men mener at denne muligheten kan bidra til å sikre at fornærmede blir hørt. Det minnes om at fornærmede i disse tilfellene alltid vil ha bistandsadvokat. Bistandsadvokaten vil kunne føre dialogen med påtalemyndigheten og også forklare fornærmede hvorfor påtalemyndigheten ikke ønsker å føre et bestemt bevis og vurdere hensiktsmessigheten av å bringe et slikt avslag inn for retten til avgjørelse.

Departementet er enig med utvalget i at situasjonen for fornærmede og etterlatte kan være ulik og at hensynene som taler for å lovfeste en rett til å foreslå supplerende bevisførsel kan veie tyngre for fornærmede enn etterlatte. For eksempel vil etterlatte sjeldnere ha vært vitne til selve handlingen og av den grunn ha et mindre sterkt grunnlag for å bidra til sakens opplysning.

Departementet er likevel kommet til at også etterlatte med bistandsadvokat bør gis denne rettigheten. For det første taler retts tekniske og pedagogiske hensyn for at det ikke etableres alt for mange ulike regelsett. Det er en fordel om de prosessuelle rettighetene for fornærmede og etterlatte er de samme i saker der det er oppnevnt bistandsadvokat, slik at skillet mellom regelsettene går etter hvorvidt det er oppnevnt bistandsadvokat eller ikke. For det annet kan også etterlatte ha grunnlag for å bidra til sakens opplysning og ha synspunkter om bevisførsel som bør tas i betraktning. Også i disse tilfellene vil bistandsadvokatens veiledning og vurdering avverge at uoverensstemmelser om bevisførsel unødig bringes inn for retten til avgjørelse.

Se nærmere forslaget til § 264 a nytt annet ledd og merknaden til bestemmelsen.

9.7.3 Dokumentinnsyn

Når tiltale er tatt ut, reguleres fornærmedes og etterlattes innsynsrett av straffeprosessloven § 264 a. Etter § 264 a første ledd har fornærmede en ubetinget rett til å gjøre seg kjent med tiltalebeslutningen, og etter annet ledd har vedkommende også rett til innsyn i sakens øvrige dokumenter i den grad det kan skje uten skade eller fare for sakens behandling ved retten eller for tredjeperson. Begrensningen gjelder imidlertid ikke dokumenter som er av betydning for avgjørelsen av sivile krav når dette fremmes etter straffeprosessloven § 428.

Innsynsretten i første og annet ledd gjelder tilsvarende for den som hadde foreldransvaret eller

var verge for fornærmede i saker som nevnt i straffeprosessloven § 107 a annet ledd første og annet punktum, jf. straffeprosessloven § 264 a fjerde ledd. Det samme gjelder for etterlatte som har status som fornærmet fordi de fremmer sivile krav, jf. straffeprosessloven § 3.

Utvalget foreslår å utvide kretsen av innsynsberettigede til også å omfatte etterlatte i prioritert rekkefølge, se utredningen kapittel 10.7 på side 174. Videre går utvalget inn for å oppheve regelen om at dokumentinnsyn kan nektes dersom det kan volde skade eller fare for sakens behandling ved retten, se utredningen kapittel 9.7.4 side 146-147. Utvalget mener det ikke er behov for en slik begrensning. Regelen om at innsyn kan nektes hvis det kan medføre skade eller fare for tredjemann, foreslås derimot videreført.

I *høringen* støttet *Agder lagmannsrett* og *Kvinnefronten* utvalgets forslag. Ingen høringsinstanser har gått imot forslaget.

Departementet viderefører utvalgets forslag om å utvide kretsen av innsynsberettigede til også å omfatte etterlatte i lovbestemt rekkefølge. Departementet går videre inn for å oppheve regelen om at dokumentinnsyn kan nektes hvis det kan volde skade eller fare for sakens behandling ved retten. Forarbeidene forutsetter at innsyn skal kunne nektes etter dette alternativet når det er fare for at innsyn vil kunne svekke bevisverdien av fornærmedes vitneutsagn under hovedforhandlingen, jf. Ot.prp. nr. 33 (1993-94) side 11-12 og side 52. Bekymringen er at fornærmede gjennom å lese egen og andres forklaringer før hovedforhandling skal tilpasse sin forklaring i retten, eller kunne beskyldes for det. Begrensningen er kritisert i juridisk teori, se Robberstad: Mellom tvekamp og inkvisisjon: straffeprosessens grunnstruktur belyst ved fornærmedes stilling (1999) side 287-288. Robberstad hevder at synspunktet i prinsippet kan anvendes i alle saker, og at det er vanskelig å angi hvilke hensyn som tilsier at det skal gjøres unntak i det konkrete tilfellet. Departementet er enig i disse synspunktene og viser til at heller ingen av høringsinstansene har gått imot forslaget. Departementet går på denne bakgrunn inn for å oppheve dette unntaket fra innsynsretten.

Regelen i § 264 a annet ledd om at innsynsretten kan begrenses av hensyn til skade eller fare for tredjemann foreslås videreført. Unntaket er begrunnet i politiets behov for å skjule identiteten til politiets kilder og hensynet til sikkerheten til vitner og andre.

Se endringsforslag i straffeprosessloven § 264 a tredje ledd og merknaden til bestemmel-

sen. Se også 9.4.2.4 foran om innsynsretten på etterforskningsstadiet.

9.7.4 Varsel om hovedforhandlingen

Etter *gjeldende rett* skal retten underrette påtalemyndigheten, forsvareren og bistandsadvokaten om tidspunktet for hovedforhandling, jf. straffeprosessloven § 275 første ledd. Vitner blir innkalt til hovedforhandlingen gjennom vitnestevning, som bør forkynnes senest tre dager før rettsmøtet, jf. straffeprosessloven § 110 første ledd.

Hvis fornærmede benytter seg av retten til selv å fremme sivile krav, jf. straffeprosessloven § 428, skal vedkommende innkalles til hovedforhandling som part. I saker der påtalemyndigheten fremmer erstatningskravet på fornærmedes vegne, jf. straffeprosessloven § 427, er det etter gjeldende rett uklart om fornærmede skal varsles om hovedforhandlingen når vedkommende ikke innkalles som vitne.

Utvalget har vurdert om det bør innføres en alminnelig regel om at fornærmede skal varsles om hovedforhandlingen, men går ikke inn for en slik regel, se utredningen kapittel 9.7.5 side 147-148. Spørsmålet har bare praktisk betydning for fornærmede som ikke har bistandsadvokat hvis de ikke skal forklare seg og ikke har fremmet sivile krav etter straffeprosessloven § 428.

På den ene side peker utvalget på at det i utgangspunktet bør være en naturlig konsekvens av å anmelde et forhold at man senere får vite hva som skjer i saken og at en alminnelig varslingsplikt vil kunne virke positivt på den alminnelige tilliten til rettsvesenet. På den annen side viser utvalget til at saker hvor fornærmede ikke blir innkalt som vitne i første rekke vil gjelde vinningslovbrudd og at det trolig er svært få fornærmede i denne kategorien som ønsker å være til stede under hovedforhandlingen.

Utvalget går heller ikke inn for å innføre en regel som pålegger retten å varsle fornærmede i tilfeller det fremmes krav etter straffeprosessloven § 427. Det vises til at det i hovedsak vil være forsikringsselskaper mv. som fremmer krav etter denne bestemmelsen uten selv å være vitne i saken. Etter utvalgets syn har denne gruppen neppe behov for varsel om hovedforhandling.

Utvalget foreslår imidlertid at etterlatte i prioritert rekkefølge varsles om hovedforhandlingen, uavhengig av om de skal vitne eller fremme krav. Utvalget viser til at etterlatte i mange tilfeller har en sterk interesse i å kunne følge hovedforhandlingen, både for å vite mest mulig om hva som

skjedde med avdøde og for å kunne følge på nært hold hvordan saken gjennomføres.

Agder lagmannsrett, Politidirektoratet og Kvinnefronten har støttet utvalgets forslag.

Agder statsadvokatembeter ber departementet vurdere å innføre en plikt til å varsle fornærmede om hovedforhandling, men mener at det ikke bør ha prosessuelle virkninger dersom slik varsling ikke lar seg gjennomføre.

Departementet mener at fornærmede som utgangspunkt bør bli varslet om hovedforhandlingen. Slikt varsel vil etter gjeldende rett bli gitt til alle fornærmede som skal forklare seg (gjennom innkalling som vitne), som har bistandsadvokat eller som fremmer sivile krav etter straffeprosessloven § 428. De som ikke vil få varsel om hovedforhandlingen er fornærmede uten bistandsadvokat, som ikke skal vitne og som ikke fremmer sivile krav etter § 428. Departementet er enig med utvalget i at det ikke er grunn til å innføre en særlig varslingsregel for disse tilfellene. Departementet legger til grunn at dette i praksis vil gjelde mindre alvorlige lovbrudd eller andre typer fornærmede, eksempelvis forsikringsselskap. Det minnes for øvrig om fanebestemmelsen om informasjonsplikt, jf. forslaget til straffeprosessloven § 93 e. Selv om plikten for politi og påtalemyndighet til på eget initiativ å holde fornærmede løpende orientert om sakens utvikling og fremdrift er begrenset til fornærmede med bistandsadvokat, skal også andre fornærmede informeres etter behov. Informasjon om hovedforhandling kan etter omstendighetene være noe politi og påtalemyndighet bør informere om hvis fornærmede ikke får vite om hovedforhandlingen på annen måte. Det er heller ikke noe i veien for at fornærmede selv tar kontakt med politi, påtalemyndighet eller domstoler for å få vite tidspunktet for hovedforhandlingen. Alle fornærmede vil ha fått underretning om at det er tatt ut tiltale i saken, jf. straffeprosessloven § 264 a.

For *etterlatte* mener departementet det kan være grunn til å utvide varslingsplikten noe. Etterlatte vil gjennomgående være interessert i å bli orientert om sakens utvikling og å kunne følge hovedforhandlingen. Fordi etterlatte sjeldnere enn fornærmede vil bli innkalt som vitner, foreslår departementet, i tråd med utvalgets forslag, en plikt for påtalemyndigheten til å gi etterlatte i lovbestemt rekkefølge underretning om tidspunkt og sted for hovedforhandlingen, om de ikke varsles på annen måte. Slikt varsel vil være gitt dersom de som skal vitne, har bistandsadvokat eller fremmer sivile krav etter straffeprosessloven § 428.

9.7.5 Bevisopptak

Etter *gjeldende rett* skal vitner som hovedregel forklare seg direkte for den dømmende rett. Etter straffeprosessloven § 270 kan det likevel holdes bevisopptak forut for hovedforhandling når et vitne er fritatt for møteplikt på grunn av lang reiseavstand, beviset ikke kan føres under hovedforhandlingen uten uforholdsmessig ulempe eller utgift, eller det er fare for at beviset ellers kan gå tapt eller verdien av det forringet. I slike tilfeller forklarer vitnet seg for tingretten på vitnets bosted. Underretning om begjæring om bevisopptak og om selve bevisopptaket er regulert i straffeprosessloven § 271. Etter gjeldende regler blir verken fornærmede eller etterlatte eller bistandsadvokaten varslet om dette.

Utvalget foreslår at bistandsadvokaten skal underrettes om begjæring om bevisopptak. Fornærmede vil dermed få varsel om begjæringen gjennom sin bistandsadvokat, se utredningen kapittel 9.7.6 side 148 og kapittel 10.7 på side 175. Etterlatte med bistandsadvokat skal etter forslaget varsles på samme måte. Selv om fornærmede som fremmer erstatningskrav etter straffeprosessloven § 428 skal anses som part i saken og skal underrettes etter straffeprosessloven § 271, foreslår utvalget at dette presiseres i lovteksten.

Utvalget foreslår dessuten en generell regel om at bistandsadvokaten skal varsles om og ha rett til å være til stede i rettsmøter, inkludert bevisopptak.

Videre foreslår utvalgets *flertall* at fornærmedes bistandsadvokat skal ha rett til å stille spørsmål til vitner, sakkyndige og tiltalte under bevisopptaket. Et *mindretall*, Stabell, mener at bistandsadvokaten ikke bør gis slik rett, mens et *annet mindretall*, Austegard, mener at retten til å stille spørsmål også burde gjelde etterlattes bistandsadvokat.

I *høringen* har *Agder lagmannsrett* og *Kvinnefronten* støttet utvalgets forslag om at bistandsadvokaten skal underrettes om begjæring om bevisopptak og varsles om og ha rett til å være tilstede i rettsmøtet. Ingen høringsinstanser har gått imot forslaget.

Barneombudet støtter at fornærmede gjennom bistandsadvokaten skal ha rett til å stille spørsmål.

Departementet går som utvalget inn for at bistandsadvokaten skal varsles om at bevisopptak er begjært, jf. forslag til endringer i straffeprosessloven § 271 første ledd. Av pedagogiske hensyn foreslår departementet også å presisere at fornærmede som fremmer erstatningskrav selv etter § 428, har krav på slik underretning.

Det foreslås også at bistandsadvokatens skal varsles om selve bevisopptaket, jf. straffeprosesslo-

ven jf. endringsforslaget til straffeprosessloven § 243 annet ledd og henvisningen i § 271 annet ledd. Videre foreslår departementet at bistandsadvokaten skal ha rett til å være til stede under bevisopptaket, jf. forslaget til § 244 første ledd nytt annet punktum og henvisningen i § 271 annet ledd. Det samme følger av forslaget til straffeprosessloven § 107 c annet ledd.

Bevisopptak tas opp til bruk under hovedforhandlingen. Departementet foreslår at fornærmede og etterlatte gjennom sin bistandsadvokat skal ha rett til å stille spørsmål under hovedforhandlingen, se nærmere punkt 9.8.5.3 nedenfor og begrunnelsen der. Departementet foreslår at det samme skal gjelde ved bevisopptak. Se nærmere forslaget til endring av straffeprosessloven § 271 annet ledd nytt annet punktum og merknadene til bestemmelsen.

9.7.6 Frist for å beramme hovedforhandling når fornærmede er under 18 år

Etter *gjeldende rett* gjelder det visse frister for berømmelse av hovedforhandling, blant annet slik at saker der siktede var under 18 år da forbrytelsen ble begått skal behandles innen seks uker etter at saken kom inn til tingretten og innen åtte uker etter at anke til lagmannsretten er henvist til ankeforhandling (straffeprosessloven § 275 annet ledd). Ellers gjelder at hovedforhandlingen skal avholdes så snart som mulig.

Utvalgets flertall – alle nevnt Stabell – foreslår at det innføres en tilsvarende frist i saker der fornærmede (med krav på bistandsadvokat) var under 18 på tidspunktet da handlingen ble begått. Flertallet viser til at det er tale om et begrenset antall saker per år, og at slike saker vil være en betydelig påkjenning både for barnet og dets nærmeste.

Mindretallet, Stabell, er enig i at det er viktig at slike saker behandles raskt, men går imot å innføre en frist for å beramme hovedforhandling. Han viser til at slike frister lett fører til at andre saker tar lengre tid, selv om flertallets forutsetning om ressurstilførsel oppfylles. I tillegg vil en så kort frist som her foreslås, gjøre det vanskelig å opprettholde prinsippet om det frie forsvarervalg.

Flertallet antar på sin side at konsekvensene for det frie valget av forsvarer og bistandsadvokat vil bli begrensede. Flertallet viser til at det er tale om et forholdsvis lite antall saker og at det vil være mange advokater som kan påta seg oppdraget. Det anføres videre at hensynet til at tiltalte kan velge nøyaktig den advokat vedkommende ønsker må

vike for de tunge hensyn som gjør seg gjeldende for denne gruppen av svært sårbare fornærmede.

I *høringen* har følgende instanser tatt til orde for å innføre en fristregel der fornærmede (med krav på bistandsadvokat) var under 18 på tidspunktet da handlingen ble begått: *Barne- og likestillingsdepartementet, Hordaland statsadvokatembeter, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter, Oslo politidistrikt, Politidirektoratet, Advokatforeningen, Barneombudet, DIXI Ressurssenter for voldtatte, Kvinnefronten, Norges Kvinne- og Familieforbund og Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening.*

Ikke alle de nevnte høringsinstansene er enige i utvalgets utforming av fristregelen. Fra Hordaland statsadvokatembeters uttalelse gjengis:

«Etter vårt syn bør fristregelen «spisses» slik at de saker der det er viktigst å få en rask irettføring, faktisk lar seg gjennomføre raskt. Dersom for mange saker omfattes av fristregelen vil ikke fristregelen være effektiv. For statsadvokatens del vil om lag halvparten av aktoraterne falle inn under den foreslåtte regel. I tillegg kommer de saker som fra før er fristsak som følge av at tiltalte er varetektsfengslet. Etter vårt syn vil fristregler som medfører at oppmot 2/3 av statsadvokatens aktorater skal være fristsak være vesentlig mer ressurskrevende enn det utvalget anslår.»

På denne bakgrunn foreslår Hordaland statsadvokatembeter at fristregelen bare skal gjelde når fornærmede er under 18 år da anmeldelse ble inn-gitt og det er aktuelt å avhøre fornærmede som vitne under hoved- og/eller ankeforhandling. Også Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter mener at regelen bare bør gjelde når fornærmede skal forklare seg som vitne i retten.

Følgende høringsinstanser går imot flertallets forslag om å innføre en fristregel: *Agder lagmannsrett, Borgarting lagmannsrett, Agder statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Rogaland statsadvokatembeter, Forsvarergruppen av 1977 og Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.*

Agder lagmannsrett uttaler:

«Behandlingsfristen må i tilfelle begrunnes med at belastningen som spesifikt knytter seg til tidsforløpet fra tiltalebeslutning til endelig dom er vesentlig større for kriminalitetsofre under 18 år enn for dem som er eldre. Vi tviler på at det er tilfelle når man tar hensyn til at en stor del av gruppen forklarer seg én gang ved dommeravhør, mens mange voksne ofre for voldtekt og andre alvorlige integritetskrenkelser vil måtte møte og forklare seg både ved

sakens behandling i tingretten og lagmannsretten.»

Borgarting lagmannsrett er enig i at saker om alvorlige integritetskrenkelser overfor mindreårige fornærmede av hensyn til fornærmede og de pårørende bør avvikles så raskt som mulig, men uttaler at en så kort frist som den foreslåtte vil medføre en begrensning i det frie forsvarervalget for den siktede i saken. Lagmannsretten viser til at det er tale om alvorlige saker hvor tiltalte risikerer streng straff, og at det i slike tilfeller er betenkelig å sette retten til det frie forsvarervalg til side. Borgarting lagmannsrett foreslår at det i stedet innføres en rett for fornærmede i slike saker til at hovedforhandling og ankeforhandling gjennomføres «snarest mulig».

Fra uttalelsen til Agder statsadvokatembeter gjengis:

«På det tidspunktet forbrytelsen som utløser en fristsak begås [...] har statsadvokaten [...] ofte allerede berammet andre saker i det tidsrom det kan bli aktuelt å iverksette fristsaken. Når det dukker opp en fristsak forrykkes altså køen av berammede saker. Konsekvensen blir da at vedkommende statsadvokat er nødt til å finne ny aktor til den andre saken eller utsette den. Førstnevnte løsning er ressurskrevende og uheldig fordi mange av sakene krever omfattende forberedelser for aktor, og den nye aktoren må bruke tid på å sette seg inn i saken. Sistnevnte løsning er svært uheldig for retten, forsvareren, fornærmede og vitner i den allerede berammede saken som må utsettes. [...] Det er mitt bestemte syn at påtalemyndigheten med dagens bemanning ikke har tilstrekkelige beredskapsressurser for ytterligere fristsaker [og at] iverksettelse av berammingsfrister som foreslått vil kreve en bemanningsøkning i påtalemyndigheten.»

Departementet er enig med utvalget i at saker om alvorlige integritetskrenkelser med mindreårige fornærmede bør behandles så raskt som mulig. Det vises til synspunktene foran i 9.6.4.

Høringsinstansene har pekt på vektige argumenter mot å innføre en frist for å beramme hovedforhandling når fornærmede er under 18 år. Innføringen av en slik regel vil være svært ressurskrevende, og selv om påtalemyndigheten og domstolene tilføres ressurser, vil denne type frister lett føre til at andre saker tar lengre tid. I tillegg kan en slik frist ha konsekvenser for prinsippet om det frie forsvarervalg.

I et stort antall av saker med fornærmede under 18 år vil fornærmede dessuten være avhørt ved dommeravhør, jf. 9.5.1.1 foran hvor det foreslås

at aldersgrensen for bruk av dommeravhør heves til 16 år. Departementet oppfordrer også til at dommeravhør brukes i andre saker enn seksuallovbrudd der det er grunn til det. At fornærmede i saker hvor det er foretatt dommeravhør i utgangspunktet ikke skal forklare seg under hovedforhandlingen, vil kunne redusere belastningene ved ventetiden noe – selv om lang saksbehandlingstid i verste fall kan føre til at fornærmede likevel må forklare seg under hovedforhandlingen.

På bakgrunn av de konsekvenser som innføring av frister har for domstolene, påtalemyndigheten og advokatene og ikke minst for andre saker – både straffesaker og sivile saker – går ikke departementet nå inn for å innføre ytterligere frister for berømmelse av hovedforhandling.

Saker med fornærmede under 18 år må imidlertid gis prioritet innenfor gjeldende regelverk. Departementet viser i den forbindelse til at Europarådets konvensjon om beskyttelse av seksuelt misbruk og seksuell utnyttning av barn i artikkel 30 nr. 3 pålegger partene å påse at etterforskning og strafforfølgning av denne typen saker prioriteres og gjennomføres uten unødig forsinkelse.

Departementet vil, som nevnt foran i 9.6.4, følge nøye med på saksbehandlingstiden og utelukker ikke en ny vurdering av spørsmålet om å innføre frister dersom saksbehandlingstiden ikke er tilfredsstillende.

9.7.7 Saksforberedende møter

Etter *gjeldende rett* kan retten innkalle til rettsmøte under saksforberedelsen til behandling av visse spørsmål, blant annet om å avvise saken, om plikt til å avgi vitneforklaring, om et vitne skal forklare seg anonymt, om siktede eller andre skal pålegges å forlate rettsalen mens et vitne eller en medsiktet blir avhørt, og om saken helt eller delvis skal føres for lukkede dører og med referatforbud, jf. straffeprosessloven § 272. Hvis fornærmede eller etterlatte har bistandsadvokat, skal bistandsadvokaten få anledning til å uttale seg om prosessuelle spørsmål som gjelder fornærmede, jf. straffeprosessloven § 107 c fjerde ledd.

Utvalget foreslår at bistandsadvokaten skal varsles om alle rettsmøter, jf. utkast til endring i straffeprosessloven § 107 c annet ledd. Fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat vil etter forslaget derfor få varsel om rettsmøtet gjennom sin advokat. I de tilfellene fornærmede og etterlatte har bistandsadvokat, foreslår utvalget videre at spørsmål om siktede eller andre personer skal pålegges å forlate rettsalen når et vitne eller medsiktet blir avhørt, om saken helt eller delvis skal

føres for lukkede dører og om forhandlingen om erstatningskravet skal utsettes til straffesaken er pådømt, så vidt mulig skal avgjøres før hovedforhandling, jf. utredningen kapittel 9.7.7 på side 149. Etter utvalgets syn vil det være en fordel for retten, fornærmede og partene å få avklart disse spørsmålene før hovedforhandlingen.

Følgende *høringsinstanser* støtter utvalgets forslag: *Agder lagmannsrett, Nordland statsadvokatembeter, Barneombudet og Kvinnefronten.*

Trøndelag statsadvokatembeter går imot forslaget og uttaler:

«Da disse beslutningene er gjenstand for kjæremål, med kjæremålsfrister, kan en avgjørelse det ikke er enighet om, medføre utsettelse av planlagt hovedforhandling. Dette er svært uheldig spesielt med tanke på fornærmede. På mange måter er det enklere at tvisten skjer under hovedforhandling, hvor avgjørelsen er prosessledende kjennelser som kun kan anvendes i en saksbehandlingsanke og eventuell ankeforhandling.

En er derfor uenig i at en innfører en oppfordring om beslutning i disse sakene før hovedforhandling.

Dersom utvalgets forslag opprettholdes bør lovgiver endre kjæremålsfristene spesielt for spørsmål fremsatt under saksforberedende møte, mellom rettsinstansene. Ellers kan siktede ved sin forsvarer få utsatt hovedforhandlinger, bare ved å fremsette de «riktige» prosessuelle begjæringer etter strpl. § 172.»

Departementet er enig med utvalget i at prosessuelle spørsmål bør søkes avklart så tidlig som mulig. Dette gjelder særlig spørsmål om siktede eller andre personer skal pålegges å forlate rettssalen når fornærmede forklarer seg og om saken helt eller delvis skal føres for lukkede dører, jf. straffeprosessloven § 272 første ledd henholdsvis bokstav f og g. Disse spørsmålene kan ha stor følelsesmessig betydning for fornærmede. Departementet er også enig i at spørsmålet om pådømmelsen av sivile krav skal utsettes etter straffeprosessloven § 431, jf. forslag til ny bokstav h i straffeprosessloven § 272 første ledd, bør avklares så tidlig som mulig siden dette kan ha betydning for forberedelsene til hovedforhandlingen.

Departementet foreslår som utvalget å lovfeste at spørsmål som nevnt i straffeprosessloven § 272 første ledd bokstav f til h i saker med bistandsadvokat (også for etterlatte) skal søkes avklart før hovedforhandlingen, se forslaget til straffeprosessloven § 272 nytt femte ledd. Forslaget gjelder direkte bare saker der fornærmede og etterlatte har bistandsadvokat. Dette er likevel ikke til hinder

for at slike spørsmål ved behov bør søkes avklart før hovedforhandlingen også i andre sakstyper, for eksempel i voldssaker der fornærmede ikke har krav på bistandsadvokat. I slike tilfeller vil det være påtalemyndigheten som har ansvaret for å vurdere om det er spørsmål som bør avklares på forhånd.

9.7.8 Samtale med aktor

Etter *gjeldende rett* har ikke fornærmede eller etterlatte en formalisert rett til å møte aktor før hovedforhandlingen.

Utvalget foreslår at fornærmede i saker om alvorlige integritetskrenkelser og etterlatte i prioritert rekkefølge gis en rett til å møte aktor før hovedforhandlingen når vedkommende ber om det. Et møte med aktor på forhånd kan bidra til å skape trygghet og til å redusere belastningen ved å avgi forklaring i retten. Videre kan et slikt møte benyttes til å avklare problemstillinger og gjennomgå spørsmål som gjelder fornærmede og som aktor må ha et syn på.

I *høringen* har forslaget fått støtte fra *Agder lagmannsrett, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter, Oslo politidistrikt, Politidirektoratet, Barneombudet, Kvinnefronten, Norges Kvinne- og Familieforbund og Norsk Krisesenterforbund.*

Statsadvokatembetene i Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane og i Nordland mener at også aktor bør kunne initiere et slikt møte.

Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter har dessuten pekt på at det kan være store geografiske avstander mellom fornærmedes bosted og aktors kontorsted. I den forbindelse etterlyses en klargjøring av hvor møtet skal finne sted.

Barneombudet mener barn bør ha mulighet til samtale med aktor i alle saker – selv om Barneombudet prinsipielt ønsker at avhør av personer under 18 år skal skje ved dommeravhør.

Departementet ser verdien i at fornærmede i visse tilfeller gis rett til et møte med aktor før hovedforhandlingen, og vil følge opp utvalgets forslag gjennom endringer i påtaleinstruksen. Det understrekes imidlertid at det ikke er nødvendig med endringer i regelverket for at slike møter kan iverksettes. Departementet er kjent med at slike samtaler i en del sammenhenger tilbys også i dag. Det er også foreslått bevilget budsjettmidler til slike møter, jf. nedenfor i kapittel 12 om økonomiske og administrative konsekvenser.

9.8 Hovedforhandling

9.8.1 Fornærmedes rett til å være til stede under hele hovedforhandlingen og tidspunktet for fornærmedes forklaring

9.8.1.1 Gjeldende rett

Etter gjeldende rett innledes hovedforhandlingen med opplesning av tiltalebeslutningen, jf. straffeprosessloven § 289 første ledd. Deretter får aktor ordet til et kort innledningsforedrag, og forsvareren kan få ordet til korte bemerkninger i tilknytning til det aktor har sagt, jf. straffeprosessloven § 289 annet og tredje ledd. Etter dette får tiltalte mulighet til å forklare seg.

Fornærmede skal som regel ikke være til stede under hovedforhandlingen før vedkommende selv har forklart seg, jf. straffeprosessloven § 129 første ledd annet punktum. Fornærmede får derfor bare vite hva tiltalte har forklart under hovedforhandlingen dersom noen av aktørene uttrykkelig gjengir tiltaltes forklaring under eksaminasjonen av fornærmede. De deler av tiltaltes forklaring som ikke refereres for fornærmede kan derfor ikke imøtegis. Begrensningen i retten til å være til stede gjelder ikke i saker der fornærmede fremmer krav etter straffeprosessloven § 3 jf. § 428.

9.8.1.2 Utvalgets forslag

Utvalget har kommet til at det er behov for endringer i regelverket om fornærmedes stilling under hovedforhandling. Fra utredningen kapittel 9.8.1.1 side 150 gjengis:

«Det naturlige utgangspunkt for fornærmede er at saken gjelder en straffbar handling som er begått mot ham eller henne. Men det mange opplever i retten er en sak hvor tiltalte står mot påtalemyndigheten, og de selv er redusert til et vitne. Mange fornærmede synes det er urimelig at tiltalte har en sterkere prosessuell stilling enn de selv har i en sak som i høy grad berører dem og som de har inngående kunnskap om. Fra fagpersoner er det fremholdt overfor utvalget at disse forskjellene av mange fornærmede i volds- og sedelighetssaker, oppleves som en fortsettelse av den maktesløshet de opplevde under overgrepssituasjonen, og at dette forsterker den traumatiserende virkningen av overgrepet. [...] Utvalget har i samtaler med fornærmede, bistandsadvokater og fagpersoner fått opplyst at mange fornærmede synes det er en ekstra belastning å måtte forklare seg uten å vite hva tiltalte har sagt i retten. En del fornærmede opplever det som urettferdig og krenkende at tiltalte gis anledning til å høre og kom-

mentere deres forklaring i retten, mens de selv verken har rett til å høre tiltaltes forklaring eller til å kommentere den. Noen fornærmede reagerer på at de først under prosedyren, eller etter at dom var avsagt, ble kjent med detaljer i tiltaltes forklaring i retten som de mener er uriktige. Det kan dreie seg om forhold som fornærmede ville ønsket å imøtegå i sin forklaring eller å få tilbakevist ved å stille spørsmål til tiltalte eller vitner. Særlig vanskelig oppleves situasjonen hvis de fornærmede i ettertid får vite at tiltalte har kommet med ufordelaktige opplysninger om dem for å svekke deres troverdighet som de ikke fikk anledning til å imøtegå. Noen fornærmede ønsker også å kunne uttale seg om forklaringer fra vitner.

Enkelte fornærmede har også opplevd det som vanskelig å ikke kunne korrigere misforståelser om faktum under hovedforhandlingen. Utvalget har for eksempel fått beskrevet en sedelighetssak der fornærmede mener aktor i prosedyren gjenga hennes forklaring uriktig. Fornærmede hadde beskrevet flere overgrep, mens aktor anførte at det bare dreide seg om ett overgrep, noe som ble lagt til grunn i dommen. »

Utvalget mener det er en absolutt forutsetning for å styrke fornærmedes stilling, at fornærmede gis anledning til å være til stede under hele hovedforhandlingen, se utredningen kapittel 9.8.3.1 side 152. For å gi fornærmede rett til å være til stede under hele hovedforhandlingen uten å komme i konflikt med straffeprosessloven § 129 om at vitner ikke skal overvære forhandlingene før egen forklaring, foreslår utvalget at fornærmede skal forklare seg før tiltalte, se utredningen kapittel 9.8.3.2 side 152-153.

Forslaget gjelder *alle* fornærmede i tradisjonell forstand – ikke bare fornærmede med bistandsadvokat. Derimot omfatter det ikke andre skadelidte som kan fremme krav etter straffeprosessloven § 3. Om tidspunktet for *etterlattes* forklaring, se 9.8.2 nedenfor.

Utvalget peker på at det kan gi fornærmede økt trygghet å få lov til å være til stede i retten før egen forklaring og at det også vil kunne bidra til økt forståelse av utfallet i saken. Videre argumenterer utvalget for at det er mer logisk at retten får høre fornærmedes forklaring før tiltaltes forsvar mot anklagen. Utvalget peker også på at fornærmede forklarer seg før tiltalte i Sverige og Finland og at det ikke synes å være innvendinger mot forklaringsrekkefølgen der.

Utvalget mener det er vanskelig å bedømme hvorvidt det å snu rekkefølgen vil innvirke på tiltal-

tes posisjon. Fra utredningen kapittel 9.8.3.2 side 153 gjengis:

«Det er vanskelig å si noe sikkert om hvorvidt tiltaltes posisjon svekkes eller styrkes ved at fornærmede forklarer seg først. Etter dagens regler vet tiltalte hva fornærmede har forklart til politiet gjennom innsyn i dokumentene. Etter u[t]valgets forslag vil tiltalte før egen forklaring også ha hørt fornærmedes rettslige forklaring. Dette kan tenkes å være en fordel. På den annen side vil tiltaltes spillerom for tilpassninger til fornærmedes rettslige forklaring ofte være begrenset siden tiltalte som regel har gitt en eller flere politiforklaringer som kan leses opp ved avvik. Det kan videre hevdes at dagens ordning gir tiltalte mulighet til å fremstå med større troverdighet siden tiltalte i dag tilsynelatende forklarer seg helt uavhengig av fornærmedes forklaring. Men dette synspunktet svekkes av at i alle fall rettens profesjonelle aktører er klar over at tiltalte forklarer seg med kunnskap om fornærmedes politiforklaringer.

En motforestilling mot at fornærmede forklarer seg først kan være at det kan skape en psykologisk slagside som det kan være tungt for tiltalte å rette opp når tiltalte først slipper til etter aktors innledningsforedrag og fornærmedes forklaring. Dette forsterkes hvis det er flere fornærmede som forklarer seg før tiltalte om det samme straffbare forholdet, eller om likeartede forhold. På den annen side kan det sies at det i slike tilfelle kan være en fordel for tiltalte å gi sin fremstilling etter de fornærmedes forklaring slik at tiltalte kan gi en samlet imøtegåelse av de anklager som er fremført for retten.»

Der det er flere fornærmede i samme sak, mener utvalget at de ikke bør være til stede i retten før de selv har forklart seg.

9.8.1.3 Høringsinstansenes syn

Flere instanser har støttet at fornærmede bør gis anledning til å være til stede under hele hovedforhandlingen, og særlig under tiltaltes forklaring. Dette gjelder *Agder lagmannsrett, Borgarting lagmannsrett, Nordmøre tingrett, Trondheim tingrett, riksadvokaten, Agder statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, DIXI Ressurssenter for voldtatte, Kvinnefronten, Norsk Krisesenterforbund, Norges Kvinne- og Familieforbund* og *Støttesenter mot Incest – Oslo*. Bare *Forsvarergruppen av 1977* synes å ha innvendinger mot at fornærmede skal kunne være til stede under tiltaltes forklaring fordi de mener det vil redusere dommernes oppmerksomhet om tiltaltes forklaring.

Når det gjelder forslaget om å snu rekkefølgen på fornærmedes og tiltaltes forklaring, er høringsinstansene delt. Blant høringsinstansene som uttaler seg eksplisitt om forslaget, gir følgende instanser støtte til utvalgets forslag om at fornærmede bør forklare seg før tiltalte:

Agder statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter, Det nasjonale statsadvokatembetet, ØKOKRIM, Asker og Bærum politidistrikt, Oslo politidistrikt, Advokatforeningen, Barneombudet, DIXI Ressurssenter for voldtatte, Norsk Krisesenterforbund, Norges Kvinne- og Familieforbund, Redd Barna, Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre i Oslo og Støttesenter mot Incest – Oslo.

Følgende høringsinstanser mener rekkefølgen på forklaringene bør være som i dag: *Borgarting lagmannsrett, Nordmøre tingrett, Trondheim tingrett, riksadvokaten, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Rogaland statsadvokatembeter, Dommerforeningen og Forsvarergruppen av 1977.*

I *Agder lagmannsrett* er dommerne delt. Fra uttalelsen gjengis:

«En gruppe [...] er enig i utvalgets forslag og finner rekkefølgen naturlig. Det vil bidra til et mer effektivt avhør av tiltalte. Det er dessuten en fordel at man unngår at aktor og forsvarer under tiltaltes forklaring stadig må foreholde ham opplysninger fornærmede har gitt i anmeldelse eller politiforklaringer før fornærmede har forklart seg for retten.

De som er uenige eller tvilende til utvalgets forslag begrunner dette særlig med symbolvirkningen ved at det skapes et uheldig inntrykk av at straffesaken er en partsprosess mellom fornærmede og tiltalte. Fornærmede bør uansett kunne være til stede fra starten og høre tiltaltes forklaring.»

Fra uttalelsen til *Borgarting lagmannsrett*, som ønsker å beholde dagens rekkefølge, gjengis følgende:

«Enkelte tiltalte vil nok oppleve det som en fordel å få forklare seg etter den fornærmede. De vil føle at de får bedre anledning til å forsvare seg mot anklagen. Det bemerkes at et enstemmig utvalg har gått inn for denne endringen. *Borgarting lagmannsrett* er likevel i tvil om hvordan en slik endring vil slå ut, og om den bør gjennomføres. Loven kan endres slik at fornærmede får adgang til å være til stede uten at det samtidig foretas endringer i rekkefølgen av forklaringene under hovedforhandlingen.

Utvalget argumenterer for fordeler ved å la fornærmede forklare seg først i utredningen

pkt. 9.8.3.2. Borgarting lagmannsrett er enig i at det er en pedagogisk fordel at fornærmede forklarer seg først fordi tiltalebeslutningen på den måten blir utdypet og forklart allerede i innledningen. Fornærmedes forklaring er i mange tilfeller sakens utgangspunkt. Hvis tiltalte forklarer seg først vil tiltalebeslutningen normalt bli motsagt før retten har hørt noen av de andre bevisene. Det er imidlertid liten tvil om at fornærmede ved å forklare seg først vil kunne sette sterkere preg på saken. Når retten ikke kjenner noen av motargumentene, er den også mest åpen og lettest påvirkelig.»

Riksadvokaten og Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter uttrykker bekymring for at en endring i rekkefølgen vil gi tiltalte muligheter til å tilpasse sin forklaring. Fra riksadvokatens uttalelse gjengis:

«Ein ser gode grunnar for at den krenkte ynskjer å vera til stades i si «eiga» sak og høyre forklaringa til tiltalte. Når riksadvokaten finn det vanskeleg å slutte seg til framlegget utan atterhald, heng det saman med ei viss uro for at tiltalte skal kunne tilpasse si forklaring og der-ved svekke vitneprovet til den krenkte. Gjennom reglane om dokumentinnsyn er både tiltalte og den krenkte kjent med kvarandres forklaringer. Men ved den munnlege forklaringa i retten kan det lett koma fram nyansar som skaper unødig tvil dersom tiltalte velgjer å utnytte dei til eigen fordel. Ein ser heller ikkje bort frå at ein absolutt regel, kan virke som ei tvangstrøye, både for den krenkte som ikkje ynskjer å forklare seg før tiltalte og med omsyn til kva som er den høvelege rekkjefølgja i den konkrete saka. Ei mellomløysing kunne vera at den krenkte som hovudregel skal forklare seg fyrst, men at retten kan vedta ei anna rekkjefølgje dersom omsynet til den krenkte eller sakas opplysning tilseier det.»

Fra uttalelsen til Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter gjengis:

«Regelmessig endrer den tiltalte sin forklaring i lagmannsretten fra den som ble avgitt i tingretten og på en slik måte at forklaringen er tilpasset den forklaringen tiltalte hørte fornærmede gi i første instans. En del av forklaringen på den langt høyere frifinnelsesprosent i sedelighetssaker i lagmannsretten må antas å ligge her.

Det tiltalte skal svare på er påtalemyndighetens anklage, utformet i tiltalen. Det har derfor vært helt naturlig at tiltalte forklarer seg først og før den egentlige bevisførselen. Det er vanskelig å følge utvalgets påstand om at dette skal være ulogisk. Ved å la fornærmede forklare seg først kan det fort bli detaljer fra fornærmedes

forklaring tiltalte imøtegår og forklaringen dreier seg vekk fra grunnlagsbeskrivelsen i tiltalen.»

Nordland statsadvokatembeter, som tiltrer utvalgets forslag, uttaler:

«Vi er enige med utvalget i at det er viktig å gi de fornærmede som ønsker det, adgang til å være til stede under hele rettsmøtet. I tillegg vil en slik ordning gi en pedagogisk fordel, jf NOU s 152-153. Faktisk har vi opplevd flere tilfeller der den tiltalte har uttalt i retten at han finner det unaturlig å forklare seg før fornærmede, idet han hevder at ingen ting har skjedd.»

Fra uttalelsen til Oslo politidistrikt, som også støtter utvalgets forslag, gjengis:

«Forslaget om å la fornærmede forklare seg først er godt. Ofte vil avhøret av tiltalte være en konfrontasjon med politiets (og fornærmedes) oppfatning av hva som har hendt. Da er det hensiktsmessig å ha hørt hele fornærmedes forklaring først, slik at konfrontasjonen ikke bare må skje i forhold til det som fremkommer i innledningsforedraget (hvor aktorlaget har meget begrensede muligheter til å gjengi detaljer fra fornærmedes politiforklaringer). En annen positiv side av dette er at fornærmede kan være tilhører under resten av saken.»

Advokatforeningen, som også er enig i utvalgets forslag, uttaler:

«Forslaget om at fornærmede skal forklare seg før tiltalte, er sentralt, og vil være i samsvar med eksisterende ordning i Sverige og Finland. Advokatforeningen støtter at en endring i rekkefølgen for avgivelse av forklaring i retten slik utvalget foreslår, vil gi en mer logisk oppbygging av hovedforhandlingen. Forslaget er vesentlig for å styrke ivaretagelsen av fornærmedes interesser. Forslaget vil slik Advokatforeningen ser det ikke medføre redusert rettsikkerhet for tiltalte. I en del saker vil endring av rekkefølgen kunne styrke sakens opplysning.»

9.8.1.4 Andre nordiske land

I *Sverige* forklarer fornærmede seg før tiltalte – uavhengig av om vedkommende har sluttet seg til straffesaken som part eller ikke. Fra utredningen kapittel 4.2.3.2 side 72 gjengis:

«Fornærmede forklarer seg før tiltalte. I Stockholms tingsrätt anså de dette som naturlig ettersom det er fornærmedes forklaring som er sakens utgangspunkt. Også representantene for Riksåklagaren var fornøyde med å få fornærmedes versjon først. De oppfattet det slik at

heller ikke advokatene hadde noe å innvende mot rekkefølgen i forklaringene.

Advokatene som utvalget snakket med, hadde delte meninger om hvilken betydning det hadde for tiltalte at fornærmede forklarer seg først. De var enige i at det kunne bli tungt for tiltalte å «snu» oppfatningen av hendelsesforløpet som ble lagt gjennom fornærmedes forklaring. På den annen side kan det være en fordel for tiltalte å kjenne fornærmedes versjon av hendelsesforløpet før vedkommende selv forklarer seg.»

Også i *Finland* forklarer fornærmede seg før tiltalte. Gangen i hovedforhandlingen er beskrevet i utredningen kapittel 4.3.3.3, side 76:

«Saken begynner med at aktor leser opp tiltalebeslutningen. Deretter fremsetter fornærmede eventuelle krav. Tiltalte gir et kort tilsvarende svar til tiltalen og eventuelle krav fra fornærmede. Deretter følger partenes saksfremstillinger i rekkefølgen aktor, fornærmede og tiltalte. Så kommer selve bevisførselen, med fornærmedes forklaring først, etterfulgt av tiltaltes forklaring og av vitneforklaringer. Til slutt kommer partenes sluttprosedyrer, i rekkefølgen aktor, fornærmede og tiltalte.»

I *Danmark* lyder rettsplejeloven § 863 første stk som følger:

«§ 863. Bevisførelsen indledes med, at rettens formand spørger, om tiltalte er villig til at afgive forklaring. I bekræftende fald bestemmer formanden, på hvilket tidspunkt under bevisførelsen forklaringen skal afgives.»

Retten kan altså bestemme tidspunktet for tiltaltes forklaring – for eksempel slik at fornærmede skal forklare seg først. Den altoverveiende praktiske fremgangsmåte er imidlertid at tiltalte forklarer seg først.

Justitsministeriets Strafferetsplejeudvalg avga i 2006 betænkning nr. 1485 om forurettedes prosessuelle rettsstilling i straffesager, jf. 3.3 foran. Det danske utvalget har – med henvisning til den norske utredningen – drøftet hvorvidt det bør innføres en ordning der fornærmede forklarer seg før tiltalte. Utvalget foreslår ikke en slik løsning, heller ikke at de fornærmede skal kunne være til stede under tiltaltes forklaring før de selv har forklart seg. Det danske utvalget legger særlig vekt på bevis tekniske forhold, nærmere bestemt risikoen for tilpasning av forklaringer.

På *Island* synes rekkefølgen å være som i Norge, altså at tiltalte forklarer seg først og at fornærmede ikke har anledning til å overvære rettsforhandlingene før egen forklaring.

9.8.1.5 Departementets vurdering

Fornærmede med bistandsadvokat skal forklare seg før tiltalte

Departementet har kommet til at fornærmede med bistandsadvokat som hovedregel bør forklare seg først. Departementet har særlig lagt vekt på at en slik endring kan bidra til å styrke fornærmedes stilling uten at det svekker siktetes rettssikkerhet. Videre er departementet enig med utvalget i at en slik rekkefølge kan ha pedagogiske fordeler. Fornærmedes forklaring utgjør i de aller fleste tilfellene utgangspunktet for straffesaken, og det er mest naturlig at retten presenteres for hva som hevdes passert før den hører forsvaret mot anklagen. Dette er støttet av flere høringsinstanser og ble også vist til av personer som utvalget snakket med i Sverige og Finland.

Enkelte høringsinstanser har pekt på praktiske problemer med å snu rekkefølgen i saker der det er mange fornærmede. Dette bør imidlertid ikke være et argument i seg selv mot å snu rekkefølgen, men bør heller tas i betraktning ved utforming av regelen.

Når det gjelder forholdet til tiltalte, er departementet enig i at det kan være en fordel for tiltalte å høre den samlede anklagen før egen forklaring. Det er altså ikke slik at en endring av rekkefølgen på tiltaltes og fornærmedes forklaring ubetinget kan sies å svekke tiltaltes posisjon.

På den annen side vil en slik fordel for tiltalte kunne utgjøre en tilsvarende ulempe for påtalemyndigheten, slik riksadvokaten og enkelte statsadvokatembeter har pekt på i høringen, slik at hensynet til en effektiv strafforfølgning kan være et argument mot å snu rekkefølgen.

Mot å snu forklaringene har utvalget og flere høringsinstanser videre påpekt at det kan skape en psykologisk slagside dersom fornærmede forklarer seg først. Tiltaltes forklaring kan i større grad bli holdt opp mot fornærmedes forklaring i stedet for å bli vurdert selvstendig. Departementet er enig i at dette kan være et sentralt hensyn mot å snu rekkefølgen på forklaringene. Hvilken rekkefølge forklaringer blir presentert i, kan tenkes å ha en viss betydning for hvordan de blir bedømt, men dette har nok særlig betydning der man utsettes for ensidige inntrykk av noe varighet før motforestillinger presenteres. I dette tilfellet kommer forklaringene rett etter hverandre slik at rekkefølgeeffekten vil ha mindre betydning.

For å motvirke at retten får et for ensidig inntrykk før tiltalte forklarer seg, kan det tenkes at forsvarens mulighet til å kommentere aktors inn-

ledningsforedrag burde benyttes i noe større utstrekning enn i dag.

Det er vanskelig å ha noen sikker oppfatning av den taktiske betydningen av rekkefølgen på fornærmedes og tiltaltes forklaringer. Dette bekreftes også av høringen. Retningsgivende for valget bør derfor ikke først og fremst være antakelser om taktiske fordeler eller ulemper, men om det er mulig å styrke fornærmedes posisjon uten å svekke tiltaltes rettigheter. Reformen som følge av Fornærmedeutvalgets utredning har nettopp som formål å styrke fornærmedes rettigheter der dette kan gjøres uten å komme i konflikt med andre grunnleggende prosessuelle hensyn.

Departementet vil dessuten understreke at det ikke er noe krav etter internasjonale forpliktelser at tiltalte skal forklare seg først. Det avgjørende i forhold til tiltaltes forsvar, er særlig at hans rett til kontradiksjon og eksaminasjon ikke svekkes. At fornærmede forklarer seg først, vil ikke svekke tiltaltes muligheter til å forsvare seg mot anklagen. I Sverige og Finland forklarer fornærmede seg først uten at dette synes å by på problemer for tiltaltes forsvar.

Departementet har derfor kommet til at fornærmede i visse saker bør forklare seg før tiltalte. Departementet foreslår at regelen i første omgang begrenses til saker med bistandsadvokat. Dette gir mulighet til å prøve ut ordningen i noen saker.

Departementet foreslår videre at regelen ikke utformes absolutt. Det er behov for å åpne for en viss fleksibilitet siden bevissituasjonen og andre forhold kan variere fra sak til sak. Samtidig er det viktig med forutberegnelighet og likeartet praksis.

Departementet foreslår at regelen utformes slik at fornærmede med bistandsadvokat *som hovedregel* skal forklare seg først. Dersom påtalemyndigheten i en sak mener at det er best å fravike den normale forklaringsrekkefølgen (som etter forslaget vil være at fornærmede forklarer seg først), vil det være naturlig at dette angis i bevisoppgaven. Om tiltalte protesterer, må retten ta stilling til forklaringsrekkefølgen. Dette bør i så fall gjøres under forberedelsen til hovedforhandlingen.

Dersom det er flere fornærmede i samme sak, bør løsningen være at tiltalte forklarer seg etter hver fornærmet, slik ordningen er i svensk og finsk rett. De fornærmede i slike saker bør heller ikke være til stede under forhandlingen før egen forklaring.

Se forslag til ny § 289 a første ledd og merknaden til bestemmelsen.

Rett til å være til stede under hele hovedforhandlingen for andre fornærmede

Siden utvalgets forslag om at fornærmede skulle forklare seg før tiltalte gjaldt alle fornærmede, oppsto det etter utvalgets forslag ingen konflikt med straffeprosessloven § 129 første ledd annet punktum om at vitner som hovedregel ikke bør være til stede under forhandlingene før de selv her avhørt under hovedforhandlingen.

Departementet foreslår at bare fornærmede med bistandsadvokat skal forklare seg før tiltalte. Andre fornærmede skal fortsatt forklare seg etter tiltalte. Departementet mener likevel at alle fornærmede bør ha anledning til å være til stede under hele hovedforhandlingen, også under tiltaltes forklaring, uavhengig av tidspunktet for egen forklaring. Departementet viser til den sterke interessen fornærmede har i å kunne være til stede under hele hovedforhandlingen. Retten til tilstedeværelse er en forutsetning for utøvelsen av andre prosessuelle rettigheter, som for eksempel rett til å stille spørsmål til tiltalte. Hensynene bak straffeprosessloven § 129 første ledd annet punktum, at vitner ikke skal kunne tilpasse sine forklaringer til det som blir forklart av andre, har ikke like stor vekt overfor fornærmede som for vanlige vitner siden fornærmede har hatt rett til innsyn i dokumentene gjennom hele straffesaksbehandlingen. Fornærmede vil også normalt ha avgitt forklaring under etterforskingen som kan leses opp dersom fornærmede endrer forklaring under hovedforhandlingen etter å ha hørt tiltaltes forklaring i retten.

Se endringsforslag til straffeprosessloven § 129 første ledd annet punktum og merknad til bestemmelsen.

9.8.2 Etterlattes rett til å være til stede under hele hovedforhandlingen og tidspunktet for etterlattes forklaring

Etter *gjeldende rett* gjelder hovedregelen i straffeprosessloven § 129 første ledd annet punktum om at vitner ikke skal overvære forhandlingen før de selv er avhørt under hovedforhandlingen også for etterlatte.

Når etterlatte forklarer seg, skjer dette gjerne på et nokså sent stadium i bevisførselen. Hvis det ikke gjøres unntak, kan regelen i straffeprosessloven § 129 dermed forhindre de etterlatte i å følge store deler av hovedforhandlingen. For etterlatte som selv fremmer krav etter straffeprosessloven § 428, gjelder ikke begrensningen i retten til å

være til stede. Retten kan også ellers tillate at etterlatte overhører forhandlingene før egen forklaring.

Utvalget foreslår at etterlatte som hovedregel ikke skal forklare seg før tiltalte, men at de likevel skal kunne være til stede under hele hovedforhandlingen. Fra utredningen kapittel 10.8.1 side 175 gjengis:

«Utvalget foreslår i punkt 9.8.3.2 at fornærmede skal forklare seg før tiltalte og dermed gis rett til å være til stede under hele hovedforhandlingen, selv om vedkommende skal vitne i saken. Utvalget er kommet til at også etterlatte som hovedregel bør få være til stede under hele hovedforhandlingen uavhengig av om de skal vitne. Normalt vil det ikke være naturlig å la etterlatte forklare seg først på samme måte som den fornærmede. Etterlatte vil sjelden kjenne til hendelsesforløpet på en måte som gjør det naturlig at deres forklaring er den første. På den annen side gjør nettopp det typiske innholdet i etterlattes eventuelle forklaringer (hvordan handlingen har virket inn på dem, spørsmål om fornærmedes personlighet, vaner, handlemåter og lignende) at det ikke er samme betenkeligheter ved å la etterlatte høre på andre vitneforklaringer før de selv vitner. Utvalget foreslår derfor at avdødes ektefelle eller samboer, foreldre og myndige barn gis rett til å være til stede under hele hovedforhandlingen. Retten bør imidlertid, etter en konkret vurdering av bevisituasjonen, kunne bestemme at de etterlatte skal forklare seg før tiltalte, se forslag til annet ledd i ny § 289 a i straffeprosessloven.»

Advokatforeningen og *Kvinnefronten* støtter forslaget om at etterlatte bør få være til stede under hele hovedforhandlingen, og at de etterlatte kan gis anledning til å få forklare seg før tiltalte.

Departementet slutter seg til utvalgets synspunkter, se endringsforslag til straffeprosessloven § 129 første ledd annet punktum og forslag til ny § 289 a tredje ledd i straffeprosessloven.

9.8.3 Utvisning av tiltalte under forklaringene

Etter *gjeldende rett* kan retten beslutte at tiltalte eller andre personer i visse tilfeller skal forlate rettssalen mens et vitne – herunder fornærmede og etterlatte – blir avhørt. Straffeprosessloven § 284 første ledd første punktum jf. fjerde punktum fastsetter at retten kan beslutte dette såfremt det er særlig grunn til å frykte for at en uforbeholden forklaring ellers ikke vil bli gitt. Etter straffeprosessloven § 284 første ledd femte punktum kan retten ved avhør av fornærmede eller et vitne under 18 år beslutte at tiltalte eller andre skal forlate rettssalen

også dersom særlige grunner gjør at hensynet til fornærmede eller vitnet tilsier det.

Fornærmede og vitner under 18 år er altså gitt en sterkere rett til å forklare seg uten tiltalte til stede. Det kreves ikke i disse tilfellene at tiltaltes tilstedeværelse kan innebære at en uforbeholden forklaring ellers ikke vil bli gitt. Det samme gjelder etter sjetten punktum ved avhør av den som hadde foreldreansvar eller var verge for fornærmede i saker som nevnt i § 107 a annet ledd første og annet punktum.

Utvalgets flertall, alle unntatt Stabell, foreslår en utvidelse av kretsen av etterlatte som skal gis dette sterkere vernet. Forslaget er i tråd med utvalgets generelle synspunkter på hvilke etterlatte som bør gis styrkede rettigheter. *Utvalgets mindretall*, Stabell, mener at det ikke er behov for en slik utvidelse av straffeprosessloven § 284. Stabell mener at hensynet bak regelen – belastningen ved å møte tiltalte i retten – ikke i samme grad gjør seg gjeldende overfor etterlatte som ikke direkte har opplevd den handlingen som straffesaken gjelder.

Få *høringsinstanser* har uttalt seg direkte om denne problemstillingen. *Advokatforeningen* støtter utvalgets flertallsforslag, mens *Agder lagmannsrett* og *Forsvarergruppen av 1977* støtter utvalgets mindretall.

Departementet mener det er viktig at regelverket ikke gjøres unødige komplisert med mange forskjellige avgrensninger av rettighetshavere i ulike bestemmelser.

Utvalget har foreslått et system der avgrensningen av etterlatte blir bestemt generelt for hele straffeprosessloven. Departementet er enig i en slik lovteknisk løsning, og foreslår derfor at kretsen av etterlatte er den samme i straffeprosessloven § 284.

9.8.4 Victim impact statement

Utvalget foreslår å lovfeste at fornærmede og etterlatte med særlige rettigheter, det vil si de (fornærmede og etterlatte) som har bistandsadvokat, skal gis anledning til å gi en sammenhengende forklaring om virkningene av den handlingen som straffesaken gjelder (såkalt victim impact statement), uavhengig av om det fremmes erstatningskrav, se utredningen kapittel 9.8.4 side 154. En slik uttrykkelig rett finnes ikke i *gjeldende rett*.

I *høringen* får forslaget støtte av et stort flertall av de instansene som uttaler seg spesifikt om dette spørsmålet. Dette gjelder *Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter, Det nasjonale statsadvokatembetet, Asker og Bærum politidistrikt, Barneombudet, Kvin-*

nefronten, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Norges Kvinne- og Familieforbund og Støttesenter mot Incest – Oslo.

Flere instanser mener at denne retten bør gjelde for alle fornærmede – ikke bare fornærmede med særlige rettigheter. Dette gjelder Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter, Det nasjonale statsadvokatembetet og Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Det nasjonale statsadvokatembetet peker på at det bør presiseres at regelen også gjelder i ankesaker med lagrette, altså i forklaringen under skyldspørsmålet. En annen løsning vil medføre at fornærmede må forklare seg to ganger.

Bare *Oslo politidistrikt* går imot innføringen av en slik regel. Oslo politidistrikt mener en slik regel virker noe anstrengt og at innholdet bør kunne fremkomme ved gode spørsmål fra retten og aktoratet.

Departementet er enig med utvalget i at fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat bør få anledning til å forklare seg om virkningene av den handlingen som straffesaken gjelder. En slik forklaring bør imidlertid ikke ses uavhengig av deres øvrige forklaringer i saken. I de tilfellene fornærmede og etterlatte forklarer seg for retten – enten som vitne eller som part dersom det fremmes erstatningskrav – bør en redegjørelse for hvordan lovbruddet har påvirket dem inngå som en del av forklaringen. Som påpekt at Oslo politidistrikt vil en slik forklaring fremkomme hvis retten og aktoratet stiller de riktige spørsmålene. Bistandsadvokaten vil også kunne bidra i denne sammenheng.

Fornærmede med bistandsadvokat vil som den store hovedregel forklare seg for retten. Unntak gjelder for fornærmede som forklarer seg ved bevisopptak, men i slike tilfeller antar departementet at vedkommende sjelden ønsker å møte i retten for å avgi forklaring om virkningene av lovbruddet.

Spørsmålet kommer på spissen for etterlatte som ikke fremmer erstatningskrav og som heller ikke avhøres som vitne i straffesaken. Departementet ser at denne personkretsen kan ha behov for å forklare seg om hvordan den straffbare handlingen har påvirket dem, og foreslår å innføre en rett til «victim impact statement» i slike tilfeller, se forslag til ny § 303 a i straffeprosessloven. Når noen har mistet livet som følge av en straffbar handling, har de etterlatte blitt hardt rammet, og slik departementet ser det bør ikke retten til å forklare seg om virkningene av lovbruddet avhenge av om etterlatte har bistandsadvokat. Ut fra prosessøkonomiske hensyn foreslår departementet

likevel at kretsen av rettighetshavere begrenses til å gjelde etterlatte i lovens rekkefølge.

Når departementet går inn for at virkningene av lovbruddet i utgangspunktet skal fremgå som en del av vitneforklaringen, følger det at regelen også gjelder i ankesaker med lagrette, altså i forklaringen under skyldspørsmålet. For etterlatte som ikke skal vitne, men bare forklare seg om virkningene av lovbruddet, blir det opp til retten å fastsette tidspunkt for forklaringen.

9.8.5 Prosessuelle rettigheter under bevisførselen

9.8.5.1 Utgangspunkter

Etter *gjeldende rett* har ikke fornærmede eller etterlatte prosessuelle rettigheter knyttet til bevisførselen om straffekravet. Fornærmede og etterlatte som fremmer sivile krav etter straffeprosessloven § 428, får imidlertid formell partsstatus med fulle partsrettigheter knyttet til det sivile kravet. Dette innebærer rett til å holde innledningsforedrag, til å stille spørsmål til tiltalte, vitner og sakkyndige, til å føre egne bevis, prosedere og til å nedlegge påstand. For en nærmere fremstilling av rettsstillingen når kravet fremmes etter straffeprosessloven § 428, se utredningen kapittel 3.5 side 63 flg.

Utvalgets flertall, alle unntatt Stabell, foreslår at fornærmede med bistandsadvokat skal gis prosessuelle rettigheter i tilknytning til bevisførselen.

Flertallet mener at fornærmedes interesse i at saken blir best mulig opplyst også her bør ivaretas ved at fornærmede gis prosessuelle rettigheter. *Mindretallet*, Stabell, mener at fornærmede ikke bør ha slike rettigheter i tilknytning til bevisførselen. Han mener at formålet med slik bevisførsel bare kan være å ivareta fornærmedes ønske om at tiltalte skal kjennes skyldig og eventuelt idømmes en straff.

Utvalgets flertall, alle unntatt Austegard, har kommet til at etterlatte med bistandsadvokat ikke bør gis utvidede prosessuelle rettigheter knyttet til bevisførselen. *Mindretallet*, Austegard, mener etterlatte med bistandsadvokat bør gis de samme rettighetene som fornærmede med bistandsadvokat. Fra utvalgets utredning kapittel 10.8.3 side 176-177 gjengis:

«Utvalgets flertall, alle unntatt Austegard, mener at de etterlatte ikke bør gis rett til å stille spørsmål til tiltalte og vitner, til å kommentere vitneførselen underveis eller å komme med en sluttreplik. I motsetning til de fornærmede, har de etterlatte normalt ikke vært direkte vit-

ner til handlingen, og de har derfor ikke særlige forutsetninger for å bidra til sakens opplysning. De etterlattes troverdighet blir heller ikke angrepet eller reist tvil om på samme måte som for de fornærmede. Prosessøkonomiske hensyn taler i disse sakene med større tyngde mot at saken belastes med prosesshandlinger fra en part som ikke har noe krav som domstolene skal ta stilling til. Flertallet har imidlertid forståelse for at de etterlatte kan ønske å imøtegå bevisførsel som er egnet til å skade avdødes omdømme. Flertallet foreslår derfor at etterlatte i prioritert rekkefølge gis rett til å forklare seg om bevisførsel knyttet til avdødes omdømme og at bistandsadvokaten gis rett til å stille spørsmål knyttet til dette tema.

Utvalgets mindretall, Austegard, mener at etterlatte med bistandsadvokat bør gis samme rettigheter under hovedforhandlingen som det utvalget foreslår for fornærmede med særlige rettigheter. Noen etterlatte setter seg grundig inn i saken og har også synspunkter på etterforskningen eller på bevisføringen i retten. Enkelte etterlatte har gitt uttrykk for at de har gitt innspill av faktisk og rettslig karakter som aktor har benyttet, og som har hatt betydning for dommen i saken. Noen etterlatte har opplevd aktor som dårlig forberedt, uengasjert eller uerfaren, og har ønsket å kunne supplere bevisførselen.

Flertallet har forståelse for at noen etterlatte kan ønske å bidra sterkere under iretteføringen av saken. I praksis bør dette kunne løses gjennom uformell kontakt mellom de etterlatte, eventuelt gjennom bistandsadvokaten, og aktor.»

Et stort flertall av *høringsinstansene* støtter utvalgets forslag om å gi fornærmede med bistandsadvokat visse prosessuelle rettigheter i tilknytning til bevisførselen.

Få høringsinstanser har direkte kommentert spørsmålet om etterlatte med bistandsadvokat bør gis samme rettigheter som fornærmede med bistandsadvokat. Bare *Nordland statsadvokatembeter* støtter eksplisitt en generell avgrensning til fornærmede.

Kristoffer Inderberg Bastiansens minnefond mener etterlatte bør ha samme rettigheter som fornærmede. *Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress* støtter i sin uttalelse at etterlatte gjennom bistandsadvokaten skal gis anledning til å stille spørsmål på linje med fornærmede.

Departementet er enig i at fornærmede med bistandsadvokat bør gis prosessuelle rettigheter under hovedforhandlingen uavhengig av om det fremmes erstatningskrav eller ikke. Som utvalgets flertall mener departementet at det avgjø-

rende er fornærmedes tilknytning til saken og legitime interesse i at saken blir best mulig opplyst.

Noen fornærmede ønsker av forskjellige grunner ikke å fremsette erstatnings- eller oppreisningskrav. Enkelte har gitt uttrykk for at dette vil være «skitne penger» for dem, eller at de ikke ønsker «å få betalt» for det de har vært gjennom. Noen er også bekymret for at omverdenen skal oppfatte det som at de går til sak «for pengenes skyld». Hvorvidt de fornærmede ønsker å kreve oppreisning eller erstatning eller ikke, bør ikke være utslagsgivende for hvilke kjernerettigheter de bør ha under hovedforhandlingen.

Departementet mener videre gode grunner kan tale for at også etterlatte bør få nytte godt av noen av de rettighetene som foreslås for fornærmede.

Utvalgets begrunnelse for å gi fornærmede prosessuelle rettigheter knyttet til bevisførselen i straffekravet, er som det fremgår foran i kapittel 9.8.7.1 dels knyttet til sakens opplysning, men også dels at den nære tilknytningen som fornærmede har til saken, og at «det er viktig for tilliten til de avgjørelser som treffes at alle berørte gis tilstrekkelig anledning til å delta i prosessen».

Departementet er enig med utvalget i at fornærmede rent faktisk som oftest vil ha en annen mulighet enn etterlatte til å opplyse saken siden de etterlatte normalt ikke har vært til stede under den handlingen som straffesaken gjelder. De andre hensynene som utvalget nevner, har imidlertid vekt også i forhold til etterlatte.

I tillegg taler retts tekniske og pedagogiske hensyn for en likebehandling av fornærmede og etterlatte: Det er som fremhevet tidligere et hensyn i seg selv at det ikke etableres for mange forskjellige prosessuelle spor for ulike typer saker. Det kan virke kompliserende om bistandsadvokatens kompetanse i retten skal variere etter hvorvidt klienten er fornærmet eller etterlatt.

Departementet foreslår etter dette at de prosessuelle rettighetene under bevisførselen skal tilkomme både fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat. Se nærmere om de enkelte rettighetene i 9.8.5.2 – 9.8.5.4 nedenfor.

9.8.5.2 Rett til å stille supplerende spørsmål

Etter *gieldende rett* har ikke fornærmede og etterlatte rett til å stille spørsmål under hovedforhandlingen, med mindre de fremmer sivile krav etter § 428.

Utvalgets flertall, alle unntatt Stabell, foreslår at bistandsadvokaten til fornærmede skal kunne stille supplerende spørsmål til tiltalte, vitner og

sakkynndige, se utredningen kapittel 9.8.6.3, side 155-156. Flertallet understreker at det er tale om en rett til å stille *supplerende* spørsmål – etter at aktor og forsvareren har gjort seg ferdig med sine eksaminasjoner. *Et mindretall*, Stabell, mener generelt at fornærmede ikke bør gis slike rettigheter knyttet til bevisførselen om straffekravet, se 9.8.5.1 foran. *Et annet mindretall*, Austegard, mener at en slik rett også burde gis til etterlatte med bistandsadvokat, se 9.8.5.1 foran.

Et flertall av *høringsinstansene* støtter utvalgets flertallsforslag. Dette gjelder *Agder lagmannsrett, Borgarting lagmannsrett, Agder statsadvokatembeter, Hordaland statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Advokatforeningen, Barneombudet, DIXI Ressurssenter for voldtatte, Dommerforeningen, Kvinnefronten, Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress, Norges Kvinne- og Familieforbund, Norsk Kvinnesaksforening, Redd Barna og Støttesenter mot Incest – Oslo*.

Følgende høringsinstanser går imot flertallets forslag:

Nordmøre tingrett, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Politihøgskolen, Forsvarergruppen av 1977 og JURK.

Kristoffer Inderberg Bastiansens minnefond mener retten til å stille supplerende spørsmål også bør tilkomme etterlatte.

Departementet viderefører utvalgets forslag om at bistandsadvokaten bør kunne stille supplerende spørsmål til tiltalte, vitner og sakkynndige. Departementet mener denne retten bør tilkomme bistandsadvokat for både fornærmede og etterlatte, jf. 9.8.5.1 foran. Fornærmede og etterlatte som fremmer erstatningskrav etter straffeprosessloven § 428 har allerede etter gjeldende regelverk en mulighet til å stille spørsmål som i praksis vil knytte seg til samme tema som det strafferettslige skyld- og straffespørsmålet. Adgangen til å stille spørsmål vil kunne bidra til å opplyse saken.

Departementet understreker at det er tale om supplerende spørsmål. Det er ikke meningen at bistandsadvokaten skal foreta noen repeterende utspørring av tiltalte eller vitner. Spørsmålsstillingen skjer under kontroll av dommeren. På denne bakgrunn antar departementet at forslaget heller ikke medfører noen forlengelse av saken.

Se for øvrig forslag til ny § 291 a i straffeprosessloven og merknaden til bestemmelsen.

9.8.5.3 Rett til å kommentere bevisførselen

Etter *gjeldende rett* har ikke fornærmede og etterlatte rett til å kommentere bevisførselen.

Utvalgets flertall, alle unntatt Stabell, foreslår at fornærmede med særlige rettigheter skal gis samme adgang som tiltalte til å be om å få uttale seg etter vitneforklaringer og opplesning av skriftlige bevis, se utredningen kapittel 9.8.6.5 side 157-158. Fornærmede bør dessuten kunne be om å få uttale seg etter tiltaltes forklaring.

Begrunnelsen for forslaget er at fornærmede i denne typen saker som oftest kjenner saksforholdet meget godt og derfor har særlige forutsetninger for å bidra til sakens opplysning. Som for tiltalte er det opp til retten å avgjøre om anmodningen om å få uttale seg skal tas til følge. *Et mindretall*, Stabell, mener at fornærmede ikke bør gis slik rett. Behovet for bidrag til sakens opplysning ivaretas etter mindretallets mening godt nok ved fornærmedes egen forklaring og ved at aktor gis adgang til å stille tilleggsspørsmål til fornærmede. Et annet mindretall, Austegard, mener retten også bør tilkomme etterlatte med bistandsadvokat.

I *høringen* har flertallet av instansene som uttaler seg om dette spørsmålet, støttet flertallets forslag. Dette gjelder *Agder lagmannsrett, Agder statsadvokatembeter, Hordaland statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, DIXI Ressurssenter for voldtatte, Kvinnefronten, Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress, Norges Kvinne- og Familieforbund, Norsk Kvinnesaksforening og Støttesenter mot Incest – Oslo*.

Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress mener rettigheten bør tilkomme alle fornærmede, ikke bare fornærmede med bistandsadvokat.

Borgarting lagmannsrett er i tvil om fornærmede bør gis slik rett. Lagmannsretten mener hensynet til sakens opplysning er tilstrekkelig ivaretatt gjennom muligheten til å foreslå supplerende bevisførsel og til å stille spørsmål.

Dommerforeningen og Forsvarergruppen av 1977 har gått imot utvalgets forslag. Dommerforeningen mener at bistandsadvokaten heller i slike saker bør be om et supplerende avhør av fornærmede hvis det er sider ved bevisførselen fornærmede ønsker å uttale seg om.

Departementet viderefører utvalgets flertallsforslag, men foreslår i tillegg at rettigheten skal tilkomme etterlatte med bistandsadvokat, jf. 9.8.5.1 foran. Som for andre rettigheter forutsetter departementet at muligheten til å kommentere bevisførselen utøves under kyndig veiledning av bistandsadvokaten og ellers innenfor de rammer som retten setter.

Det vises til forslag til nytt annet og tredje punktum i straffeprosessloven § 303 og merknaden til bestemmelsen.

9.8.5.4 Rett til sluttbemerkning

Etter *gjeldende rett* har ikke fornærmede eller etterlatte noen rett til sluttreplik.

Utvalgets flertall, alle unntatt Stabell, foreslår at fornærmede med særlige rettigheter skal ha rett til sluttreplik på linje med tiltalte, se utredningen kapittel 9.8.6.5 side 157-158. Flertallet forutsetter at eventuell bruk av denne rettigheten utøves under veiledning av bistandsadvokaten. Et mindretall, Stabell, mener fornærmede ikke burde gis denne rettigheten. Et annet mindretall, Austegard, mener rettigheten også bør tilkomme etterlatte med bistandsadvokat.

Blant *høringsinstansene* som direkte har uttalt seg om forslaget, støtter følgende instanser utvalgets flertall: *Agder lagmannsrett, Trondheim tingrett, Nordmøre tingrett, Agder statsadvokatembeter, Hordaland statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Barneombudet, Kvinnefronten, Norges Kvinne- og Familieforbund og Støttesenter mot Incest – Oslo.*

Bare *Borgarting lagmannsrett og Forsvarergruppen av 1977* har gått imot flertallets forslag.

Flere av instansene påpeker at bestemmelsen må utformes mer presist slik at det fremgår at tiltalte skal ha siste ord. Fornærmedes eventuelle sluttreplik må komme før tiltaltes.

Departementet går inn for at både fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat bør få anledning til en sluttbemerkning. Det forutsettes at rettigheten utøves under veiledning av bistandsadvokaten. Departementet er enig med høringsinstansene i at regelen bør utformes slik at det fremgår klart at tiltalte skal gis siste ord.

Se forslag til nytt tredje punktum i § 304 første ledd og merknadene til bestemmelsen.

9.8.5.5 Prosedyre over skyld- og straffespørsmålet

Etter *gjeldende rett* har ikke fornærmede eller etterlatte noen rett til selvstendig prosedyre over skyld- eller straffespørsmålet.

Utvalget har ikke foreslått at fornærmede eller etterlatte ved bistandsadvokaten skal gis noen rett til selvstendig prosedyre over det strafferettslige skyld- eller straffespørsmålet. Utvalget mener en slik rettighet vil bryte med prinsippet om at det er staten som strafforfølger, se utredningen kapittel 8.3, på side 127. I tilfeller der fornærmede eller etterlatte har fremmet sivile krav etter straffeprosessloven § 3 jf. § 428, vil tema for prosedyren for dette kravet ha mye til felles med tema for aktors prosedyre knyttet til straffekravet.

Ingen *høringsinstanser* synes å ha kommentert dette spørsmålet direkte.

Departementet slutter seg til utvalgets vurdering og foreslår ikke en rett til selvstendig prosedyre over skyld- eller straffespørsmålet.

9.8.6 Rett til å uttale seg om prosessuelle spørsmål

Bistandsadvokaten skal etter *gjeldende rett* gis adgang til å uttale seg om prosessuelle spørsmål som angår fornærmede, jf. straffeprosessloven § 107 c fjerde ledd første punktum. *Utvalget* drøfter i utredningen om bistandsadvokaten også bør gis anledning til å uttale seg om spørsmål som ikke direkte angår fornærmede eller etterlatte, men som likevel kan ha betydning for deres rettsstilling, se utredningen kapittel 11.2.7 side 183. Som eksempel nevnes spørsmål om andre vitners forklaringsplikt, om opplesning av andre vitners eller tiltaltes politiforklaring, om anonyme vitner, om avskjæring av bevis osv. Utvalget viser til at slike spørsmål i noe videre forstand kan sies å angå fornærmedes og etterlattes interesse i at saken opplyses.

Fra utredningen kapittel 11.2.7 på side 183 gjengis:

«Utvalgets flertall, alle unntatt Austegard, er kommet til at fornærmedes interesse i å uttale seg om slike spørsmål må vike, og at bistandsadvokaten derfor fortsatt bare skal ha rett til å uttale seg om prosessuelle spørsmål som angår fornærmede og etterlatte. En regel som gir bistandsadvokaten rett til å uttale seg om alle prosessuelle spørsmål, vil ikke være forenlig med hovedsynspunktet om at det er aktor som på statens vegne fremmer straffekravet og som må ha den prosessuelle styring av saken på statens side. En slik generell bestemmelse vil også være prosessøkonomisk uheldig. For å skape større klarhet i hva bistandsadvokaten kan uttale seg om, kunne man tenkt seg en regel som gir anvisning på en konkret vurdering av hva som med rette kan anses å «angå fornærmede». Dette er imidlertid vanskelig å angi presist og utvalget går ikke videre med dette.

Utvalgets mindretall, Austegard, foreslår at bistandsadvokaten gis anledning til å uttale seg om alle prosessuelle spørsmål som oppstår under hovedforhandlingen. Avgjørelsen av prosessuelle spørsmål har som oftest direkte eller indirekte betydning for sakens opplysning. Fornærmede og etterlatte har derfor en legitim interesse i å få uttale seg. Austegard kan heller ikke se at en slik uttalerett vil krenke noen berettigede interesser.

Austegard foreslår dessuten at bistandsadvokaten gis utskytingsrett ved etableringen av

lagretten på linje med aktor og forsvarer. Austegard viser til at forsvarerne i saker som gjelder overgrep mot barn ikke sjelden bruker utskytingsretten til å utelukke personer som har gode kunnskaper om barn, for eksempel lærere eller ansatte i barnevernet. Hvis bistandsadvokaten også gis utskytingsrett, vil skadevirkningene ved forsvarers utskytingsrett i noen grad bli redusert, ved at det maksimalt antall personer som forsvarer kan skyte ut vil bli gå ned fra tre til to lagrettemedlemmer. Utvalgets flertall mener i tråd med det som er sagt ovenfor om at aktor bør ha den prosessuelle styringen av straffesaken på statens vegne, at bistandsadvokaten ikke bør gis en slik rett.»

I *høringen* har *Advokatforeningen* støttet at bistandsadvokaten bør ha rett til å uttale seg om alle prosessuelle spørsmål under hovedforhandling, mens *Agder lagmannsrett* mener at bistandsadvokaten ikke burde gis slik rett og heller ingen utskytingsrett i lagrettesaker.

De p a r t e m e n t e t er enig i at fornærmede og etterlatte kan ha interesse i prosessuelle spørsmål selv om de ikke direkte angår deres egen rettsstilling. Denne mer indirekte interessen må veies mot hensynet til påtalemyndighetens ansvar for strafforfølgningen og effektivitetshensyn. Departementet har kommet til at bistandsadvokaten ikke bør gis en lovfestet rett til å uttale seg om prosessuelle spørsmål som ikke direkte angår fornærmede eller etterlatte. Hva som angår fornærmede eller etterlatte, bør imidlertid ikke fortolkes for strengt. Også utenom de tilfeller der bistandsadvokaten har en lovfestet rett til å uttale seg, kan det dessuten i noen sammenhenger være naturlig å høre bistandsadvokatens syn.

Departementet er enig med utvalgets flertall og *Agder lagmannsrett* i at bistandsadvokaten ikke bør gis utskytingsrett i lagrettesaker, og fremmer ikke forslag om det.

9.8.7 Godtgjørelse

Etter *gjeldende rett* har vitner krav på godtgjørelse, jf. lov 21. juli 1916 nr. 2 om vitners og sakkynndiges godtgjørelse m.v. (vitnegodtgjørelsesloven) § 1 jf. §§ 2 og 5. Fornærmede og etterlatte har bare krav på godtgjørelse når de innkalles som vitne og for den tiden de vitner. I straffesaker hvor noen under 18 år er død som følge av en straffbar handling har likevel den som hadde foreldreansvar eller var verge for fornærmede og som følger hovedforhandling krav på godtgjørelse som for vitner, jf. § 1 annet ledd. Det samme gjelder dersom fornærmede hadde fylt 18 år på handlingstidspunktet og

særlige forhold foreligger. Den som hadde foreldreansvaret eller var verge kan i stedet peke ut en annen person som kan fremme krav. Hvis bare én hadde foreldreansvaret eller var verge, kan vedkommende peke ut en annen person som også kan fremme krav.

Vitnegodtgjørelsesloven § 6 gir i dag rett til godtgjørelse for ledsager som vitnet trenger på grunn av «legemsfeil, sykdom, alder eller svakelighet». Videre har barnets foreldre eller en foresatt krav på godtgjørelse som for vitner når de ledsager barn under 16 år som vitner i retten, jf. straffeprosessloven § 128 annet ledd.

Utvalget foreslår enstemmig at *fornærmede* med bistandsadvokat skal gis rett til godtgjørelse for tilstedeværelse under hele hovedforhandlingen, jf. utredningen kapittel 9.8.7 side 158.

For godtgjørelse til *etterlatte* har utvalget delt seg i et flertall og mindretall. *Flertallet* – alle unntatt Kallerud og Stabell – mener at slik godtgjørelse burde gis til alle etterlatte som nevnt i forslaget til straffeprosessloven § 93 a og i tillegg avdødes søsken og steforeldre. *Mindretallet* – Kallerud og Stabell – mener slik godtgjørelse bare bør gis til etterlatte som nevnt i forslaget til straffeprosessloven § 93 a (ektefelle/samboer, myndige barn, foreldre) i prioritert rekkefølge. Det vises til utredningen kapittel 10.8.1 side 175–176.

Utvalget foreslår også utvidelser i retten til godtgjørelse for *ledsagere*. Utvalget foreslår å gi retten en skjønsmessig adgang til i særlige tilfeller å dekke omkostninger til ledsager for fornærmede og etterlatte ved hovedforhandlingen, jf. utredningen kapittel 9.8.7 side 158.

Utvalget foreslår videre at den som har foreldreansvaret eller er verge for et barn skal kunne følge hovedforhandlingen med rett til godtgjørelse, selv om barnet ikke skal vitne. Forslaget er begrenset til saker hvor barnet har fått oppnevnt bistandsadvokat. Det foreslås at foreldrene i slike tilfelle også kan ha med en ledsager som gis rett til godtgjørelse.

Ingen *høringsinstanser* synes å ha innvendinger mot forslagene om økt godtgjørelse til fornærmede eller ledsager. Når det gjelder godtgjørelse til etterlatte, har bare *Oslo politidistrikt* eksplisitt støttet utvalgets flertallsforslag mens *Asker og Bærum politidistrikt*, *Politidirektoratet* og *Forsvarergruppen av 1977* støtter utvalgets mindretallsforslag.

Slik d e p a r t e m e n t e t ser det, har fornærmede som har vært utsatt for en alvorlig integritetskrenkelse og etterlatte et legitimt behov for å følge hovedforhandlingen ut over egen vitneforklaring. Departementet er derfor enig med utvalget i

at denne personkretsen bør gis rett til godtgjørelse for tilstedeværelse under hele hovedforhandlingen, jf. forslag til endringer i vitnegodtgjørelsesloven § 1 annet ledd.

Når det gjelder kretsen av etterlatte som bør gis godtgjørelse som vitner, er departementet enig med utvalgets flertall. Departementet foreslår derfor at retten til godtgjørelse skal tilkomme alle etterlatte som nevnt i forslaget til straffeprosessloven § 93 a (ektefelle/samboer, myndige barn, foreldre) og i tillegg avdødes søsken og steforeldre. I vurderingen har departementet lagt avgjørende vekt på at familien i en slik situasjon bør kunne være samlet, uten hinder av omkostningene forbundet med deltakelsen.

Departementet foreslår videreført regelen i gjeldende § 1 annet ledd i.f. i vitnegodtgjørelsesloven om at den som hadde foreldreansvaret alene i saker der et barn under 18 år er død som følge av en straffbar handling kan peke ut en annen person som også kan kreve godtgjørelse som vitne. Det foreslås imidlertid den endring at retten ikke skal gjelde for verger. Dette er i samsvar med utvalgets og departementets generelle synspunkt på at vergen ikke bør inngå i kretsen av etterlatte med prosessuelle rettigheter, se 8.3.3 foran.

Departementet foreslår, i likhet med utvalgets flertall, ikke videreført regelen i vitnegodtgjørelsesloven § 1 annet ledd tredje punktum om at den som hadde foreldreansvaret eller var verge *i stedet* kan peke ut en annen person som kan fremme krav. Det antas at det ikke er behov for en slik regel tatt i betraktning forslaget om utvidelse av kretsen av etterlatte som gis selvstendig rett til godtgjørelse for å følge hovedforhandlingen.

Departementet er også enig i utvalgets forslag om utvidelse av retten til godtgjørelse for ledsagere, se forslag til vitnegodtgjørelsesloven § 6 første ledd nytt annet punktum. Det foreslås en rett til godtgjørelse for ledsagere for vitner, fornærmede og etterlatte som nevnt i vitnegodtgjørelsesloven § 1 i tilfeller der de har hatt behov for ledsager av andre særlige grunner enn dem som er nevnt i vitnegodtgjørelsesloven § 6 første ledd første punktum (legemsfeil, sykdom, alder eller svakelighet). En slik regel vil åpne for at retten kan gi ledsageren for fornærmede og etterlatte i alvorlige straffesaker godtgjørelse uten at det er nødvendig å definere behovet som sykdom eller lignende.

I Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile saker (tvisteloven) foreslo departementet endringer i vitnegodtgjørelsesloven § 1 annet punktum, for å gi ledsagere for barn, alvorlig sinnslidende eller betydelig psykisk utviklingshemmede samme rett til godtgjørelse som

vitner. Lovendringen er vedtatt, og trer i kraft 1. januar 2008. Ledsagere for denne persongruppen vil imidlertid som regel ha krav på godtgjørelse også etter den vanlige regelen om ledsagere etter vitnegodtgjørelsesloven § 6. Forholdet til vitnegodtgjørelsesloven § 6 synes ikke vurdert i forarbeidene. Departementets forslag til en skjønnsmessig bestemmelse om godtgjørelse for ledsagere, vil også kunne dekke de tilfeller som lovendringen tar sikte på. Endringene i vitnegodtgjørelsesloven § 1 annet punktum som følge av tvisteloven § 37-3 nr. 6 foreslås derfor opphevet.

I saker hvor barn er tilkjent bistandsadvokat, bør foreldre eller vergen etter departementets syn gis økonomisk anledning til å følge hovedforhandlingen selv om barnet ikke skal vitne. Foreldrene har da ikke krav på godtgjørelse som ledsagere. Departementet støtter utvalgets forslag om å utvide retten til vitnegodtgjørelse i slike tilfeller, se forslag til § 6 nytt annet ledd. Bestemmelsen vil typisk komme til anvendelse der barnet er avhørt ved dommeravhør som spilles av i retten. Fordi en del av sakene med mindreårige fornærmede gjelder tilfeller der foreldrene eller en av dem er tiltalt, bør retten til godtgjørelse også tilfalle en oppnevnt verge. I denne sammenheng er derfor vergen gitt samme rettighet som de som har foreldreansvaret.

I tilfeller foreldre eller vergen gis godtgjørelse for å følge hovedforhandling uten at barnet skal vitne, foreslår departementet at de i særlige tilfeller skal ha rett til å ha med en ledsager som også gis rett til godtgjørelse. Bestemmelsen om ledsager i § 6 første ledd foreslås derfor gitt tilsvarende anvendelse. Dette vil særlig være aktuelt i tilfeller hvor én har foreldreansvaret alene.

9.9 Saker som avgjøres ved tilståelsesdom

9.9.1 Gjeldende rett

Hvis siktede i saker om straffbare handlinger som ikke kan medføre fengsel i mer enn 10 år, innen retten avgir en uforeholden tilståelse som styrkes av øvrige opplysninger, kan saken pådømmes som tilståelsessak etter straffeprosessloven § 248. Dette er en forenklet behandling hvor det ikke utferdiges tiltalebeslutning, ikke avholdes hovedforhandling og normalt ikke avhøres vitner. At saken fremmes som tilståelsessak har flere konsekvenser for fornærmedes rettsstilling. Fra utredningen kapittel 9.9.1 side 160 gjengis:

«I motsetning til hva som er regelen når det reises tiltale, har påtalemyndigheten ikke plikt til

å underrette fornærmede om at påtalemyndigheten begjærer saken avgjort ved tilståelsesdom eller om at fornærmede har rett til å gjøre seg kjent med siktelsen.

Fornærmede har ikke rett til å klage til overordnet påtalemyndighet over påtalemyndighetens beslutning om å begjære saken pådømt ved tilståelsesdom eller over utformingen av siktelsen. Ved tiltale har fornærmede rett til å klage over utformingen av tiltalebeslutningen.

Siden de fornærmede ikke blir innkalt som vitne til rettsmøtet, får de normalt ikke vite at saken blir behandlet som tilståelsessak, eller når og hvor rettsmøtet blir holdt.

Ved tilståelsesdom er fornærmede avskåret fra å fremme erstatningskravet selv etter straffeprosessloven § 428 siden denne bestemmelsen bare gjelder når det holdes hovedforhandling i saken.

Det er uklart om fornærmede som har fremmet erstatningskrav gjennom påtalemyndigheten har krav på underretning om når og hvor rettsmøtet holdes. I praksis gis ikke slik underretning.

Ved rettens avgjørelse av erstatningskravet gjelder et skjerpet beviskrav: Retten kan bare pådømme kravet i den utstrekning den finner det utvilsomt, jf. straffeprosessloven § 432 annet ledd.»

For en nærmere fremstilling av fornærmedes rettsstilling i saker som avgjøres ved tilståelsesdom, se utredningen kapittel 3.1.13 på side 41-42, og kapittel 9.9 side 160 flg.

9.9.2 Utvalgets forslag

Utvalget har vurdert hvorvidt fornærmedes rettsstilling i saker som avgjøres ved tilståelsesdom, bør styrkes, for eksempel ved at fornærmede gis underretning om at påtalemyndigheten begjærer saken pådømt som tilståelsessak, rett til å gjøre seg kjent med siktelsen og eventuelt klagerett over siktelsens utforming og rett til varsel om rettsmøtet om behandling av saken.

Utvalget har kommet til at det av prosessøkonomiske grunner ikke vil være ønskelig å innføre slike rettigheter generelt i tilståelsessaker.

De fleste saker som pådømmes som tilståelsessak, som mindre vinningslovbrudd, er ikke av en slik art at fornærmede normalt vil ha behov for eller interesse i varsel eller klagerett.

I saker som omfattes av bistandsadvokatordningen, særlig volds- og sedelighets sakene, ser utvalget annerledes på det. I slike saker kan fornærmede ha sterkere interesser knyttet til sakens behandling og behov for styrkede rettigheter.

Utvalget peker blant annet på at siktelsens utforming kan ha betydning for fornærmedes rett til erstatning eller oppreisning.

I disse sakene foreslår derfor utvalget at fornærmede skal underrettes om begjæringen om pådømmelse som tilståelsessak, gis anledning til å klage over at saken fremmes som tilståelsessak med den aktuelle siktelsen og rett til å varsel om rettsmøtet.

Underretning og klagerett over siktelsen vil medføre at fornærmede vil kunne klage over påtalemyndighetens subsumsjon eller over vurderingen av faktum på punkter som har betydning for valg av subsumsjon i disse sakene. Endringene foreslås gjennomført i straffeprosessloven § 59 a første og annet ledd og i påtaleinstruksen § 21-1 a.

Forslaget berører et begrenset antall saker siden de fleste sakstyper som gir rett til bistandsadvokat har en strafferamme eller karakter som utelukker pådømmelse som tilståelsessak.

En sak skal ikke pådømmes som tilståelsessak når retten finner det betenkelig, jf. straffeprosessloven § 248. Utvalget foreslår at det presiseres i straffeprosessloven § 248 at hensynet til fornærmedes interesser skal tas i betraktning ved rettens vurdering av om saken bør pådømmes som tilståelsessak. Det foreslås en tilsvarende bestemmelse i påtaleinstruksen § 21-1 om påtalemyndighetens vurdering av om den skal begjære saken pådømt som tilståelsessak.

Utvalget foreslår dessuten å utvide adgangen til å få pådømt sivile krav i alvorlige tilståelsesdomssaker, se nærmere nedenfor i 11.10.

9.9.3 Høringsinstansenes syn

Nordland statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter, Oslo politidistrikt, Barneombudet og Kvinnefronten støtter utvalgets forslag om klagerett over siktelsens utforming.

Forsvarergruppen av 1977 støtter ikke forslaget, og uttaler:

«Igjen er det tale om å gi fornærmede rettigheter direkte knyttet til straffekravet, som det etter Forsvarergruppens syn ikke er noen grunn til så lenge straffens formål er å tilgodese samfunnet og ikke den enkelte fornærmede.

Hovedinnvendingen mot forslaget på dette punkt er knyttet til hensynet til rask straffesaksavvikling, hvilket er særlig aktuelt i forhold til begjæring om tilståelsesdom. Det vil være svært uheldig dersom klager fra fornærmede forhindrer en rask og effektiv pådømmelse – som tjener rettshåndhevelsen og strafferettens

effektivitet – fordi den enkelte fornærmede ikke er fornøyd med siktelsens omfang eller strafforslaget.»

9.9.4 Departementets vurdering

Domstolene, politi og påtalemyndighet sparer betydelige ressurser på å avgjøre saker ved den forenklete behandlingen som bruk av tilståelsesdom representerer. Ordningen kan også medføre fordeler for den fornærmede, blant annet ved at saken kan berammes raskere og at fornærmede slipper belastningen ved å avgi vitneforklaringer. I tillegg kan den ansvarserkjennelse som ligger i en tilståelse ha stor betydning for offeret. Imidlertid vil den enkelte fornærmede også kunne ha interesse i at en sak ikke behandles som tilståelsessak.

Departementet slutter seg til utvalgets avveining av hensynet til prosessøkonomi og hensynet til den enkelte fornærmedes interesser og er enig i at det ikke bør innføres noen *alminnelig* rett til underretning, klage eller lignende i tilståelsessaker. Derimot bør fornærmede i saker med bistandsadvokat gis rett til underretning om påtalemyndighetens begjæring om pådømmelse av sak som tilståelsessak, klagerett og rett til varsel om rettsmøtet, se endringsforslag til straffeprosessloven § 59 a annet ledd nytt annet punktum og § 248 tredje ledd nytt annet punktum og nytt femte ledd.

Departementet understreker imidlertid at også fornærmede i andre saker etter omstendighetene kan ha behov for informasjon om påtalemyndighetens begjæring om pådømmelse etter straffeprosessloven § 248, og at påtalemyndigheten i slike tilfeller bør informere fornærmede, jf. forslaget til alminnelige informasjonsplikt i straffeprosessloven § 93 e.

Saker hvor fornærmede har krav på bistandsadvokat utgjør en svært liten andel av forhold som avgjøres som tilståelsesdom, og prosessøkonomiske hensyn får da mindre betydning. Til gjengjeld vil behandlingen av saken som tilståelsesdom kunne ha stor betydning for fornærmede i disse tilfellene. Fornærmede kan for eksempel ønske å klage over påtalemyndighetens subsumsjon eller vurdering av faktum på punkter som har betydning for subsumsjonen. Det kan også være at siktedes tilståelse etter fornærmedes mening bare dekker deler av handlingen.

Departementet er enig med utvalget i at fornærmedes interesser skal tas i betraktning i vurderingen av om en sak bør behandles som tilståelsessak, men mener det ikke er nødvendig å lovfeste dette.

Utvalget har foreslått at siktede bør gis rett til forsvarer i saker der fornærmede fremmer sivile krav etter straffeprosessloven § 428 i tilståelsessaker, se nærmere om forslag til endringer i reglene om sivile krav i slike saker nedenfor i 11.10. Departementet mener siktede bør ha rett til forsvarer i alle tilståelsessaker der fornærmede har bistandsadvokat, uavhengig av om det fremmes sivile krav, se forslag til straffeprosessloven § 99 nytt annet ledd.

Etter straffeprosessloven § 248 tredje ledd skal siktedes forsvarer få anledning til å uttale seg før saken blir tatt opp til doms. Departementet foreslår at denne retten blir utvidet til å gjelde bistandsadvokat i de saker der dette er aktuelt, jf. tredje ledd nytt annet punktum. Departementet forutsetter videre at bistandsadvokaten gis anledning til å stille supplerende spørsmål til tiltalte der dette er nødvendig for sakens opplysning, men anser det ikke nødvendig å lovfeste dette.

Saker der noen er omkommet som følge av en straffbar handling, vil sjelden oppfylle vilkårene for behandling som tilståelsessak. Det er derfor ikke nødvendig å gi tilsvarende rettigheter til etterlatte.

9.10 Underretning om og offentliggjøring av dommen

9.10.1 Underretning om dom

Etter *gjeldende rett* skal fornærmede, når navn og adresse er kjent, underrettes om domsresultatet og sin rett til innsyn etter straffeprosessloven § 28, jf. påtaleinstruksen § 26-3 siste ledd.

I utredningen er det opplyst at gjeldende rutine i politiet er at underretning etter § 26-3 først gis når dommen er rettskraftig, jf. utredningen kapittel 9.10 på side 165.

Utvalget foreslår at det innføres et nytt kapittel 28 A i påtaleinstruksen om underretning til fornærmede og etterlatte i lovens rekkefølge om rettskraftig dom.

Det er praksis for at bistandsadvokaten gjøres kjent med domsresultatet straks dom er avsagt, uansett om det er krevd erstatning eller ikke. Utvalget foreslås at det lovfestes uttrykkelig i straffeprosessloven § 43 fjerde ledd at retten skal meddele bistandsadvokaten dommen.

Utvalget foreslår videre at det lovfestes i straffeprosessloven § 43 fjerde ledd at retten skal sørge for at dommen blir meddelt alle fornærmede som har fått avgjort et sivilt krav i dommen, uansett om kravet er fremmet av fornærmede eller påtalemyndigheten.

Departementet er enig i at i hvert fall fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat bør ha underretning fra retten om domsresultatet i alle saker, se endringsforslag til straffeprosessloven § 43 fjerde ledd. Det samme gjelder alle fornærmede som har fått avgjort et sivilt krav i dommen. Det er ikke foreslått at dommen skal kunngjøres. Dette har sammenheng med systemet som foreslås innført for anke eller ny prøving av det sivile kravet, se 11.8 nedenfor.

Departementet mener at også andre fornærmede og etterlatte i mange tilfeller vil kunne ha behov for og en forventning om å bli underrettet om domsresultatet så snart som mulig, også før det er avklart om dommen er rettskraftig. Det minnes i den forbindelse om politiets og påtalemyndighetens alminnelige underrettingsplikt etter forslaget til straffeprosessloven § 93 e. Departementet vil dessuten vurdere nærmere hvordan underretning om domsresultatet bør reguleres i forbindelse med endringer i påtaleinstruksen.

9.10.2 Offentliggjøring

Etter *gjeldende rett* kan retten forby at rettsavgjørelser gjengis offentlig før avgjørelsen er meddelt partene, jf. domstoloven § 130 annet ledd. Slikt forbud gjelder ikke for lengre tid enn to uker etter avsigelsen av rettsavgjørelsen.

Utvalget foreslår at fornærmede og etterlatte i lovbestemt rekkefølge tilføyes i denne bestemmelsen, slik at de kan få beskjed før avgjørelsen offentliggjøres. Fra utvalgets merknad til lovutkastet på side 228 i utredningen gjengis:

«I saker om alvorlige integritetskrenkninger kan det være en belastning for fornærmede å bli kjent med domsresultatet gjennom mediene. Dette kan skape en følelse av å være fremmedgjort eller å bli behandlet uten respekt. Det samme gjelder for etterlatte. Fornærmede og etterlatte kan også ha behov for å forberede seg på andre måter på at rettsavgjørelsen blir gjengitt offentlig.»

I *høringen* har *Norsk Redaktørforening* og *Norsk Presseforbund* i tilknytning til utvalgets forslag til ny § 7-6 i påtaleinstruksen om alminnelig informasjonsplikt til fornærmede og etterlatte understreket at dette ikke må forsinke den normale informasjonsflyten til mediene i straffesaker. De uttaler at forslaget ikke må gå på bekostning av allmennhetens informasjonsbehov, for eksempel opplysninger om forkynte tiltaler. Dette siste må antas å ha betydning også for utvalgets forslag til endring i domstoloven § 130 annet ledd.

Forslaget synes ellers ikke kommentert av høringsinstansene.

Departementet støtter utvalgets forslag, og viser til dets begrunnelse, se forslag til endringer i domstoloven § 130 annet ledd. Hensynet til fornærmede og etterlatte må i dette tilfellet gå foran allmennhetens informasjonsbehov. Det må dessuten forutsettes at fornærmede og etterlatte i slike tilfeller underrettes så raskt som mulig.

9.11 Anke i straffesaken

9.11.1 Selvstendig ankerett?

Fornærmede eller etterlatte har etter *gjeldende rett* ikke adgang til å anke en dom i straffesaken. Påtalemyndigheten har ingen plikt til å innhente fornærmedes synspunkt på spørsmålet om en sak skal ankes, men i praksis kan fornærmedes syn bli tillagt vekt hvis påtalemyndigheten vurderer å anke. Det vises til utredningen kapittel 9.11 side 165 flg. og kapittel 10.8.5 side 177–178.

Utvalgets flertall, alle unntatt Austegard, mener at fornærmede eller etterlatte ikke bør ha rett til å anke over rettens avgjørelse, verken over skyld- eller straffespørsmålet. Etter flertallets syn bør det fremdeles tilligge påtalemyndigheten å ta endelig stilling til spørsmålet om anke.

Mindretallet, Austegard, går inn for at fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat skal gis rett til selvstendig anke over *skyldspørsmålet*. Mindretallet er enig med flertallet i at fornærmede eller etterlatte ikke skal ha rett til å anke over *straffutmålingen*.

Et stort flertall av høringsinstansene støtter flertallets syn. Dette gjelder *Agder lagmannsrett*, *Borgarting lagmannsrett*, *Nordmøre tingrett*, *Trondheim tingrett*, *riksadvokaten*, *Agder statsadvokatembeter*, *Hordaland statsadvokatembeter*, *Nordland statsadvokatembeter*, *Rogaland statsadvokatembeter*, *Oslo politidistrikt*, *Politidirektoratet*, *Advokatforeningen*, *Dommerforeningen*, *Kvinnefronten* og *Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress*.

DIXI Ressurssenter for voldtatte, *Norsk Kvinnesaksforening* og *Støttesenter mot Incest – Oslo* støtter utvalgets mindretall. Støttesenter mot Incest – Oslo mener den fornærmede også burde gis rett til å anke over straffutmålingen.

Departementet støtter flertallets syn og foreslår ikke å gi fornærmede eller etterlatte ankerett verken over skyldspørsmålet eller straffespørsmålet. Som fremhevet av utvalget og av flere høringsinstanser, er det imidlertid ikke noe i veien

for at fornærmede eller dennes etterlatte gir uttrykk for sitt syn på spørsmålet, og at dette synet tas med i påtalemyndighetens vurdering av ankespørsmålet.

9.11.2 Underretning om anke og ankebehandling

Gjeldende rett inneholder ikke bestemmelser om underretning til fornærmede eller etterlatte om anke i straffesaken eller om anken henvises til behandling.

Utvalget foreslår at påtalemyndigheten pålegges å underrette fornærmede med særlige rettigheter og etterlatte i prioritert rekkefølge om eventuell anke fra tiltalte eller påtalemyndigheten, se utredningen kapittel 9.11.2 på side 166.

I saker med sivile krav, foreslår utvalget at ankeinstansen skal underrette fornærmede dersom anken fremmes, se utredningen kapittel 12.9.2.3 side 212 om begjæring om ny behandling av sivile krav ved anke i straffesaken.

Utvalget foreslår også at fornærmede med særlige rettigheter og etterlatte i prioritert rekkefølge blir informert om tidspunktet for behandlingen av en sak i Høyesterett.

Agder lagmannsrett, Oslo politidistrikt Barneombudet, Advokatforeningen, Forsvarergruppen av 1977, DIXI Ressurssenter for voldtatte Kvinnefronten og Norges Kvinne- og Familieforbund støtter utvalgets forslag. Forsvarergruppen av 1977 mener i tillegg at dommen bør forkynnes for fornærmede som har fremmet krav etter § 3 for å få et entydig utgangspunkt for ankefristen.

Departementet er enig i at fornærmede med bistandsadvokat og etterlatte bør ha krav på underretning om anke i straffesaken og om berømmelse av saken i Høyesterett. Det samme gjelder alle som har fremmet sivile krav. Også andre fornærmede kan ha interesse i å bli varslet om anke og om tidspunktet for sakens behandling i Høyesterett. Dette krever ikke lovendringer. Departementet vil vurdere utvalgets forslag i forbindelse med endringer i påtaleinstruksen. Departementet viderefører utvalgets forslag om å ta inn i loven at påtalemyndigheten skal underrette fornærmede som har fremmet krav etter § 3, om at dommen er anket og om innholdet i anken, se forslag til nytt fjerde ledd i straffeprosessloven § 434 og merknaden til bestemmelsen.

9.11.3 Bistandsadvokat ved ankebehandling?

Etter *gjeldende rett* skal bistandsadvokaten bistå «i saker om» overtredelse av nærmere angitte

bestemmelser, jf. straffeprosessloven § 107 a første ledd. Etter ordlyden kan dette omfatte også begrenset ankeforhandling i lagmannsretten om for eksempel straffutmåling eller saksbehandlingen i en sak som nevnt i § 107 a.

Dersom fornærmede anker særskilt over avgjørelsen av erstatningskravet til Høyesterett, jf. straffeprosessloven § 435, er det lagt til grunn i teori og praksis at bistandsadvokatoppdraget også omfatter den sivile ankesaken. Det samme gjelder dersom Høyesterett behandler erstatningskravet i forbindelse med en anke i straffesaken, jf. § 434, se utredningen kapittel 11.2.9 på side 185 med videre henvisninger.

Utvalget viser til at det har inntrykk av at praksis for oppnevning av bistandsadvokat ved begrensede anker i lagmannsretten er usikker, men at det etter utvalgets lovforståelse ikke er nødvendig med lovendring på dette punkt. Etter utvalgets syn kan fornærmede ha behov for bistandsadvokat også ved behandlingen av begrensede anker i straffesaken. Fra utvalgets redegjørelse i kapittel 11.2.9 side 184–185 hitsettes:

«Skal fornærmede forklare seg for retten, bør bistandsadvokat oppnevnes på vanlig måte, også ved begrenset anke. Dette er først og fremst praktisk ved anker over straffutmålingen. Også anker over saksbehandlingen kan gjelde prosessuelle spørsmål som angår fornærmedes rettsstilling. Typisk vil dette gjelde spørsmål om fornærmedes forklaringsplikt, om fornærmede har gyldig forfall, om adgangen til å lese opp fornærmedes politiforklaring, om utvisning av tiltalte under fornærmedes forklaring, om lukkede dører og habilitetsspørsmål. I så fall bør det oppnevnes bistandsadvokat for fornærmede, og advokaten bør gis anledning til å uttale seg om spørsmålene. Det er sjelden at rene lovanvendelsesanker behandles i lagmannsretten, i alle fall i saker hvor det kan være aktuelt å oppnevne bistandsadvokat. Det kan imidlertid tenkes, i alle fall teoretisk, at en ren lovandelsesanke kommer til behandling i en bistandsadvokatsak og at det er grunn til å oppnevne bistandsadvokat.

Oppnevning av bistandsadvokat for fornærmede i saker for Høyesterett reiser særlige problemstillinger. Dersom fornærmede anker særskilt over avgjørelsen av erstatningskravet til Høyesterett, jf. straffeprosessloven § 435, er det lagt til grunn i teori og praksis at bistandsadvokatoppdraget også omfatter den sivile ankesaken. Det samme gjelder dersom Høyesterett behandler erstatningskravet i forbindelse med en anke i straffesaken, jf. straffeprosessloven § 434.

Spørsmålet her er derfor om fornærmede også i tilfeller der Høyesterett ikke skal behandle erstatningskrav bør ha rett til bistandsadvokat i forbindelse med Høyesteretts behandling av anke i straffesaken. Anke til Høyesterett kan ikke grunnes på feil ved bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet. Anker over saksbehandlingen kan som nevnt ovenfor reise spørsmål som har betydning for fornærmedes stilling. Utvalget mener derfor at det også for Høyesterett bør oppnevnes bistandsadvokat hvis anken gjelder prosessuelle spørsmål som angår fornærmedes rettsstilling. I tråd med det utvalget har sagt ovenfor om lovens ordlyd, er det ikke nødvendig med endringer i loven for dette forslaget. Rene anker over lovanvendelsen er mer praktisk i Høyesterett enn i lagmannsretten. Utvalget antar at disse ankene sjelden vil angå fornærmede på en slik måte at det er aktuelt å oppnevne bistandsadvokat, men det kan tenkes. Ved straffutmålingsanker kan utvalget vanskelig se at det er aktuelt å oppnevne bistandsadvokat i Høyesterett.

Hvis Høyesterett også behandler erstatningsspørsmål, kan en anke over lovanvendelsen ha betydning for erstatningskravet. Som eksempel nevnes spørsmål om grensen mellom seksuell handling og seksuell omgang hvor det kan være naturlig å høre også bistandsadvokatens synspunkter.

Utenom de tilfellene hvor en anke over lovanvendelsen eller saksbehandlingen i straffesaken kan tenkes å angå fornærmede direkte, kan det være rimelig at bistandsadvokaten, i forlengelsen av oppnevningen for lagmannsretten, gis godtgjørelse for å følge saken i Høyesterett og veiledning til fornærmede eller etterlatte om sakens behandling og utfall. Dette gjelder også ved anker over straffutmålingen. Utvalget forutsetter at bistandsadvokaten gis en rimelig godtgjørelse for dette, men finner det ikke naturlig å foreslå nærmere regler om dette.»

Under *høringen* uttrykte *Agder lagmannsrett* enighet med utvalgets betraktninger om oppnevning av bistandsadvokat i begrensede ankesaker.

Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger når det gjelder oppnevning av bistandsadvokat ved begrenset anke i lagmannsrett og ved ankeforhandling i Høyesterett. Fornærmede og etterlatte kan ha behov for bistandsadvokat også i slike tilfeller. Som utvalget mener departementet at det ikke er nødvendig med noen lovendring for slik oppnevning ettersom straffeprosessloven § 107 a generelt henviser til «sak om» overtredelse av de oppregnede bestemmelsene. Denne henvisningen dekker også begrenset ankebehandling i lagmannsretten og ankeforhand-

ling for Høyesterett. Departementet slutter seg videre til utvalgets synspunkter om at det også utenom tilfeller hvor en anke direkte angår fornærmede eller etterlatte, kan gis godtgjørelse for å følge saken i Høyesterett i forlengelsen av oppnevningen for lagmannsretten.

9.12 Underretning om rettskraftig dom

Etter *gjeldende rett* skal fornærmede, når navn og adresse er kjent, underrettes om domsresultatet og sin rett til innsyn etter straffeprosessloven § 28, se påtaleinstruksen § 26-3 siste ledd. Som nevnt over i 9.10.1, er det opplyst i utredningen at gjeldende rutine i politiet er at underretning etter § 26-3 først gis når dommen er rettskraftig.

Utvalget foreslår at det innføres et nytt kapittel 28 A i påtaleinstruksen om underretning til fornærmede og etterlatte i lovbestemt rekkefølge om rettskraftig dom, hvis de ikke har fått beskjed på annen måte. Beskjed på annen måte vil være gitt dersom det er pådømt erstatningskrav eller oppnevnt bistandsadvokat, jf. 9.10 foran og forslaget til nytt fjerde ledd i straffeprosessloven § 43.

Barneombudet, DIXI Ressurssenter for voldtatte, Kvinnefronten og Støttesenter mot Incest – Oslo er positive til de foreslåtte retningslinjene om underretning om rettskraftig dom.

Departementet vil vurdere utvalgets forslag i forbindelse med endringer i påtaleinstruksen.

9.13 Avgjørelser om straffegjennomføring

9.13.1 Underretning om soningsutsettelse

Etter *gjeldende rett* kan fullbyrdelse av frihetsstraff eller samfunnsstraff utsettes dersom domfelte er blitt alvorlig sinnslidende, når hans helsetilstand gjør fullbyrding utilrådelig eller når vektige grunner tilsier det, jf. straffeprosessloven § 459.

Etter straffeprosessloven § 59 a første ledd nr. 5 kan påtalemyndighetens vedtak om soningsutsettelse påklages til nærmeste overordnede påtalemyndighet. Det er uenighet i teorien om fornærmedes klagerett omfatter slike avgjørelser, se utredningen kapittel 3.1.6.2 side 33.

Utvalget foreslår at det tas inn en ny bestemmelse i straffeprosessloven om at påtalemyndigheten skal underrette fornærmede med særlige rettigheter og etterlatte i prioritert rekkefølge om at det er truffet vedtak om soningsutsettelse og i tilfelle hvor lenge. Utvalget foreslår videre at straffe-

prosessloven § 59 a endres slik at det uttrykkelig fremgår at bare domfelte, ikke fornærmede eller etterlatte, kan påklage avgjørelser om soningsutsettelse.

Politidirektoratet, DIXI Ressurscenter for voldtatte, Kvinnefronten og Støttesenter mot Incest – Oslo, støtter utvalgets forslag om underrettingsplikt. Ingen høringsinstanser synes å ha uttalt seg om forslaget om uttrykkelig å begrense klageretten til domfelte.

Departementet viser til den nylige utvidelsen av regler om varsel til fornærmede og etterlatte om avgjørelser i forbindelse med straffegjennomføring omtalt i 9.13.2 nedenfor, og viderefører ikke utvalgets forslag om varsling om soningsutsettelse. Det vises til drøftelsen i 9.13.2.4 nedenfor.

Departementet viderefører ikke utvalgets forslag om uttrykkelig å begrense klagerett på avgjørelser om soningsutsettelse til domfelte. Departementet er enig i at det sjelden vil være grunnlag for klage fra fornærmede eller etterlatte på vedtak om soningsutsettelse, men ønsker likevel ikke fullstendig å utelukke en slik klagemulighet i loven. Spørsmålet antas sjelden å være aktuelt. Det vises for øvrig til 9.13.3.2 nedenfor om klagerett over avgjørelser under straffegjennomføringen og til 9.6.3 ovenfor om klagerett på avgjørelser av påtale spørsmålet.

9.13.2 Underretning om avgjørelser under straffegjennomføring

9.13.2.1 Gjeldende rett

Etter straffegjennomføringsloven § 36 tredje ledd kan kriminalomsorgen varsle fornærmede eller de etterlatte på forhånd dersom det er av betydning for disse å få kjennskap til tidspunktet for permisjon eller straffavbrudd for den domfelte. Det samme gjelder tidspunktet for løslatelse, jf. straffegjennomføringsloven § 42 syvende ledd. Ved lov 29. juni 2007 nr. 83 om endringer i straffegjennomføringsloven og straffeloven (opplysningsplikt, vandelskrav og varsel til fornærmede mv.) ble det vedtatt utvidete varslingsregler til fornærmede og etterlatte. Reglene trådte i kraft 1. november 2007, jf. kgl.res. 12. oktober 2007.

Fornærmede eller dennes etterlatte kan etter denne endringen også varsles om tidspunktet for gjennomføring av straff utenfor fengsel (§ 16 sjette ledd), om frigang (§ 20 annet ledd), om at domfelte unndrar seg gjennomføringen av fengselsstraff, forvaring eller strafferettslige særreaksjoner (§ 40 åttende ledd) og om at den løslatte endrer bosted i løpet av prøvetiden (§ 42 syvende ledd).

Varsel forutsetter i alle tilfellene at «det er av betydning for fornærmede i straffesaken eller dennes etterlatte» å få denne kunnskapen. Dersom det fastsettes vilkår i forbindelse med de enkelte bestemmelsene, og disse direkte gjelder fornærmede eller dennes etterlatte, skal varselet også omfatte informasjon om vilkårene. Det samme gjelder vilkår fastsatt ved løslatelse fra forvaring eller strafferettslige særreaksjoner (straffelov 1902 § 39 g femte ledd).

9.13.2.2 Utvalgets forslag

Utvalget legger til grunn at fornærmede og etterlatte kan ha behov for å bli varslet om avgjørelser i tilknytning til straffegjennomføringen. Fra utredningen kapittel 9.13.2 side 167 gjengis:

«For mange fornærmede i saker om vold, trusler og seksuallovbrudd er det viktig å få vite når domfelte blir satt inn til soning, å bli varslet om avgjørelser som innebærer at domfelte får ferdes utenfor fengslet under soningen og å bli varslet om tidspunktet for endelig løslatelse eller løslatelse på prøve. Noen er redde for represalier eller for at domfelte skal oppsøke dem. Andre føler frykt eller sterkt ubehag ved å påtreffe domfelte. De fornærmede kan ønske å ta forholdsregler mot å påtreffe domfelte eller mot å bli oppsøkt av ham eller henne, eller i alle fall å være mentalt forberedt på muligheten.

Noen vil kanskje hevde at det kan svekke muligheten for rehabilitering dersom domfelte vet at hver gang han eller hun får permisjon, frigang eller lignende får fornærmede beskjed. Etter utvalgets oppfatning burde ikke dette oppleves særlig tyngende for domfelte. I noen tilfeller kan det til og med tenkes at det kan være greit for domfelte å vite at fornærmede er forberedt. Under enhver omstendighet mener utvalget at fornærmedes behov her veier tyngre enn domfeltes.»

Utvalget foreslår på denne bakgrunn at varslingsplikten burde utvides til å gjelde alle avgjørelser som innebærer at domfelte kan påtreffes utenfor fengselet uten følge, det vil si også ved overføring til mildere soningsformer, slik som soning i overgangsbolig eller utenfor fengselet. Videre mener utvalget at fornærmede og etterlatte må varsles dersom domfelte rømmer. I helt spesielle tilfeller bør det også åpnes for varsel om fremstilling med følge. Utvalget viser til at det kan være en stor psykisk belastning for fornærmede og etterlatte å møte domfelte. Det kan også være behov for varsel i tilfeller der fornærmede og fornærmedes familie lever på hemmelig sted eller under ny identitet.

9.13.2.3 Høringsinstansenes syn

Flere av høringsinstansene støtter utvalgets forslag. Dette gjelder blant annet *Agder statsadvokatembeter, Asker og Bærum politidistrikt, DIXI Ressurscenter for voldtatte, Kriminalomsorgen region nordøst, Kriminalomsorgen region sør, Kriminalomsorgen region øst, Kvinnefronten, Norges Kvinne- og Familieforbund og Støttesenter mot Incest – Oslo.*

Kriminalomsorgen region sør foreslår å utvide varslingsplikten til også å gjelde overføring til soning på institusjon, jf. straffegjennomføringsloven § 12, eller til sykehus, jf. § 13, og at institusjonen, ikke bare kriminalomsorgen, gis hjemmel til å varsle. Kriminalomsorgen region øst mener det bør legges inn opplysninger om fornærmede eller etterlatte i datasystemet, også om de ikke ønsker å bli varslet. Regionen forutsetter at spørsmålet om varsling ved fremstilling skal vurderes konkret ved den enkelte fremstilling, og peker på at varsling ikke alltid vil være mulig fordi det ofte besluttes på kort tid.

JURK er skeptisk til utvalgets forslag:

«*JURK* er usikker på om utvalgets forslag vil være riktig i forhold til fornærmede og dens muligheter til å legge forholdet bak seg. Videre mener *JURK* at domfelte ved soning får den straff som er påtenkt av samfunnet, og at varsling om domfeltes bevegelser kan sees som en ytterligere straff. Varsling bør kun benyttes i helt nødvendige tilfeller.»

9.13.2.4 Departementets vurdering

Departementet viser til at det allerede er vedtatt en betydelig utvidelse av adgangen til å varsle de fornærmede og etterlatte om permisjoner, frigang mv. Et forhold som ble vektlagt i Ot.prp. nr. 15 (2006-2007) er at det ikke bør innføres varslingsregler som er mer inngripende overfor domfelte enn det som er strengt nødvendig for i rimelig grad å ivareta interessene til fornærmede eller dennes etterlatte.

Departementet finner ikke grunn til ytterligere å utvide varslingsreglene i straffegjennomføringsloven. Departementet foreslår imidlertid at bestemmelser om når kriminalomsorgen kan varsle, tas inn i en samlebestemmelse.

Spørsmålet om varsel ved overføring fra fengsel til overgangsbolig ble vurdert ved den nevnte lovendringen. Departementet uttalte da at det etter departementets syn ikke er behov for en slik regel. Domfelte vil forut for overføring til overgangsbolig i lengre tid ha hatt permisjoner og i noen tilfeller også frigang, og behovet for å varsle vil da være lite, se Ot.prp. nr. 15 (2006-2007) kapittel 4.4 side

17. Departementet vurderte samtidig hvorvidt det burde gis varsel om gjennomføring av straff i institusjon etter straffegjennomføringsloven § 12 (Ot.prp. nr. 15 (2006-2007) side 17:

«Straffegjennomføring i institusjon forutsetter et behov for behandling eller sosial- og arbeidstrening. Departementet finner det ikke tilrådelig å opplyse om dette. Varsling i slike tilfeller kan etter departementets oppfatning medføre at opplysninger om helseforhold blir gitt indirekte. Dette vil være et brudd på hovedregelen om taushetsplikt og således være et uforholdsmessig inngrep i forhold til fornærmede og dennes etterlattes behov for informasjon.»

Departementet fastholder de vurderinger som ble gjort i Ot.prp. nr. 15 (2006-2007). Departementet mener at det av samme grunner som nevnt foran heller ikke bør varsles ved overføring til sykehus for gjennomføring av straff, jf. straffegjennomføringsloven § 13 slik Kriminalomsorgen region sør foreslår i denne høringsrunden.

9.13.3 Klagerett over avgjørelser under straffegjennomføringen

9.13.3.1 Gjeldende rett

Klagerett for fornærmede eller dennes etterlatte i forbindelse med avgjørelser som gjelder domfeltes soning av straffen, er ikke uttrykkelig omtalt i straffegjennomføringsloven. Straffegjennomføringsloven § 7 bestemmer at forvaltningsloven gjelder for kriminalomsorgens virksomhet med visse unntak. Etter forvaltningsloven § 28 kan enkeltvedtak påklages av en part «eller annen med rettslig klageinteresse.» Spørsmålet er om fornærmede eller dennes etterlatte har rettslig klageinteresse slik at de kan påklage avgjørelser om domfeltes soningsforhold.

I sak 07-016317TVI-OTIR/03 avsagt 7. september 2007 behandlet Oslo tingrett spørsmålet om Ada Sofie Austegard hadde klagerett på kriminalomsorgens vedtak om innvilgelse av permisjon til datterens drapsmann. Tingretten kom til at Austegard ble berørt tilstrekkelig nært og sterkt til at hun hadde «rettslig klageinteresse» i å få påklage to konkrete vedtak om permisjon.

Staten har anket avgjørelsen til lagmannsretten.

9.13.3.2 Utvalgets forslag

Utvalget vurderte spørsmålet om hvorvidt det burde innføres en særskilt klagerett for fornærmede eller etterlatte over avgjørelser under straffegjennomføringen, men konkluderte med at slik

klagerett ikke burde innføres. Fra utredningen kapittel 9.13.2 side 167 gjengis:

«Utvalget har vurdert om fornærmede ved avgjørelser om soning bør gis rett til å uttale seg på forhånd eller til å klage, men fremmer ikke forslag om det. En klage- eller uttalerett gir liten mening hvis ikke fornærmede også gis rett til dokumentinnsyn og rett til å bli kjent med begrunnelsen for vedtaket. Hensynet til domfeltes personvern medfører etter utvalgets syn at fornærmede ikke bør gis innsyn.»

9.13.3.3 Høringsinstansenes syn

Kriminalomsorgen – Kongsvinger fengsel antar at en utvidelse av plikten til å underrette fornærmede og etterlatte om avgjørelser under soning vil medføre at flere av disse vil kreve å ha rettslig klageinteresse i forhold til å ha klagerett på vedtaket, og anbefaler at departementet klargjør forholdet til forvaltningsloven § 28.

Ada Sofie Austegard har sendt Justisdepartementet gjenpart av klage 15. september 2006 over vedtak om permisjon for datterens drapsmann og bedt om at klagen behandles som en høringsuttalelse til Fornærmedeutvalgets utredning. I klagen gis det uttrykk for at fornærmede og etterlatte i alvorlige straffesaker har og bør ha rett til å klage på avgjørelser om permisjon.

9.13.3.4 Justiskomiteens behandling av Ot.prp. nr. 15 (2006–2007)

Ved justiskomiteens behandling av Ot.prp. nr. 15 (2006–2007) Om lov om endringer i straffegjennomføringsloven og straffeloven (opplysningsplikt, vandelskrav og varsel til fornærmede mv.), ble spørsmålet om klagerett for fornærmede kommentert på flere måter. Representanten fra FrP mente regjeringen burde vurdere å innføre en ordning hvor man gir ofre eller deres pårørende adgang til å påklage permisjoner og annen type frigang fra soningsinstitusjonen. Representanten fra Høyre mente det ikke burde innføres klagerett, men ba om at det ble vurdert hvorvidt fornærmede skal ha en uttalerett i forbindelse med vurderingen av permisjon eller frigang. Komiteens øvrige representanter uttrykte motforestillinger mot forslag om klagerett og dels også uttalerett.

9.13.3.5 Departementets vurdering

Departementet viser til den pågående saken mellom staten og Austegard om klagerett over avgjørelse om permisjon. Departementet ønsker å avvente rettsavklaringen som skjer gjennom dom-

stolene i denne saken før det tas stilling til om det eventuelt er behov for å vurdere nærmere spørsmål om klagerett mv.

9.14 Gjenåpning

9.14.1 Gjeldende rett

Gjenopptakelse (gjenåpning fra 1. januar 2008 jf. tvisteloven § 37-3 nr. 78, i det følgende brukes gjenåpning) betyr at en rettskraftig avgjørelse behandles på nytt. Begjæringer om gjenåpning av straffesaker rettes til kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker (gjenopptakelseskommisjonen) jf. straffeprosessloven § 394. Kommisjonen vurderer om det er grunnlag for gjenåpning. Dersom den tar begjæringen om gjenåpning til følge, blir saken behandlet på nytt av en annen domstol enn den som avsa avgjørelsen som gjenåpnes.

Når gjenåpning begjæres, har fornærmede eller etterlatte i dag ikke lovfestet rett til å bli underrettet om begjæringen eller anledning til å uttale seg om den.

Ved lov 30. juni 2006 nr. 53 om endringer i straffeprosesslova m.m. (sakshandsaminga i Kommisjonen for gjenopptaking av straffesaker m.m.) ble straffeprosessloven § 379 endret, slik at kommisjonen kan oppnevne bistandsadvokat for fornærmede etter reglene i §§ 107 a–107 d så langt de passer.

9.14.2 Rett til bistandsadvokat

Utvalget foreslår at kommisjonen gis adgang til å oppnevne bistandsadvokat for fornærmede når saken etter sin art omfattes av bistandsadvokatordningen og særlige grunner tilsier det.

Forslaget har fått støtte av *riksadvokaten, Kvinnefronten og Støttesenter mot Incest – Oslo*.

Departementet viser til den gjennomførte lovendringen omtalt over i 9.14.1, som oppfylder utvalgets forslag. Gjeldende § 397 annet ledd tredje punktum gir kommisjonen adgang til å oppnevne bistandsadvokat for fornærmede etter reglene i §§ 107 a–107 d så langt de passer. Etter departementets syn bør det samme gjelde for etterlatte. Det er opp til gjenopptakelseskommisjonens skjønn om advokat skal oppnevnes i det enkelte tilfellet.

I høringen til lovendringen som innførte adgang for kommisjonen til å oppnevne advokat, reiste riksadvokaten spørsmål om fornærmede automatisk bør ha krav på bistandsadvokat i saker som behandles for kommisjonen hvis vedkom-

mende hadde slik advokat i straffesaken, se Ot.prp. nr. 54 (2005-2006) kapittel 6.3 side 11. Departementet uttalte at det ville komme tilbake til spørsmålet i forbindelse med oppfølgingen av Fornærmedeutvalgets utredning. Slik departementet ser det nå, bør den omstendighet at fornærmede hadde bistandsadvokat under straffesaken bare være et moment i vurderingen av om advokat bør oppnevnes. Det avgjørende må være om fornærmede har behov for bistandsadvokat i forbindelse med kommisjonens behandling av en begjæring om gjenåpning.

9.14.3 Underretning

Utvalget foreslår at det tilføyes en bestemmelse i straffeprosessloven § 398 om at fornærmede eller dennes etterlatte må informeres om at gjenåpning er begjært, med mindre kommisjonen beslutter å forkaste begjæringen etter straffeprosessloven § 397 tredje ledd. At det skulle gis slikt varsel, ble forutsatt av departementet i Ot.prp. nr. 70 (2000-2001) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (gjenopptakelse) kapittel 4.4.4 side 17. Utvalget nevner at lovgivers forutsetninger ikke synes ha blitt fulgt fullt ut i gjenopptakelseskommisjonens praksis. Samtidig med varselet bør fornærmede og etterlatte informeres om sin rett til dokumentinnsyn, til å uttale seg, til å avgi forklaring og om muligheten til å få bistandsadvokat.

Utvalget foreslår videre at fornærmede og etterlatte i lovbestemt rekkefølge straks blir underrettet dersom saken besluttes gjenåpnet og at reglene i straffeprosessloven § 264 a gis tilsvarende anvendelse.

Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker peker i sin høringsuttalelse på at man ved en rutinemessig varsling av alle fornærmede eller etterlatte lett vil komme i skade for å rippe opp i gamle sår, og at langt fra alle vil føle at det er ønskelig. Kommisjonen uttaler:

«Det må i denne sammenheng sees hen til at det ikke er noen tidsfrist for å begjære gjenopptakelse av straffesaker, slik at det kan være tale om saker som ligger flere tiår tilbake i tid. Kommisjonen forutsetter imidlertid at fornærmedeutvalget har vurdert eventuelle rettigheter for fornærmede/etterlatte opp mot mulige skadevirkninger som dette kan tenkes å medføre.»

Departementet er enig med utvalget i at det er hensiktsmessig å lovfeste fornærmedes og etterlattes krav på underretning om en begjæring om gjenåpning, se forslag til nytt femte ledd i straffeprosessloven § 397. Når fornærmede eller de

etterlatte varsles om begjæringen, har det også sammenheng med at de er gitt rettigheter ved behandlingen av denne. Fornærmede eller etterlatte må orienteres om at en begjæring er til behandling for å kunne ta stilling til om de vil utøve sine øvrige rettigheter i forbindelse med begjæringen. Det vil nok kunne være slik at et varsel til fornærmede eller etterlatte om gjenopptakelsesbegjæringen vil kunne rive opp gamle sår. I slike saker kan det likevel tenkes at fornærmede eller etterlatte vil kunne få informasjon om gjenåpning på andre måter, som ved omtale i media, hvor det kan virke mer sårende at de ikke har fått beskjed om begjæringen på forhånd.

9.14.4 Uttalerett

Utvalget foreslår at fornærmede gis lovfestet rett til å forklare seg skriftlig om sitt syn på begjæringen om gjenåpning, og i enkelte tilfeller også møte for kommisjonen. Det fremgår av Ot.prp. nr. 70 (2000-2001), punkt 4.4.4 side 17 og Innst. O nr. 114 (2000-2001) innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (gjenopptakelse) kapittel 4.3.4 side 8 at både departementet og justiskomiteen la til grunn at fornærmede skulle ha anledning til å uttale seg om gjenopptakelsesbegjæringen. Når gjenopptakelsesbegjæringen retter seg mot troverdigheten av fornærmedes forklaring, foreslår utvalget at fornærmede skal ha rett til å forklare seg for kommisjonen etter reglene i straffeprosessloven § 398 a annet ledd.

Utvalget foreslår at også etterlatte i lovbestemt rekkefølge skal ha rett til å uttale seg skriftlig, men ikke en ubetinget rett til å forklare seg for kommisjonen. Utvalget peker på at de etterlatte normalt ikke har vært vitne til selve handlingen, og at det må være opp til kommisjonen å vurdere om det er grunn til å høre det etterlattes forklaring.

Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Kvinnefronten og Støttesenter mot Incest – Oslo støtter utvalgets forslag.

Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker støtter ikke forslaget om at fornærmede i visse tilfeller skal ha rett til å møte for kommisjonen. Kommisjonen uttaler:

«Fornærmede gis her en ubetinget rett til å forklare seg for kommisjonen. Dette innebærer at kommisjonen pålegges å avhøre fornærmede selv om kommisjonen ikke skulle finne grunn til det ut fra hensynet til sakens opplysning. Etter de någjeldende regler har ikke engang domfelte etter loven noen slik ubetinget rett, selv om kommisjonen i praksis gjennomfører samtaler med alle domfelte som ikke har advo-

kat. Kommisjonen finner at dette forslaget griper inn i den friheten kommisjonen er gitt i § 395 til selv å bestemme sin arbeidsmåte. Utformingen av lovteksten blir på dette punkt for firkantet etter kommisjonens syn. Kommisjonen går ellers ut fra at eventuelle avhør også i disse tilfellene vil kunne foretas etter reglene om politiavhør av en som handler på vegne av kommisjonen, jf. § 398a siste ledd. Dersom forslaget opprettholdes, bør det i så fall vurderes om ikke henvisningen til § 398a annet ledd for klarhetens skyld også bør omfatte § 398 a siste ledd.»

Departementet slutter seg til utvalgets vurdering og foreslår en rett for fornærmede eller etterlatte til å uttale seg skriftlig om gjenopptakelsesbegjæringen, se forslag til nytt annet ledd i § 398. Det er som nevnt tidligere lagt til grunn at

fornærmede skulle ha en slik rett, men den synes ikke å ha blitt fulgt i praksis. På bakgrunn av innvendingene fra Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker, har departementet imidlertid ikke videreført forslaget om en ubetinget rett for fornærmede til å møte for kommisjonen. Hensynet til kommisjonens rett til selv å bestemme sin arbeidsmåte, jf. § 395 siste ledd, tilsier at det ikke uttrykkelig lovfestes en slik rett. Departementet finner likevel grunn til å understreke at når en begjæring om gjenopptakelse direkte omhandler troverdigheten til den fornærmede, vil det i mange tilfeller være naturlig at vedkommende får anledning til å forklare seg, enten for kommisjonen, jf. § 398 a annet ledd, eller etter reglene om politiavhør, jf. § 398 a siste ledd.

10 Bistandsadvokatorordningen

10.1 Gjeldende rett

Bistandsadvokatens oppdrag er etter gjeldende rett å «ivareta fornærmedes interesser i forbindelse med etterforskning og hovedforhandling i saken», jf. straffeprosessloven § 107 c første ledd første punktum. Bistandsadvokaten er gitt konkrete prosessuelle rettigheter, se § 107 c, og kan i tillegg utøve de prosessuelle rettighetene som straffeprosessloven og påtaleinstruksen gir til fornærmede selv, dersom de ikke er av rent personlig karakter. Bistandsadvokatorordningen er omtalt i utredningen kapittel 11 side 179 flg.

10.2 Utvalgets forslag

Utvalget viser til at det er reist flere innvendinger mot gjeldende regler om bistandsadvokaten, se utredningen kapittel 11.1.1 side 179. Flere har ønsket at bistandsadvokaten skal gis en sterkere stilling, men kritikken gjelder også at dagens regelverk er uklart og praktiseres ulikt. Det er også pekt på at andre instanser ikke alltid overholder de lov- og instruksbestemte varslene og underretningene til bistandsadvokatene. Videre har utvalget mottatt innspill om varierende kvalitet på bistanden fra advokatene og ønsker om ordninger som kan gi fornærmede og etterlatte veiledning i valget av advokat.

Utvalget mener det er behov for tydeligere regulering av hva som er bistandsadvokatens oppgaver. Utvalget går gjennom hva som bør være bistandsadvokatens oppgaver på de enkelte saksbehandlingsstrinn, se utredningen kapittel 11.2.2 til 11.2.16 side 180-188.

For å synliggjøre og tydeliggjøre bistandsadvokatens oppgaver, foreslår utvalget at reglene om bistandsadvokatens rettigheter og oppgaver skal innarbeides i de enkelte bestemmelsene om saksbehandlingen i tillegg til den generelle angivelsen av oppdraget i straffeprosessloven § 107 c.

Utvalget antar at den nye og klarere definerte rollen for bistandsadvokater vil bidra til ansvarliggjøring og kvalitetsheving og at flere ønsker å påta seg oppdrag som bistandsadvokat. Utvalget fore-

slår også etablert en fast bistandsadvokatorordning. Fra utredningen kapittel 11.6.2 side 203 siteres:

«En slik ordning vil være til en viss hjelp for personer som søker å orientere seg i advokatmarkedet. Utvalget kan ikke se at det er noe i veien for at politiet opplyser fornærmede om hvilke advokater som er faste bistandsadvokater. En fordel med en slik ordning vil også være at det kunne etableres en vaktordning for å sikre advokater som raskt kan påta seg å bistå fornærmede ved dommeravhør, og at det etableres en gruppe advokater som kan påta seg oppdrag som bistandsadvokat hvis det er nødvendig å oppnevne ny bistandsadvokat for å unngå forsinkelse av hovedforhandlingen.»

10.3 Høringsinstansenes syn

Flere av forslagene som berører bistandsadvokatens stilling, er behandlet i kapittel 9 foran om fornærmedes og etterlattes rettigheter og stilling. Det vises til gjengivelsen av høringsinstansenes syn der. Her omtales i hovedsak høringsinstansenes syn på opprettelse av en fast bistandsadvokatorordning.

Forslaget om opprettelse av en fast bistandsadvokatorordning har fått tilslutning av flere høringsinstanser. Dette gjelder *Asker og Bærum politidistrikt*, *Vestfold politidistrikt*, *Politidirektoratet*, *Advokatforeningen*, *DIXI Ressurssenter for voldtatte*, *Domstoladministrasjonen*, *Krisesentersekretariatet*, *Kvinnefronten*, *Norsk Krisesenterforbund*, *Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre i Oslo* og *Støttesenter mot Incest – Oslo*.

Domstoladministrasjonen foreslår at ansvaret for ordningen legges dit, på samme måte som ordningen for faste forsvarere, jf. straffeprosessloven § 101.

Norsk Krisesenterforbund peker på at det er viktig at hvem som blir utnevnt, beror på en helhetlig vurdering av advokatens kvalifikasjoner.

Osloadvokatene støtter ikke forslaget, og viser blant annet til at en slik ordning vil begrense konkurransen advokater imellom.

En høringsinstans har i tillegg uttalt seg om sider ved oppnevning av bistandsadvokat og opp-

dragets omfang: *Justissekretariatene* mener det bør lovfestes at en del av bistandsadvokatens oppgaver er å bistå og fremme en søknad om voldsoffererstatning dersom fornærmede ønsker dette, også i de tilfellene hvor det er gått noe tid siden straffesaken ble avsluttet.

10.4 Departementets vurdering

Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger av behovet for endringer i reglene om bistandsadvokatens oppgaver. Bistandsadvokaten er en nøkkelperson i forslagene om å styrke fornærmedes og etterlattes stilling og rettigheter. Det er sentralt at reglene om bistandsadvokatens oppgaver og stilling er utformet på en slik måte at advokaten kan ivareta fornærmedes og etterlattes interesser på den tiltenkte måten. Departementet slutter seg også til utvalgets forslag om å opprette en fast bistandsadvokatorordning. Den nærmere utformin-

gen av ordningen vil bli regulert gjennom forskrift, se forslag til straffeprosessloven § 107 g. Departementet er imidlertid enig med Domstolsadministrasjonen i at det vil være naturlig å legge ansvaret for ordningen dit.

Formålet er at det skal bli enklere for personer som trenger det, å få hjelp til å finne en kvalifisert bistandsadvokat. En tilsvarende ordning er foreslått i en svensk utredning, se SOU 2007: 6 kapittel 7.6.3 side 249-255. Et offentlig register over advokater som er interessert i å ta oppdrag som bistandsadvokater skal etter forslaget være tilgjengelig hos politiet og påtalemyndigheten. For å få rett til å bli registrert, foreslås det i den svenske utredningen at advokatene skal ha gjennomgått hensiktsmessig opplæring.

Det følger av rettspraksis at bistandsadvokatens oppdrag også omfatter å utarbeide søknad om voldsoffererstatning, se utredningen kapittel 3.4.5.12 side 59. Departementet mener det ikke er nødvendig å lovfeste dette.

11 Sivile krav

11.1 Behovet for endringer

Sivile krav (borgerlige rettskrav) er krav, typisk erstatnings- eller oppreisningskrav, som kan fremmes og behandles sammen med straffesaken. De nærmere reglene om behandlingen av sivile krav er etter gjeldende rett i hovedsak inntatt i straffeprosessloven kapittel 29. For en oversikt over gjeldende regler om behandlingen av sivile krav, se utredningen kapittel 3.5 side 63-68.

Utvalget mener det er behov for endringer i regelverket om sivile krav som fremmes i straffesaken. Fra utredningen kapittel 12.2 side 204 gjengis:

«Erstatningskrav fra fornærmede blir etter utvalgets oppfatning ikke alltid tilfredsstillende behandlet i straffesaken. Dette skyldes dels regelverket, dels at kravet ikke er godt nok forberedt av påtalemyndigheten eller bistandsadvokaten.

Ikke sjelden kommer det frem under hovedforhandlingen at fornærmede ser ut til å være påført utgifter eller inntektstap som det ikke er krevd erstatning for. Dels er det ikke fremmet erstatningskrav overhodet, dels dekker ikke kravet hele tapet. I en del tilfeller blir det ikke tatt med nye tapsposter som er oppstått etter at fornærmede meldte kravet til politiet første gang. De krav som fremsettes er ikke sjelden dårlig begrunnet og dokumentert. Det er derfor ikke uvanlig at aktor må frafalle krav under hovedforhandlingen fordi det er for dårlig opplyst. For eksempel blir tap som følge av voldshandlinger ofte ikke erstattet, eller ikke erstattet fullt ut.

Etter utvalgets syn er det behov for regler som bedre enn i dag sikrer at fornærmedes erstatningskrav blir fremmet og pådømt under straffesaken. Det bør også etableres bedre rutiner for behandlingen av kravene slik at både fornærmede og tiltalte får ivaretatt sine interesser på en betryggende måte. Av hensyn til politiets og påtalemyndighetens arbeidsbyrde, bør en etter utvalgets syn være varsom med å gå for langt i å pålegge disse etater en selvstendig plikt til aktiv forberedelse av erstatningskravet. Reglene må først og fremst ha som siktemål at fornærmede får tilstrekkelig informasjon og oppfordring til selv å dokumentere og begrunne kravet på en best mulig måte. Dessu-

ten er det sentralt at tiltalte får varsel i tide om kravet og grunnlaget for det, slik at hensynet til kontradiksjon ivaretas. Det er også behov for regler som klargjør bistandsadvokatens ansvar for å fremme kravet.»

Utvalget mener reglene om sivile krav er kompliserte og fragmenterte og at hele regelverket ideelt sett burde vært gjennomgått, men at en slik totalrevisjon faller utenfor mandatet. Utvalget beholder derfor stort sett strukturen i det gjeldende regelverket, men foreslår en rekke regelendringer for å bedre behandlingen av de sivile kravene.

I høringen har Agder lagmannsrett sluttet seg til utvalgets synspunkter om at regelverket om sivile krav er komplisert og fragmentert og modent for en alminnelig revisjon.

D e p a r t e m e n t e t er enig med utvalget i at det er behov for regler som sikrer bedre forberedelse og behandling av det sivile kravet i straffesaken. Departementet følger derfor opp utvalgets forslag til endringer om blant annet ansvarsfordelingen mellom påtalemyndighet og bistandsadvokat, forberedelse av det sivile kravet, rettens plikt til å pådømme sivile krav og regler om ny prøving av sivile krav ved anke, se 11.2-11.10 nedenfor.

Departementet har videre merket seg utvalgets synspunkter om at hele regelverket om sivile krav ideelt sett burde vært gjennomgått. Høringen gir imidlertid ikke nå grunnlag for en strukturell omlegging av reglene. Departementet vil på noe sikt vurdere om det er grunn til å revidere kapitlet om sivile krav.

11.2 Ansvarsfordelingen mellom påtalemyndighet og bistandsadvokat

Etter *gjeldende rett* kan fornærmede velge å fremme kravet selv etter straffeprosessloven § 428 eller be påtalemyndigheten om å fremme kravet på deres vegne etter straffeprosessloven § 427.

Utvalget foreslår at sivile krav i saker hvor det er oppnevnt bistandsadvokat, alltid skal fremmes etter straffeprosessloven § 428. I saker hvor det er oppnevnt bistandsadvokat, skal fornærmede altså

ikke kunne be påtalemyndigheten om å fremme kravet etter straffeprosessloven § 427. Utvalget mener at en slik ordning vil bidra til en klarere ansvarsfordeling mellom bistandsadvokaten og påtalemyndigheten, som kan føre til bedre forberedelse og behandling av kravet. En annen virkning av forslaget er at fornærmede i slike saker alltid vil få formell partsstatus knyttet til det sivile kravet, jf. straffeprosessloven § 428 annet ledd jf. § 404.

I *høringen* har utvalgets forslag fått støtte av et flertall av instansene som har uttalt seg om dette spørsmålet. Dette gjelder *Agder lagmannsrett, Borgarting lagmannsrett, Nordland statsadvokatembeter, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Det nasjonale statsadvokatembetet, Politidirektoratet, Advokatforeningen, Barneombudet, Forsvarergruppen av 1977, Kvinnefronten, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening, Politi-høgskolen og Rådgivningskontoret for kriminalitets-ofre i Oslo.*

Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre i Oslo mener det er en svakhet ved forslaget at straffeprosessloven § 439 gir adgang til å idømme fornærmede sakskostnader hvor fornærmede selv fremmer borgerlige rettskrav.

Advokatfirmaet Salomon Johansen AS går imot forslaget begrunnet med at det vil svekke fornærmedes valgmuligheter og kunne pådra ansvar for sakskostnader. *Støttesenter mot Incest – Oslo* mener at fornærmede i stedet skal ha en lovfestet rett til voldsoffererstatning.

Trøndelag statsadvokatembeter viser til at det hersker usikkerhet om hvordan partsutøvelsen skal skje når fornærmede fremmer krav selv, og at det kunne vært formålstjenlig at straffeprosessloven § 428 hadde beskrevet dette nærmere, slik at det ikke blir ulik behandling alt etter hvilken holdning dommeren som administrer saken har.

Departementet er enig med utvalget i at det er behov for regler som sikrer en grundig forberedelse og behandling av det sivile kravet. Dette er viktig for fornærmede, men kan også ha gevinster for Kontoret for voldsoffererstatning ved senere behandling av søknader om voldsoffererstatning. Også for siktede er det sentralt med regler som sikrer forutberegnelighet og kontradiksjon. Departementet viser til utvalgets syn om at behandlingen av sivile krav i dag kan virke tilfeldig, og at en av årsakene til dette kan være det uklare ansvarsforholdet mellom påtalemyndigheten og advokaten. I tillegg kommer at adgangen til å fremme krav etter straffeprosessloven § 428 synes lite kjent blant både advokater og dommere, og at

det er usikkerhet knyttet til hvordan regelverket i slike saker skal praktiseres.

I saker der fornærmede har bistandsadvokat, er departementet enig med utvalget i at det er liten grunn til at ikke advokaten skal ha ansvaret for å fremme kravet. Dette er en naturlig del av oppdraget som bistandsadvokat. Departementet viderefører derfor utvalgets utkast, se forslag til ny § 427 annet ledd første punktum og § 428 første ledd annet punktum i straffeprosessloven.

Det er riktig, som enkelte høringsinstanser har pekt på, at straffeprosessloven § 439 gir tvistemålslovens (tvisteloven fra 1. januar 2008) regler om sakskostnader tilsvarende anvendelse når fornærmede under offentlig forfølgning selv fremmer sivile krav. Ordningen er etter det departementet kjenner til, lite brukt i praksis. Dette kan selvsagt ha sammenheng med at adgangen til å fremme krav etter straffeprosessloven § 428 i dag er lite brukt, slik at spørsmålet sjelden kommer opp. I saker der fornærmede har bistandsadvokat og siktede har forsvarer, vil kostnadene ved saken dessuten være dekket av det offentlige slik at spørsmålet om sakskostnader ikke naturlig vil bli tatt opp av en av partene.

Etter gjeldende rett har fornærmede en mulighet til å unngå et mulig sakskostnadsansvar ved å be påtalemyndigheten om å fremme kravet. Gjennom forslaget om at kravet i saker med bistandsadvokat skal fremmes etter straffeprosessloven § 428, vil fornærmede ikke lenger ha en slik valgmulighet. Fornærmede vil dermed på grunnlag av endringen kunne pådras et mulig kostnadsansvar. Dette kan isolert sett synes å være en endring i fornærmedes ugunst. Departementet har vurdert om straffeprosessloven § 439 bør oppheves. Det kan synes urimelig at fornærmede som selv fremmer krav, skal løpe høyere risiko enn fornærmede som ber påtalemyndigheten om å fremme kravet. På den annen side kan påtalemyndigheten i saker etter straffeprosessloven § 427 si bort overdrevne eller åpenbart ugrunnede krav, mens denne muligheten ikke er til stede dersom fornærmede fremmer kravet etter straffeprosessloven § 428. Det kan derfor være behov for en regel om sakskostnader for å forebygge urealistiske eller ugrunnede krav.

Regelen har også den betydning at fornærmede kan tilkjennes sakskostnadene hvis vedkommende vinner frem med sitt krav, selv om sakskostnadene i de fleste tilfellene vil være dekket av det offentlige ved at fornærmede har hatt bistandsadvokat eller fri rettshjelp.

Departementet har på denne bakgrunn blitt stående ved å beholde regelen i straffeprosess-

loven § 439 uendret. Fornærmede uten bistandsadvokat vil fortsatt kunne be påtalemyndigheten om å fremme kravet etter straffeprosessloven § 427 uten ansvar for sakskostnader.

Departementet peker samtidig på at kostnadene ved behandlingen av sivile krav i saker der fornærmede har bistandsadvokat og tiltalte har forsvarer, vil være dekket av det offentlige gjennom bistandsadvokat- og forsvareroppgjøret. Fornærmede eller tiltalte vil derfor normalt ikke ha hatt egne kostnader ved fremme av kravet som kan kreves erstattet etter straffeprosessloven § 439.

Etter rettshjelploven § 23 skal sakskostnader etter tvistemålsloven kapittel 13 – når en part som har hatt fri rettshjelp, vinner saken – tilkjennes det offentlige i den utstrekning det er nødvendig for å dekke utgiftene til fri rettshjelp.

Departementet har vurdert om det burde foreslås en lignende ordning for tilfeller der en part som har hatt bistandsadvokat eller forsvarer, vinner saken. Tilfellene er imidlertid ikke helt parallelle. I saker der det sivile kravet behandles sammen med straffesaken og det er oppnevnt bistandsadvokat og forsvarer, vil behandlingen av det sivile kravet inngå som en naturlig del av advokatens oppdrag. Det er ikke slik at advokatens arbeid som dekkes av det offentlige, bare er knyttet til det sivile kravet. Det er altså ikke slik at man ved fremme av sivile krav har pådratt det offentlige utgifter som ellers ikke ville påløpt. Det kan også være vanskelig å skille mellom hvilket arbeid som gjelder straffesaken og hva som bare gjelder det sivile kravet. Det er ikke meningen at fornærmede eller siktede skal kunne pålegges å erstatte det offentlige kostnader knyttet til straffesaken. Departementet har derfor kommet til at det ikke bør foreslås en regel tilsvarende rettshjelploven § 23 første ledd for tilfeller der det har vært oppnevnt bistandsadvokat eller forsvarer. Dette innebærer at regelen i straffeprosessloven § 439 om sakskostnadsansvar der fornærmede fremmer kravet etter straffeprosessloven § 428, ikke får praktisk betydning for saker der fornærmede har bistandsadvokat.

Den preventive betydningen som et sakskostnadsansvar kunne ha hatt for fremme av grunnløse eller overdrevne krav, oppveies ved at det i slike saker er en bistandsadvokat som må forutsettes å gi profesjonell veiledning til sin klient om hvilke krav som bør fremmes.

11.3 Påtalemyndighetens plikt til å fremme fornærmedes krav

Etter *gjeldende rett* har påtalemyndigheten i plikt til å fremme visse sivile krav for den umiddelbart skadelidende ved den straffbare handlingen, jf. straffeprosessloven § 427. Den umiddelbart skadelidende vil si den som har vært direkte utsatt for den straffbare handlingen – den som er blitt slått, voldtatt, utsatt for trafikkulykke osv. Motsatsen er personer som har lidt mer indirekte skade, for eksempel arbeidsgivere som lider tap fordi arbeidstakeren har vært utsatt for en straffbar handling.

Krav mot siktede fra den direkte skadelidte kan bare nektes tatt med i straffesaken dersom de er åpenbart ugrunnet eller det vil være til uforholdsmessig ulempe for behandlingen av straffesaken å fremme dem sammen med straffesaken, jf. straffeprosessloven § 427 annet ledd, se også utredningen kapittel 12.4 på side 205-206. Det samme gjelder krav mot siktedes foreldre etter lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning § 1-2 nr. 2 og en ektefelles krav om at ekteskapet er ugyldig eller om skilsmisse uten forutgående separasjon i en straffesak om tvangsekteskap, se straffeprosessloven § 427 tredje ledd.

I vurderingen av om fremme av kravet vil være til uforholdsmessig ulempe for behandlingen av straffesaken skal påtalemyndigheten etter gjeldende rett vurdere både eget arbeid med kravet og rettens behandling av det.

Påtalemyndighetens avgjørelse om å nekte å fremme et sivilt krav kan etter praksis påklages til overordnet påtalemyndighet etter straffeprosessloven § 59 a.

Utvalget foreslår å endre straffeprosessloven § 427 annet ledd, slik at påtalemyndigheten ikke kan nekte å ta med krav av hensyn til *retten*. Utvalget viser til at forslaget om at sivile krav i saker med bistandsadvokat alltid skal fremmes etter straffeprosessloven § 428 vil medføre at de fleste kravene som fremmes etter straffeprosessloven § 427 stort sett vil være enkle og av lite omfang. Dersom kravet vil være til ulempe for behandlingen av straffesaken, kan retten uansett utsette behandlingen av det til straffesaken er pådømt, jf. straffeprosessloven § 431. Påtalemyndigheten kan også velge å fremme bare deler av kravet dersom enkelte sider av kravet ikke er avklart. Også retten har adgang til å gi dom for bare deler av kravet, jf. straffeprosessloven § 432. På denne bakgrunn mener utvalget at det ikke er *behov* for en regel om at påtalemyndigheten kan nekte å fremme krav på vegne av den direkte skadelidte av hensyn til rettens behandling av kravet. Etter utvalgets mening

er det også *prinsipielt uheldig* at påtalemyndigheten skal foreta en skjønsmessig silingsvurdering på rettens vegne. Påtalemyndigheten bør imidlertid fortsatt ha mulighet til å nekte kravet fremmet av hensyn til eget arbeid. Utvalget foreslår også å lovfeste at fornærmede kan påklage avgjørelsen om å nekte kravet fremmet til overordnet påtalemyndighet.

I høringen har *Politidirektoratet* og *Kvinnefronten* støttet utvalgets synspunkter og forslaget.

Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger og viderefører forslaget til endring i formuleringen i straffeprosessloven § 427 annet ledd annet punktum. Departementet viser til utvalgets opplysning om at påtalemyndigheten i praksis legger til grunn at fornærmede har rett til å klage på påtalemyndighetens nektelse av å fremme fornærmedes krav. Departementet anser det uansett hensiktsmessig å lovfeste fornærmedes klagerett, se forslag til straffeprosessloven § 59 a første ledd første punktum nytt nr. 6 og nytt siste punktum i straffeprosessloven § 427 annet ledd.

11.4 Anmeldelses- og etterforskningsstadiet

11.4.1 Informasjon om muligheten for å fremme krav

Etter *gjeldende rett* skal fornærmede ved første gangs avhør spørres om de har krav som de ønsker at påtalemyndigheten skal ta med i saken, jf. straffeprosessloven § 236 annet punktum jf. § 3. Dersom fornærmede krever erstatning eller oppreisning, bør beløpet nærmere angis og begrunnes. Påtaleinstruksen § 8-7 bestemmer at fornærmede ved avhør skal gjøres kjent med adgangen til å få fremmet krav i forbindelse med straffesaken og spørres om han eller hun ønsker at påtalemyndigheten i tilfelle skal fremme kravet. Bekreftelse på anmeldt forhold sendes rutinemessig ut som elektronisk standardbrev som inneholder ytterligere informasjon om hvordan man skal gå frem for at påtalemyndigheten skal fremme krav.

Utvalget mener det er behov for regler som bedre legger til rette for opplysning av erstatningskravets grunnlag og omfang, se utredningen kapittel 12.6.1 side 209-210 om utvalgets anbefaling om utarbeidelse av nytt standardbrev til fornærmede. Utvalget foreslår også å oppheve straffeprosessloven § 426 om at fornærmede første gang de møter for retten skal spørres om de har krav etter straffeprosessloven § 3 dersom dette tidligere ikke er brakt på det rene og at de skal gjøres oppmerksom

på adgangen til å få kravet avgjort i forbindelse med straffesaken. Bestemmelsen oppfattes som overflødig på bakgrunn av utvalgets andre endringsforslag om informasjon om og forberedelse av sivile krav. Utvalget viser også til at fornærmede normalt ikke vil møte for retten før under hovedforhandlingen og at det på dette tidspunktet vil være vanskelig å forberede eventuelle krav som først fremmes på dette tidspunktet på en ordentlig måte.

I høringen har følgende instanser støttet utvalgets forslag om utarbeidelse av nytt standardbrev til fornærmede: *Justissekretariatene*, *JURK*, *Kontoret for voldsoffererstatning*, *Kvinnefronten*, *Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress* og *Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre i Oslo*.

Ingen instanser synes å ha uttalt seg om forslaget om å oppheve straffeprosessloven § 426.

Departementet er enig i at det er viktig at fornærmede gis tidlig og god informasjon om muligheten for å fremme sivile krav og den nærmere fremgangsmåten for dette. Departementet vil følge opp utvalgets forslag om dette – som ikke krever lovendring – på egnet måte. Departementet er videre enig med utvalget i at straffeprosessloven § 426 blir overflødig og upraktisk som følge av øvrige forslag om forberedelse og behandling av sivile krav og derfor bør oppheves.

11.4.2 Oppnevning av sakkyndig

Etter *gjeldende rett* kan påtalemyndigheten begjære oppnevning av sakkyndige «til bruk for etterforskningen», jf. straffeprosessloven § 237 første ledd. Dette gjøres særlig når opplysninger i saken tyder på at fornærmede er påført psykiske eller fysiske helseskader som kan bli langvarige og dette kan ha betydning for valg av straffebestemmelse eller straffutmålingen.

Utvalget foreslår at retten etter krav fra fornærmede skal kunne oppnevne en sakkyndig for å utrede hvilke helseskader fornærmede er påført dersom det er nødvendig for å avgjøre vedkommendes erstatningskrav. Utvalget påpeker at sakkyndig vanligvis bare bør oppnevnes hvis det er grunn til å anta at fornærmede er påført varig helseskade som kan gi grunnlag for erstatning for fremtidig inntektstap, fremtidige utgifter eller menerstatning.

I høringen har *Trøndelag statsadvokatembeter*, *Advokatforeningen*, *Barneombudet*, *Kontoret for voldsoffererstatning*, *Kvinnefronten* og *Støttesenter mot Incest – Oslo* støttet utvalgets forslag.

Advokatforeningen bemerker i denne sammenheng at

«oppnevning av sakkyndig for vurdering av skadevirkninger hos fornærmede er viktig for ivaretagelsen av fornærmedes interesser i forhold til å fremme erstatningskrav. Både av prosessøkonomiske hensyn og av hensyn til å unngå unødvendige ekstra belastninger for fornærmede og for tiltalte, er det viktig at regelverket muliggjør at erstatningskrav pådømmes sammen med eller i tilknytning til straffesaken. Det er derfor behov for nye regler som gir mulighet til å kreve oppnevnt sakkyndig på et tidligere tidspunkt slik at skadeomfanget blir avdekket så tidlig som mulig.»

Advokatforeningen har imidlertid enkelte innvendinger mot utvalgets utkast:

«Bestemmelsen synes å overlate til dommerens skjønn hvorvidt det i den enkelte sak skal oppnevnes sakkyndig på fornærmedes begjæring. Bestemmelsen bør være utformet på en slik måte at den sikrer en forutsigbar ivaretagelse av fornærmedes rettigheter. I følge forslaget 'kan' retten oppnevne en sakkyndig. Her bør fornærmedes rettigheter ivaretas på en klarere måte som er mindre avhengig av den enkelte dommers skjønn, for eksempel ved at 'kan' endres til 'bør'. Videre foreslås det at sakkyndig kan oppnevnes dersom det 'er nødvendig' for å utrede erstatningskrav. Et slikt nødvendighetskrav synes noe strengt og kan være vanskelig å praktisere. [...] Advokatforeningen er av den oppfatning at lovteksten bør endres, slik at 'nødvendig' endres til 'antas å ha betydning'.»

Trøndelag statsadvokatembeter uttrykker bekymring for at en større bruk av denne typen kompetanse kan gjøre det vanskelig å få tak i nok sakkyndige, og at dette vil føre til at behandlingen av sakene tar lang tid.

Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter går imot forslaget om oppnevning av sakkyndige for å utrede fornærmedes helseskader:

«Oppnevning av sakkyndig for utredninger av fornærmedes helseskader er i denne regionen benyttet ved enkelte anledninger. Det må understrekes at dette alltid forsinkes saken sterkt. En regel som den foreslåtte vil trolig føre til et høyt antall begjæringer fra fornærmede. Erfaringen kan fort bli at mange fornærmede heller ville ha foretrukket å få straffesaken lagt bak seg enn å få med en utredning fra en sakkyndig i saken.»

Dommerforeningen har ingen innvendinger mot forslaget, men peker på at det vil innebære en del merarbeid for domstolene, og at det kan medføre forsinkelser i straffesaksavviklingen fordi det ofte er vanskelig å få sakkyndige til å påta seg utredningsarbeid innen rimelig tid.

Departementet viser til at forslaget om at fornærmede skal kunne begjære oppnevnt sakkyndig må ses i sammenheng med de foreslåtte reglene om forberedelse av sivile krav, se 11.5 nedenfor og forslag til straffeprosessloven § 264 b. Etter forslaget skal kravets størrelse søkes fastslått kort tid etter at tiltale er tatt ut. Hvis påtalemyndigheten skal fremme kravet for fornærmede etter straffeprosessloven § 427, foreslås det at påtalemyndigheten i tiltalebeslutningen så langt som mulig skal angi kravets størrelse og at fornærmede må be om endringer i angivelsen av kravet innen en fastsatt frist. Hvis fornærmede skal fremme kravet selv etter straffeprosessloven § 428, foreslås det at fornærmede innen en fastsatt frist skal fremsette krav for retten med angivelse av blant annet kravets størrelse.

Dersom det er grunn til å tro at fornærmede er påført helseskader som kan gi grunnlag for erstatning for fremtidig inntektstap, fremtidige utgifter eller menerstatning, kan det være behov for å få fornærmedes tilstand vurdert av en sakkyndig for å kunne anslå kravets størrelse. Fordi kravet i størst mulig grad skal angis kort tid etter tiltale er tatt ut, kan det være behov for en slik vurdering på etterforskningsstadiet. På dette stadiet av saksbehandlingen er det i utgangspunktet ingen forskjell mellom fornærmede som planlegger å fremme kravet selv etter straffeprosessloven § 428 og fornærmede som vil be påtalemyndigheten om å fremme kravet etter straffeprosessloven § 427. Fornærmedes adgang til å fremme kravet etter straffeprosessloven § 428 og vedkommendes partsrettigheter oppstår først når det er bestemt at hovedforhandling blir holdt. Fornærmede bør etter departementets mening selv kunne begjære oppnevnt sakkyndig for å vurdere spørsmål av betydning for sivile krav. Fornærmede, eventuelt sammen med bistandsadvokaten, vil normalt stå nærmere enn påtalemyndigheten til å vurdere behovet for sakkyndig utredning av egen helsetilstand av betydning for sivile krav. Det vil også være arbeidsbesparende for påtalemyndigheten at fornærmede kan fremsette begjæring direkte for retten.

Departementet understreker at det i en del tilfeller vil være en vel så praktisk løsning å innhente utskrifter fra legetidsskrifter og lignende, og at fornærmedes behandling kan avhøres som vitne under etterforskning og hovedforhandling. Det kan være en belastning for fornærmede å måtte forklare seg og bli undersøkt av en ny person, som en rettsoppnevnt sakkyndig vil være.

Utvalget gikk inn for å kreve at sakkyndig kunne oppnevnes hvis det var «nødvendig» for å

avgjøre fornærmedes krav etter § 3. Departementet har merket seg Advokatforeningens innvending om at fornærmede kan ha vanskeligheter med å dokumentere at det er nødvendig å oppnevne sakkyndig. Departementet mener likevel at det er behov for å markere en viss terskel for oppnevning av sakkyndig. Oppnevning av sakkyndig er ressurskrevende og kan, som enkelte høringsinstanser har pekt på, medføre forlengelse av saksbehandlingstiden. Departementet viderefører derfor utvalgets forslag om et nødvendighetskrav. Slik departementet ser det, bør sakkyndig vanligvis bare oppnevnes dersom det er grunn til å anta at fornærmede er påført helseskade som kan gi grunnlag for erstatning for fremtidig inntektstap, fremtidige utgifter eller menerstatning, se forslag til straffeprosessloven § 237 nytt annet ledd. Et rent oppreisningskrav bør vanligvis ikke gi grunnlag for oppnevning av sakkyndig.

Departementet er enig med Advokatforeningen i at sakkyndig i tilfeller hvor lovens krav er oppfylt også bør oppnevnes. Det er likevel ikke nødvendig å si dette i loven.

11.5 Forberedelse til hovedforhandling – tidspunkt for å fremsette krav

11.5.1 Gjeldende rett

Etter dagens regler skal påtalemyndigheten i tiltalebeslutningen opplyse om den gjør gjeldende erstatningskrav på vegne av fornærmede, jf. straffeprosessloven § 252 tredje ledd. Det er ikke nødvendig at påtalemyndigheten på forhånd angir den påstand som vil bli nedlagt. Som utvalget viser til, tar påtalemyndigheten ofte bare forbehold om å kreve erstatning og oppreisning.

Fornærmede som fremmer sivile krav selv, skal senest samtidig med innkalling til hovedforhandling gi melding til tiltalte eller forsvareren om den påstand som blir nedlagt, om grunnlaget for kravet og om de bevis som vil bli ført, jf. straffeprosessloven § 428 tredje ledd og § 427 fjerde ledd.

11.5.2 Utvalgets forslag

Utvalget mener det er uheldig at det ikke er noen klarere krav til når påtalemyndigheten må informere fornærmede og siktede om hva slags krav påtalemyndigheten fremmer eller med hvilke beløp. Manglende opplysninger om påtalemyndighetens standpunkt til kravet gjør at fornærmede ikke har tilstrekkelig oppfordring til å bidra til forberedelsen og eventuelt ytterligere opplysning av kravet, samt at tiltalte ikke får et godt grunnlag for å forberede sitt forsvar.

Når påtalemyndigheten fremmer kravet, foreslår derfor utvalget at påtalemyndigheten i tiltalebeslutningen så langt mulig skal opplyse om kravets størrelse, jf. forslag til nytt annet punktum i straffeprosessloven § 252 tredje ledd. Det foreslås også lovfestet at påtalemyndigheten i bevisoppgaven må angi hvilke bevis som utelukkende gjelder krav etter § 3.

Utvalget foreslår at påtalemyndigheten, både når det er oppnevnt bistandsadvokat og når påtalemyndigheten fremmer kravet, samtidig med underretningen om tiltalen etter § 264 a, gir fornærmede en kort frist, normalt to uker, for å be om endringer i påtalemyndighetens krav eller fremsette endelig erstatningskrav med bevisoppgave til retten. Retten sender kopi av fornærmedes krav til forsvareren med en kort frist, normalt to uker, for bemerkninger til erstatningskravet. Det foreslås at forsvareren pålegges å uttale seg om eventuelle erstatningskrav, men eventuelle innsigelser avskjæres ikke om forsvareren ikke svarer innen utløpet av fristen.

Utvalgets mindretall, Austegard og Stigum, mener at fornærmede også burde gis en lovfestet rett til å uttale seg om bevisoppgaven og be om endringer i den innen en fastsatt frist. *Utvalgets flertall*, de øvrige medlemmer, ønsker ikke å lovfeste en slik rett, og begrunner standpunktet med at en slik fristregel vil føre til unødvendig merarbeid for påtalemyndigheten og ikke være til særlig nytte for fornærmede.

11.5.3 Høringsinstansenes syn

Agder lagmannsrett, Politidirektoratet, Advokatforeningen, Barneombudet, Forsvarergruppen av 1977 og Kvinnefronten støtter forslaget om å fastsette en frist for endelig erstatningskrav samtidig som fornærmede blir orientert om tiltalebeslutningen. Forsvarergruppen av 1977 foreslår også en regel om at tiltalte dersom han eller hun ikke mottar varsel om fremme av sivile krav senere enn to uker før hovedforhandling, kan kreve utsettelse eller motsette seg at kravet medtas i straffesaken. Forsvarergruppen av 1977 mener også påtalemyndigheten må redegjøre for hva som vil bli anført om den faktiske og rettslige begrunnelsen for kravet etter § 427. Etter foreningens syn kommer stadig mer omfattende og rettslig kompliserte sivile krav til behandling som del av straffesaken.

Også *Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre i Oslo* etterspør en absolutt frist for når kravet kan fremmes og kreves medtatt i straffesaken.

Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter peker på at utvalgets forslag om at påta-

lemyndigheten pålegges å spesifisere kravet vil bidra til at kvaliteten på politiet og påtalemyndighetens arbeid vil bli forbedret, men at dette vil være ressurskrevende.

Asker og Bærum politidistrikt er enig i at de foreslåtte endringene kan sikre en bedre forberedelse og behandlingen av fornærmedes borgerlige rettskrav, men antar at regelen ikke innebærer at senere dokumenterte krav kategorisk avvises.

11.5.4 Departementets syn

Departementet er enig med utvalget i at det er viktig at grunnlaget for og størrelsen på sivile krav blir søkt klarlagt i rimelig tid før hovedforhandlingen. Dette gjelder både av hensyn til siktede og av hensyn til fornærmede, og uansett om kravet fremmes av påtalemyndigheten eller av fornærmede selv. Departementet viderefører derfor utvalgets utkast, se forslag til i § 252 tredje ledd nytt annet punktum og § 428 nytt tredje ledd, med henvisning til § 264 b og § 265 annet ledd. Departementet finner imidlertid ikke grunn til å lovfeste at påtalemyndigheten i bevisoppgaven bør ta inn hvilke bevis som knytter seg til det sivile kravet. En regel om dette vil imidlertid bli vurdert tatt inn i påtaleinstruksen.

Det kan ikke utelukkes at det oppstår endringer i grunnlaget for og størrelsen på de sivile krav. Dette kan skyldes skadevirkninger som oppstår på et senere tidspunkt, bedre dokumentasjon av kravet, eller andre forhold. Det bør derfor være anledning til også etter de fristene som er satt, å endre kravet eller å sette frem nye krav. Etter departementets syn er det naturlig å se hen til sivilprosessuelle regler om fremsetting av nye krav og utvidelse av påstanden når sivile krav behandles i forbindelse med straffesaken. Tvisteloven § 9-10, jf. § 9-16 fastsetter at det som hovedregel ikke er anledning til å utvide påstanden til et krav, sette frem nye krav eller påstandsgrunnlag eller sette frem nye bevis i løpet av de siste to uker før hovedforhandlingen. Retten kan likevel på visse vilkår tillate slike endringer. Departementet finner ikke grunn til å ta inn en utrykkelig henvisning til disse reglene. Hensynet til fornærmede tilsier imidlertid at fristene for å fremsette sivile krav i straffeprosessloven ikke bør være preklusive. Tiltalte vil uansett kunne be om at retten utsetter behandlingen av et krav som er fremsatt sent. Særreglene i straffeprosessloven §§ 431 og 432 første ledd om at retten kan utsette behandlingen av et sivilt krav eller avsi dom for bare deler av kravet, medfører at retten ikke må behandle krav som den mener at den ikke har tilstrekkelig grunnlag for å behandle. I

rettens vurdering etter § 431 må det også legges vekt på om begge sider har hatt anledning til å imøtegå kravets størrelse og grunnlag.

11.6 Rettens plikt til å pådømme kravet

Etter *gjeldende rett* har retten en plikt til å pådømme krav som fremmes av påtalemyndigheten. Dersom kravet fremmes av fornærmede etter straffeprosessloven § 428, har retten en adgang til å nekte kravet forfulgt under hovedforhandlingen dersom det vil være til vesentlig ulempe, jf. straffeprosessloven § 428 første ledd annet punktum. Dette gjelder likevel ikke i ærekrenkelsessaker, jf. straffeprosessloven § 428 første ledd tredje punktum. Retten har i alle tilfeller anledning til å utsette behandlingen av kravet til straffesaken er pådømt, jf. § 431, eller nøye seg med å gi dom for den del av kravet som den finner godtgjort, jf. § 432. For en nærmere redegjørelse for gjeldende rett, se utredningen kapittel 12.5 på side 207-209.

Utvalget mener det kan reises prinsipielle innvendinger mot at retten etter en skjønnsmessig vurdering skal kunne nekte å pådømme et krav på ethvert tidspunkt av saken, se utredningen kapittel 12.5.2 på side 208. Utvalget peker på at denne regelen kan føre til at fornærmede, av frykt for at kravet nektes forfulgt, avstår fra å gjøre gjeldende deler av kravet eller avstår fra anførsler eller utøvelsen av prosessuelle rettigheter. Et samlet utvalg mener at denne regelen ikke bør videreføres. *Utvalgets flertall*, alle unntatt Austegard og Bohinen, foreslår at retten gis adgang til å nekte kravet forfulgt dersom det er åpenbart mest hensiktsmessig å behandle det i sivilprosessens former. *Utvalgets mindretall*, Austegard og Bohinen, frykter at en slik skjønnsmessig adgang til å kunne nekte kravet pådømt vil kunne føre til ulik praksis og svekke foruberegneligheten for fornærmede.

I høringen har *Politidirektoratet* støttet flertallets forslag til en regel om at retten kan nekte å forfølge kravet dersom det er åpenbart mest hensiktsmessig å behandle det i sivilprosessens former. *Advokatforeningen* mener det må understrekes at anledningen til å nekte å forfølge kravet må være en snever unntaksregel, som retten bare kan benytte dersom det åpenbart er best for behandlingen av erstatningskravet.

Departementet er enig i at den gjeldende regelen i straffeprosessloven § 428 første ledd annet punktum kan føre til en lite forutberegnelig og vanskelig situasjon for fornærmede. Det kan være grunn til å anta at rettens adgang til å nekte kravet fremmet etter straffeprosessloven

§ 428 kan være en av årsakene til at mange fornærmede i dag velger å be påtalemyndigheten om å fremme kravet. Departementet mener regelverket må legge til rette for at sivile krav i størst mulig grad kan behandles sammen med straffesaken og sikres en forsvarlig og betryggende behandling. Departementet foreslår derfor, som utvalget, at den gjeldende regelen i straffeprosessloven § 428 første ledd annet punktum bør oppheves. Samtidig er departementet enig med utvalgets flertall i at det ikke helt bør utelukkes at det kan oppstå situasjoner der kravet ikke bør behandles sammen med straffesaken. Departementet slutter seg derfor til flertallsforslaget om å gi retten en adgang til å henvide kravet til behandling i sivilprosessens former hvis dette åpenbart er mest hensiktsmessig. Den klare hovedregelen skal imidlertid være at kravet behandles sammen med straffesaken. I motsetning til utvalgets forslag mener departementet at rettens adgang til å henvide kravet til behandling i sivilprosessens former ikke bør være begrenset til forberedelsen av hovedforhandlingen. Retten bør ha slik adgang også under den senere behandlingen av saken, men terskelen for å nekte kravet forfulgt må være høyere jo lenger i saksbehandlingen man har kommet.

Straffeprosessloven § 428 første ledd tredje punktum har vært en særregel for saker om mortifikasjon av ærekrenkelser som innebærer at retten i slike saker har hatt en plikt til å pådømme sivile krav fremmet etter straffeprosessloven § 428. Første ledd tredje punktum gjør unntak fra regelen i første ledd annet punktum om at retten på ethvert trinn av saken kan nekte at kravet forfølges under hovedforhandlingen dersom det vil være til vesentlig ulempe. Når straffeprosessloven § 428 første ledd annet punktum nå foreslås opphevet, bør også unntaksregelen i tredje punktum oppheves. I utgangspunktet vil retten etter departementets forslag ha en plikt til å pådømme alle krav som fremmes etter straffeprosessloven § 428, men retten foreslås gitt en adgang til å henvide kravet til behandling i sivilprosessuelle former der dette er åpenbart mest hensiktsmessig. Denne regelen foreslås også å gjelde for sivile krav som fremmes i forbindelse med sak om mortifikasjon av ærekrenkelse.

11.7 Underretning om dommen

Etter *gjeldende rett* skal fornærmede og andre skadelidte informeres om at en dom er rettskraftig når det er pådømt erstatnings- og oppreisningskrav i saken, jf. påtaleinstruksen § 30-10. Fornærmede som har fremmet erstatningskrav selv, skal i prin-

sippet ha dommen forkynt etter samme regler som parter. Dagens regler inneholder ingen bestemmelser om underretning til fornærmede om rettens avgjørelse av erstatningskravet når dette fremmes av påtalemyndigheten, før det foreligger rettskraftig dom.

Utvalget foreslår at det lovfestes at retten skal meddele fornærmede (eventuelt bistandsadvokaten) dommen i alle saker der den har avgjort krav etter § 3, jf. utkast til § 43 fjerde ledd.

Forsvarergruppen av 1977 mener at dommen i stedet bør *forkynnes* for fornærmede som har fått avgjort sivile krav, eventuelt bistandsadvokaten, for å klargjøre beregningen av ankefristen i slike tilfeller.

Departementet opprettholder utvalgets forslag, se forslag til nytt fjerde ledd i straffeprosessloven § 43, og omtalen i kapittel 9.12. Forslaget må ses i sammenheng med forslagene om ankebehandling av sivile krav. Det foreslås et system der ankefristen for fornærmede skal løpe fra henvisningsavgjørelsen i anke i straffesaken er forkynt. Man ønsker ikke at ankefristen for fornærmede skal begynne å løpe før etter at det er avklart om det vil bli ankesak i straffesaken. Dette er bakgrunnen for at forslaget til straffeprosessloven § 43 bruker uttrykket «meddeler» i stedet for «forkynner».

11.8 Sivile krav ved anke i straffesaken

11.8.1 Frister og fremgangsmåte for å begjære ny prøving av sivile krav

Etter *gjeldende rett* er det ingen klar frist for å begjære ny behandling av sivile krav ved anke i straffesaken, men begjæringen må settes frem så tidlig at den annen part har tilstrekkelig tid til å forberede seg på behandlingen, jf. straffeprosessloven § 434 tredje ledd. Det er heller ingen særskilte krav til hva en begjæring om ny prøving skal inneholde. I Rt. 1997 s. 1643 aksepterte Høyesterett at en «fullstendig ankeerklæring» i straffesaken etter forholdene i saken måtte anses å omfatte også en begjæring om overprøving av erstatnings- og oppreisningsavgjørelsene.

Utvalget foreslår nye regler om frister for å begjære ny prøving for både siktede og fornærmede. For siktede skal det etter utvalgets forslag gjelde samme frist for å begjære ny behandling av sivile krav som for anke i straffesaken, det vil si at begjæring om ny behandling av kravet må settes frem i siktedes anke eller motanke. Fristen er ment å være preklusiv. Begjæringen skal angi om den gjelder hele avgjørelsen, det resultat som kreves,

de feil som gjøres gjeldende, den faktiske og rettslige begrunnelse for at det foreligger feil, og de bevis som vil bli ført.

Hvis påtalemyndighetens eller domfeltes anke i straffesaken henvises til behandling, foreslår utvalget at henvisningsavgjørelsen forkynnes for den som har fått krav etter § 3 pådømt i den påankede avgjørelse, og at den fornærmede samtidig gis en frist for å begjære ny behandling av sivile krav, eventuelt imøtegå siktedes begjæring om ny behandling. En begjæring om ny behandling fra fornærmede må også angi om den gjelder hele avgjørelsen, det resultat som kreves, de feil som gjøres gjeldende, den faktiske og rettslige begrunnelsen for at det foreligger feil, og de bevis som vil bli ført.

Utvalget foreslår ingen endringer i reglene når påtalemyndigheten fremmer krav etter § 427 i ankeomgangen, og viser til at slike krav gjennomgående vil være av enklere karakter. Det er etter utvalgets syn tilstrekkelig at slike krav fremsettes så tidlig at siktede har tilstrekkelig tid til å forberede seg på behandlingen.

Under *høringen* har *Agder lagmannsrett, Borgarting lagmannsrett, Advokatforeningen* og *Kvinnefronten* støttet forslagene om frister og fremgangsmåte for behandling av sivile krav ved anke i straffesaken. Agder lagmannsrett foreslår at en tilsvarende frist for fremsetting av krav også bør gjelde når kravet fremsettes av fornærmede ved påtalemyndigheten. Lagmannsretten viser til at slike krav også kan være store og kompliserte, særlig i saker om økonomisk kriminalitet, miljøkriminalitet og i saker om større skadeverk.

Departementet er enig med utvalget i at det er behov for regler som sikrer økt forutberegnelighet for fornærmede og siktede og bedre forberedelse av kravet også i ankeomgangen. Departementet slutter seg derfor til utvalgets utkast, se forslag til straffeprosessloven § 310 første ledd nytt annet punktum, § 311 første ledd annet punktum, § 314 nytt tredje ledd første punktum, § 325 nytt annet ledd og § 434 nytt tredje til syvende ledd. Forslaget medfører at reglene om frister og fremgangsmåte både for fornærmede og siktede fremgår både av straffeprosessloven kapittel 23 om anke og av kapittel 29 om sivile krav. Denne dobbeltbehandlingen er valgt av pedagogiske hensyn, for å sikre at de nye reglene om sivile krav ved anke i straffesaken blir fanget opp. Krav om frister og særskilte krav til hva en begjæring om ny behandling av slike krav skal inneholde, vil etter departementets syn sikre en mer betryggende behandling av kravet. Retten gis et særskilt ansvar ved å overvåke at begjæringer om ny prøving tilfredsstiller de formelle krav, og kan sette frister for

å be om at begjæringer rettes slik at kravene tilfredsstilles, se forslag til nytt tredje ledd annet punktum i straffeprosessloven § 314 som gir regler om adgangen til å ta for sent innkomne anker til behandling og adgangen til å rette anker, tilsvarende anvendelse så langt de passer.

Etter departementets syn er det grunn til å skille mellom siktede og fornærmede med hensyn til spørsmålet om fristen for å fremsette begjæring om ny prøving av sivile krav, skal være preklusiv eller ikke. Departementet foreslår at fristen for å begjære ny behandling av det sivile kravet for den siktede skal være preklusiv. Det vises til at den siktede på tidspunktet hvor det må tas stilling til om han skal begjære ny behandling, vil vite hva resultatet ble i tingretten eller lagmannsretten. For den fornærmede kan det stille seg annerledes. Det kan fremdeles tenkes at det etter tidspunktet hvor det bes om at fornærmede oppgir om han ønsker ny behandling av sivile krav, kan bli påvist endringer i det sivile kravet, så som nye skadevirkninger eller bedre dokumentasjon på en skade. Hensynet til den fornærmedes muligheter til å be om å få behandlet krav som er påvist eller oppstått senere, taler med styrke mot å gjøre fristen preklusiv, og dette gjelder uavhengig av om kravet fremsettes av den fornærmede selv eller via påtalemyndigheten. Departementet foreslår derfor å videreføre den generelle regelen om at fornærmede og påtalemyndigheten må sette frem et krav så tidlig at den annen part har tilstrekkelig tid til å forberede seg på behandlingen.

Som Agder lagmannsrett har pekt på, kan også krav fremsatt av påtalemyndigheten være omfattende og kompliserte. Departementet finner imidlertid ikke grunn til å innføre absolutte frister for påtalemyndigheten til å fremsette krav, men videreføringen av bestemmelsen om at et krav må settes frem senest slik at den annen part har tilstrekkelig tid til å forberede seg på behandlingen, vil gjelde for påtalemyndigheten. Selv om fristreglene for fornærmede ikke er preklusiv, og det heller ikke er fastsatt noen preklusiv frist for påtalemyndigheten, vil de foreslåtte reglene likevel samlet sett bidra til at det blir søkt avklart på et tidligere tidspunkt om den fornærmede ønsker ny behandling av det sivile kravet.

11.8.2 Adgangen til å fremsette nye krav for ankeinstansen

Foretar lagmannsretten en fullstendig ny behandling av en straffesak, kan fornærmede etter *gjeldende rett* fremme borgerlige rettskrav som ikke ble fremmet for tingretten, se utredningen kapittel

12.9.3 på side 213. I slike saker er det altså en ubegrenset adgang til å fremsette nye krav. Adgangen er dermed videre enn om saken hadde blitt behandlet etter tvistemålsloven.

Utvalget peker på at det kan være betenkelig at sivile krav behandles i første instans i lagmannsretten, og at en ubegrenset adgang til å fremme nye krav for ankeinstansen bryter med vanlige prosessuelle prinsipper. *Utvalget* har vurdert om rettstilstanden bør endres, men kom til at det ikke vil gå inn for å fjerne en regel som klart er til fordel for fornærmede, og som i noen situasjoner kan ha gode grunner for seg. *Utvalget* foreslår i stedet at adgangen til å fremme nye krav for lagmannsretten reguleres nærmere i loven. Dersom det fremmes nye krav på dette tidspunktet, bør det også være regulert hvilke opplysninger begjæringen bør inneholde for å sikre at siktede gis informasjon om kravets grunnlag og størrelse.

Agder lagmannsrett fremmet under *høringen* forslag om at det i slike tilfeller burde gjelde en preklusiv frist for å fremsette nye krav, med mindre siktede samtykker. Fristen burde etter lagmannsrettens syn ikke være lenger enn en måned fra henvisningsbeslutningen.

Departementet er enig med utvalgets vurderinger, se forslag til § 434 femte ledd. Hensynet til siktede kan tale for at det innføres en frist slik *Agder lagmannsrett* har foreslått. Den ubegrensede adgangen til å fremme nye krav ved ankebehandlingen – det vil si også krav som fornærmede kunne ha fremmet under hovedforhandlingen, men som han av en eller annen grunn ikke fremmet da – innebærer at slike krav er satt i en særstilling sammenlignet med hva som gjelder dersom kravet hadde vært fremmet etter tvistemålslovens regler.

Departementet foreslo i Ot.prp. nr. 18 (2000–2001) om endringer i straffeprosessloven og domstolloven mv. (forkynnelse av dommer og enkelte justeringer i to-instansreglene mv.) å oppheve adgangen til å fremme nye krav ved ankebehandlingen, men forslaget fikk ikke støtte av justiskomiteen, jf. Innst. O. nr. 55 (2000–2001) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven og domstolloven mv (forkynnelse av dommer og enkelte justeringer i to-instansreglene mv) kapittel 4 side 3. Justiskomiteen viste til den adgang retten har til å nekte å fremme erstatningskravet etter § 428.

Ettersom departementet nå foreslår å oppheve rettens adgang til å nekte å fremme erstatningskravet, kan hensynet til siktedes forsvar tale for at det innføres en preklusiv frist for fornærmede til å fremme krav som ikke har sammenheng med fremsatte krav i første instans. Departementet

foreslår imidlertid ikke å innføre en preklusiv frist for å fremme slike krav. Det kan være særlige grunner som gjør at kravet ikke blir fremsatt i første instans, som for eksempel at fornærmede er sterkt traumatisert eller at en skade først har manifestert seg på et senere tidspunkt, og dette hensynet taler mot en slik frist.

Spørsmålet om ansvarsgrunnlag – det vil si om tiltalte har begått handlingen, eller forvoldt skaden, og om det er utvist subjektiv skyld – vil også normalt ha blitt behandlet i vurderingen av skyldspørsmålet i den avgjørelsen som påankes, slik at sammenlikningen med saker som behandles etter tvistemålsloven ikke er helt dekkende. Departementet foreslår imidlertid å videreføre dagens regel om at en begjæring må settes frem så tidlig at den annen part har tilstrekkelig tid til å forberede seg på behandlingen, og dette vil også gjelde slike nye krav. For likevel å sikre en bedre forberedelse av slike krav, foreslår departementet at begjæringen om behandling av krav som tidligere ikke har vært satt frem, også må inneholde tilstrekkelige opplysninger til at siktede kan forberede sitt forsvar, se den foreslåtte henvisningen i §§ 325 og 434 til § 264 b som omhandler forberedelse av tingretts behandlingen av sivile krav.

11.8.3 Fortsatt behandling etter tvistelovens regler

Etter *gjeldende rett* vil ikke anken over det sivile kravet bli behandlet dersom anken i straffesaken trekkes, avvises eller ikke henvises til ankeforhandling.

Straffeprosessloven § 434 fjerde ledd regulerer situasjonen dersom sivile krav ikke avgjøres i straffesaken. Retten skal da sørge for at melding om dette blir forkynt for den som har krevd ny behandling av spørsmålet, og parten skal samtidig orienteres om adgangen til fortsatt behandling etter tvistemålslovens regler. Dersom parten ønsker fortsatt behandling av det sivile kravet må han gi beskjed om det innen en måned.

Utvalget foreslår at det uttrykkelig fremgår at straffeprosessloven § 434 fjerde ledd også gjelder når anken i straffesaken avvises eller nektes fremmet.

Under *høringen* ga *Agder lagmannsrett* uttrykk for at det ikke er uklart at straffeprosessloven § 434 fjerde ledd om ny frist for å kreve fortsatt behandling av kravet etter tvistemålsloven også gjelder når ankesaken nektes fremmet, jf. Rt. 2002 s. 1660.

Departementet er enig med utvalget i at pedagogiske hensyn tilsier at det bør fremgå klart av loven at bestemmelsen gjelder i slike tilfeller, se forslaget til endringer i § 434 siste ledd.

11.9 Sivil anke

Den som har fått prøvd et sivilt krav i forbindelse med en straffesak, kan etter *gjeldende rett* anke særskilt over det sivile kravet etter sivilprosessens regler, jf. straffeprosessloven § 435. Etter dagens regler er det noe tvilsomt om det hører inn under bistandsadvokatordningen å fremme en ankesak etter tvistemålslovens regler, se utredningen kapittel 12.10 på side 215.

Utvalget foreslår at det gjøres klart i loven at å fremme særskilt anke etter sivilprosessens regler inngår i bistandsadvokatens oppgaver. Det legges til grunn at dette omfattes av oppdraget som bistandsadvokat og godtgjøres etter straffeprosesslovens regler. Utvalget forutsetter videre at fornærmede og skadevolder i slike tilfeller gis fritak for rettsgebyr.

Forsvarergruppen av 1977 har ingen innvendinger mot forslaget, men ber om at det også inngår i forsvarerens oppgaver å behandle anker over slike krav som behandles etter tvistemålslovens regler, slik at fornærmede og siktede likestilles. Det foreslås at det tilføyes i straffeprosessloven § 100 at oppnevning som forsvarer også omfatter ankebehandling over borgerlige rettskrav etter § 435.

Departementet er enig med utvalget i at det bør fremgå av loven at det hører under bistandsadvokatens oppgaver å fremme slike ankesaker etter tvistemålsloven, se forslag til ny § 107 e. Når fornærmede først har fått oppnevnt bistandsadvokat, er denne oppgaven en naturlig følge av oppdraget. Departementet er også enig med Forsvarergruppen i at ankebehandling i slike tilfeller bør inngå i forsvarerens oppgaver, se utkast til nytt tredje ledd i straffeprosessloven § 100. I saker hvor det ikke er oppnevnt bistandsadvokat vil det være de alminnelige reglene i rettshjelploven som avgjør om fri rettshjelp skal gis.

Departementet foreslår at det uttrykkelig fremgår at fornærmede og siktede i saker med bistandsadvokat bør fritas for rettsgebyr, se utkast til nytt annet ledd i rettsgebyrloven § 10, uavhengig av økonomiske vilkår. I andre saker vil partene kunne søke om fritak for rettsgebyr, se rettshjelploven § 25 første og annet ledd, som fastsetter at det kan gis fritak i visse nærmere angitte tilfeller.

11.10 Sivile krav i tilståelsessaker

Etter *gjeldende rett* kan sivile krav pådømmes i tilståelsessaker bare dersom retten finner kravet «utvilsomt», jf. straffeprosessloven § 432 annet ledd.

Utvalget foreslår at det i tilståelsessaker gjøres unntak fra dette kravet i saker der fornærmede har bistandsadvokat. For å sikre siktedes rettigheter i slike tilfeller, foreslås det at vedkommende må gis rett til forsvarer hvis fornærmede fremmer krav etter § 428. *Barneombudet*, *Kontoret for voldsoffererstatning*, *Kvinnefronten* og *Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre i Oslo* støtter utvalgets forslag.

Dommerforeningen støtter ikke forslaget, og uttaler:

«En betingelse for å behandle en sak som enedommersak, noe som skjer helt uten annen bevisførsel enn siktedes forklaring og sakens dokumenter, er at saken egner seg for en slik forenklet behandling. Dette er også begrunnelsen for dagens regel om at et erstatningskrav må være utvilsomt for at det kan pådømmes som en del av en tilståelsessak. Forslaget synes å innebære at retten i klart større grad enn i dag må gå inn i bevisvurderinger. Det er ikke lett å overskue hvilke konsekvenser dette kan få.»

Departementet viser til drøftelsene foran i 9.9 om fornærmedes stilling i saker som avgjøres ved tilståelsessaker, der det foreslås at fornærmede med bistandsadvokat gis en særstilling.

Etter departementets syn vil imidlertid forslaget føre til at disse tilståelsessakene, hvor både fornærmedes bistandsadvokat og siktedes forsvarer møter, vil likne mer på alminnelige hovedforhandlinger. Det er praktiske hensyn som begrunner regelen om at en tilståelsessak ikke blir vanskelig gjort ved prosedyre om erstatningskrav. Etter departementets syn kan en slik utvidelse av disse sakene ikke forsvares, selv om det bare vil gjelde et lite antall saker. Det vises også til innvendingen fra *Dommerforeningen* om at forslaget vil føre til at retten i større grad enn i dag vil måtte gå inn i bevisvurderinger. Dette bryter med den forenklete behandlingen som tilståelsessakene representerer. Fornærmedes rettigheter i alvorlige saker må anses tilstrekkelig ivaretatt ved underrettingsplikten og klageretten som de er gitt ved endringene i straffeprosessloven § 59 a, jf. 9.9 foran. Departementet viser også til at formålet med at retten bare kan pådømme erstatningskrav i den utstrekning kravet er «utvilsomt», er at dette vil bidra til at siktede vil være mer stemt for å samtykke i at saken behandles som tilståelsesdom. Å senke terskelen for bedømmelse av slike krav, kan føre til at flere vil nekte samtykke, og det vil være uheldig for saksavviklingen.

12 Økonomiske og administrative konsekvenser

12.1 Innledning

Formålet med forslagene er å styrke fornærmedes og etterlattes stilling i straffesaken. De viktigste forslagene er styrking av bistandsadvokatorordningen (oppnevning av advokat i flere sakstyper og utvidelse av advokatens oppgaver) som vil gi økte advokatutgifter, se 12.3 nedenfor, forslagene om styrkede informasjonsrettigheter og rett til møte med aktor før hovedforhandlingen som medfører økte arbeidsoppgaver for politi og påtalemyndighet, se 12.5 nedenfor. Også rett til kostnadsfri samtale med advokat før anmeldelse, godtgjørelse for tilstedeværelse under hovedforhandlingen og økte rettigheter i forbindelse med gjenopptakelse av straffesaken, medfører noe økte kostnader, se henholdsvis 12.3, 12.6 og 12.7 nedenfor.

Det er i St.prp. nr. 1 (2007-2008) lagt til grunn at endringene vil kunne tre i kraft med virkning fra 1. juli 2008. De samlede merutgiftene er beregnet til ca 17,9 mill. kr i 2008 (halvårsvirkning), derav blant annet ca. 7 mill. kr i økte utgifter til bistandsadvokat. I tillegg kommer enkelte tiltak som ikke vil ha nevneverdige økonomiske og administrative konsekvenser og som vil bli dekket innenfor Justisdepartementets ramme.

12.2 Rett til samtale med advokat før anmeldelse

Etter gjeldende rett gis det bistand i et visst antall timer i saker der fornærmede vurderer å anmelde voldtekt (inntil tre timer) eller menneskehandel (inntil fem timer). Departementet forslår å utvide denne ordningen til å gjelde i alle saker hvor fornærmede har krav på bistandsadvokat. Se nærmere punkt 9.3.4 om forslaget.

Ut fra anmeldelsesstatistikken for de straffebud som kan gi grunnlag for advokatbistand ved vurdering av anmeldelse, og en skjønsmessig vurdering av hvor stor andel av disse anmelderne som vil benytte seg av ordningen, har departementet lagt til grunn at ordningen vil bli benyttet i 520 saker. Tallene er da justert for et skjønsmessig

anslag over eventuelle nye anmeldelser/tilfeller som følge av ordningen, og for saker hvor denne bistanden i dag honoreres etter bistandsadvokatorordningen. Forutsatt en stykkpris på 3 timer, og medregnet moms, blir merutgiften anslått til ca 1,6 mill. kr per år.

I St.prp. nr. 1 (2007-2008) er det foreslått å øke bevilgningen under kap. 470, post 71 med 0,804 mill. kr til dette formålet (halvårsvirkning).

12.3 Utvidelse av bistandsadvokatorordningen

Bistandsadvokaten er en nøkkelperson i departementets forslag om styrkede rettigheter for fornærmede og etterlatte. Gjennom bistandsadvokaten vil fornærmede og etterlatte få profesjonell veiledning og hjelp i sin utøvelse av rettighetene. Forslagene innebærer en utvidelse av bistandsadvokatens oppgaver og rolle. Dette bør reflekteres i advokatens salær.

Ut fra en skjønsmessig vurdering av merarbeidet i den enkelte sak som følge av endringene, holdt opp mot det forventede antallet saker med bistandsadvokat etter reformen, har departementet kommet til at endringene i oppdraget vil medføre en økning i salærutgifter på ca 2,7 mill. kr per år (halvårsvirkning ca. 1,35 mill. kr).

Bistandsadvokatorordningen foreslås utvidet til å omfatte også saker om seksuell handling med barn under 16 år (straffeloven § 200 annet ledd), vold i nære relasjoner (straffeloven § 219), menneskehandel (straffeloven § 224), og kjønnslemlestelse, jf. lov 15. desember 1995 nr. 74. I tillegg foreslås retten til bistandsadvokat utvidet til å gjelde alle saker der det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred.

Departementet foreslår også at etterlatte kan få oppnevnt bistandsadvokat i saker der noen er død som følge av en straffbar handling når særlige forhold tilsier at det er behov for det.

I tillegg foreslås det en skjønsmessig regel om at retten kan oppnevne bistandsadvokat også i andre tilfeller dersom sakens art og alvor, hensy-

net til de berørte eller andre særlige forhold tilsier at det er behov for advokat.

Det foreslås også oppnevnt bistandsadvokat i saker om besøksforbud på grunnlag av mulig overtrødelse av straffeloven § 219 om vold i nære relasjoner.

Ut fra et anslått gjennomsnittsalær i bistandsadvokatoppdrag holdt opp mot antall anmeldelser innenfor de nye sakstypene og forventningene om antall etterlatte som vil få krav på bistandsadvokat, anslås merkostnadene til ca 8,3 mill. kr per år (halvårsvirkning ca. 4,15 mill. kr).

I St.prp. nr. 1 (2007-2008) er bevilgningen under kap. 466 Særskilte straffesaksutgifter m.m. post 01 Driftsutgifter foreslått økt med ca. 7 mill. kr i 2008 (halvårsvirkning) til utvidelse av retten til bistandsadvokat og kompensasjon for økte arbeidsoppgaver for bistandsadvokatene. Beløpet dekker også økte utgifter til advokat i forbindelse med forslag om å heve aldersgrensen for bruk av dommeravhør fra 14 til 16 år, se 12.4 nedenfor.

12.4 Heving av aldersgrensen for dommeravhør

Departementet foreslår at aldersgrensen for bruk av dommeravhør heves fra 14 til 16 år, se 9.5.1.1 foran. Dette forslaget innebærer økte kostnader, først og fremst i form av økte salærutgifter til bistandsadvokat og forsvarer. De økte kostnadene ved dette anslått til ca. 3 mill. kr årlig (halvårsvirkning 1,5 mill. kr) inngår i beløpet som er foreslått bevilget til utvidelse av bistandsadvokatordningen på kap. 466, post 01 i 2008, se 12.3 foran.

Det er knyttet atskillig usikkerhet til beregningen av merutgiftene som følge av forslaget. Dette gjelder særlig for beregningen av hvor stor økning i antall dommeravhør som endringen vil føre med seg, men også for hvor mye ett dommeravhør koster å gjennomføre.

Dommeravhør foretas hovedsakelig i saker om seksuallovbrudd. Hevingen av aldersgrensen fra 14 til 16 år har særlig den betydningen at straffeloven § 196 om seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år vil falle innenfor anvendelsesområdet for dommeravhør. I tillegg kommer for eksempel voldtekts- eller incestsaker der fornærmede er mellom 14 og 16 år.

Domstoladministrasjonen viser i sin høringsuttalelse til at det i 2005 ble registrert 313 saker der en av tiltalens poster gjaldt overtrødelse av straffeloven § 196.

Departementet viser til at det er en rekke usikkerhetsmomenter knyttet til hvor mange flere søker det vil bli med dommeravhør som følge av å heve aldersgrensen til 16 år. Etter en helhetlig vurdering anslås økningen å bli noe lavere enn det Domstolsadministrasjonen har oppgitt for registrerte saker etter straffeloven § 196.

Det kan videre anslås at forberedelse og gjennomføring av ett dommeravhør tar omtrent et dagsverk for domstoler, påtalemyndighet, forsvarer og bistandsadvokat.

For domstoler, politi og påtalemyndighet må disse kostnadene dekkes innenfor gjeldende ramme. Dommeravhør kommer i utgangspunktet i stedet for vanlig politiavhør av fornærmede under etterforskningen – selv om dommeravhøret kan være mer krevende å forberede. Det spares også inn noe tid ved at fornærmede normalt ikke forklarer seg under hovedforhandlingen.

For advokatene påløper det noe ekstra salærkostnader i forbindelse med dommeravhøret. Dette gjelder særlig for siktedes forsvarer. Bistandsadvokaten ville normalt vært til stede også under ordinært politiavhør av fornærmede under etterforskningen. Merutgiftene til advokatsalær som følge av forslaget er medregnet i forslaget i St.prp. nr. 1 (2007-2008) om å øke bevilgningen med ca. 7 mill. kr på kap. 466 Særskilte straffesaksutgifter.

12.5 Styrkede informasjonsrettigheter

Et viktig element i styrkingen av fornærmedes og etterlattes rettigheter er bedre informasjon gjennom hele saken. Det er et stort behov for å bedre politiets informasjonsrutiner og informasjonsmaterieell, slik at fornærmede i større utstrekning kan følge sakens utvikling, bli bedre informert om erstatningskrav, påtaleavgjørelser og lignende.

For å styrke fornærmedes og etterlattes rett til informasjon, er det i St.prp. nr. 1 (2007-2008) foreslått bevilget til sammen fem mill. kr i 2008 (halvårsvirkning) fordelt med 4 mill. kr under kap. 440 Politidirektoratet – politi- og lensmannsetaten, 0,5 mill. kr under kap. 441 Oslo politidistrikt og 0,5 mill. kr under kap. 445 Den høyere påtalemyndighet til blant annet omlegging av informasjonsrutiner, utarbeidelse av informasjonsmaterieell og en rett for utvalgte fornærmede og etterlatte til en kontaktperson i politiet og til et møte med aktor før hovedforhandlingen. Høringsinstansene har selv anslått merutgiftene til å være noe høyere, men departementet legger til grunn at de resterende

merutgifter lar seg dekke innenfor virksomhetens eksisterende rammer.

12.6 Godtgjørelse for tilstedeværelse under hovedforhandlingen

Adgangen til å være til stede under hele hovedforhandlingen er en forutsetning for flere av forslagene om å styrke fornærmedes og etterlattes rettigheter. For å sikre fornærmede og etterlatte økonomisk adgang til dette, foreslås det at de gis adgang til å kreve godtgjørelse etter vitnegodtgjørelsesloven for tilstedeværelse under hele hovedforhandlingen. Dette innebærer at de gis muligheten til å kreve erstatning for tapt inntekt og reise- og godtgjørelse etter statens satser.

Basert på tidligere beregninger av antallet saker med bistandsadvokater, beregningen av det forventede antall nye saker som følge av reformen og de skjønnsmessige forventningene om andelen fornærmede og etterlatte som vil kreve godtgjørelse, er det lagt til grunn at forslaget vil medføre årlige utgifter på ca 0,6 mill. kr.

Som en følge av dette er det i St.prp. nr. 1 (2007-2008) foreslått å øke bevilgningen på kap. 414, post 01 med 0,3 millioner kroner (halvårsvirkning).

12.7 Gjenåpning av straffesaker

For å sikre fornærmede og etterlatte styrkede rettigheter i forbindelse med gjenopptakelse av straffesaker, er det i St.prp. nr. 1 (2007-2008) foreslått å øke bevilgningen til Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker med 0,25 mill. kr i 2008 (halvårsvirkning).

12.8 Forslag uten nevneverdige økonomiske eller administrative konsekvenser som vil bli dekket innenfor justissektorens ramme

Enkelte forslag innebærer noe økte kostnader, men det antas at det vil gjelde et begrenset antall saker i året.

Dette gjelder for eksempel senkingen av terskelen for å oppnevne bistandsadvokat i saker der det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred. Det samme gjelder innføringen av en skjønnsmessig regel om oppnevning av bistandsadvokat i andre tilfeller der sakens art og alvor, hensynet til de berørte eller andre sær-

lige forhold tilsier at det er behov for advokat. Regelen er forutsatt å være en snever unntaksregel forbeholdt særlige tilfeller. Departementet antar at den kanskje vil komme til anvendelse i ti saker i året.

I omtalen under 9.11.3 foran forutsettes det at bistandsadvokaten vil kunne gis godtgjørelse for å følge en ankesak i Høyesterett selv om vedkommende ikke er oppnevnt som bistandsadvokat for Høyesterett. Dette kan for eksempel være aktuelt der ankesaken for Høyesterett bare gjelder straffutmålingen og det ikke er fremmet sivile krav. I slike saker vil det normalt ikke bli oppnevnt bistandsadvokat. Dette vil kunne medføre noe økte salærkostnader. Samtidig vil det være få saker i året hvor dette vil være aktuelt.

Også forslaget om å gi fornærmede adgang til å begjære oppnevnt sakkyndig kan medføre noe økte kostnader. Igjen er det snakk om et begrenset antall saker. Departementet antar at dette først og fremst vil være aktuelt i saker der det kan være tvil om fornærmede er påført betydelig skade på legeme eller helbred. En oppnevning av sakkyndig vil også kunne føre til besparelser for det senere arbeidet for Kontoret for voldsoffererstatning.

Forslagene om å gi fornærmede og siktede fritak for rettsgebyr ved særskilt sivil anke over sivile krav etter straffeprosessloven § 435, vil føre til noe reduserte inntekter. Igjen vil det trolig være tale om et svært begrenset antall saker.

Noen forslag er lovfesting eller tydeliggjøring av det som allerede følger av praksis. Dette gjelder for eksempel tydeliggjøring av enkelte av bistandsadvokatens oppgaver og rettigheter, lovfesting av klagerett og meddelelse av avsagt dom. Andre forslag, som kan ha stor betydning for fornærmede og etterlatte, antas å medføre lite merarbeid eller tidsforbruk. Dette gjelder for eksempel utvidelse av retten til dokumentinnsyn og adgang til å bringe avslag på dokumentinnsyn inn for retten, noe utvidet lovfestet klageadgang, rett til å være til stede i alle rettsmøter, endring av forklaringsrekkefølgen under hovedforhandling i saker der fornærmede har bistandsadvokat og rettigheter i tilknytning til bevisførsel under hovedforhandling.

De foreslåtte reglene om sivile krav vil medføre noe mer arbeid knyttet til forberedelse av kravet. Dette vil imidlertid kunne tas igjen ved at behandlingen for retten går raskere. De foreslåtte reglene kan også medføre besparelser for påtalemyndigheten og for Kontoret for voldsoffererstatning.

Forslagene om å gi utvidede rettigheter til fornærmede med bistandsadvokat i saker om tilståelsesdom vil i den enkelte sak kunne føre til noe økt

tidsbruk. Samtidig er det tale om et meget begrenset antall saker. Forslaget om utvidede rettigheter kan også medføre at det blir mindre betenkelig å pådømme mer alvorlige saker som tilståelsesak. Dette vil kunne føre til besparelser siden alternati-

vet ville være at saken gikk som full hovedforhandling. Regjeringen vil komme tilbake til eventuelle bevilgningsmessige konsekvenser av disse forslagene på egnet måte.

13 Merknader til de enkelte bestemmelsene

13.1 Merknader til endringene i domstolloven

Til § 127 nytt annet og tredje punktum

Forslaget gjelder fornærmedes og etterlattes rett til å være til stede i rettsmøter som føres for lukkede dører. Forslaget tilsvare utvalgets lovutkast.

Fornærmede (*annet punktum*) og etterlatte som nevnt i forslaget til § 93 a annet ledd første punktum (*tredje punktum*), gis rett til å være til stede i rettsmøter som føres for lukkede dører. Rettigheten tilkommer alle fornærmede og etterlatte, uavhengig av om de har fått oppnevnt bistandsadvokat.

Retten til å være til stede gjelder med mindre «særlige grunner taler mot det». Unntaket er ment som en sikkerhetsventil, forbeholdt ekstraordinære omstendigheter. Den klare hovedregelen er at fornærmede og etterlatte skal ha rett til å være til stede.

Retten kan pålegge fornærmede og etterlatte å forlate rettsalen under avhør av et vitne eller en siktet etter reglene i straffeprosessloven §§ 245 (etterforskningsstadiet) og 284 (under hovedforhandling).

Bistandsadvokaten har alltid rett til å være til stede i rettsmøter som føres for lukkede dører, idet vedkommende regnes for å «ha med saken å gjøre», jf. domstolloven § 127 første punktum.

Til § 130 annet ledd første punktum

Forslaget gjelder utsatt offentlig gjengivelse av rettsavgjørelser før de er meddelt bestemte personer. Forslaget tilsvare utvalgets lovutkast.

Retten gis mulighet til å forby offentlig gjengivelse av en rettsavgjørelse før den er meddelt fornærmede eller etterlatte i lovbestemt rekkefølge, jf. straffeprosessloven § 93 a annet ledd annet punktum. Det beror på rettens vurdering om adgangen til å utsette offentlig gjengivelse skal benyttes i den enkelte sak.

Bestemmelsen er ikke begrenset til fornærmede eller etterlatte med bistandsadvokat. Det innebærer at regelen i domstolloven § 130 annet ledd første punktum også dekker tilfeller der retten ikke har plikt til å sørge for meddelelse av

domsresultatet etter forslaget til straffeprosessloven § 43 fjerde ledd. I slike tilfeller bør retten vurdere om den likevel bør underrette fornærmede eller etterlatte.

13.2 Merknader til endringene i lov om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v.

Til § 1 første ledd annet punktum, annet ledd og nytt tredje ledd

Endringen i *første ledd annet punktum* knytter seg til lovteksten slik den vil lyde fra 1. januar 2008 som følge av endringer gjort ved tvisteloven § 37-3 nr. 6. I endringen som følge av tvisteloven er det tilføyd «ledsagere for barn, alvorlig sinnslidende eller betydelig psykisk utviklingshemmede vitner» foran gjeldende tekst i første ledd annet punktum. Departementet mener nå at godtgjørelse for ledsagere for personer som nevnt heller burde vurderes etter den generelle regelen om godtgjørelse for ledsagere i § 6, som for øvrig foreslås utvidet, se forslaget til § 6 første ledd nytt annet punktum og nytt annet ledd. Tillegget som ble vedtatt ved tvistelovens endringer i vitnegodtgjørelsesloven § 1 første ledd annet punktum foreslås derfor opphevet. Dette gjør at vitnegodtgjørelsesloven § 1 første ledd annet punktum vil lyde likt som i dag.

Annet ledd regulerer i dag rett til godtgjørelse for den som hadde foreldreansvar eller var verge for noen som er død som følge av en straffbar handling. I *annet ledd første punktum* foreslås det at fornærmede med bistandsadvokat og etterlatte som nevnt i straffeprosessloven § 93 a annet ledd første punktum gis rett til godtgjørelse for den tiden de er til stede under hovedforhandlingen. Det samme foreslås i *annet ledd annet punktum* å gjelde for avdødes søsken og steforeldre. Retten til godtgjørelse er ment å gjelde uavhengig av om vedkommende skal vitne for retten. Gjeldende tredje punktum, om at den berettigede i stedet kan peke ut en annen som kan fremme krav, foreslås opphevet, se 9.8.7 foran.

Tredje ledd viderefører gjeldende annet ledd fjerde punktum, likevel slik at bestemmelsen ikke

lenger gjelder for verger, se 9.8.7 foran. Hvis bare én hadde foreldreansvaret i en sak der fornærmede under 18 år er død som følge av en straffbar handling, kan vedkommende peke ut en annen person som også kan kreve godtgjørelse som vitne. Denne regelen får bare selvstendig betydning dersom personen med foreldreansvaret ønsker å ta med en person som ikke allerede har krav på godtgjørelse etter forslaget til annet ledd. Personen med foreldreansvaret ønsker for eksempel å ha med seg en venninne. Denne venninnen får da krav på godtgjørelse for den tiden hun følger hovedforhandlingen uten at det er nødvendig å vise til at særlige grunner gjør seg gjeldende, sammenlign forslaget til regel om godtgjørelse for ledsager i § 6 nytt annet ledd.

Til § 6 første ledd nytt annet punktum og nytt annet ledd

Forslaget i *første ledd nytt annet punktum* utvider retten til godtgjørelse for ledsagere for vitner, fornærmede og etterlatte. Det åpnes for at retten kan gi godtgjørelse til en ledsager når vitner, fornærmede eller etterlatte har hatt behov for ledsager av andre særlige grunner enn de som er nevnt i første ledd første punktum. For eksempel kan enkelte saker i seg selv være en så stor belastning at det er rimelig at vitner, fornærmede eller etterlatte gis rett til å ta med seg en ledsager med rett til godtgjørelse.

Annet ledd første punktum gjelder rett til godtgjørelse for foreldre til barn som er fornærmet i saker hvor det er oppnevnt bistandsadvokat, men hvor barnet ikke skal vitne eller følge hovedforhandlingen. Barnet er for eksempel avhørt ved dommeravhør. Siden barnet ikke møter under hovedforhandlingen, vil ikke foreldrene i slike tilfeller være «ledsagere». Etter *annet ledd annet punktum* skal foreldrene i slike tilfeller kunne ha med en ledsager med rett til godtgjørelse i tilfeller som nevnt i vitnegodtgjørelsesloven § 6 første ledd. Dette kan særlig være aktuelt dersom én har foreldreansvaret alene.

13.3 Merknader til endringene i lov om fri rettshjelp

Til § 11 første ledd nr. 6

Forslaget tilsvare utvalgets lovutkast, men er begrenset til å gjelde forhold som nevnt i straffeprosessloven § 107 a første ledd bokstav a og b.

Gjeldende bestemmelse i rettshjelploven § 11 første ledd nr. 6 gjelder rettshjelp i forbindelse med

straffesaken til den som har vært utsatt for mishandling fra nærstående. Denne bestemmelsen blir overflødig ettersom departementet foreslår å gi rett til bistandsadvokat for fornærmede i saker om vold i nære relasjoner, se forslag til straffeprosessloven § 107 a første ledd bokstav a. Innholdet i gjeldende § 11 første ledd nr. 6 i rettshjelploven foreslås derfor ikke videreført. På den ledige plassen i loven foreslås innført en bestemmelse om at fornærmede i saker som nevnt i straffeprosessloven § 107 a første ledd bokstav a eller b gis rett til konsultasjon med advokat før forholdet anmeldes. Dersom forholdet senere anmeldes, vil dette godtgjøres som en del av bistandsadvokatoppdraget. Hvis forholdet ikke anmeldes, vil bistanden bli gitt som fritt rettsråd uten behovsprøving.

I forhold til utvalgets lovutkast er ordene «for å vurdere om forholdet bør anmeldes» byttet ut med «for å vurdere forhold av betydning for anmeldelse» for å tydeliggjøre at advokaten skal bidra til at fornærmede selv kan vurdere om en sak bør anmeldes. Advokaten skal ikke vurdere straffverdigheten av den handlingen som den fornærmede har vært utsatt for, men gi den fornærmede informasjon som kan ha betydning for vedkommendes avgjørelse av om forholdet skal anmeldes. Advokatens bistand vil variere etter hva slags type sak den fornærmede har vært utsatt for.

Etter § 11 første ledd nr. 7 har personer som har vært utsatt for tvangsekteskap eller forsøk på tvangsekteskap etter gjeldende rett krav på fri rettshjelp uten behovsprøving også når de ikke anmelder forholdet. Dette omfatter juridisk og praktisk hjelp for å komme seg bort fra en tvangssituasjon, som for eksempel hjelp til å finne nytt bosted, få addressesperre, navneendring og voldsalarm. Forslaget til § 11 første ledd nr. 6 medfører ingen endringer i denne rettigheten. Rådgivning ved vurdering av anmeldelse dekkes etter første ledd nr. 6, videre bistand etter nr. 7. Dersom fornærmede anmelder forholdet, har vedkommende krav på bistandsadvokat, jf. § 107 a første ledd.

13.4 Merknader til endringene i straffeprosessloven

Til § 3 fjerde ledd annet punktum

Etter straffeprosessloven § 3 fjerde ledd første punktum omfatter uttrykket «fornærmede» i straffeprosessloven også andre skadelidte som kan fremme sivile krav etter straffeprosessloven § 3 første ledd. *Annet punktum* gjør visse unntak fra dette. På grunn av øvrige endringer i straffepro-

sessloven er det nødvendig å tilføye enkelte bestemmelser som bare er foreslått å gjelde for fornærmede i snever forstand, det vil si ikke også andre skadelidte som kan fremme sivile krav.

Til § 28 første ledd bokstav b

Straffeprosessloven § 28 gjelder retten til utskrift av rettsbøker og andre dokumenter i en straffesak som retten har avsluttet behandlingen av. *Første ledd bokstav b* foreslås endret i tråd med den generelle utvidelsen av kretsen av etterlatte som gis prosessuelle rettigheter, og skal ikke lenger gjelde bare den som hadde foreldreansvar eller var verge for noen under 18 år som er død som følge av en straffbar handling.

Til § 43 nytt fjerde ledd

Forslaget tilsvare utvalgets lovutkast og gjelder rettens plikt til å informere bistandsadvokaten og fornærmede med sivile krav om avsagt dom.

Etter forslaget skal retten sørge for at dommen blir meddelt til bistandsadvokaten og til alle som har fått avgjort krav etter § 3. Alle som fremmer krav etter § 3, er fornærmet i straffeprosesslovens forstand. Dermed vil også etterlatte som har krevd erstatning i denne sammenhengen bli omfattet av uttrykket fornærmede.

At retten skal meddele dommen til bistandsadvokaten, er langt på vei en lovfesting av den praksis som følges av mange domstoler allerede i dag. Det vil være bistandsadvokatens ansvar å informere sin klient.

Fornærmede eller etterlatte som ikke har bistandsadvokat og som ikke fremmer sivile krav vil etter forslaget ikke ha krav på å få slik underretning fra retten. Det vises til 9.10 foran. Dette er likevel ikke til hinder for at retten kan velge å gi slik informasjon i andre tilfeller enn dem som er nevnt i straffeprosessloven § 43 fjerde ledd. Også påtalemyndigheten kan ha en plikt til å informere fornærmede om avsagt dom, idet slik informasjon antas å ligge under påtalemyndighetens generelle informasjonsplikt etter forslaget til ny § 93 e i straffeprosessloven.

Til § 59 a første ledd første punktum nytt nr. 6 og annet ledd nytt annet punktum

Bestemmelsen gjelder klage over påtalemyndighetens avgjørelser. Forslaget tilsvare utvalgets lovutkast med visse endringer.

I *første ledd nytt nr. 6* foreslås det lovfestet at fornærmede har klagerett over påtalemyndighetens beslutning etter straffeprosessloven § 427 annet ledd annet punktum om ikke å ta med i straffesa-

ken krav mot siktede fra den umiddelbart skadelidte. I dag anses klagerett i slike tilfeller å følge av praksis, se 11.3 foran.

I *annet ledd nytt annet punktum* foreslås fornærmede med bistandsadvokat gitt rett til å klage over siktelsens innhold når en sak fremmes som tilståelsessak etter § 248, se 9.9.4 foran. Det foreslås ikke en slik klagerett for etterlatte, siden det er lite praktisk at en sak hvor noen har omkommet som følge av den straffbare handlingen pådømmes som tilståelsessak. Hvis en slik sak likevel skulle komme opp, bør en klage fra etterlatte tas under behandling selv om slik klagerett ikke er uttrykkelig lovfestet. De lov- og instruksfestede reglene om klagerett er ikke ansett uttømmende, se 9.6.3 foran.

Klageretten er begrenset til å gjelde siktelsens innhold. Klageretten gjelder altså ikke at saken som sådan begjæres pådømt som tilståelsessak. Hvis klagen gjelder subsumsjonen, kan resultatet likevel bli at vilkårene for pådømmelse etter straffeprosessloven § 248 første ledd ikke lenger er oppfylt. Det kan for eksempel være tilfellet dersom endret subsumsjon medfører en strafferamme på fengsel i over ti år, eller at sakens art gjør at den ikke bør pådømmes som tilståelsessak. Klagen kan også gjelde andre sider av siktelsens innhold, for eksempel beskrivelsen av tid og sted eller antall hendelser.

I saker hvor fornærmede har bistandsadvokat og dermed klagerett, må retten vente med å behandle saken til klagefristen er ute. Fristen er etter tredje ledd første punktum tre uker fra underretningstidspunktet. Hvis fornærmede klager over siktelsens utforming, må retten også avvente påtalemyndighetens behandling av klagen.

Til § 61 c første ledd nr. 1 og tredje ledd nytt annet punktum

Bestemmelsen gjelder unntak fra politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt. Forslaget tilsvare utvalgets lovutkast.

Endringsforslaget i *første ledd nr. 1* tydeliggjør at politiets taushetsplikt ikke er til hinder for at informasjon gis til fornærmede og etterlatte. Unntaket fra taushetsplikten gjelder overfor alle fornærmede og etterlatte som nevnt i forslaget til § 93 a annet ledd første punktum, uavhengig av om de har fått oppnevnt bistandsadvokat.

Også etter gjeldende rett er det antatt at taushetsplikten ikke gjelder overfor fornærmede, idet vedkommende må anses som «part» etter § 61 c første ledd nr. 1.

I tillegg til fornærmede og etterlatte, kan «deres representanter» motta informasjon som

nevnt. Dette kan omfatte bistandsadvokat, men også for eksempel en utpekt stedfortreder for fornærmede eller etterlatte.

Forslaget gir ikke fornærmede og etterlatte noe *krav* å gjøre seg kjent med taushetsbelagte opplysninger. En slik rett må baseres på andre bestemmelser, for eksempel forslaget til ny § 93 e i straffeprosessloven og straffeprosessloven § 242 om dokumentinnsyn.

Forslaget til *tredje ledd nytt annet punktum* gir politiet og påtalemyndigheten mulighet til å pålegge fornærmede, etterlatte og deres representanter taushetsplikt. Denne muligheten til å pålegge taushetsplikt kan tilsi at informasjon bør gis i tilfeller der dette ellers ville vært betenkelig av hensyn til etterforskning eller personvern.

Overtredelse av taushetsplikten vil kunne utløse straffansvar etter straffeloven § 121 dersom vedkommende er gjort oppmerksom på at overtredelse kan få slik følge, jf. straffeprosessloven § 61 c tredje ledd siste punktum.

Til nytt kapittel 8 a

Departementet foreslår et nytt kapittel 8 a med generelle bestemmelser om fornærmede og etterlatte, se 9.2 foran. Kapittelet omfatter forslag til nye §§ 93 a – 93 f.

Til § 93 a

Forslaget til ny § 93 a i straffeprosessloven definerer kjernebegreper i forslagene for å styrke fornærmedes og etterlattes stilling. Forslaget tilsvare utvalgets lovutkast med noen terminologiske endringer.

I *første ledd* defineres hvem som regnes som «fornærmede med bistandsadvokat». Disse fornærmede er gitt særlig styrkede prosessuelle rettigheter utover det «vanlige» fornærmede har. For hvem som kan få oppnevnt bistandsadvokat, se kommentarene til endringsforslaget til straffeprosessloven § 107 a.

For at de særlige rettighetene skal inntre, må bistandsadvokat være oppnevnt. Det er altså ikke tilstrekkelig at fornærmede tilhører en av gruppene som er nevnt i straffeprosessloven § 107 a. Dette kan særlig være av betydning for saker der det beror på en viss skjønnsmessig vurdering om det foreligger krav på bistandsadvokat, se for eksempel forslaget til § 107 a første ledd bokstav c om oppnevning av advokat i saker hvor det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen kan få betydelig skade på legeme eller helse. Det samme gjelder forslaget til § 107 a tredje ledd som gir retten en skjønnsmessig adgang til å

oppnevne bistandsadvokat der sakens art og alvor, hensynet til de berørte eller andre særlige forhold tilsier at det er behov for advokat. Det er rettens vurdering av om vilkårene er oppfylt som er avgjørende for om fornærmede får de særlige styrkede rettighetene.

Annet ledd i forslaget gjelder etterlatte, som er et nytt begrep i straffeprosessloven. Med etterlatte skal forstås den avdødes ektefelle eller samboer, barn og foreldre i saker hvor noen er død som følge av en straffbar handling. Registrert partner er likestilt med ektefelle, jf. lov 30. april 1993 nr. 40 om registrert partnerskap § 3.

Den som hadde foreldreansvar eller var verge for noen under 18 år som er død som følge av en straffbar handling, har i dag visse prosessuelle rettigheter. Forslaget utvider kretsen av etterlatte med prosessuelle rettigheter, likevel slik at rettigheter til den som var verge i slike saker ikke foreslås videreført.

Etterlattedefinisjonen er knyttet til at noen er død som følge av en straffbar handling. Dette gjelder både forsettlig og uaktsomt drap, men også andre straffbare handlinger med døden til følge. Derimot gis det ikke rettigheter til etterlatte i tilfeller der fornærmede eller den direkte skadelidte dør av andre årsaker enn en straffbar handling, for eksempel hvis fornærmede i en sak om voldtekt senere dør av sykdom som ikke er relatert til saken. I slike saker kommer straffeprosessloven § 107 b fjerde ledd i endringsforslaget til anvendelse hvis det er oppnevnt bistandsadvokat, det vil si at retten avgjør om oppnevningen skal stå ved lag.

Når loven gir rettigheter til «etterlatte», tilkommer rettighetene hver enkelt av de etterlatte som nevnt i forslaget til § 93 a annet ledd første punktum, det vil si både til ektefelle eller samboer, barn og foreldre.

Når loven gir rettigheter til «etterlatte i lovbestemt rekkefølge», jf. forslaget til § 93 a annet ledd annet punktum, betyr det at rettighetene tilfaller bare en av de nevnte gruppene, altså enten avdødes ektefelle eller samboer, barn eller foreldre, i den rekkefølgen de står opplistet i forslaget til § 93 a annet ledd annet punktum. Dersom avdøde etterlot seg ektefelle eller samboer, er det denne som får de prosessuelle rettighetene. Dersom avdøde ikke etterlot seg ektefelle eller samboer, er det avdødes barn som er rettighetshaver. I de tilfeller der avdøde verken etterlot seg ektefelle, samboer eller barn, er det avdødes foreldre som får de prosessuelle rettighetene. Hvis avdøde er under 18 år, er det etter forslaget til tredje punktum, alltid den som hadde foreldreansvar som skal anses som

avdødes nærmeste. Bestemmelsen er en videreføring av de rettighetene som ble gitt ved lov 2. juli 2004 nr. 61 til den som hadde foreldreansvar for en mindreårig avdød.

Med «etterlatte med bistandsadvokat» menes etter fjerde punktum etterlatte i saker hvor det er oppnevnt bistandsadvokat etter § 107 a annet eller tredje ledd. Det vises til kommentaren til endringsforslaget til § 107 a for hvem som kan få oppnevnt slik advokat.

Tredje ledd i forslaget til § 93 a må ses i sammenheng med tredje ledd i endringsforslaget til straffeprosessloven § 107 a. I § 107 a tredje ledd er det foreslått en skjønsmessig bestemmelse om oppnevning av bistandsadvokat. Det vises til merknadene til bestemmelsen. I denne sammenhengen er det tilstrekkelig å peke på at det kan være at bistandsadvokat i medhold av forslaget i noen tilfeller vil oppnevnes til personer som ikke omfattes av begrepene «fornærmede» eller «etterlatte». Dette kan for eksempel være tilfellet dersom bistandsadvokat oppnevnes til en som er skadet i en trafikkulykke (selv om vedkommende gjennomgående vil ha krevd erstatning og derfor vil regnes som fornærmet i de fleste av lovens bestemmelser, jf. straffeprosessloven § 3 siste ledd). Et annet eksempel er hvis bistandsadvokat oppnevnes for avdødes søsken, som ikke er medregnet i lovens definisjon av etterlatte. I så fall bestemmer forslaget til § 93 a tredje ledd at de likevel skal regnes som fornærmet eller etterlatt der loven gir prosessuelle rettigheter til fornærmede og etterlatte. Etter første ledd og annet ledd tredje punktum vil de også regnes som «fornærmede med bistandsadvokat» eller «etterlatte med bistandsadvokat».

Til § 93 b

Forslaget tilsvare utvalgets utkast til ny § 93 c.

Bestemmelsen gjelder varsel til rettsmøter og er en ren henvisningsbestemmelse til de reglene som gjelder eller er foreslått om dette i andre bestemmelser i loven. Bestemmelsen er begrunnet i rent pedagogiske hensyn.

Første punktum gjelder rettsmøter under etterforskingen og henviser til straffeprosessloven § 243 annet ledd der det er foreslått at varsel skal gis til bistandsadvokaten. Fornærmede og etterlatte som har bistandsadvokat vil dermed få varsel om rettsmøter under etterforskingen gjennom sin advokat. Fornærmede og etterlatte uten bistandsadvokat vil ikke få automatisk varsel om slike rettsmøter. Det er likevel ikke noe til hinder for at slik informasjon kan – og i visse tilfeller bør – gis av

påtalemyndigheten i medhold av den foreslåtte generelle informasjonsbestemmelsen i straffeprosessloven § 93 e.

Annet punktum gjelder varsel til hovedforhandling. Fornærmede og etterlatte som skal vitne, vil varsles om hovedforhandlingen gjennom vitne-stevning. De som har bistandsadvokat, vil i tillegg varsles ved at advokaten underrettes om tid og sted for hovedforhandlingen etter straffeprosessloven § 275 første ledd. I tillegg foreslås det at etterlatte som verken skal vitne eller som har bistandsadvokat skal underrettes i lovbestemt rekkefølge om tid og sted for hovedforhandlingen, se forslag til fjerde ledd nytt annet punktum i straffeprosessloven § 275. Fornærmede uten advokat som ikke skal vitne bør i enkelte tilfeller få slik informasjon i medhold av den foreslåtte generelle informasjonsbestemmelsen i straffeprosessloven § 93 e.

Tredje punktum er en henvisning til fornærmede som fremmer krav etter straffeprosessloven § 428. Disse skal innkalles til hovedforhandlingen som parter.

Til § 93 c

Forslaget svarer til utvalgets utkast til § 93 d.

Bestemmelsen gjelder fornærmedes og etterlattes rett til å være til stede i rettsmøter. Den er en henvisningsbestemmelse, begrunnet i pedagogiske hensyn, siden selve retten til å være til stede reguleres av andre bestemmelser.

Første punktum slår fast at fornærmede og etterlatte har rett til å være til stede i alle rettsmøter, jf. 9.4.4.1 og 9.8.2 foran. Alle personer har som hovedregel rett til å være til stede i rettsmøter, jf. domstolloven § 124. Straffeprosessloven §§ 245 og 284 gir retten mulighet til å utvise fornærmede og etterlatte på samme vilkår som siktede og andre personer.

Annet punktum viser til forslaget til endring i domstolloven § 127 om at fornærmede og etterlatte skal ha rett til å være til stede i rettsmøter som går for lukkede dører. Dette gjelder uavhengig av hva som er hjemmelen for lukking. For eksempel gjelder retten til å være til stede også når vitneforklaringer skal skje for stengte dører med bare partene tilstede og under pålegg om taushetsplikt, jf. straffeprosessloven § 117 annet ledd, § 118 tredje ledd jf. § 117 annet ledd, § 119 fjerde ledd, § 120 annet ledd, § 121 annet punktum, § 124 annet ledd annet punktum og § 125 fjerde ledd.

Til § 93 d

Forslaget svarer til utvalgets utkast til § 93 e, og er en ren henvisningsbestemmelse til reglene om møte- og forklaringsplikt og om uteblivelse.

Til § 93 e

Forslaget svarer med visse terminologiske endringer til utvalgets utkast til § 93 f.

Forslaget til § 93 e pålegger politiet en informasjonsplikt overfor fornærmede og etterlatte, se 9.4.1.1 foran. Etter *første ledd* skal fornærmede og etterlatte informeres om sine rettigheter i saken første gang de avhøres. Informasjonsplikten gjelder overfor alle fornærmede og etterlatte som blir avhørt av politiet.

Annet ledd utvider politiets og påtalemyndighetens opplysningsplikt. Fornærmede med bistandsadvokat og etterlatte i lovbestemt rekkefølge gis en rett til å bli holdt løpende orientert om sakens utvikling og fremdrift. Andre fornærmede skal informeres ved behov. Bestemmelsen oppstiller unntak fra opplysningsplikten når hensynet til etterforskningen eller andre hensyn gjør det «utilrådelig» å orientere vedkommende. Dette er ment som en snever unntaksregel, og behovet for hemmelighet må vurderes konkret.

Politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt er ikke til hinder for at opplysninger gis fornærmede og etterlatte, jf. endringsforslaget til straffeprosessloven § 61 c første ledd nr. 1.

Til § 93 f

Forslaget svarer med visse terminologiske endringer til utvalgets utkast til § 93 g.

Bestemmelsen henviser til endringsforslaget i vitnegodtgjørelsesloven § 1 annet og tredje ledd, og er tatt med av pedagogiske hensyn.

Se nærmere merknadene til vitnegodtgjørelsesloven § 1 annet og nytt tredje ledd.

Til § 99 nytt annet ledd

Bestemmelsen gjelder når tiltalte skal ha forsvarer i saker som behandles som tilståelsessaker etter straffeprosessloven § 248. Forslaget bygger på utvalgets lovutkast. Det foreslås at siktede alltid skal ha forsvarer i tilståelsessaker der det er oppnevnt bistandsadvokat for fornærmede. Skjæringspunktet er, som etter første ledd «når en sak er sendt til pådømmelse etter § 248».

Til § 100 nytt tredje ledd

Bestemmelsen gjelder oppnevning av offentlig forsvarer for siktede. Forslaget til nytt tredje ledd slår

fast at fortsatt behandling av et sivilt krav etter tvisteloven, jf. straffeprosessloven § 434 siste ledd, og særskilt anke mot avgjørelsen av det sivile kravet etter tvisteloven, jf. § 435, omfattes av forsvareroppdraget i de tilfeller fornærmede har bistandsadvokat. Forslaget må ses i sammenheng med forslaget til straffeprosessloven § 107 e om at slik behandling inngår i bistandsadvokatens oppdrag.

Til § 100 b første ledd nytt annet punktum

Bestemmelsen gjelder rett til forsvarer i saker om besøksforbud. Det foreslås at den forbudet retter seg mot, skal gis rett til forsvarer i saker om besøksforbud som gjelder mulig overtredelse av straffeloven § 219. I slike saker foreslås det at den besøksforbudet skal beskytte, gis rett til bistandsadvokat, se endringsforslag til straffeprosessloven § 107 a fjerde ledd. Se merknaden til den bestemmelsen om hva som ligger i «mulig overtredelse».

Til kapitteloverskriften til 9 a

Kapitteloverskriften foreslås endret til «Bistandsadvokaten».

Til § 107 a

Straffeprosessloven § 107 a regulerer i hvilke saker det skal eller kan oppnevnes bistandsadvokat. Forslaget tilsvare utvalgets lovutkast, men med et nytt tredje ledd. Bestemmelsen foreslås innholdsmessig og systematisk endret i forhold til gjeldende rett. For å få en tydeligere systematikk i kapitlet om bistandsadvokaten, er enkelte bestemmelser i gjeldende § 107 a som omhandler andre forhold enn når det kan eller skal oppnevnes bistandsadvokat, foreslått flyttet til andre bestemmelser.

Første ledd gjelder saker der fornærmede har krav på å få oppnevnt bistandsadvokat, og sakene er foreslått oppregnet i bokstaver for å lette fremstillingen. *Bokstav a* viderefører gjeldende henvisning til saker om seksuallovbrudd og brudd på kontakt- og besøksforbud, og foreslås i tillegg utvidet til saker om straffeloven § 200 annet ledd (seksuell handling med barn under 16 år, uavhengig av om det foreligger skjerpene omstendigheter) og §§ 219 og 224 (henholdsvis vold i nære relasjoner og menneskehandel). *Bokstav b* er ny og gjelder saker om kjønnslemlestelse, jf. lov 15. desember 1995 nr. 74 om kjønnslemlestelse. *Bokstav c* er dels en videreføring av gjeldende første ledd tredje punktum. Bestemmelsen gir fornærmede krav på bistandsadvokat i saker hvor det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred, mens det etter

gjeldende rett gjelder en skjønnsmessig adgang for retten til å oppnevne advokat dersom det anses å være behov for det. Vurderingen av om det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred, vil nødvendigvis inneha skjønnsmessige elementer, men dersom dette vilkåret først er oppfylt, skal fornærmede ha krav på advokat. Det skal ikke foretas noen ytterligere vurdering av om det er behov for advokat. Meningen er å gi fornærmede utvidet rett til advokat i slike saker. Retten til advokat er ikke knyttet til noen bestemte typer straffbare handlinger, men gjelder alle saker der det er grunn til å tro at fornærmede som følge av skaden får betydelig skade på legeme eller helbred.

Annet ledd gjelder oppnevning av advokat for etterlatte. *Annet ledd første punktum* er en videreføring av retten til bistandsadvokat til den som hadde foreldreansvar der noen under 18 år er død som følge av en straffbar handling. Retten til bistandsadvokat for verge videreføres ikke, se 8.3.3 foran. Dersom det i særlige tilfeller er behov for oppnevning av bistandsadvokat for den som var verge i en sak der noen er død som følge av en straffbar handling, kan dette ivaretas gjennom den foreslåtte skjønnsmessige regelen i tredje ledd, se nærmere nedenfor.

Annet ledd annet punktum er nytt og utvider adgangen til å oppnevne bistandsadvokat for etterlatte. Bestemmelsen gjelder etterlatte som nevnt i forslaget til § 93 a annet ledd første punktum i straffeprosessloven, det vil si avdødes ektefelle eller samboer, barn og foreldre.

I vurderingen av om «særlige forhold tilsier at det er behov for» advokat, bør det legges vekt på blant annet sakens art og alvor, forholdet mellom den avdøde og de etterlatte og om det er behov for den bistand og de særlige prosessuelle rettighetene som oppnevning av bistandsadvokat fører med seg. Meningen er å gi etterlatte rett til bistandsadvokat i flere saker enn i dag. Særlig i saker om forsettlig drap mener departementet at det gjennomgående vil være grunn til å oppnevne advokat for de etterlatte.

Det bør som hovedregel oppnevnes advokat for én representant for de etterlatte. I særlige tilfeller, for eksempel hvis det er et sterkt konfliktpreget forhold mellom avdødes ektefelle eller samboer og foreldrene, kan det oppnevnes flere advokater dersom det er behov for det.

Tredje ledd er nytt og åpner for en skjønnsmessig adgang til å oppnevne bistandsadvokat utenom de tilfellene som er nevnt i første og annet ledd. Bestemmelsen er ment som en snever unntaksregel, selv om utformingen av den er gjort nokså

generell. Formålet er særlig å kunne fange opp tilfeller der det vil være særlig behov for advokat på grunn av særegne omstendigheter i saken. Forslaget er ikke knyttet til en bestemt personkrets. Dels kan det dekke fornærmedes behov for advokat utenom tilfeller som nevnt i første ledd. Dels kan det også dekke behov for advokat for skadelidte som ikke er fornærmet, for eksempel i saker om alvorlige trafikkulykker. Disse skadelidte er ikke dekket av første ledd bokstav c om saker der det er grunn til å tro at fornærmede får betydelig skade på legeme eller helbred siden de ikke regnes som fornærmet.

Forslaget kan videre dekke andre etterlatte enn dem som er nevnt i § 93 a annet ledd. Det kan for eksempel være at avdøde verken har ektefelle eller samboer, barn eller foreldre, men for eksempel en søster eller bror som sto avdøde nær. I slike tilfeller vil det kunne være grunn til å oppnevne bistandsadvokat for søsteren eller broren dersom sakens art og alvor tilsier det.

Fjerde ledd gjelder retten til bistandsadvokat når besøksforbud og kontaktforbud bringes inn for retten. Første punktum viderefører gjeldende tredje ledd første punktum, og slår fast at den forbudet skal beskytte har krav på bistandsadvokat når saken gjelder besøksforbud eller kontaktforbud i eget hjem. I *fjerde ledd annet punktum* er det foreslått å utvide retten til bistandsadvokat til å gjelde alle saker om besøksforbud på grunnlag av mulig overtredelse av § 219 (vold i nære relasjoner), se 7.5. Kriteriet «mulig overtredelse» skal ikke tolkes like strengt som vilkåret for å få innvilget besøksforbud etter straffeprosessloven § 222 a (at det «på grunn av særlige forhold antas å foreligge risiko for at den forbudet vil rette seg mot, ellers ville begå en straffbar handling»), men en teoretisk mulighet er ikke nok. I slike tilfeller bør den forbudet retter seg mot også få oppnevnt forsvarer, jf. forslag til § 100 b første ledd nytt annet punktum.

Reglene om hva som skjer hvis advokat er oppnevnt og fornærmede dør før saken er avgjort og om at politiet skal gjøre fornærmede kjent med retten til advokat ved anmeldelsen av forholdet, foreslås flyttet fra straffeprosessloven § 107 a annet ledd fjerde punktum til § 107 b for å få en klarere systematikk i reglene. Straffeprosessloven § 107 a vil etter dette kun regulere hvilke sakstyper som gir rett til bistandsadvokat.

Til § 107 b

Straffeprosessloven § 107 b regulerer ulike sider ved oppnevning av bistandsadvokat. Forslaget til

svarer utvalgets utkast til § 107 a sjette ledd, og delvis utvalgets utkast til endringer i § 107 b.

De foreslåtte endringene er dels av terminologisk art, dels av systematisk art. Betegnelsen «fornærmedes advokat» er byttet ut med «bistandsadvokat» og etterlatte er innarbeidet på linje med fornærmede i lovteksten, se endringer i første, annet og tredje ledd.

I tillegg er enkelte regler som tidligere har vært regulert i § 107 a foreslått flyttet til § 107 b. Dette gjelder forslaget til § 107 b *første ledd* om politiets plikt til å informere fornærmede og etterlatte om retten til bistandsadvokat ved første kontakt. Forslaget er i det vesentlige en videreføring av gjeldende § 107 a femte ledd, men regelen er tilpasset den nye systematikken i kapittelet slik at etterlatte nevnes uttrykkelig ved siden av fornærmede. I tillegg er skjæringspunktet for når informasjonsplikten inntreier, endret fra anmeldelsestidspunktet til «første kontakt». Det samme gjelder forslaget til *fjerde ledd* om situasjonen der fornærmede med bistandsadvokat dør før saken er avgjort. Bestemmelsen er foreslått flyttet fra straffeprosessloven § 107 a annet ledd fjerde punktum.

Til § 107 c

Bestemmelsen omhandler bistandsadvokatens oppgaver. Forslaget svarer innholdsmessig til utvalgets lovutkast.

Første ledd viderefører gjeldende første ledd, men regelen er tilpasset ny systematikk og terminologi i kapittelet ved bruken av begrepet bistandsadvokaten og ved at etterlatte nevnes uttrykkelig ved siden av fornærmede.

Annet ledd første punktum gir bistandsadvokaten rett til å varsles om og å være til stede i alle rettsmøter. Bestemmelsen utvider retten til varsel; i dag skal bistandsadvokaten bare varsles om retten til å være til stede under avhør av fornærmede. *Annet ledd annet punktum* er nytt og utvider den lovfestede varslingsplikten ytterligere: Bistandsadvokaten skal varsles ved andre etterforskningskritt når fornærmede eller etterlatte selv skal delta. *Annet ledd tredje punktum* lovfester en rett for bistandsadvokaten til å anmode om at det foretas ytterligere etterforskningskritt. Dette forslaget innebærer ingen realitetsendring siden bistandsadvokaten har slik adgang også etter gjeldende rett som ledd i å ivareta fornærmedes og etterlattes interesser under etterforskningen.

Regelen i gjeldende annet ledd siste punktum – om at retten kan bestemme at advokaten skal fratre når bevisførselen er avsluttet – foreslås opphevet.

Tredje og fjerde ledd er en videreføring av gjeldende tredje og fjerde ledd med visse terminologiske endringer. Gjeldende annet punktum i fjerde ledd om bistandsadvokatens rett til å uttale seg om krav som fremmes av påtalemyndigheten foreslås opphevet siden krav i saker med bistandsadvokat etter forslaget til straffeprosessloven § 428 alltid skal fremes etter denne bestemmelsen.

Femte ledd er nytt og slår fast at § 107 c ikke uttømmende regulerer bistandsadvokatens oppgaver. Bistandsadvokatens rettigheter og plikter er nærmere regulert i straffeprosesslovens enkelte kapitler, slik at rettigheter på etterforskningsstadiet er regulert i kapittelet om etterforskning osv. Påtaleinstruksen inneholder utfyllende regler.

Til § 107 d

Bestemmelsen regulerer godtgjørelse for bistandsadvokaten. Forslaget viderefører gjeldende § 107 d, men er tilpasset kapittelets nye systematikk.

Til ny § 107 e

Forslaget svarer innholdsmessig til utvalgets utkast til nytt fjerde ledd i § 107 a.

Bestemmelsen klargjør at oppnevningen som bistandsadvokat også omfatter behandlingen av fornærmedes erstatningskrav ved fortsatt behandling etter tvistemålslovens regler og ved særskilt anke etter tvistemålslovens regler, jf. henholdsvis straffeprosessloven § 434 siste ledd og § 435 første punktum (tvistemålsloven erstattes av tvisteloven 1. januar 2008). Dette er antatt også etter gjeldende rett.

Til ny § 107 f

Forslaget tilsvare utvalgets utkast til § 107 e. Bestemmelsen er ny og regulerer stillingen til en privat antatt advokat for fornærmede eller etterlatte. En slik advokat får betegnelsen privat advokat, ettersom betegnelsen bistandsadvokat etter forslaget skal reserveres for advokater som er oppnevnt etter § 107 a, jf. § 107 b.

Første ledd gjelder tilfeller der fornærmede og etterlatte har krav på bistandsadvokat etter § 107 a, men likevel velger å la seg bistå av en privat advokat som de selv betaler. Etter forslaget skal denne advokaten få samme stilling som en offentlig oppnevnt bistandsadvokat – med unntak av reglene om godtgjørelse.

Etter forslaget til § 93 a første ledd og annet ledd er oppnevning av bistandsadvokat avgjørende for hvem som tilhører gruppen fornærmede og etterlatte med særlige rettigheter. Fornærmede

og etterlatte bør ikke få en dårligere prosessuell stilling fordi de velger å betale advokaten selv, og det avgjørende må i disse tilfellene være om de etter § 107 a har krav på bistandsadvokat. Problemstillingen er neppe særlig praktisk, idet det må antas at få vil velge å betale advokaten selv når de kan få offentlig oppnevnt og betalt bistandsadvokat.

Annet ledd gjelder tilfeller der fornærmede og etterlatte ikke har krav på bistandsadvokat etter § 107 a. Bestemmelsen klargjør at de likevel har krav på å la seg representere av en advokat som de selv betaler. Fornærmede og etterlatte som ikke har krav på bistandsadvokat, har ikke krav på særlige rettigheter, og advokaten kan ikke utøve andre rettigheter enn dem klienten har.

Til ny § 107 g

Bestemmelsen er ny og gjelder opprettelse av en fast bistandsadvokatorordning. Utformingen avviker noe fra utvalgets utkast til ny § 107 f. Det foreslås at Kongen gis myndighet til å etablere nærmere regler om ordningen med faste bistandsadvokater.

Til § 122 første ledd nytt tredje punktum

Bestemmelsen er ny. Det foreslås at fritak for vitneplikt på grunn av nært slektskap til siktede ikke skal gjelde når vitnet eller fornærmede er under 12 år, se 9.5.2 foran. Er fornærmede eller vitnet over 12 år, skal fritaksretten gjelde på vanlig måte. I disse tilfellene avgjør den mindreårige selv om hun eller han vil forklare seg eller benytte seg av fritaksretten. Forslaget avviker på dette punktet fra utvalgets utkast.

Til § 129 første ledd annet punktum

Bestemmelsen gjelder vitners adgang til å høre på forhandling i saker før de er avhørt under hovedforhandlingen. Det foreslås at hovedregelen om at vitner ikke bør høre på forhandling i saken før de er avhørt under hovedforhandlingen, ikke skal gjelde for fornærmede og etterlatte. Om bakgrunnen for forslaget, se 9.8.2 foran.

Til § 130 a tredje ledd annet punktum

Bestemmelsen gjelder anonym vitneførsel. Forslaget tilsvare utvalgets lovutkast. Det foreslås at også bistandsadvokaten skal opplyses om vitnets navn og gjøres kjent med andre forhold som er av betydning for saken.

Til § 216 siste punktum

Forslaget svarer til utvalgets lovutkast og gjelder informasjon om mulighet for å bringe spørsmålet om opprettholdelse av avsperring av åsted inn for retten. Straffeprosessloven § 208 første ledd første punktum bestemmer at enhver som er rammet av beslag straks eller senere kan kreve brakt inn for retten spørsmålet om det skal opprettholdes. Etter straffeprosessloven § 208 første ledd annet punktum skal påtalemyndigheten sørge for at vedkommende blir gjort kjent med denne retten. Bestemmelsen har også et annet og tredje ledd. Straffeprosessloven § 216 siste punktum henviser i dag kun til «§ 208 første og siste punktum». Ved å endre henvisningen til å gjelde hele § 208 vil de som rammes av avsperringer av åsted mv. ha krav på informasjon om muligheten for å bringe opprettholdelsen av tiltaket inn for retten.

Til § 222 a sjette ledd nytt sjette punktum

Bestemmelsen gjelder besøksforbud. Forslaget svarer innholdsmessig til utvalgets forslag. Det foreslås lovfestet at bistandsadvokat i saker om besøksforbud har rett til å uttale seg i rettsmøter om besøksforbud selv om den som forbudet skal beskytte, ikke møter.

Til § 234 annet ledd første punktum

Forslaget tilsvare utvalgets utkast. Aldersgrensen for dommeravhør foreslås hevet fra 14 til 16 år, se 9.5.1.1 foran. Som etter gjeldende rett er det barnets alder på tidspunktet for avhøret som er avgjørende.

Til § 237 nytt annet ledd

Bestemmelsen gjelder oppnevning av sakkyndig under etterforskingen. Forslaget tilsvare utvalgets lovutkast.

Forslaget gir fornærmede en mulighet til å begjære oppnevnt en sakkyndig under etterforskingen. Når det er nødvendig med utredning, bør domstolen oppnevne sakkyndig. Oppnevning av sakkyndig kan være nødvendig enten for å godtgjøre at det faktisk har inntrådt en skade eller for å kartlegge skadens nærmere omfang. Slik oppnevning vil først og fremst være aktuelt dersom det er grunn til å anta at fornærmede er påført varig helseskade som kan gi grunnlag for erstatning for fremtidig inntektstap, fremtidige utgifter eller menerstatning. Et rent oppreisningskrav bør vanligvis ikke gi grunnlag for å oppnevne sakkyndige.

Til § 239 første ledd første punktum

Forslaget tilsvare utvalgets utkast. Aldersgrensen for dommeravhør foreslås hevet fra 14 til 16 år, se 9.5.1.1 foran. Som etter gjeldende rett er det barnets alder på tidspunktet for avhøret som er avgjørende.

Til § 242 første ledd første punktum og tredje ledd

Bestemmelsen gjelder rett til dokumentinnsyn på etterforskningsstadiet. Forslaget tilsvare innholdsmessig utvalgets lovutkast.

Første ledd første punktum utvider kretsen av innsynsberettigede til å omfatte etterlatte i lovbestemt rekkefølge, jf. forslaget til § 93 a annet ledd annet punktum. Etter gjeldende rett har den som hadde foreldreansvar eller var verge for noen under 18 år som er død som følge av en straffbar handling, rett til dokumentinnsyn, jf. straffeprosessloven § 242 første ledd. Foreldrene vil fortsatt ha en slik rett, se forslag til 93 a annet ledd tredje punktum. Rett til dokumentinnsyn for vergen foreslås ikke videreført, jf. 8.3.3 foran.

Det foreslås videre å lovfeste bistandsadvokatens rett til dokumentinnsyn på etterforskningsstadiet. Tilføyelsen er rent pedagogisk begrunnet siden advokaten uansett kunne utøvd retten på fornærmedes og etterlattes vegne.

Endringsforslaget til *tredje ledd* utvider kretsen av personer som kan bringe en nektelse av innsyn inn for retten. Etter forslaget skal alle som har rett til innsyn etter første ledd, ha en slik overprøvningsadgang.

Til § 243 annet ledd

Bestemmelsen gjelder varsel til rettsmøter under etterforskingen. Forslaget svarer til utvalgets lovutkast. Det foreslås at bistandsadvokaten skal varsles om rettsmøter under etterforskingen. Det samme følger av endringsforslaget til straffeprosessloven § 107 c annet ledd.

Fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat vil varsles om rettsmøter gjennom advokaten, jf. forslaget til ny § 93 b i straffeprosessloven.

Til § 244 første ledd nytt annet punktum:

Bestemmelsen regulerer hvem som har rett til å være til stede i rettsmøter under etterforskingen og hvilke rettigheter disse personene har. Forslaget svarer til utvalgets lovutkast.

Bistandsadvokaten har rett til å være til stede i alle rettsmøter etter forslaget til § 107 c annet ledd. For rettsmøter under etterforskingen er dette gjentatt i et *nytt annet punktum* i § 244 første ledd. For-

slaget utvider ikke bistandsadvokatens aktive rettigheter i rettsmøter under etterforskingen, men viser til § 107 c tredje ledd som gjelder ved avhør av fornærmede og etterlatte.

Til § 245 første ledd fjerde til femte punktum, annet ledd første punktum og tredje ledd første punktum

Bestemmelsen gjelder ulike grunnlag for utvisning av personer i rettsmøter under etterforskingen. Forslaget svarer innholdsmessig til utvalgets lovutkast.

I første ledd fjerde punktum foreslås at retten ved avhør av etterlatte kan beslutte at siktede eller andre skal forlate rettssalen hvis særlige grunner gjør at hensynet til de etterlatte tilsier det. I dag er den som hadde foreldreansvar eller var verge for fornærmede i saker som nevnt i § 107 a annet ledd første og annet punktum gitt en slik rettighet, jf. gjeldende første ledd femte punktum. Forslaget er i tråd med den generelle utvidelsen av etterlatte med rettigheter. Siden etterlatte innarbeides ved siden av fornærmede i første ledd fjerde punktum, er det ikke lenger behov for et eget femte punktum om den som hadde foreldreansvar eller var verge for fornærmede i saker som nevnt i § 107 a annet ledd første og annet punktum. Nåværende første ledd femte punktum foreslås derfor opphevet.

I annet ledd første punktum foreslås det klargjort at fornærmede og etterlatte som blir pålagt å forlate salen etter første ledd tredje punktum jf. første og annet punktum, har krav på å bli gjort kjent med det som er forhandlet i deres fravær. Tillegget «eller noen annen som har partsrettigheter» er beholdt blant annet av hensyn til eventuelle oppnevnte verger.

I tredje ledd første punktum åpnes det for at fornærmede og etterlatte kan utvises på samme vilkår som siktede, det vil si dersom og så lenge det er grunn til å frykte for at etterforskingens øyemed ellers ville bli utsatt for fare eller av hensynet til rikets sikkerhet eller når forholdet til fremmed stat tilsier det. Bistandsadvokaten vil ha rett til å være til stede selv om fornærmede eller etterlatte utvises.

Til § 248 tredje ledd nytt annet punktum og nytt femte ledd

Bestemmelsen gjelder tilståelsessaker. Fornærmede med bistandsadvokat foreslås gitt styrkede rettigheter i saker om tilståelsesdom, se 9.9 foran.

I tredje ledd nytt annet punktum foreslås det presisert at bistandsadvokaten, i saker hvor fornærmede har slik, skal gis anledning til å uttale seg før saken blir tatt opp til doms. Forslaget er rent peda-

gogisk begrunnet, på samme måte som tredje ledd første punktum også ellers bare er en påminnelse til dommeren. Forslaget er ikke ment å regulere uttømmende bistandsadvokatens rettigheter i rettsmøtet. Blant annet forutsettes det at bistandsadvokaten gis rett til å stille supplerende spørsmål til tiltalte der dette er nødvendig for sakens opplysning, jf. 9.9.4 foran. Dette forslaget er nytt i forhold til utvalgets lovutkast.

Forslaget til *nytt femte ledd* gjelder underretning til bistandsadvokaten om påtalemyndighetens begjæring om tilståelsesdom og varsel om rettsmøtet. Underretningen om påtalemyndighetens begjæring er en forutsetning for å gi realitet til fornærmedes foreslåtte klagerett over siktelsens innhold etter straffeprosessloven § 59 a annet ledd nytt annet punktum. Påtalemyndigheten må i begjæringen til retten opplyse om at det gjelder en sak med bistandsadvokat, slik at retten kan varsle advokaten om rettsmøtet.

Til § 252 tredje ledd nytt annet punktum

Bestemmelsen skal bidra til å sikre en bedre forberedelse av krav som nevnt i straffeprosessloven § 3, og tilsvarende utvalgets utkast. Påtalemyndigheten skal, hvis den fremmer krav etter § 427, så langt som mulig angi kravets størrelse i tiltalebeslutningen. Fornærmede vil ved underretning om tiltalen gis en frist til å be om eventuelle endringer, jf. § 264 b.

Til § 264 a

Bestemmelsen regulerer fornærmedes og etterlattes rettigheter når det er tatt ut tiltale i saken. Det foreslås vesentlige systematiske og innholdsmessige endringer i bestemmelsen. Forslagene bygger på utvalgets lovutkast, men også etterlatte med bistandsadvokat foreslås gitt rett til å foreslå supplerende bevisførsel etter annet ledd, se nærmere nedenfor. Utvalgets forslag knyttet til forberedelse av sivile krav er i stedet tatt inn som ny § 264 b.

Retten til få underretning om at det er tatt ut tiltale i saken i *første ledd* foreslås utvidet til å gjelde etterlatte i lovbestemt rekkefølge. Retten tilkommer i dag fornærmede, jf. første ledd og den som hadde foreldreansvar eller var verge for fornærmede i saker som nevnt i gjeldende § 107 a annet ledd første og andre punktum, jf. § 264 a fjerde ledd. Regelen om verge videreføres ikke, jf. 8.3.3 foran.

Annet ledd er nytt og innebærer at fornærmede med bistandsadvokat og etterlatte med bistandsadvokat samtidig med underretningen om at det er tatt ut tiltale skal gis en frist for å foreslå supplerende bevisførsel om straffekravet til påtalemyndigheten.

For det tilfellet at påtalemyndigheten avslår å føre beviset, foreslås det at fornærmede kan bringe spørsmålet inn for retten til avgjørelse.

Fornærmede eller etterlatte som ikke har bistandsadvokat, foreslås ikke gitt formell rett til å komme med innspill til bevisoppgaven. Dette er likevel ikke til hinder for at påtalemyndigheten etter omstendighetene forhører seg med dem om de har synspunkter på bevisførsel til hovedforhandlingen, eller at fornærmede eller etterlatte selv henvender seg til påtalemyndigheten om dette.

Tredje ledd viderefører gjeldende § 264 a annet ledd første punktum, likevel slik at regelen ikke lenger gjelder verger. Kretsen av innsynsberettigede utvides til også å omfatte etterlatte i lovbestemt rekkefølge, jf. forslag til § 93 a annet ledd annet punktum. Begrensningen i innsynsretten av hensyn til sakens behandling for retten foreslås opphevet, jf. 9.7.3 foran.

Forslagets *fjerde ledd* viderefører gjeldende § 264 a tredje ledd, men tilpasser bestemmelsens ordlyd til bruken av begrepet bistandsadvokat.

Femte ledd i gjeldende § 264 a i straffeprosessloven foreslås opphevet siden etterlatte er innarbeidet i bestemmelsen sammen med fornærmede.

Til § 264 b

Bestemmelsen er ny og gjelder forberedelse av sivile krav etter straffeprosessloven § 3. Forslaget tilsvarende innholdsmessig utvalgets utkast til nytt tredje ledd i straffeprosessloven § 264 a.

Første ledd gjelder krav som fremmes av påtalemyndigheten etter straffeprosessloven § 427, mens *annet ledd* gjelder krav som fornærmede fremmer selv etter straffeprosessloven § 428.

Etter første ledd skal påtalemyndigheten når den fremmer krav for fornærmede, samtidig med underrettelsen om tiltale fastsette en frist for fornærmede til å be om endringer i angivelsen av kravet, se også straffeprosessloven § 252 tredje ledd annet punktum. Fristen bør vanligvis være to uker. Denne fristen er ikke preklusiv.

Etter annet ledd skal påtalemyndigheten for fornærmede som ønsker å fremme krav selv etter straffeprosessloven § 428, fastsette en frist for fornærmede for å fremsette slikt krav for retten. Fristen bør vanligvis være to uker. Fristen er ikke preklusiv. Fornærmede må også informeres om at kravet skal sendes retten, og om hvilke øvrige opplysninger som må gis: kravets størrelse, dets faktiske og rettslige grunnlag og hvilke bevis som vil bli ført. Retten skal sende kravet til siktede og fastsette en frist for vedkommende til å komme med

merknader til kravet, se også forslag til nytt annet ledd i straffeprosessloven § 265 som bestemmer at forsvareren skal uttale seg om eventuelle sivile krav. Fristen bør vanligvis være to uker. Fristen er ikke preklusiv.

Til § 265 nytt annet ledd

Bestemmelsen skal sikre en bedre forberedelse av sivile krav, ved at forsvareren pålegges å uttale seg om eventuelle krav fremmet etter straffeprosessloven § 3, jf. § 264 b. Forslaget tilsvare utvalgets utkast. Tiltaltes innsigelser til kravet avskjæres imidlertid ikke om tiltalte ved forsvareren ikke har svart innen den fristen som retten har satt, se § 264 b annet ledd.

Til § 271 første ledd og annet ledd nytt annet punktum

Bestemmelsen gjelder varsel om begjæring om bevisopptak til hovedforhandling og om selve bevisopptaket. Forslaget svarer til utvalgets utkast, men med visse justeringer.

Endringsforslaget til *første ledd* utvider kretsen som skal underrettes om bevisopptak til også å gjelde bistandsadvokaten. Fornærmede som fremmer erstatningskrav selv etter § 428 har i dag krav på underretning som part. Av pedagogiske hensyn foreslås likevel denne rettigheten presisert i loven.

Bistandsadvokatens rett til varsel om rettsmøtet og rett til å være til stede følger av straffeprosessloven § 271 annet ledd, jf. henholdsvis forslaget til § 243 annet ledd og § 244 første ledd annet punktum. Det samme følger av forslaget til § 107 c annet ledd. Fornærmede som fremmer krav etter § 428 varsles om bevisopptaket og har rett til å være tilstede etter § 428, jf. § 404.

Forslaget til *annet ledd nytt annet punktum* gir bistandsadvokaten rett til å stille spørsmål til vitner, sakkyndige og tiltalte under bevisopptaket. Bestemmelsen gjelder bistandsadvokat for både fornærmede og etterlatte. Forslaget må ses i sammenheng med tilsvarende bestemmelse i forslaget til § 291 a, som gjelder under hovedforhandlingen. Der det holdes bevisopptak til bruk under hovedforhandlingen, skal bistandsadvokaten ha samme rett til å stille spørsmål under bevisopptak som under hovedforhandlingen.

Til § 272 første ledd ny bokstav h og nytt femte ledd

Forslaget svarer innholdsmessig til utvalgets utkast. *Første ledd ny bokstav h* innebærer at retten skal kunne beslutte rettsmøter under saksforberedelsen for å behandle spørsmål om hvorvidt pådømmelsen av sivile krav bør utsettes etter straf-

feprosessloven § 431. Dette kan for eksempel tenkes aktuelt dersom kravet reiser kompliserte spørsmål om utmåling.

Nytt femte ledd innebærer at forhold som nevnt i første ledd bokstav f og g, samt ny bokstav h, i saker som nevnt i straffeprosessloven § 107 a, så vidt mulig skal avklares før hovedforhandlingen.

Forslaget innebærer ikke at slike spørsmål må behandles i rettsmøte. Det avgjørende er at de involverte blir gitt muligheten til å uttale seg, og at spørsmålet blir søkt avklart før hovedforhandlingen. Det er ikke sagt noe i lovforslaget om hvordan denne avklaringen må skje.

Lovforslaget gjelder alle saker der det er oppnevnt bistandsadvokat. I disse sakene vil det være naturlig at det er bistandsadvokaten som tar initiativet til å få avklart spørsmålene i den utstrekning fornærmede eller etterlatte har behov for dette. Også i andre sakstyper hvor det er behov for det bør slike spørsmål søkes avgjort så tidlig som mulig. I så fall er det påtalemyndighetens ansvar å ta opp slike spørsmål.

Til § 275 første ledd første punktum og fjerde ledd nytt annet punktum

I første ledd første punktum foreslås det en terminologisk endring ved at henvisningen til fornærmedes advokat i saker som nevnt i § 107 a byttes ut med en henvisning til bistandsadvokaten.

I fjerde ledd nytt annet punktum foreslås det at påtalemyndigheten skal underrette etterlatte i lovbestemt rekkefølge om de ikke varsles på annen måte. Henvisning til varsel på annen måte dekker blant annet dersom etterlatte skal vitne, jf. fjerde ledd første punktum, har bistandsadvokat, jf. første ledd første punktum eller selv fremmer sivile krav etter straffeprosessloven § 428. I sistnevnte tilfelle skal vedkommende innkalles til hovedforhandlingen som part. Det foreslås ingen alminnelig regel om at fornærmede skal varsles om hovedforhandlingen, men fornærmede som skal vitne, som har bistandsadvokat eller som har fremmet sivile krav vil ha krav på varsel etter henholdsvis § 275 fjerde ledd første punktum, § 275 første ledd første punktum og § 428, jf. § 93 b.

Til § 284 første ledd femte punktum

Bestemmelsen gjelder rettens adgang til å utvise personer under vitneforklaringer under hovedforhandlingen. Etter gjeldende første ledd første punktum kan retten beslutte at en tiltalt skal forlate rettssalen mens en annen tiltalt eller et vitne blir avhørt, såfremt det er særlig grunn til å frykte for at en uforbeholden forklaring ellers ikke vil bli gitt.

Etter femte punktum kan retten treffe slik beslutning ved avhør av fornærmede eller av et vitne under 18 år dersom andre særlige grunner gjør at hensynet til fornærmede eller vitnet tilsier det. Etter sjette punktum gjelder det samme for den som hadde foreldreansvar eller var verge for fornærmede i saker som nevnt i straffeprosessloven § 107 a. Det foreslås at denne adgangen utvides til å gjelde ved avhør av alle etterlatte som nevnt i straffeprosessloven § 93 a annet ledd, samtidig som regelen ikke videreføres for de nevnte verger. Dette er i tråd med den generelle angivelsen av kretsen av etterlatte som gis rettigheter. Bestemmelsen gir anvisning på en skjønnsmessig vurdering. At de etterlatte normalt ikke selv har opplevd den handlingen som straffesaken gjelder, kan være et moment i rettens vurdering.

Det vises til 9.8.5 foran og til merknadene til endringsforslaget i straffeprosessloven § 245 første ledd fjerde punktum.

Til ny § 289 a

Bestemmelsen er ny og gjelder rekkefølgen på forklaringene til fornærmede med bistandsadvokat, tiltalte og etterlatte under hovedforhandlingen. Forslaget bygger på utvalgets utkast.

Første ledd angir at fornærmede med bistandsadvokat som hovedregel skal forklare seg før tiltalte, se 9.8.1 foran. Rekkefølgen kan fravikes.

I *annet ledd* presiseres det at tiltalte i saker med flere fornærmede med bistandsadvokat bør gis anledning til å forklare seg etter hver fornærmet. De fornærmede bør i slike tilfeller ikke gis anledning til å høre på andre fornærmedes forklaringer før de selv forklarer seg.

Etter *tredje ledd* kan retten bestemme at også etterlatte skal forklare seg før tiltalte dersom hensynet til sakens opplysning tilsier at de ikke bør overvære forhandlingene før de selv har forklart seg. Det vises til bakgrunnen for forslaget i 9.8.2 foran.

Til ny § 291 a

Bestemmelsen er ny. Forslaget bygger på utvalgets lovutkast, men gjelder bistandsadvokaten både for fornærmede og etterlatte. Utvalget foreslo å begrense regelen til å gjelde bistandsadvokat for fornærmede.

Bestemmelsen gir bistandsadvokaten en alminnelig rett til å stille spørsmål til tiltalte, vitner og sakkyndige. Retten er knyttet til straffesaken. Det har ingen betydning for spørsmålsretten om fornærmede eller etterlatte fremmer sivile krav. Dersom de fremmer slike krav, har bistandsadvokaten

rett til å stille spørsmål også etter straffeprosessloven § 428.

Bistandsadvokaten skal vente med å stille spørsmål til etter at aktor og forsvarer har gjort seg ferdig. Det forutsettes at bistandsadvokaten bare stiller supplerende spørsmål om forhold som ikke er tilstrekkelig belyst gjennom andre spørsmål. Det er ikke meningen at bistandsadvokaten skal foreta noen fullstendig ny utspørring av tiltalte, vitner eller sakkyndige.

Til § 298 første ledd første punktum

Aldersgrensen for bruk av dommeravhør foreslås hevet fra 14 til 16 år, se 9.5.1.1 foran. Som etter gjeldende rett er det fornærmedes alder på tidspunktet for hovedforhandlingen som er avgjørende. Fornærmede mellom 14 og 16 år bør også gis anledning til å forklare seg for retten under hovedforhandlingen hvis de ønsker det.

Til § 303 nytt annet og tredje punktum

Forslaget svarer til utvalgets lovutkast, likevel slik at også etterlatte med bistandsadvokat omfattes.

Det foreslås at fornærmede med bistandsadvokat og etterlatte med bistandsadvokat skal gis rett til å uttale seg etter bevisførselen og tiltaltes forklaring.

Til ny § 303 a

Forslaget gjelder såkalt «victim impact statement», det vi si en forklaring om virkningene av den handlingen som straffesaken gjelder. Forslaget bygger innholdsmessig på utvalgets utkast til § 289 a tredje ledd. Det vises til 9.8.5.3 foran.

Dersom fornærmede og etterlatte skal forklare seg for retten – som vitne eller som part der vedkommende har fremsatt borgerlige rettskrav – skal virkningene av handlingen fremgå som en del av forklaringen. Bestemmelsen her er en særregel for etterlatte som ikke av andre grunner skal forklare seg for retten. Etterlatte i lovbestemt rekkefølge har likevel rett til å forklare seg om hvordan lovbruddet har påvirket vedkommende. Det vises til 9.8.5.3 foran.

Til § 304 første ledd tredje punktum

Forslaget gir fornærmede med bistandsadvokat og etterlatte med bistandsadvokat rett til å komme med en kort sluttbemerkning før saken tas opp til doms.

Forslaget bygger på utvalgets lovutkast, men retten til sluttbemerkning foreslås utvidet til å gjelde etterlatte med bistandsadvokat. I tillegg er

rekkefølgen endret slik at det skal komme tydelig frem at tiltalte skal ha siste ord. At ordlyden er endret fra at retten skal spørre om tiltalte har noe å bemerke, til at vedkommende har anledning til en sluttbemerkning, er ikke ment å medføre noen realitetsendring.

Til § 310 første ledd nytt annet punktum

Bestemmelsen er en av flere nye regler om behandlingen av sivile krav ved anke i straffesaken, og tilsvarer utvalgets utkast til straffeprosessloven § 314 nytt tredje ledd første punktum.

Siktede må samtidig med anke i straffesaken angi om det begjæres ny behandling av krav etter straffeprosessloven § 3 som ble pådømt sammen med straffesaken. Denne fristen er preklusiv. Siktede som ikke har begjært ny behandling av kravet innen fristen, kan ikke fremsette slik begjæring på et senere tidspunkt. Om formkravene til begjæringen, se forslag til nytt tredje ledd i § 314 og merknaden til bestemmelsen.

Til § 311 første ledd annet punktum

Forslaget er en del av flere nye regler om behandlingen av sivile krav ved anke i straffesaken, og tilsvarer utvalgets utkast til nytt tredje ledd. Dersom påtalemyndigheten har anket i straffesaken, skal siktede gis en frist tilsvarende fristen for å motanke for å begjære ny behandling av krav etter straffeprosessloven § 3. Fristen er preklusiv. Siktede som ikke har begjært ny behandling av kravet innen fristen, kan ikke fremsette slik begjæring på et senere tidspunkt. Dersom fornærmede på et senere tidspunkt begjærer ny behandling av det sivile kravet, har siktede fremdeles sine innsigelses i behold.

Om formkravene til begjæringen, se forslag til nytt tredje ledd i § 314 og merknaden til bestemmelsen.

Til § 314 nytt tredje ledd

Bestemmelsen er ny og knytter seg til behandling av sivile krav ved anke i straffesaken. Forslaget til tredje ledd tilsvarer i hovedsak utvalgets utkast til § 314 tredje ledd og § 434 femte ledd.

Forslaget til nytt tredje ledd første punktum regner opp opplysninger som en begjæring om ny behandling av sivile krav må inneholde. Formkravene gjelder uavhengig av om det er siktede, påtalemyndigheten eller fornærmede som setter frem slik begjæring. Etter forslaget vil en anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet ikke lenger kunne forstås å omfatte en begjæring om ny prøving av det sivile kravet. Retten har derfor et

særlig ansvar for å påse at fremsatte begjæringer om overprøving av sivile krav tilfredsstiller lovens krav. Det kan også være nædvendig å undersøke om det med «fullstendig anker» i straffesaker også bes om ny behandling av et sivilt krav.

Se også forslaget til fristregler for siktede til å begjære ny behandling av sivile krav i § 310 første ledd nytt annet punktum og § 311 første ledd nytt annet punktum.

Forslaget til nytt annet punktum fastsetter at §§ 313, 318 og 319 gjelder tilsvarende så langt de passer. Særlig praktisk kan være forsvarerens eller rettens plikt til å hjelpe siktede med begjæringen og rettens adgang til å fastsette frist for retting av feil etter § 319 annet ledd.

Til § 325 nytt annet ledd

Forslaget er en del av flere nye regler om behandlingen av sivile krav ved anke i straffesaken, og tilsvarer i hovedsak utvalgets utkast. Avgjørelsen om å fremme en anke i straffesaken skal forkynnes for fornærmede (*første punktum*), og fornærmede skal gis en frist for å begjære ny behandling av krav etter straffeprosessloven § 3 jf. § 428 (*annet punktum*). Fristen er ikke preklusiv. Dersom fornærmede setter frem begjæring om ny behandling av krav, gjelder formkravene i forslaget til nytt tredje ledd i straffeprosessloven § 314. Dersom fornærmede setter frem begjæring om behandling av nye krav (krav som ikke tidligere har vært fremmet), gjelder formkravet i § 264 b annet ledd tredje punktum.

Den videre behandlingen av kravet er beskrevet i endringsforslagene til § 434, se merknadene til denne bestemmelsen.

Til § 397 annet ledd tredje og nytt fjerde punktum og nytt femte ledd

Bestemmelsen gjelder behandling av begjæring om gjenåpning. Forslaget bygger på utvalgets lovutkast.

Annet ledd tredje punktum gjelder kommisjonens adgang til å oppnevne bistandssadvokat. Departementet foreslår at kommisjonen skal ha adgang til å oppnevne bistandsadvokat i alle tilfeller som nevnt i straffeprosessloven § 107 a – også for etterlatte. Det beror på kommisjonens skjønn om advokat bør oppnevnes i det enkelte tilfellet. At fornærmede eller etterlatte hadde advokat i straffesaken som begjæres gjenåpnet, kan være et moment som tilsier at advokat bør oppnevnes. Det avgjørende må imidlertid være om det anses å være behov for advokat for kommisjonens behandling av begjæringen om gjenåpning.

I *nytt femte ledd* foreslås det at fornærmede og etterlatte i lovbestemt rekkefølge skal underrettes om at gjenåpning er begjært, og skal samtidig informeres om sine rettigheter.

Til § 398 nytt annet ledd og nytt femte ledd første punktum

Bestemmelsen gjelder kommisjonens realitetsbehandling av begjæring om gjenåpning. Forslaget bygger på utvalgets lovutkast, men fornærmede foreslås ikke gitt noe krav på å få forklare seg muntlig for kommisjonen. Det vises til 9.14.4 foran.

I *nytt annet ledd* foreslås det at fornærmede og etterlatte i lovbestemt rekkefølge skal ha krav på å uttale seg skriftlig om begjæringen. Fornærmede og etterlatte kan videre be om å få forklare seg muntlig for kommisjonen.

I *femte ledd første punktum* foreslås straffeprosessloven § 264 a tilføyd i oppregningen av bestemmelser som gir rett til innsyn.

Til ny § 400 a

Bestemmelsen gjelder fornærmedes og etterlattes krav på underretning om at gjenåpning er besluttet. Forslaget tilsvare utvalgets lovutkast.

Forslaget viser til reglene om underretning og dokumentinnsyn for fornærmede og etterlatte når tiltale er tatt ut i første instans. Henvisningen til disse reglene skal sikre at fornærmede og etterlatte blir informert om at en sak er besluttet gjenoptatt.

Til opphevingen av § 426

Departementet foreslår som utvalget å oppheve bestemmelsen. Plikten til å informere om adgangen til å fremsette erstatningskrav og andre sivile krav bør etter departementets oppfatning påhvile politi, påtalemyndighet og eventuelt bistandsadvokat, ikke retten. Det er heller ikke praktisk at fornærmede møter for retten uten å ha hatt kontakt med noen av de nevnte aktørene. Fornærmede har fremdeles adgang til å be politi og påtalemyndighet om å fremme et sivilt krav om skader som viser seg etter at etterforskningen er avsluttet og saken oversendt retten til pådømmelse, eventuelt fremme et slikt krav selv.

Til § 427 første ledd nytt tredje punktum og annet ledd

Bestemmelsen gjelder sivile krav som fremmes av påtalemyndigheten. Forslaget til endringer i annet ledd tilsvare utvalgets utkast.

Forslaget til *første ledd nytt tredje punktum* inneholder en henvisning til de foreslåtte reglene om forberedelse av sivile krav, se straffeprosessloven §§ 252 tredje ledd annet punktum, 264 b og 265 annet ledd og merknadene til bestemmelsene.

Forslaget til *annet ledd nytt første punktum* er en påminnelse om at bistandsadvokaten i saker hvor slik advokat er oppnevnt, alltid skal fremme kravet etter § 428. Det skal ikke lenger være mulig å be påtalemyndigheten om å fremme kravet hvis det er oppnevnt bistandsadvokat i saken.

Endringen i *annet punktum* tydeliggjør at det bare er hensynet til påtalemyndighetens arbeidsbyrde som kan trekkes inn ved vurderingen av om det vil være til uforholdsmessig ulempe om kravet blir fremmet i forbindelse med straffesaken, ikke rettens arbeidsbyrde. Krav kan fremdeles nektes tatt med dersom de er åpenbart ugrunnet.

Den foreslåtte tilføyelsen i *tredje punktum* lovfester en klagerett som i dag følger av påtalemyndighetens praksis.

Til § 428

Bestemmelsen gjelder sivile krav som fremmes av fornærmede selv, i motsetning til straffeprosessloven § 427 som gjelder sivile krav som fremmes av påtalemyndigheten.

Forslaget tilsvare utvalgets lovutkast med visse endringer.

Første ledd nytt annet punktum bestemmer at krav etter straffeprosessloven § 3 alltid skal fremmes etter § 428 i saker hvor det er oppnevnt bistandsadvokat. Fornærmede som har bistandsadvokat skal ikke lenger kunne be påtalemyndigheten om å fremme kravet etter § 427. Fornærmede uten bistandsadvokat kan fremdeles velge om kravet skal fremmes etter § 427 eller § 428. Det er ikke bistandsadvokatens oppgave å fremme andre skadelidtes krav etter § 3. Disse kan fremdeles velge om de vil fremme kravet selv eller om de vil be påtalemyndigheten fremme kravet etter § 427.

Første ledd nytt tredje punktum presiserer at fornærmede med bistandsadvokat kan fremme krav også i tilståelsessaker etter straffeprosessloven § 248. Det vises til kommentaren til denne bestemmelsen.

Nåværende annet og tredje punktum som begrenser rettens plikt til å pådømme krav som er fremmet av fornærmede selv, unntatt i visse saker, foreslås erstattet med regelen i nytt fjerde ledd.

Tredje ledd er en ren henvisningsbestemmelse til de foreslåtte reglene om kravets forberedelse,

se forslag og kommentarer til endringer i straffeprosessloven § 264 b og § 265 annet ledd.

Fjerde ledd gjelder rettens adgang til å nekte behandlet sivile krav. Retten kan nekte kravet forfulgt dersom det åpenbart er mer hensiktsmessig å behandle kravet i sivilprosessens former. Den klare hovedregelen skal være at kravet skal behandles sammen med straffesaken. Forslaget er ment som en snever unntaksregel. «Åpenbart mest hensiktsmessig» er ment som en høy terskel. Det er ikke nok at sivilprosessens regler på enkelte punkter kunne være mer egnet. Spørsmålet må søkes avklart under saksforberedelsen, slik at partene ikke forbereder seg på behandlingen av et omfattende krav som likevel ikke kommer til behandling. Rettens adgang til å nekte kravet fremmet er likevel ikke begrenset til å gjelde under forberedelsen av hovedforhandlingen. Prosessuelle tvister som gjør at kravet åpenbart best bør behandles i sivilprosessuelle former kan for eksempel oppstå under hovedforhandlingen. Terskelen for å nekte kravet fremmet må imidlertid være høyere jo lenger i behandlingen man har kommet.

Avgjørelsen om å nekte å forfølge kravet gjelder bare for den aktuelle rettsinstansen. Kravet kan følgelig forsøkes fremmet på nytt for ankeinstansen. Dette er en videreføring av dagens rettstilstand. Om adgangen til å bringe inn nye krav for ankeinstansen, se endringsforslag og kommentarer til straffeprosessloven § 434 og 11.8.2 foran.

Til § 434 tredje til syvende ledd

Bestemmelsene er delvis nye, og forslaget medfører en omlegging av reglene om ny behandling av krav som nevnt i straffeprosessloven § 3 i forbindelse med anke i straffesaken. Forslaget viderefører utvalgets utkast. Enkelte av disse reglene er tatt inn også andre steder i straffeprosessloven, av pedagogiske hensyn.

Siktede må etter nytt *tredje ledd* begjære ny behandling av krav som nevnt i § 3 samtidig med anke eller motanke i straffesaken, jf. endringsforslagene til § 310 første ledd annet punktum og § 311 første ledd annet punktum. Fristen er preklusiv. Begjæringen må oppfylle formkravene som følger av forslag til nytt tredje ledd i straffeprosessloven § 314, se denne bestemmelsen.

I *fjerde ledd* er det foreslått at påtalemyndigheten skal underrette bistandsadvokaten og ellers alle med krav etter § 3 om anke i straffesaken og ankens innhold. Dermed ivaretas fornærmedes og etterlattes behov for informasjon i de alvorligste sakene, og det gir mulighet for bedre forberedelse

av sivile krav. Hvis siktede har begjært ny behandling av krav som nevnt i § 3, har fornærmede mulighet til å forberede tilsvar, selv om det fremdeles vil være uklart om anken i straffesaken blir fremmet. Hvis anken ikke blir fremmet, vil siktede (som har begjært ny behandling av krav som nevnt i § 3) og fornærmede gis muligheten til å begjære fortsatt behandling etter tvistelovens regler. Forberedelsene vil dermed kunne ha overføringsverdi til en sivil sak.

I *femte ledd* er det foreslått at en beslutning om å henvise anken i straffesaken til ankeforhandling skal forkynnes for fornærmede. Fornærmede skal samtidig gis en frist for å begjære behandling av krav som nevnt i § 3, og har på dette tidspunktet også mulighet for å begjære behandling av nye krav innen samme frist. Begjæring om ankebehandling av et pådømt krav skal angi om den gjelder hele avgjørelsen, det resultat som kreves, de feil som gjøres gjeldende, den faktiske og rettslige begrunnelse for at det foreligger feil, samt de bevis som vil bli ført, jf. henvisningen til § 314 nytt tredje ledd.

Dersom fornærmede begjærer behandling av et nytt krav for ankeinstansen, må begjæringen angi kravets størrelse, dets faktiske og rettslige grunnlag, samt hvilke bevis som vil bli ført, jf. henvisningen til § 264 b annet ledd tredje punktum.

Retten sender kopi av fornærmedes begjæring til siktede med en frist for tilsvar.

Etter at siktede har inngitt tilsvar eller fristen er løpt ut, tar retten stilling til om begjæringen skal etterkommes, jf. straffeprosessloven § 434 første ledd. Retten må også vurdere om den skal benytte adgangen til å nekte kravet fremmet fordi det åpenbart er mest hensiktsmessig å behandle det i sivilprosessens former, jf. straffeprosessloven § 428 siste ledd.

For påtalemyndigheten og fornærmede må begjæring om (ny) behandling av sivile krav etter *sjette ledd* settes frem senest slik at siktede har tilstrekkelig tid til å forberede seg på behandlingen. Dette er et motstykke til at reglene om frister for fornærmede ikke er gjort preklusive, og at det ikke er fastsatt frister for påtalemyndigheten.

Syvende ledd omhandler fornærmedes adgang til å kreve fortsatt behandling av det sivile kravet etter tvisteloven/tvistemålslovens regler. Etter forslaget vil alle fornærmede som har fått pådømt krav etter § 3 i den dom som anken i straffesaken gjelder, ha anledning til å kreve slik behandling. Fornærmede må gi melding til retten innen en måned etter at avgjørelsen ble forkynt, om at han krever fortsatt behandling av det sivile kravet.

13.5 Merknader til endringene i lov om rettsgebyr

Til § 10 nytt annet ledd

Bestemmelsen gir en skjønnsmessig adgang for retten til å gi fritak for rettsgebyr i saker som behandles etter straffeprosessloven §§ 434 syvende ledd og 435. Etter rettshjelploven § 25 annet ledd kan det gis fritak for rettsgebyr dersom de økonomiske vilkårene i § 16 annet eller fjerde ledd er oppfylt. Departementet foreslår at det også i saker hvor de økonomiske vilkår ikke er oppfylt, skal være mulig å gi fritak for rettsgebyr, ettersom det nå presiseres at det hører under bistandsadvokatens og forsvarerens oppgave å bistå i behandlingen av slike saker, jf. henholdsvis straffeprosessloven §§ 107 e og 100 tredje ledd. Forslaget er begrenset til å gjelde saker hvor det er oppnevnt bistandsadvokat, men kan gjelde for både fornærmede, etterlatte og skadevolder. Fritak for rettsgebyr til den som har bistandsadvokat og skadevolder i saker hvor det er oppnevnt bistandsadvokat, skal som hovedregel gis. Retten kan bestemme at fritak ikke skal gis f.eks. ved åpenbart ugrunnede anker.

13.6 Merknader til endringene i straffegjennomføringsloven

Til overskriften i kapittel 2

Overskriften i kapittel 2 foreslås endret ved at mv. føyes til, slik at den gjenspeiler at kapittelet inneholder mer informasjon enn bare administrative bestemmelser.

Til ny § 7 b

Bestemmelsen er ny og gir en samlet henvisning til lovbestemmelser om varsel til fornærmede eller etterlatte om avgjørelser etter straffegjennomføringsloven og straffeloven. Forslaget til ny § 7 b er en ren henvisningsbestemmelse som er tatt med av pedagogiske hensyn.

Justis- og politidepartementet

tilrår:

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte).

Vi HARALD, Norges Konge,

stadfester:

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag til lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte)

I

I lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstoloven) gjøres følgende endringer:

§ 127 nytt annet og tredje punktum skal lyde:

I straffesaker har fornærmede rett til å være til stede med mindre særlige grunner taler mot det. Det samme gjelder etterlatte som nevnt i straffeprosessloven § 93 a annet ledd første punktum.

§ 130 annet ledd første punktum skal lyde:

Retten kan forby at rettsavgjørelser gjengis offentlig før avgjørelsen er meddelt partene og fornærmede eller etterlatte i lovbestemt rekkefølge jf. straffeprosessloven § 93 a annet ledd annet punktum.

II

I lov 21. juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. gjøres følgende endringer:

§ 1 første ledd annet punktum skal lyde:

Det samme gjelder for vitner og sakkyndige som møter eller på annen måte avgir forklaring for gjenopptakelseskommisjonen, jf. straffeprosessloven kapittel 27.

§ 1 annet og nytt tredje ledd skal lyde:

Fornærmede som nevnt i straffeprosessloven § 93 a første ledd og etterlatte som nevnt i straffeprosessloven § 93 a annet ledd første punktum har krav på godtgjøring som for vitner så langt de er til stede under hovedforhandlingen. Det samme gjelder søsken og steforeldre i saker der noen er død som følge av en straffbar handling.

Hvis bare én hadde foreldreansvaret i en sak der fornærmede under 18 år er død som følge av en straffbar handling, kan vedkommende peke ut en annen person som også kan fremme krav.

§ 6 første ledd nytt annet punktum skal lyde:

Det samme gjelder i andre tilfeller hvor vitnet, fornærmede, eller de etterlatte som nevnt i § 1 annet ledd, av andre særlige grunner har hatt behov for led-sager.

§ 6 nytt annet ledd skal lyde:

Rett til godtgjøring har også den som har foreldre-ansvar eller er verge for en mindreårig fornærmet som nevnt i straffeprosessloven § 93 a første ledd, selv om fornærmede ikke vitner. Første ledd om led-sager gjelder tilsvarende.

III

I lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp (rettshjelp-loven) gjøres følgende endringer:

§ 11 første ledd nr. 6 skal lyde:

til den som har vært utsatt for handling som nevnt i straffeprosessloven § 107 a første ledd bokstav a eller b, for å vurdere forhold av betydning for anmeldelse.

IV

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) gjøres følgende endringer:

§ 3 fjerde ledd annet punktum skal lyde:

Dette gjelder likevel ikke §§ 72, 80, 229, 273, 289 a, 295, 397 og 398 og ikke kapitlene 9 a og 28.

§ 28 første ledd bokstav b skal lyde:

b) etterlatte, og

§ 43 nytt fjerde ledd skal lyde:

Retten sørger for at dommen snarest mulig blir meddelt bistandsadvokaten og fornærmede som har fått avgjort krav etter § 3.

Nåværende fjerde ledd blir nytt femte ledd.

§ 59 a første ledd første punktum nytt nr. 6 skal lyde:

6. beslutning etter § 427 annet ledd annet punktum om å nekte tatt med i straffesaken krav mot siktede fra den umiddelbart skadelidte.

§ 59 a annet ledd nytt annet punktum skal lyde:

Fornærmede med bistandsadvokat kan også klage over siktelsens innhold når det er begjært pådømmelse etter § 248.

Nåværende annet og tredje punktum blir nytt tredje og fjerde punktum.

§ 61 c første ledd nr. 1 skal lyde:

1) at opplysningene i en sak gjøres kjent for sakens parter, for fornærmede eller for etterlatte, eller deres representanter, og ellers for dem som opplysningene direkte gjelder,

§ 61 c tredje ledd nytt annet punktum skal lyde:

Det samme gjelder når fornærmede, etterlatte og deres representanter får opplysninger undergitt taushetsplikt, jf. første ledd nr. 1.

Nåværende annet punktum blir nytt tredje punktum.

Nytt kapittel 8 a skal lyde:

Kap 8 a. Fornærmede og etterlatte

Ny § 93 a skal lyde:

Fornærmede med bistandsadvokat er fornærmede i saker hvor det er oppnevnt bistandsadvokat etter § 107 a første ledd eller tredje ledd.

Når noen er død som følge av en straffbar handling, regnes i denne lov som etterlatte den avdødes ektefelle eller samboer, barn og foreldre. Når rettigheter er gitt til etterlatte i lovbestemt rekkefølge, tilkommer rettighetene først den avdødes ektefelle eller samboer, dernest barn, og til sist foreldre. Når avdøde var under 18 år, skal rettighetene likevel alltid først tilkomme den som hadde foreldreansvar. Med etterlatte med bistandsadvokat, menes etterlatte i saker hvor det er oppnevnt bistandsadvokat etter § 107 a annet eller tredje ledd.

I tilfeller hvor andre har fått oppnevnt bistandsadvokat i medhold av § 107 a tredje ledd, gjelder lovens regler om fornærmede eller etterlatte tilsvarende.

Ny § 93 b skal lyde:

Fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat skal varsles om rettsmøter under etterforskingen gjennom bistandsadvokaten, jf. § 243 annet ledd. Om varsel til hovedforhandling gjelder reglene i § 275. Fornærmede som fremmer krav etter § 428, innkalles til hovedforhandlingen som part.

Ny § 93 c skal lyde:

Fornærmede og etterlatte har rett til å være til stede i alle rettsmøter, med de forbehold som gjelder etter §§ 245 og 284. De har også rett til å være til stede i rettsmøter som føres for lukkede dører, jf. domstoloven § 127 og når vitneforklaringer skal skje for stengte dører med bare partene til stede og under pålegg om taushetsplikt, jf. straffeprosessloven §§ 117, 118, 119, 120, 121, 124 og 125.

Ny § 93 d skal lyde:

Om møte- og forklaringsplikt gjelder reglene om vitner i §§ 108 flg. Om uteblivelse gjelder § 115.

Ny § 93 e skal lyde:

Første gang fornærmede eller etterlatte avhøres, skal politiet informere om deres rettigheter i saken.

Politiet og påtalemyndigheten skal orientere fornærmede med bistandsadvokat og etterlatte i lovbestemt rekkefølge om sakens utvikling og fremdrift med mindre hensynet til etterforskingen eller andre grunner gjør det utilrådelig. Andre fornærmede skal informeres etter behov.

Ny § 93 f skal lyde:

Fornærmede med bistandsadvokat, etterlatte og avdødes søsken og steforeldre har rett til godtgjøring så langt de er til stede under hovedforhandlingen, jf. lov 21. juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. § 1.

§ 99 nytt annet ledd skal lyde:

Siktede skal alltid ha forsvarer når en sak er sendt til pådømmelse etter § 248 og det er oppnevnt bistandsadvokat for fornærmede i medhold av straffeprosessloven § 107 a.

§ 100 nytt tredje ledd skal lyde:

Oppnevning som forsvarer omfatter også fortsatt behandling av sivile krav etter tvistelovens regler, jf. § 434 syvende ledd, og særskilt anke over sivile krav etter tvistelovens regler, jf. § 435, i saker hvor den fornærmede har bistandsadvokat.

§ 100 b første ledd nytt annet punktum skal lyde:

Det samme gjelder når grunnlaget for besøksforbudet er mulig overtredelse av straffeloven § 219.

Nåværende annet punktum blir nytt tredje punktum.

Ny tittel på kapittel 9 a skal lyde:

Kap 9 a. *Bistandsadvokaten.*

§ 107 a skal lyde:

Fornærmede har rett til å få oppnevnt bistandsadvokat i saker:

- a) om overtredelse av straffeloven §§192–197, 199, § 200 *annet* og tredje ledd, § 219, § 222 annet ledd, § 224 og § 342 første ledd bokstav b, jf. § 33 og § 342 første ledd bokstav c, jf. straffeprosessloven § 222 a,
- b) om kjønnslemlestelse etter lov 15. desember 1995 nr. 74.
- c) hvor det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller *helbred*.

I saker hvor noen under 18 år er død som følge av en straffbar handling, har den som hadde *foreldreansvar*, rett til å få oppnevnt bistandsadvokat. I andre tilfeller der noen er død som følge av en straffbar handling, kan bistandsadvokat oppnevnes for etterlatte når særlige forhold tilsier at det er behov for det.

Retten kan også oppnevne bistandsadvokat i andre tilfeller der sakens art og alvor, hensynet til de berørte eller andre særlige forhold tilsier at det er behov for advokat.

Når en sak om besøksforbud i eget hjem, jf. § 222 a annet ledd annet punktum, eller kontaktforbud i eget hjem, jf. straffeloven § 33 tredje ledd, bringes inn for retten, har den som forbudet skal beskytte, rett til advokat. *Det samme gjelder når besøksforbud på grunnlag av mulig overtredelse av straffeloven § 219 bringes inn for retten.* Reglene i kapitlet her gjelder tilsvarende så langt de passer.

§ 107 b første til fjerde ledd skal lyde:

Politiet skal informere om muligheten for å få oppnevnt bistandsadvokat ved første kontakt med fornærmede og etterlatte.

Bistandsadvokat oppnevnes av retten. Ønsker fornærmede eller etterlatte en bestemt advokat, skal denne oppnevnes. Retten kan likevel oppnevne en annen advokat dersom oppnevningen av den ønskede advokaten vil føre til forsinkelse av betydning for saken, herunder til overskridelse av fristen for å avholde hovedforhandling i § 275

annet ledd annet punktum. Det samme gjelder dersom forholdene ellers gjør det utilrådelig å oppnevne advokaten. Fornærmede og etterlatte skal gjøres kjent med reglene om godtgjørelse til advokaten.

Dersom det vil kunne skade etterforskningen å vente på rettens oppnevning, kan politiet tilkalle advokat for fornærmede eller etterlatte. Den tilkalt advokat får samme stilling som en advokat oppnevnt av retten. Spørsmålet om oppnevning foreligger retten snarest mulig.

Er advokat oppnevnt og fornærmede dør før saken er avgjort, avgjør retten om oppnevningen skal stå ved lag.

Nåværende tredje ledd blir nytt femte ledd.

§ 107 c skal lyde:

Bistandsadvokaten skal vareta fornærmedes og etterlattes interesser i forbindelse med etterforskning og hovedforhandling i saken. *Bistandsadvokaten* skal også gi slik annen hjelp og støtte som er naturlig og rimelig i forbindelse med saken.

Bistandsadvokaten skal varsles om og har rett til å være til stede i alle rettsmøter og ved politiets avhør av fornærmede og etterlatte under etterforskningen. *Det samme gjelder ved andre etterforskningsskritt som åstedsbefaringer, rekonstruksjoner og lignende når fornærmede eller etterlatte selv skal delta.* *Bistandsadvokaten* kan anmode om at det foretas ytterligere etterforskningsskritt.

Ved avhør av fornærmede og etterlatte har advokaten rett til å stille ytterligere spørsmål. Advokaten har rett til å protestere mot spørsmål som ikke kommer saken ved eller som er stilt på en utilbørlig måte. Under avhør i retten må fornærmede eller etterlatte ikke uten rettens samtykke rådføre seg med sin advokat før vedkommende svarer på spørsmål.

Bistandsadvokaten har rett til å uttale seg om prosessuelle spørsmål som angår fornærmede eller etterlatte.

Ellers har *bistandsadvokaten* de rettigheter og plikter som fremgår av loven her og kan også utøve de rettigheter som er gitt til fornærmede eller etterlatte på deres vegne.

§ 107 d skal lyde:

Godtgjørelsen fra staten til *bistandsadvokaten* fastsettes etter reglene i § 107. Er det etter fornærmedes eller etterlattes ønske oppnevnt en advokat med kontor utenfor rettskretsen, kan Kongen gi nærmere regler om i hvilken utstrekning merutgifter ved slik advokatbistand skal dekkes av staten.

Ny § 107 e skal lyde:

Oppnevning som bistandsadvokat omfatter også fortsatt behandling av sivile krav etter tvistelovens regler, jf. § 434 syvende ledd, og særskilt anke over sivile krav etter tvistelovens regler, jf. § 435.

Ny § 107 f skal lyde:

I stedet for en offentlig oppnevnt bistandsadvokat etter § 107 b, kan den som har krav på bistandsadvokat etter § 107 a, velge å la seg bistå av en privat advokat vedkommende har antatt på egen regning. I slike tilfeller gjelder lovens regler om bistandsadvokaten tilsvarende for den private advokaten, unntatt § 107 d.

Også utenom de tilfellene som er beskrevet i § 107 a, har fornærmede eller etterlatte rett til å la seg bistå av advokat på egen regning. I slike tilfeller kan den privat antatte advokaten bare utøve de rettigheter som fornærmede eller etterlatte selv har.

Ny § 107 g skal lyde:

Kongen kan gi forskrift om opprettelse av en fast bistandsadvokatordning.

§ 122 første ledd nytt tredje punktum skal lyde:

Fritak for vitneplikt gjelder ikke for fornærmede eller vitner under 12 år.

§ 129 første ledd annet punktum skal lyde:

Vitnene, med unntak av fornærmede og etterlatte, bør som regel ikke høre på forhandling i saken før de er avhørt under hovedforhandlingen.

§ 130 a tredje ledd annet punktum skal lyde:

Dommere, lagrettemedlemmer, aktor, forsvarer og bistandsadvokat skal opplyses om vitnets navn og gjøres kjent med andre forhold som er av betydning for saken.

§ 216 annet punktum skal lyde:

Reglene i § 208 gjelder tilsvarende.

§ 222 a sjette ledd nytt sjette punktum skal lyde:

Bistandsadvokat oppnevnt etter § 107 a første og fjerde ledd kan også uttale seg selv om den forbudet skal beskytte, ikke møter.

Nåværende sjette og syvende punktum blir nytt syvende og åttende punktum.

§ 234 annet ledd første punktum skal lyde:

Avhør av vitne under 16 år i sak om forbrytelse eller forseelse mot sedeligheten bør fortrinnsvis begjæres foretatt etter reglene i § 239.

§ 237 nytt annet ledd skal lyde:

Retten kan etter begjæring fra fornærmede oppnevne en sakkyndig under etterforskingen for å utrede hvilke helseskader fornærmede er påført dersom det er nødvendig for å avgjøre vedkommendes krav etter § 3.

Nåværende annet og tredje ledd blir nytt tredje og fjerde ledd.

§ 239 første ledd første punktum skal lyde:

Ved avhør av et vitne under 16 år eller et vitne med psykisk utviklingshemming eller tilsvarende funksjonssvikt i en sak om forbrytelse eller forseelse mot sedelighet, skal dommeren ta imot forklaringen utenfor rettsmøte, når han finner det ønskelig av hensyn til vitnet eller av andre grunner.

§ 242 første ledd første punktum skal lyde:

Mistenkte, hans forsvarer, fornærmede, etterlatte i lovbestemt rekkefølge og bistandsadvokaten skal på begjæring gis adgang til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter såfremt det kan skje uten skade eller fare for etterforskingens øyemed eller for tredjemann.

§ 242 tredje ledd skal lyde:

Blir adgang til dokumentene nektet, kan spørsmålet kreves avgjort ved kjennelse av retten.

§ 243 annet ledd skal lyde:

Så vidt mulig bør påtalemyndigheten, forsvareren og bistandsadvokaten i tide varsles om møtet.

§ 244 første ledd nytt annet punktum skal lyde:

Bistandsadvokaten har rett til å være til stede og har ved avhør av fornærmede og etterlatte de rettigheter som fremgår av § 107 c tredje ledd.

§ 245 første ledd fjerde punktum skal lyde:

Ved avhør av fornærmede, etterlatte eller av et vitne under 18 år, kan retten treffe beslutning om at siktede eller andre skal forlate rettssalen også hvis særlige grunner gjør at hensynet til henholdsvis fornærmede, etterlatte eller vitnet tilsier det.

Femte punktum oppheves. Nåværende sjette punktum blir nytt femte punktum.

§ 245 annet ledd første punktum skal lyde:

Når siktede, fornærmede, etterlatte eller noen annen som har partsrettigheter, har forlatt rettssalen etter reglene i første ledd og igjen kommer til stede, skal han gjøres kjent med det som er forhandlet i hans fravær.

§ 245 tredje ledd første punktum skal lyde:

Under særegne forhold kan retten ved kjennelse helt utelukke siktede og hans private forsvarer, *fornærmede og etterlatte* dersom og så lenge det er grunn til å frykte for at etterforskingens øyemed ellers ville bli utsatt for fare, eller hensynet til rikets sikkerhet eller forhold til fremmed stat tilsier det.

§ 248 tredje ledd nytt annet punktum skal lyde:

Det samme gjelder bistandsadvokat for fornærmede.

§ 248 nytt femte ledd skal lyde:

Bistandsadvokat for fornærmede skal underrettes om påtalemyndighetens begjæring om tilståelsesdom og varsles om rettsmøtet.

§ 252 tredje ledd nytt annet punktum skal lyde:

Fremmer påtalemyndigheten krav etter § 427, skal den så langt mulig angi kravets størrelse.

§ 264 a skal lyde:

Påtalemyndigheten underretter fornærmede og etterlatte i *lobbestemt rekkefølge* om at det er tatt ut tiltale i saken og om at *de* kan kreve å gjøre seg kjent med tiltalebeslutningen.

Påtalemyndigheten fastsetter samtidig en frist for fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat for å foreslå supplerende bevisførsel om straffekravet. Avslår påtalemyndigheten å føre beviset, kan spørsmålet bringes inn for retten til avgjørelse.

Fornærmede og etterlatte i *lobbestemt rekkefølge* skal på begjæring gis adgang til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter såfremt det kan skje uten skade eller fare for *en* tredjeperson. § 242 første ledd siste punktum og siste ledd gjelder tilsvarende.

Bistandsadvokaten skal ha kopi av tiltalebeslutningen, av bevisoppgaven og så vidt mulig av sakens dokumenter. Påtalemyndigheten skal også angi når saken bør behandles. Dokumenter som ikke blir sendt til advokaten, skal gjøres tilgjengelig for denne på hensiktsmessig måte. Advokaten skal gis adgang til overfor retten å uttale seg om tidspunkt for hovedforhandlingen i saken.

Ny § 264 b skal lyde:

Fremmer påtalemyndigheten krav for fornærmede etter § 427, fastsetter den en frist for fornærmede for å be om endringer i angivelsen av kravet.

Ellers fastsetter påtalemyndigheten en frist for fornærmede for å fremsette krav etter § 428. Kravet fremsettes for retten. Fornærmede skal angi kravets størrelse, dets faktiske og rettslige grunnlag samt

hvilke bevis som vil bli ført. Retten sender kopi av kravet til tiltalte og fastsetter en frist for bemerkninger til kravet. Retten kan nekte at kravet fremsettes etter reglene i § 428 fjerde ledd.

§ 265 nytt annet ledd skal lyde:

Forsvareren skal også uttale seg om eventuelle sivile krav som nevnt i § 264 b.

Nåværende annet ledd blir nytt tredjeledd.

§ 271 første ledd skal lyde:

Når bevisopptak blir begjært etter § 270, skal *underretning samtidig gis til motparten, bistandsadvokaten og den som fremmer krav etter § 428.*

§ 271 annet ledd nytt annet punktum skal lyde:

Bistandsadvokaten kan stille spørsmål til vitner, sakkyndige og tiltalte.

Nåværende annet punktum blir nytt tredje punktum.

§ 272 første ledd ny bokstav h skal lyde:

h) om pådømmelsen av krav som nevnt i § 3 skal utsettes etter § 431.

§ 272 nytt femte ledd skal lyde:

Forhold som nevnt i første ledd bokstav f, g og h skal i saker som nevnt i § 107 a om mulig avklares før hovedforhandlingen.

Nåværende femte ledd blir nytt sjettededd.

§ 275 første ledd første punktum skal lyde:

Retten fastsetter så snart som mulig tid og sted for hovedforhandlingen og underretter påtalemyndigheten, forsvareren og *bistandsadvokaten*.

§ 275 fjerde ledd nytt annet punktum skal lyde:

Påtalemyndigheten gir underretning om tid og sted for hovedforhandling til etterlatte i lobbestemt rekkefølge hvis de ikke varsles på annen måte.

§ 284 første ledd femte punktum skal lyde:

Ved avhør av fornærmede, *etterlatte* eller av et vitne under 18 år, kan retten treffe beslutning om at tiltalte eller andre skal forlate rettssalen også dersom særlige grunner gjør at hensynet til henholdsvis fornærmede, *etterlatte* eller vitnet tilsier det.

Sjettededd punktum oppheves. Gjeldende syvende punktum blir nytt sjettededd punktum.

Ny § 289 a skal lyde:

Fornærmede med bistandsadvokat forklarer seg som hovedregel for tiltalte.

Dersom det er flere fornærmede med bistandsadvokat i samme sak, bør tiltalte gis anledning til å forklare seg etter hver fornærmet. Fornærmede bør ikke høre på andre fornærmedes forklaringer før de selv forklarer seg.

Dersom etterlatte skal forklare seg og hensynet til sakens opplysning tilsier at de ikke bør overvære forhandlingene før de selv har forklart seg, kan retten bestemme at de skal forklare seg før tiltalte.

Ny § 291 a skal lyde:

Bistandsadvokaten kan stille spørsmål til tiltalte, vitner og sakkyndige etter aktor og forsvarer.

§ 298 første ledd første punktum skal lyde:

I sak om forbrytelse eller forseelse mot sedelighet skal opplesing, videoopptak eller lydopptak av en forklaring som et vitne under 16 år har gitt for en domstol eller etter reglene i § 239, tre i stedet for personlig avhør, når ikke retten av særlige grunner finner at vitnet bør gi forklaring under hovedforhandlingen.

§ 303 nytt annet og tredje punktum skal lyde:

Det samme gjelder fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat. De bør også få uttale seg etter tiltaltes forklaring.

Ny § 303 a skal lyde:

Etterlatte i lovbestemt rekkefølge som ikke skal forklare seg, har likevel rett til å gi en fremstilling av hvilke konsekvenser den handlingen som straffesaken gjelder, har medført for vedkommende.

§ 304 første ledd tredje punktum skal lyde:

Før saken tas opp til doms, gis først fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat, dernest tiltalte, anledning til å komme med en sluttbemerkning.

§ 310 første ledd nytt annet punktum skal lyde:

Siktede må innen samme frist angi om det begjæres ny behandling av krav som nevnt i § 3.

§ 311 første ledd nytt annet punktum skal lyde:

Siktede må innen samme frist angi om det begjæres ny behandling av krav som nevnt i § 3.

Nåværende annet og tredje punktum blir nytt tredje og fjerde punktum.

§ 314 nytt tredje ledd skal lyde:

Begjæring om ny behandling av krav som nevnt i § 3 skal angi:

1. om den gjelder hele avgjørelsen,
2. det resultat som kreves,
3. de feil som gjøres gjeldende,
4. den faktiske og rettslige begrunnelse for at det foreligger feil,
5. de bevis som vil bli ført.

§§ 313, 318 og 319 gjelder tilsvarende så langt det passer.

§ 325 nytt annet ledd skal lyde:

Henvisningsavgjørelsen skal forkynnes for den som har fått krav som nevnt i § 3 avgjort i den avgjørelsen anken gjelder. Fornærmede gis samtidig en frist for å begjære behandling av krav etter § 3 jf. § 428, eventuelt imøtegå begjæring fra siktede etter § 311 første ledd annet punktum eller § 310 første ledd annet punktum.

§ 397 annet ledd tredje og nytt fjerde punktum skal lyde:

Kommisjonen kan oppnevne bistandsadvokat etter reglene i § 107 a. Reglene i §§ 107 b-107 g gjelder så langt de passer.

Nåværende fjerde punktum blir nytt femte punktum.

§ 397 nytt femte ledd skal lyde:

Kommisjonen underretter fornærmede og etterlatte i lovbestemt rekkefølge om begjæringen, med mindre den forkastes etter tredje ledd. Fornærmede og etterlatte i lovbestemt rekkefølge skal gjøres kjent med sin rett til dokumentinnsyn, til å uttale seg og til å be om å avgi forklaring for kommisjonen, samt muligheten til å få oppnevnt bistandsadvokat.

§ 398 nytt annet ledd skal lyde:

Fornærmede og etterlatte i lovbestemt rekkefølge skal gis anledning til å uttale seg skriftlig om begjæringen. Fornærmede og etterlatte kan be om å forklare seg for kommisjonen etter reglene i § 398 a.

Nåværende annet, tredje og fjerde ledd blir nytt tredje, fjerde og femte ledd.

§ 398 nytt femte ledd første punktum skal lyde:

Om dokumentinnsyn gjelder §§ 28, 242, 242 a, 264, 264 a og 267 tilsvarende.

Ny § 400 a skal lyde:

Når gjenåpning er besluttet, gjelder § 264 a tilsvarende så langt det passer.

§ 426 oppheves.

§ 427 første ledd nytt tredje punktum skal lyde:

Om kravets forberedelse gjelder § 252 tredje ledd annet punktum, § 264 b første ledd og § 265 annet ledd.

§ 427 annet ledd skal lyde:

Dersom det er oppnevnt bistandsadvokat for fornærmede, skal kravet fremmes etter § 428. Krav ellers mot siktede fra den som er umiddelbart skadelidende ved den straffbare handling kan bare nektes tatt med dersom kravet er åpenbart ugrunnet, eller dersom det ville være til uforholdsmessig ulempe for påtalemyndigheten om kravet ble fremmet i forbindelse med straffesaken. Den umiddelbart skadelidende skal straks underrettes om en slik beslutning og har klagerett etter straffeprosessloven § 59 a første ledd nr. 6.

§ 428 første ledd nytt annet og tredje punktum skal lyde:

Er det oppnevnt bistandsadvokat, skal kravet alltid fremmes etter bestemmelsen her. Fornærmede med bistandsadvokat kan fremme kravet etter denne bestemmelsen også i saker som pådømmes etter § 248.

§ 428 nytt tredje og fjerde ledd skal lyde:

Om kravets forberedelse gjelder § 264 b annet ledd og § 265 annet ledd.

Retten kan nekte kravet forfulgt dersom det åpenbart er mest hensiktsmessig å behandle kravet i sivilprosessens former.

§ 434 tredje til syvende ledd skal lyde:

Begjæring om ny behandling av krav som nevnt i § 3 må for siktede inngis sammen med anke eller motanke i straffesaken, jf. § 310 første ledd annet punktum og § 311 første ledd annet punktum. Om begjæringen gjelder § 314 tredje ledd.

Påtalemyndigheten underretter bistandsadvokaten og ellers fornærmede som har fått avgjort krav etter § 3, om anke i straffesaken og ankens innhold.

Henvises anken til behandling, skal retten forkynne henvisningsavgjørelsen for fornærmede jf. § 325 annet ledd. Fornærmede gis samtidig en frist for selv å begjære behandling av krav som nevnt i § 3 jf. § 428. For begjæring om behandling av krav som ikke tidligere har vært satt frem, gjelder § 264 b annet ledd tredje punktum. For begjæring om ny

behandling av krav gjelder § 314 tredje ledd. Retten sender kopi av fornærmedes begjæring til siktede med frist for tilsvarende.

Begjæring fra fornærmede eller påtalemyndigheten om behandling av krav som nevnt i § 3 må fremsettes så tidlig at den annen part har tilstrekkelig tid til å forberede seg på behandlingen.

Dersom anken i straffesaken trekkes, avvises eller ikke henvises til ankeforhandling eller et sivilt krav ellers ikke avgjøres i straffesaken, skal retten sørge for at melding om dette blir forkynt for den som har fått pådømt krav etter § 3. Partene skal samtidig orienteres om adgangen til å kreve fortsatt behandling etter tvistelovens regler og om fristen i tredje punktum. Parten må innen én måned etter at slik melding ble forkynt for ham, gi retten melding om at han krever fortsatt behandling av det sivile kravet. Om slikt krav ikke fremsettes, skal denne delen av saken heves.

V

I lov 17. desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr gjøres følgende endringer:

§ 10 nytt annet ledd skal lyde:

Retten bør gi fritak for rettsgebyr for den som har bistandsadvokat etter straffeprosessloven § 107 e og forsvarer etter § 100 tredje ledd i saker som behandles etter straffeprosessloven § 434 syvende ledd og § 435.

VI

I lov 18. mai 2001 nr. 21 om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven) gjøres følgende endringer:

Overskriften i kapittel 2 skal lyde:

Kapittel 2. Administrative bestemmelser mv.

Ny § 7 b skal lyde:

§ 7 b Varsel til fornærmede eller dennes etterlatte

For regler om varsling til fornærmede eller dennes etterlatte om kriminalomsorgens avgjørelser, se § 16 sjette ledd, § 20 annet ledd, § 36 tredje ledd, § 40 siste ledd, § 42 syvende og åttende ledd og straffeloven § 39 g femte ledd.

VII

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

